

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 596
Παρασκευή
19 Ιανουαρίου 1996
Δρχ. 400

ΝΕΟ ΠΑΣΟΚ ΜΕ ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΥΛΙΚΑ

ΤΟΝ ΠΙΣΤΕΨΑΝ,
ΤΟΝ ΛΑΤΡΕΨΑΝ,
ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΤΗΚΑΝ;

...Ή ΑΠΛΑ
ΤΟΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΑΝ;

• ΡΙΟ-ΑΝΤΙΡΡΙΟ:
ΟΙ ΑΝΟΙΧΤΟΧΕΡΗΔΕΣ
ΤΟΥ ΥΠΕΧΩΔΕ

• ΧΑΪΝΕΡ ΜΥΛΛΕΡ:
ΜΑΡΞΙΣΤΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΣ

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ
ΕΝΑ
ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟ
ΠΑΙΧΝΙΔΙ
ΚΑΚΩΝ
ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΩΝ

PONTY NTOÛΛ

ΠΑΝΤΥ ΚΛΑΡΚ, ΧΑ ΧΑ ΧΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Το μυθιστόρημα του Ρόντυ Ντούλ «Πάντυ Κλαρκ, χα χα χα» είναι μία ελεγεία της παιδικής ηλικίας. Ο ήρωας είναι ένα αγόρι δέκα χρονών. Οι επιθυμίες του, οι φόβοι του, οι λύπες και οι χαρές του δεν φιλτράρονται από την ενήλικη ματιά του συγγραφέα· ο Ρόντυ Ντούλ υποχωρεί, για να αφήσει τον Πάντυ Κλαρκ να μιλήσει. Ο αναγνώστης παγιδεύεται από την ειλικρίνεια της παιδικής φωνής και την αλήθεια της αφήγησης, που ζωντανεύει με μαεστρία έναν κόσμο αθωότητας, σύγχυσης, ευαισθησίας και άφατης θλίψης. Το βιβλίο απέσπασε το σημαντικότερο βραβείο της αγγλόφωνης πεζογραφίας, το Booker Prize, το 1993. Στην Αγγλία έμεινε πρώτο στους καταλόγους των μπεστ σέλερ, για ένα περίπου χρόνο. Στη Γαλλία και την Ιταλία, που μεταφράστηκε σχεδόν αμέσως, έγινε μπεστ σέλερ για ένα εξάμηνο, κάνοντας τους κριτικούς να αποκαλέσουν τον Ρόντυ Ντούλ «νέο Σάλιντζερ».

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΤΟΝΙ ΜΟΡΙΣΟΝ: ΓΑΛΑΖΙΑ ΜΑΤΙΑ, ΤΖΑΖ * ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑ ΓΙΕΒΑ: Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΟΝΕΤΣΚΑ * ΜΑΡΤΙΝ ΕΪΜΙΣ: ΤΟ ΒΕΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ * ΜΠΑΡΥ ΑΝΣΓΟΥΩΡΘ: ΙΕΡΗ ΠΕΙΝΑ * ΙΣΑΑΚ ΜΠΑΣΕΒΙΣ ΣΙΝΓΚΕΡ: Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΔΑΙΜΟΝΑΣ * ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ: ΤΟ ΒΑΛΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΕΛΕΙΩΣΕ

*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 10680, ΤΗΛ.: 3607744, FAX: 3623093

ΑΝΤΙ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

596

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

editorial, σελ. 4

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Γιώργος Φιλδισάκος, σελ. 5

ΙΟΛΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντίνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, ΜΜΕ, σελ. 11

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Γεγονότα από τον κόσμο, σελ. 19

ΟΝΕΙΡΑ

Παύλος Μεθενίτης, σελ. 35

INTERNET

Δημήτρης Σκούφης, σελ. 36

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Επιστολές, σελ. 42

ΕΠΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

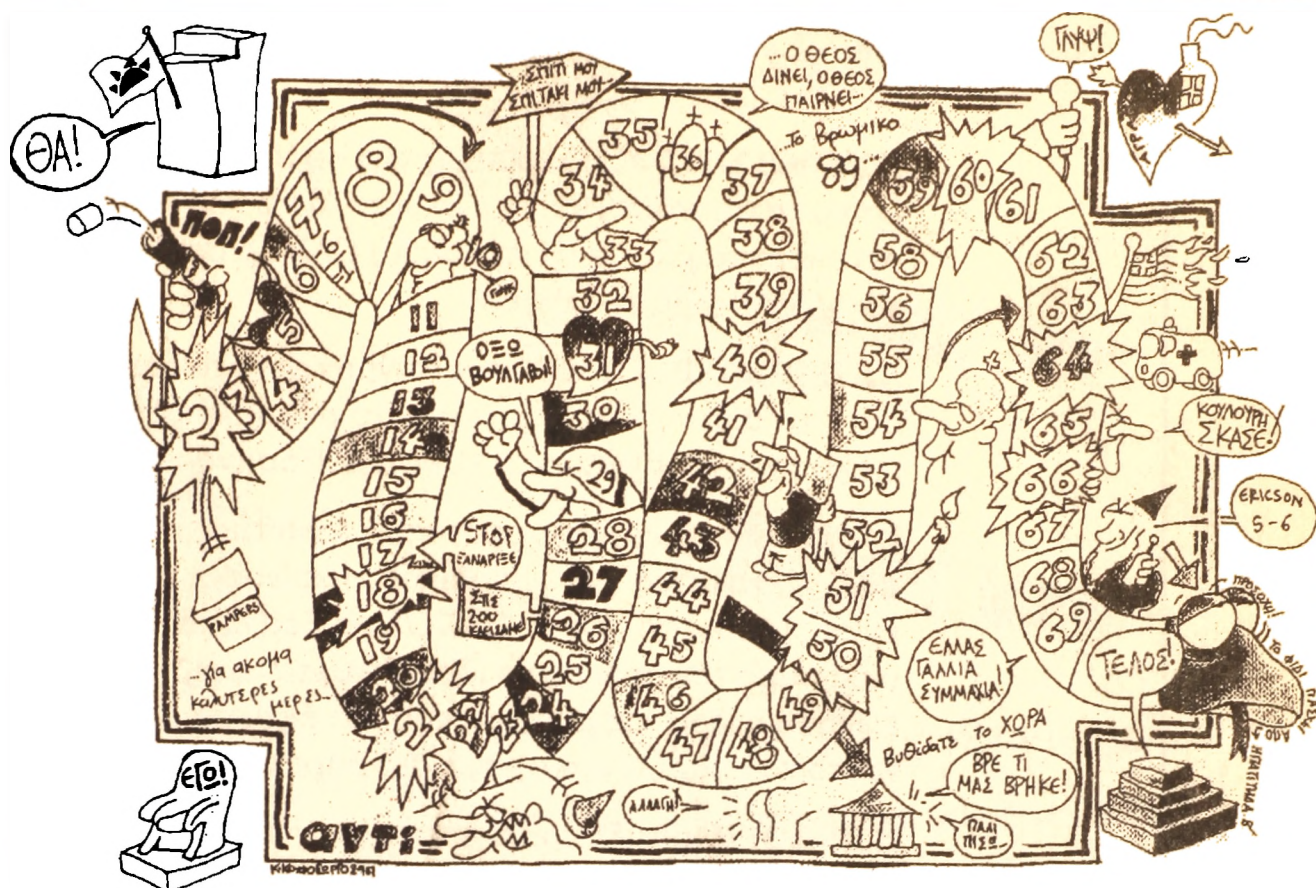
Πολιτισμός, σελ. 43

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΠΑ

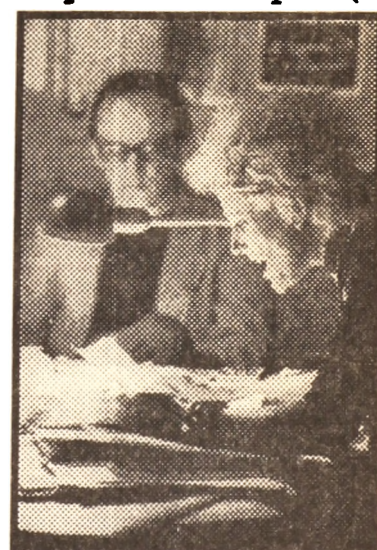
Σάββας Παύλου, σελ. 66

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:
ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΦΟΓΙΩΡΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΙ ΑΝΟΙΧΤΟΧΕΡΗΛΕΣ ΤΟΥ ΥΠΕΧΩΔΕ Για τη σύμβαση ζεύξης Ρίου-Αντιρρίου. Γράφει ο Φίλιππος Βασιλείου ΣΕΛ. 12 **ΔΙΣΤΑΓΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΕΥΡΩΝΟΜΙΣΜΑ** Τα προβλήματα της Ενωμένης Ευρώπης. Γράφει ο Πλάμεν Τόντσεφ. ΣΕΛ. 14. **35ΩΡΟ: ΕΦΙΚΤΗ ΛΥΣΗ** Λιγότερη δουλειά, δουλειά για όλους. Γράφει ο Δημήτρης Στρατούλης ΣΕΛ. 16 **ΝΕΟ ΠΑΣΟΚ ΜΕ ΠΑΛΙΑ ΥΛΙΚΑ** Άλλαξαν πολλά – όχι όμως όλα. Ο Ανδρέας Παπανδρέου απεσύρθη (ή τον απέσυραν) από το πολιτικό προσκίνητο. Το ΠΑΣΟΚ εξέλεξε νέο πρωθυπουργό, με δημοκρατικές διαδικασίες για πρώτη φορά στην ιστορία του – όμως, και το νέο ΠΑΣΟΚ θα είναι χτισμένο με τα παλιά υλικά. Γράφουν: **Μανώλης Βασιλάκης, Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Τάσος Παπιάς, Στέλιος Καφαντάρης.** Και, ετεροχρονισμένο, ένα επιτραπέζιο παιχνίδι: Το παιχνίδι της διαδοχής. ΣΕΛ. 27-35 **ΧΑΪΝΕΡ ΜΥΛΛΕΡ** Αφιέρωμα στον θεατράνθρωπο που κάθηκε. ΣΕΛ. 43.

Περίοδος Β' • Έτος 23ο • Τεύχος 596 • Παρασκευή 19 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1996 • Δρχ. 400
ΑΝΤΙ • ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107

E-mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Τασία Ρούμπου - **ΚΑΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:** Βασίλης Μπάλλας - **ΜΟΝΤΑΖ:** Τασία Λεβόν

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστέρι, τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 4.100 δρχ., Ετήσια 8.200 δρχ., Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 30.000 δρχ. Φοιτητική ετήσια: 7.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ: Εξαμ.: 30 δολ., Ετήσια: 60 δολ., ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ: Εξαμ. 35 δολ., ετήσια 70 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα **ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ:** ΔΡΧ. 400, **ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ:** ΔΡΧ. 600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας περιοδικό ΑΝΤΙ, για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε. Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΘΑ ΓΥΡΙΣΟΥΝ ΣΕΛΙΔΑ;

Η ΕΚΛΟΓΗ ΝΕΟΥ πρωθυπουργού αποτελεί σημαντικό γεγονός, του οποίου η σημασία θα αποκαλυφθεί εκ των υστέρων μεν, πολύ σύντομα δε· από το αν αποτελέσει μια ευκαιρία για να γυρίσει το ΠΑΣΟΚ σελίδα, επηρεάζοντας έτσι και το κοινοτικό σύστημα γενικότερα.

ΑΣ ΠΑΡΑΛΕΙΨΟΥΜΕ προς στιγμήν αυτό το δίλημο που δοκιμάσθηκαν οι θεσμοί, αυτό το δίλημο της ίντριγκας, ας παραβλέψουμε ακόμη και τον τρόπο με τον οποίο τους (μας) κάνει τη χάρη ο Α. Παπανδρέου να έχουμε νέο πρωθυπουργό.

ΕΦ' ΟΣΟΝ ο περιπέσας μεταξύ «παραίτησης» και «έκλειψης» Α. Παπανδρέου, ο αδιαφιλονίκητος και μοναδικός αρχηγός παραχωρεί «γενναίως» τη θέση του, εναπόκειται στο ίδιο το ΠΑΣΟΚ να δείξει αν θα παραμείνει σε κατάσταση ομηρείας από τον αυταρχικό ιδρυτή και το περιβάλλον του ή αν πράγματι εννοεί ότι έφθασε η ώρα της ευθύνης του, ότι έφθασε στο σημείο από το οποίο είναι αδιανόητο να υπάρξει επιστροφή στο παρελθόν.

Η ΕΚΛΟΓΗ μεταξύ τριών υποψηφίων με δημοκρατικές εσωκομματικές διαδικασίες αποτελεί κάτι πρωτόγνωρο για το ΠΑΣΟΚ. Και θα ήταν ουσιαστικό βήμα αν γινόταν στην βάση ιδεολογικοπολιτικών θέσεων και όχι στην βάση της προσδοκίας της νομής της εξουσίας, όπως πολύ κομψά θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει το παρασκηνιακό όργιο.

ΑΣ ΕΥΧΗΘΟΥΜΕ ότι το πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθεί ο νέος πρωθυπουργός δεν αποτελεί πρόσχημα για άλλα σενάρια των, αδύναμων σήμερα να αναχαιτίσουν τις εξελίξεις, αλλά πάντοτε караδοκούντων αυλικών.

ΚΑΙ ΘΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ για νέο ήθος και μεθόδους διακυβέρνησης, παρ' ότι δεν κρύβουμε την απαισιοδοξία μας. Διότι το παρελθόν του κόμματός τους είναι τέτοιο που πρέπει να ξεπεράσουν τους εαυτούς τους.

ΜΕΘΟΔΟΙ, ΥΦΟΣ και **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ** της πολιτικής πρακτικής και του πολιτικού λόγου του νέου πρωθυπουργού ίσως αποτελέσουν αφετηρία για να γυρίσουν ουσιαστικά και όχι τυπικά σελίδα. Αλλά η ενηλικίωση δεν μπορεί να γίνει χωρίς ρήξεις και τραύματα. Προπαντός όταν πρόκειται για ένα κόμμα που δεν γνώρισε την εσωκομματική δημοκρατία, γι' αυτό και ταλαιπώρησε τους θεσμούς και την δημοκρατία.

Η ΧΩΡΑ χρειάζεται πρωθυπουργό και αποτελεσματική κυβέρνηση. Αδιαφορεί για τα εσώψυχα του ΠΑΣΟΚ. Οποιοδήποτε, με την εκλογή του νέου πρωθυπουργού θα τροφοδοτηθούν νέες ελπίδες –το πιθανότερο αδικαιολόγητες και φρούδες–, νέες προσδοκίες, αλλά η κοινή γνώμη θα είναι επιφυλακτική και αυστηρή. Δεν έχει πολλά περιθώρια. Και αν δεν καταφέρουν να αρθούν στο ύψος των περιστάσεων και να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εποχής, θα οδηγήσουν το ΠΑΣΟΚ στην κατάρρευση.

ΤΟ ΥΦΟΣ και το **ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ** της πολιτικής τους θα φανεί συντόμως. Όπως και οι προοπτικές τους.

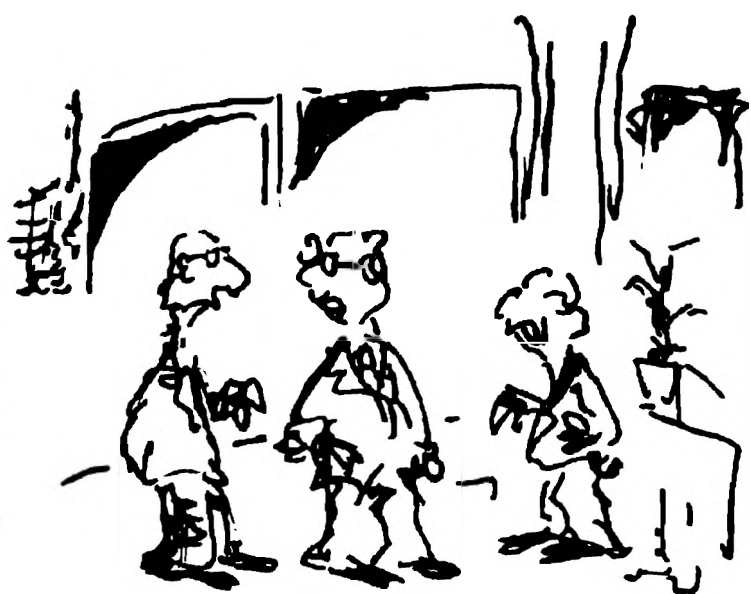
αντί

ΗΡΕΜΗ ΔΥΝΑΜΗ

Μιά φορά κι έναν καιρό μιά μικρή χώρα είχε έναν βασιλιά.

Οί υπήκοοι του βασιλιά άποφάσισαν λοιπόν νά βγάλουν κάποιον άάδον στη θέση του.

Έπιασε και νά χιονίζει

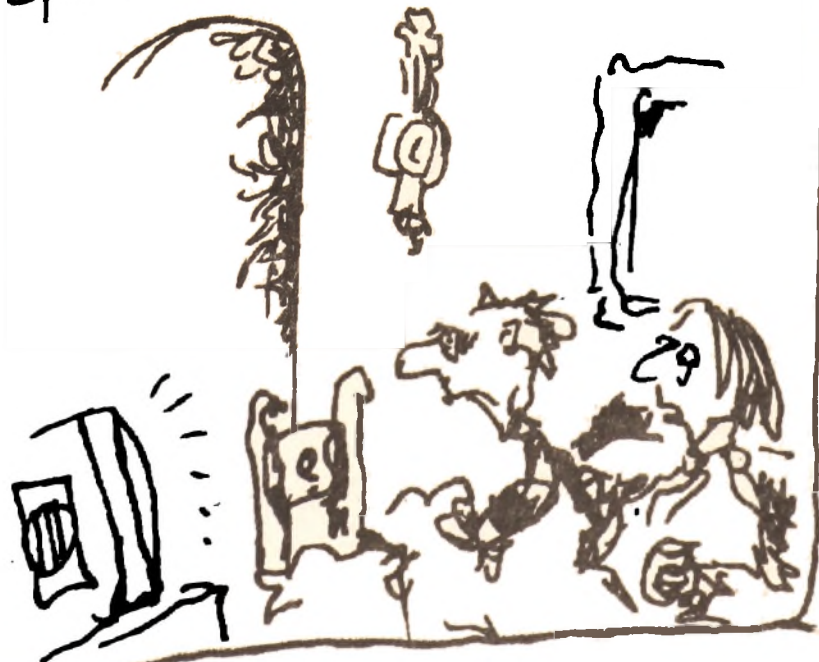
Ο βασιλιάς δέν ήταν ούτε καλός ούτε κακός. ήταν άρρωστος.

Ήταν κι αυτοί λίγο άρρωστοι. Βυριόντουσαν και κρύωναν.

Και έζησαν και αυτοί και έμεις τό ίδιο...

Νέο πολιτικό τοπίο;

ΤΗΝ ΩΡΑ που θα κυκλοφορεί το «ανά χείρας» τεύχος του *Αντί*, η χώρα θα διαθέτει νέο πρωθυπουργό. Και το γεγονός αυτό αποτελεί μια πρώτη θετική εξέλιξη, όσες επιφυλάξεις και αν έχουν διατυπωθεί για το περιεχόμενο και το «ύφος» (ένιων σημείων) της επιστολής Παπανδρέου προς την Κεντρική Επιτροπή και την Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΠΑΣΟΚ. Φαίνεται, όμως, ότι *ουκ ην άλλως δυνατόν γενέσθαι*, καθώς έπρεπε να βρεθούν συγκλίσεις και ισορροπίες μεταξύ «ακραιφνών» και «μη ακραιφνών», μεταξύ δηλαδή κορυφαίων στελεχών του ΠΑΣΟΚ, διαφορετικής νοοτροπίας και φιλοσοφίας.

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ Παπανδρέου, ακριβέστερα οι συντάκτες της επιστολής Παπανδρέου, απομάκρυναν, εν πρώτοις, τη «χάρτινη λύση» περί διορισμού «αντιπροέδρου» ή «αντιπροέδρων» ή «αναπληρωτού πρωθυπουργού». Δεν απομάκρυναν, όμως, το ενδεχόμενο «δυαρχίας» (ως τη σύγκληση του κομματικού συνεδρίου, το καλοκαίρι...), εφόσον ο απελθών πρωθυπουργός θα διατηρεί τον τίτλο του προέδρου του κόμματος και ο νέος πρωθυπουργός θα τελεί υπό την αίρεση των πολιτικών αποφάσεων του συνεδρίου. Πολλά, βέβαια, θα εξαρτηθούν από την κατάσταση της υγείας του Ανδρέα Παπανδρέου. Αν παραμένει πρόεδρος του κόμματος και διατηρεί, στοιχειωδώς, επαφή με το περιβάλλον του, θα μπορεί –ανά πάσαν ώρα– να διατυπώνει «απαιτήσεις», εν ονόματι του «προέδρου και ιδρυτού του κινήματος». Αν πάλι το συνέδριο εκλέξει «αναπληρωτή πρόεδρο» ή «νέο πρόεδρο του κόμματος», ενδέχεται ο νέος πρόεδρος να θελήσει να ηγηθεί αυτός του ΠΑΣΟΚ, στη μάχη των εκλογών –όποτε γίνουν. Κάπου, δηλαδή, διαγράφεται το ενδεχόμενο να έχει η χώρα δύο «πρωθυπουργούς», έστω και αν ο δεύτερος θα φέρει τον τίτλο του «προέδρου του κινήματος».

ΕΞΕΛΙΠΕ ΤΟ «ΠΑΡΑΙΤΟΥΜΑΙ»...

ΟΤΙ εντυπωσιάζει, από την επιστολή Παπανδρέου, είναι η έγνοια των συντακτών της να μη χρησιμοποιήσουν το ρήμα «παραιτούμαι», προφανώς γιατί ο πρωθυπουργός παραιτούμενος υποβάλλει την παραίτησή του

στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας... Και οι συντάκτες της επιστολής –όλοι τους ακραιφνείς «προεδρικοί», ακραιφνείς «κομματικοί»– ήθελαν να διαμηνύσουν ότι προέχει ο θεσμός (ασφαλώς, συνταγματικός) του κόμματος. Και πρόεδρος του κόμματος παραμένει ο Ανδρέας Παπανδρέου!

ΠΕΡΑ ΑΠΟ την υπογράμμιση αυτή, αλλά και πέρα από την αλλαγή προσώπων, είναι κοινός τόπος ότι η χώρα χρειάζεται σήμερα μια νέα πολιτική – μια ηγεσία που θα έχει το θάρρος να λέει την αλήθεια στο λαό και να παίρνει (όταν χρειάζεται) και μη δημοφιλείς αποφάσεις. Θα μπορέσει ο νέος πρωθυπουργός να προχωρήσει προς την κατεύθυνση αυτή; Θα μπορέσει ν' αξιοποιήσει τη δημιουργική φαντασία του, την κοινωνική ευαισθησία του (αν υποθέσουμε ότι διαθέτει τα προσόντα αυτά...) και λυτρωμένος από εσωστρέφειες, στείρους εθνικισμούς και περιττούς ρητορισμούς, να δουλέψει σοβαρά για μια άλλη πολιτική, συνδυάζοντας την ανάπτυξη με την κοινωνική δικαιοσύνη;

«ΑΡΧΗ άνδρα δείκνυσιν» – ασφαλώς. Ωστόσο, έντονη είναι η αίσθηση σε μια σειρά αναλυτές ότι η λύση που δόθηκε –υπό τη σκιά του προσεχούς συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ– είναι λύση «μεταβατική» και όχι οριστική. Και ενώ θα ήταν λάθος να υποτεθεί ότι ο νέος

πρωθυπουργός παραμένει «αιχμάλωτος» των τελικών αποφάσεων του συνεδρίου. Από την άλλη, κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει το πλέγμα των διεργασιών (αλλά και αντιπαραθέσεων) που ενδέχεται να δρομολογηθούν ως τον ερχόμενο Ιούνιο.

ΣΕ ΑΝΤΙΘΕΣΗ με την εκτίμηση αυτή, άλλοι αναλυτές πιστεύουν ότι ο νέος πρωθυπουργός –ακριβώς επειδή οι λεγόμενοι «προεδρικοί» δεν θα αποτολμούσαν να επιμυστούν την ευθύνη μιας διάσπασης του κόμματος– έχει περιθώρια να δώσει (όσο και αν ο Ιούνιος δεν απέχει πολύ) συγκεκριμένα «δείγματα γραφής». Θ' αντιληχθεί, ίσως, ότι πρώτο μέλημα ενός νέου πρωθυπουργού, ήταν να μετατρέψει το σημερινό ΠΑΣΟΚ από κόμμα αρχηγικό («σουλτανικό» το χαρακτηρίζει ο καθηγητής Ν. Μουζέλης), σε σύγχρονο «κόμμα αρχών». Και όσο και αν ο νέος πρωθυπουργός είναι μόνον πρωθυπουργός (και όχι και αρχηγός του κόμματος), τα «νέα δείγματα γραφής» μπορούν να προωθηθούν σε πλείστους όσους νευραλγικούς τομείς, από τη δημόσια διοίκηση και τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, ως τα μεγάλα θέματα της εξωτερικής πολιτικής.

ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ γράφονται χωρίς να είναι ακόμα γνωστό το όνομα του νέου πρωθυπουργού ή η σύνθεση της νέας κυβέρνησης.

ποία, φυσικά, θα πρέπει να έχει τη «δεδη-
μένη» της σημερινής Βουλής. Κανείς, βέ-
βαια, δεν αμφιβάλλει ότι ο νέος πρωθυπου-
ρ-ς –όπως θα αναδειχθεί από τις εκλογικές
αδικασίες της Κοινοβουλευτικής Ομάδας
του ΠΑΣΟΚ– θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης.
Το πρόβλημα είναι άλλο: αν οι προγραμμα-
τικές δηλώσεις της νέας κυβέρνησης θα απο-
λέσουν τομή, αν θα κινηθούν, δηλαδή, πέ-
ρα από τα γνωστά στερεότυπα, αν θα στο-
ύουν στον εκσυγχρονισμό, την ανανέωση,
την εκδημοκρατισμό του δημόσιου βίου.

ΤΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ...

Ο ΠΩΣ ΚΑΙ αν έχει το πράγμα, η αποχώρη-
του Ανδρέα Παπανδρέου από την πρωθυ-
πουργία, σηματοδοτεί το τέλος μιας εποχής.
Από την αποχώρησή του αυτή, δεν έλειψε η
«ιστορική απόφαση», «ιστορική από-
φαση», «έθεσε το γενικό συμφέρον υπεράνω
του ατομικού» κ.λπ. Αλλά ακόμα και τα νή-
ματα ήξεραν ότι το πράγμα δεν πήγαινε άλλο,
ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου πολύ πριν από
την εισδοχή του στο Ωνάσειο, είχε πάψει να
παρακολουθεί ως πρωθυπουργός και ότι αν
έρχεται κάτι για το οποίο πρέπει να αισχύ-
νεται οι λεγόμενοι «νομιμόφρονες», «προε-
ικονικοί», «αυλικοί» κ.ά. είναι όχι οι ψευδαι-
ρήσεις τους (το ότι πίστευαν, δηλαδή –όσοι
πίστευαν– ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου μπο-
ρεί να «ανακάμψει» και να επανέλθει στα
πρωθυπουργικά του καθήκοντα...), αλλά η
συνείδητη παραπληροφόρηση, ο τρόμος
μήπως «κάτι αλλάξει», οι λογής αθλιό-
τες τους, η «θέση» ότι «ο πρωθυπουργός
Ανδρέας Παπανδρέου είναι αναντικατάστα-
τος» και όσοι υποστηρίζουν άλλη άποψη εί-
ναι εραστές της «συνταγματικής εκτροπής»!
Ο ΣΦΑΛΩΣ, γύρω από την κλίνη του πά-
οντος τέως πρωθυπουργού, υπήρχε –και
έρχεται ακόμα– η ανθρώπινη πλευρά, το
πρόσωπο ενός πολιτικού που, επί δυο μήνες πά-
υε –και παλεύει– με το θάνατο. Και, όμως,
μόνοι που δεν σεβάστηκαν το δράμα του
Ανδρέα Παπανδρέου, ήταν αυτός ο εσμός
των «αυλικών» (ανάμεσά τους, κάπου, και ο
τιμωμένος κ. Ζορζ Χάλακ!) – ένας εσμός
που, με την εξωπραγματική συμπεριφορά
του, τροφοδοτούσε, συνεχώς, την υποψία ότι
πράγματα με τα μηχανήματα του Ωνασεί-
ου, λειτουργούσε και ένας υπόγειος μηχανι-
σμός «παραγωγής συμβάσεων και διευκο-
νσεων»! Και, βέβαια, κανείς από τον
μόνον αυτό δεν αναρωτήθηκε μήπως ο απελ-
θών πρωθυπουργός άξιζε ένα καλύτερο τέ-
λος, μήπως ο πάσχων πρωθυπουργός είναι
μια φορέας ανθρώπινης αξιοπρέπειας – και
μην μόνον μια βιολογική μονάδα... Και όμως
οι άνθρωποι, του στενού, υποτίθεται, περιβάλ-
οντός του, δεν σεβάστηκαν ούτε τη βιοηθι-

κή, ούτε τις αξίες της κοινωνικής συμβίωσης,
ούτε φρόντισαν, βέβαια, να προστατεύσουν
την αξιοπρέπειά του.

ΩΣ ΤΗΝ ΩΡΑ που γράφονται οι γραμμές
αυτές, τα σχέδια για νοσηλεία του Ανδρέα
Παπανδρέου σε ναυτικό νοσοκομείο των
ΗΠΑ, δεν έχουν ανασταλεί. Πάντως, είτε
προωθηθούν είτε όχι, τα σχέδια αυτά, η
εκλογή νέου πρωθυπουργού μεταβάλλει το
–ως τώρα– «πολιτικό τοπίο». Οι «αισιόδο-
ξοι» θέλουν να πιστεύουν ότι η εκλογή αυτή,
είναι ταυτόχρονα «αφετηρία μιας περιόδου
ελπίδων και δυσκολιών». [Μια «δυσκολία»
λ.χ. είναι η αγωνία του υπουργού Οικονομι-
κών Α. Παπαδόπουλου να βρει 900 δισ.
δραχμές, για να πληρωθούν οι δημόσιοι
υπάλληλοι... Μια «ελπίδα» είναι να κλείσει
το «σκοπιανό», με την εξεύρεση μιας συμβι-
βαστικής λύσης, στο θέμα του ονόματος. Πά-
με για «σύνθετο όνομα»]. Άλλοι, ωστόσο,
επιμένουν ότι «τίποτε δεν πρόκειται ν' αλλά-
ξει» και ότι κατ' επέκταση «μιά λύση» είναι
η προσφυγή στις κάλπες. Εκλογές ζητούν τό-
σο η Νέα Δημοκρατία, όσο και η Πολιτική
Ανοιξη. Ο κ. Α. Σαμαράς, ειδικότερα, πι-
στεύει ότι λόγω της επί θύραις «προδοσίας»
–υποτίθεται ότι ΠΑΣΟΚ, Νέα Δημοκρατία,
ΚΚΕ και Συνασπισμός έχουν απεμπολήσει,
από κοινού, τη «Μακεδονία μας»...– θα συλ-
λέξει ψήφους. Μόνο που η πατριδοκαπηλία
έχει πια ξεφτίσει. Όσο για τον κ. Μ. Έβερτ
ελπίζει ότι διατηρεί την ιδιότητα του «πρω-
θυπουργού εν αναμονή».

Η ΜΕΤΑ-ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ εποχή άνοιξε.
Αν το ΠΑΣΟΚ θα μετατραπεί σε σύγχρονο
δημοκρατικό κόμμα ή όχι, αν θα ξεφύγει
από την ισχυρή πρωθυπουργική εξουσία ή
όχι, αν θα εξακολουθήσει την τυφλή ιδεολο-
γικοποίηση των διαφορών ή όχι, θα φανεί
από τα πρώτα βήματα του νέου πρωθυπου-
ργού. Οι «αισιόδοξοι», πάντως, θέλουν να πι-
στεύουν ότι, μετά την αποχώρηση του Α. Πα-
πανδρέου από την ενεργό πολιτική, αλλά και
την αποχώρηση (που προηγήθηκε) των ιστο-
ρικών ηγετών της Νέας Δημοκρατίας, το πέ-
ρασμα σε μια νέα περίοδο –και όχι απλώς
στη μετα-παπανδρεϊκή εποχή– είναι τώρα
ευχερέστερο. Διαθέτει το ΠΑΣΟΚ συλλή-
ψεις, ιδέες, οράματα, ψυχική δύναμη, για να
συμβάλει θετικά στο μετασχηματισμό του
σημερινού πολιτικού συστήματος; Μπορεί
να προσαρμοστεί στις ανάγκες της νέας επο-
χής; Μπορεί ν' αντιμετωπίσει την κρίση της
πολιτικής αξιοπιστίας, την «αποπολιτικοποί-
ηση», την «αποθητικοποίηση» της δημόσιας,
αλλά και της ιδιωτικής σφαίρας; Η ως τώρα
πορεία του ΠΑΣΟΚ, υπό τον αστερισμό του
Α. Παπανδρέου, δεν προσφέρεται για θετι-
κές απαντήσεις. Αλλά οι «αισιόδοξοι» –ως
«είδος»– ακόμα δεν εξέλιπιν...

ANTHΩP

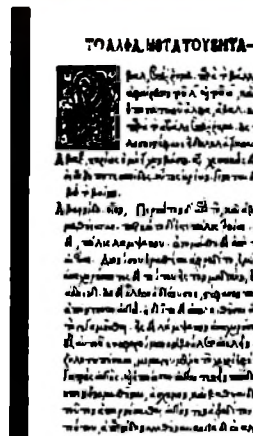
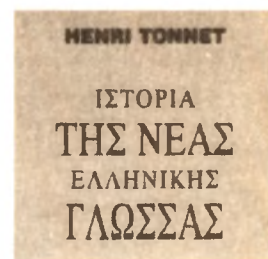
ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: (Νέα Ελληνική
και Ξένη Γραμματεία)

HENRI TONNET

Καθηγητής Πανεπιστημίου

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΘΕΩΡΗΣΗ:
Χριστόφορος Χααραλαμπάκης
Καθηγητής Γλωσσολογίας
Με 217 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

— ANTI ΕΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΑΣ

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ δεν είναι μόνο ο άνθρωπός της· είναι και ο άνθρωπός μας, το alter ego μας. Είναι η ραδιοακτινοφωτογραφία του έθνους. Είναι το φυλετικό μας ζειμπέκικο, το ουίσκι του ρωμιού, το σενιάν φιλέτο της φυλής. Ο Αλτουσέρ που ντύθηκε Λευτέρης Παπαδόπουλος και η Αρέθα Φράκλιν με τα γυαλιά της Σωτηρίας Μπέλου. Το προαιώνιο αμερικάνικό μας απωθημένο, το Yankees go Home (δηλαδή το our home, Homo Homini Lupus κλπ.)

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ υπήρξε το εύκολο σύνθημα, η χαρά των μικρομεσαίων, η εκδίκηση των δηλωσιών, η τάξη των εξεγερμένων κακαουνάκηδων που αιφνιδίως πήγε στον Παράδεισο (Αμαρουσίου όμως). Τα κάλλη της Εκάλης, το σεχ το επιούσιον, το «ξέρεις ποιος είμαι εγώ, ρε» το τιμημένο αυθαίρετο, το λαχείο του –κατά φαντασίαν– αδικημένου, η δικαίωση του ασθενούς (τώ πνεύματι), το βόλεμα των καθημερινών «ηρώων», η εθνική μαγκιά αλλά κι ο υφέρπων ραγιαδισμός, η ρωμέικη καχεξία, ο εκ γενετής νανισμός μας που –φρευ– δεν εξορκίστηκε ούτε εξορκίζεται με ρετσέτες. Ο Ανδρέας και ο συνακόλουθος ανδρεϊσμός δεν απετέλεσε μόνο τον –αξιοθρήνητο– ελληνικό δρόμο για τον Σοσιαλισμό. Κυρίως υπήρξε –με την ανοχή όλων μας– το εθνικό μας ψυχογράφημα, η ταυτότητα μας.

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ του Ανδρέα υπήρξε για τον τόπο ένα joke –αμερικανιστί– της ιστορίας –μιας ιστορίας που οικοδόμησαν εκατοντάδες χιλιάδες ατομικά και συλλογικά δράματα.

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ απετέλεσε το γελοίο –με την έννοια του μπερξονικού γέλιου– fin de siècle για τον τόπο. Χαλάλι του γιατί έστω κι εν αγνοία του συνετέλεσε τα μέγιστα στην φυλετική μας αυτογνωσία και ενδοσκόπηση.

ΜΟΙΑΖΕΙ ο Ανδρέας να γεννήθηκε για να δικαιώσει τον Καραμανλή και τον καραμανλισμό και να καθάρει τον Μητσοτάκη και τον Μητσοτακισμό. Μετά τον Ανδρέα οι ιστορικοί του μέλλοντος θα πρέπει να αναθεωρήσουν πολλήν από τη χολή τους για τους προαναφερθέντες. Έτσι για να επιβεβαιωθεί ο Καραγάτσης όταν διεκήρυξε για τον μυθιστορηματικό του ήρωα Μίχαλο πως τα στερνά του ήσαν όμοια με τα πρώτα του...

Μάνος Στεφανίδης

ΜΑΧΟΜΕΝΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΟΣ

Φρυκτωρός σπουδαίος τω όντι ο φρονηματίας Ευάγγελος Βενιζέλος. Για τα πνευματικά φώτα του ανιδιοτελούς **συνταγματολόγου μεταφορών** ομιλούμε. Για το ήθος ΠΑΣΟΚ ομιλούμε. Για τον επ' ράτη της τελευταίας στιγμής, τον συνταγματολόγο της παρακμής ομιλούμε. Για τα... λεπτά σοφίσματα του συνταγματολογούντος ομιλού-

με. Ιδού το ειρμολόγιον του αντικειμενικού, ως καθηγητού, ως επιστήμονος:

1. Κατ' αρχήν «ερμήνευε» κι «εδίδασκε» –μην λησμονούμε ότι είναι και ανστηρότατος δάσκαλος– ότι ως έκλειψις νοείται μόνον ο θάνατος.
2. Εν συνεχεία μίλησε για εγκεφαλική αδυναμία, ότι δεν νοείται αντικατάστασις όσο υπάρχει εγκεφαλική λειτουργία.
3. Μετά βρήκε τον διορισμό αντιπροέδρων θεμιτόν.

600 ΤΕΥΧΗ: ΤΟ ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΜΕ

Το Αντί γίνεται αισίως... 600 τευχών τον επόμενο Μάρτιο. Και γιορτάζει, με μια σειρά εκδηλώσεων που θα γίνουν στο Γκάζι από 22-25 Μαρτίου. Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων, οι οποίες ελπίζουμε ότι θα είναι μια ευχάριστη έκπληξη για όλους, θα το ανακοινώσουμε σύντομα.

4. Αλλά γρήγορα άλλαξε γνώμη. Και μίλησε περί αυξημένων πλειοψηφιών και άνω των 151 ψήφων.

5. Και τώρα ομιλεί για διαδοχή με ολιγοτέλους των 86 ψήφων.

Συνταγματολόγος ή άνθρωπος από λαϊκό στιχο;

Βεβαίως τώρα λέγει ότι «η παραίτηση είναι η πιο απλή, η πιο καθαρή και η πιο γενναία –από την οπτική γωνία του Ανδρέα Παπανδρέου– λύση. Δεν είναι όμως η μοναδική. Υπάρχουν και άλλες λύσεις» (Το Βήμα, 14.1.'96). Απλή, καθαρή και γενναία λύση! Πώς όμως να δοθεί η γενναία λύση από τον Ανδρέα Παπανδρέου; Απ' αυτό που αποτελεί «ιστορικό μέγεθος», για το οποίο λέγει ο κομματικός συνταγματολόγος ότι «Η πλήρης δε ενημέρωσή του συνεπάγεται πως θα γνωρίζει ότι σύσσωμο το ΠΑΣΟΚ θα θεωρήσει ευεργετική πράξη την παραίτησή του!» Αν όμως δεν δοθεί «η πιο απλή και καθαρή αυτή λύση», τότε ο συνταγματολόγος από λάστιχο έχει κι άλλες λύσεις. Είναι σαφές πως με τον έναν ή τον άλλο τρόπο θα... «τον παραιτήσουν» κι ύστερα θα τον τιμήσουν και θα το παρουσιάσουν και ως πράξη γενναιότητας του Α. Παπανδρέου! Καθαρότατη κι αυτή η λύσις: Θα μας διαβεβαιώσει, άλλωστε, αυτοπροσώπως ο Β. Βενιζέλος, θα μας διδάξει πόσο γενναία ήτο η απόφασίς (τους) για τον... γενναίο αρχηγό τους. Και για την περίπτωση ας του αφιερώσουμε μια παράλλαγή του ευβουλιδείνου σοφίσματος: –«Έχασες αξιοπρέπεια;», –«Όχι», –«Είχες άρα αξιοπρέπεια». –«Δεν έχασες αξιοπρέπεια;», –«Όχι», –«Δεν έχεις άρα αξιοπρέπεια».

M.B.

ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΞΕΧΑΣΜΕΝΑ...

Φλώρινα, 26.8.'95: Επί κεφαλής δέκα (16) υπουργών η Μιμή. Το κυβερνητικόν κλιμάκιον: Κατσιφάρας, Βαλυράκης, Τριαρίδης, Σηφουνάκης, Σκουλαρίκης, Πετσάλνικος, Μπεντενιώτης, Λαμπάνος, Νιώτης, Ανθόπουλος, Γεωργακόπουλος, Τσακλίδης, Στεφάνου, Αρσένη, Λιάνης. Οι Τσοχατζόπουλος, Βενιζέλος την υπεδέχθησαν στην Θεσσαλονίκη. (Ο Κοτσακάς ήτο δικαιολογημένα απών διότι περιόδευε με τον πρόεδρο Κ. Στεφανόπουλο. Δικαιολογημένα απόντες και οι Μικρούτσικος, Λοκκίνοβασίλης, Κοσώνας, Παπούλιας, Ευτήρης, Κουλούρης, Κρεμαστινός, Λιάνης, Ανωμερίτης, Παπαζώη, οι οποίοι ην επίμησαν ως ακόλουθοι σε άλλες εκδηλώσεις).

Πνευματικό Κέντρο Αθήνας 18.9.'95: Η Μιμή μίλησε ενώπιον εννέα (9) υπουργών για το «σήμα του γράμματος και το γράμμα του σήματος». Βασικός μιλητής ήταν ο Β. Βενιζέλος και ακούθησε ο συνδικαλιστής και λόγιος και πορευόμενος αυτοκίνητα Χρ. Κοκκινοβασίλης.

M.B.

ΕΙΜΑΣΤΕ ΒΕΒΑΙΟΙ
ΟΤΙ Η ΑΠΕΜΠΛΟΚΗ ΤΟΥ
ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ ΑΠΟ ΤΑ
ΣΤΕΝΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΣΗΕΑ ΘΑ
ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΕΨΕΙ ΝΑ ΑΝΑΛΑΒΕΙ
ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΘΕΣΜΙΚΟ
ΡΟΛΟ.

«ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ» ΠΟΥ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΟΥΝ ΜΙΑ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Ελέγετο πως ο **Ανδρέας Παπανδρέου** είναι απρόβλεπτος, πως με τις τακτικές κινήσεις του αιφνιδιάζει τους αντιπάλους του. Έτσι πια τον τιμούσαν και τον δόξαζαν φίλοι, οπαδοί και παρεκκεντέδες του. Όλοι αυτοί που αναδειχθηκαν ελέω του. Από μίαν άποψη υπήρξε απρόβλεπτος και στην τελευταία του κίνηση: υποβάλλοντας την παραίτησή του έστω και χωρίς τη λέξη «παραίτηση», έστω και πάλι «δίνοντας εντολή». Δεν θα μείνει ούτε το φάντασμά του ούτε η απειλητική σκιά του. Αρκετοί ομνύουν σ' αυτό· π.χ. ο κ. **Χρ. Παπουτσή** θέτοντας το ερώτημα: «Μπορεί κανείς να προχωρήσει σε απο-ανδρείσμό;». Ίσως να το λέει από κεκτημένη δουλικότητα (ή κατ' αυτόν ευγνωμοσύνη), στο βάθος ίσως και να μην το πιστεύει, αν κατάλαβε κάτι από ευρωπαϊκή πολιτική. Αλλά, βέβαια, δεν είναι ο μόνος ευγνώμων-δουλοπρεπής, δεν είναι ο μόνος που ακολούθησε τον αρχηγό χωρίς να διερωτάται έστω κι αν δεν περιλαμβάνεται στην ομολογία της **Βάσως Παπανδρέου**: υπέγραψε και ενέκρινε διαγραφές παντός διαφωνούντος, αλλά μαζί της τό 'καναν κι άλλα πρωτοκλασάτα ονόματα του Κινήματος. Όποιοι υπερασπίστηκαν την ανεξάρτητη φωνή τους δεν είναι πια εκεί. Ούτε θα μπορούσαν να είναι. Ποιοι είναι, λοιπόν, αυτοί που έμειναν;

Και τι θα γίνει τώρα στη μετα-Ωνάσειο εποχή; Θα έχουμε απλώς ένα πιο ωχρο ΠΑΣΟΚ, κάποιους που θα τρέχουν απεγνωσμένα να βγουν από την «επαρκή σκιά»; Τόσα χρόνια όλο και κάτι έμαθαν, έστω και ως πόζα ή ξύλινους χειρισμούς μηχανισμών και ανθρώπων.

Στερούμενοι του μεγέθους του κληροδότη θα είναι λιγότερο αρχηγικοί, αλλά θα πρέπει αναποτρέπτως να περάσουν από φθοροποιά παρασκήνια και ευπαθείς ισορροπίες. Αφήνει πολλά «σάπια πράγματα» το κληροδότημα. Θα πρέπει να τα καταβάλουν κι ακόμη θα πρέπει να οδηγήσουν το ΠΑΣΟΚ στις εκλογές χωρίς υπέρμετρες απώλειες.

Ίσως και να μη συμβούν τρομερά πράγματα και ισχυροί κραδασμοί. «Δεν τους ενδιέφερε το καθεστώς, αλλά οι θέσεις τους», γράφει ο **Αντρέ Μωρουά** για βοναπαρτικούς και δημοκρατικούς που ήσαν έτοιμοι το 1815 να χειροκροτήσουν την Παλινόρθωση των Βουρβόνων. Άλλωστε «οι θέσεις» ήταν πάντοτε ισχυρός παράγοντας της πολιτικής: ειδικά σε εποχές κόπωσης και αποδυνάμωσης των ιδεών. Εδώ αποτελεί μια συγκολλητική ουσία: μετά από τόσα άλματα, τσαρλατανισμούς και διαψεύσεις «υπερηφάνων διακηρύξεων», την πρωτοκαθεδρία απέκτησαν «οι θέσεις».

Έτσι κι αλλιώς η πολιτική δεν έχει μεγάλα περιθώρια παρά μόνο σε αποχρώσεις και ίσως περισσότερο σε ύφος: η εντιμότητα και το δημοκρατικό ήθος, ήδη με κάκιστα πιστοποιητικά από το ΠΑΣΟΚ, θα δοκιμαστούν στο ολισθηρό έδαφος της διαδοχής. Κι ακόμη χειρότερα αν υιοθετηθεί η προτροπή του Χρ. Παπουτσή «να εξασφαλίσουμε και στο μέλλον τον ανδρείσμό». Δεν κατάλαβε πως οι καιροί απαιτούν το αντίθετο.

Δ. Καϊσης

«Ο κύριος Χρήστος Λαμπράκης, ο Αρχιτέκτονας αυτός του Πνεύματος, ο πρόεδρος του Μεγάρου της Μουσικής, θα πει σε ανύποπτο χρόνο για τη σχέση Ανδρέα - Δήμητρας: "Είναι πραγματική αγάπη, χάρη σε αυτή ζει. Δεν ξέρω τι λένε γι' αυτή. Αλλά αυτή μετράει σαν κυρία"».

Από την συνέντευξη της Δήμητρας Παπανδρέου στο περιοδικό *Colt*. Μετά το λιμπρέτο της *Ελένης*, λέτε να γράψει και το λιμπρέτο της *Μιμής* σαν έναν ύμνο στην *πραγματική αγάπη*; Γράψ' το, «ρε πρόεδρε». Αυτή στη ροζ βίλα, εσύ στα ροζ τηλέφωνα, και οι δύο ευαίσθητοι περί την τέχνη αποδεδειγμένα, θα εκφράσετε με τον καλύτερο τρόπο τις ευαισθησίες σας.

ΟΙ ΟΠΕΣ ΤΩΝ ΕΞΥΠΝΩΝ

Έστω ότι όλα δεν μπορεί να είναι ξεκαρδιστικά στη Μαύρη Τρύπα της *Ελευθεροτυπίας*, αλλά ας ήταν τουλάχιστον σωστά. Λόγου χάρη, την κρίσιμη λέξη της κακόζηλης διαφήμισης του Λόττο *σουρουκλεμές* ο Οπαίος τη γράφει τρεις *ρουκλεμές* (28/12/95 - λίγες μέρες μετά το έγγραψε σωστά, κάποιος φαίνεται του το σφύριξε) Όσο ασήμαντο και αν είναι το λάθος, είναι ασφαλώς πολύ διδακτικό, καθώς δίνει έμμεσα πυκνή περιγραφή του λανθάνοντος: Ο ποιητής της Οπής αγνοεί τη λέξη, συγγνωστό αυτό, δεν καταφέρνει να την ακούσει σωστά στο ραδιόφωνο, επιπλέον όμως δεν αντιλαμβάνεται τη δομή της ούτε από τα συμφραζόμενα, δηλαδή ότι η επιταγή είναι «γίνου πενηντάρης σουρουκλεμέ» και βέβαια δεν προβληματίζεται, ώστε να την αναζητήσει στο στοιχειώδες λεξικό του ομίλου της εφημερίδας του. Η λέξη, όμως, του γυαλίζει, έστω και κοντοσή, και επειδή αντιλαμβάνεται ότι την έχει ακούσει το πανελλήνιο, ως ξύπνιος φύλαξ της επικαιρότητας, νομίζει πως πρέπει να έχει γνώση, εξού και τη χρησιμοποιεί ασυστόλως κατά τα ειωθότα.

Το ανησυχητικό για την εφημερίδα που τρέφει τη στήλη δεν είναι η εν γένει προ-

σέγγιση, έστω μισο-λαϊκή, μισο-γιάπικη και πάντως χαρακτηριστικά αρπακόλλα, αλλά ότι η στήλη αποτελεί άβατον. Ως αποδεικνύεται δεν παρεμβαίνει ούτε διορθωθείς.

Σ. Κ.

ΥΓ. Το σχόλιο αυτό γράφτηκε πριν από την αποπομπή του Αναστασιάδη από την ΕΣΗΕΑ. Δεν μπαίνουμε στην ουσία της υπόθεσης αλλά θα συνηγορούσαμε υπέρ της συγχώρεσης γιατί, με γνώμονα τις γλωσσικές πατάτες και μόνο, του ανήκει αδιαφιλονίκητα μια θέση στη νέα γενιά δημοσιογραφίας.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΕΣ

Στο όνομα της «ελευθερίας του φρονήματος» ο πρώην υπουργός Δημόσιας Τάξης κ. Στέλιος Παπαθεμελής είχε δικαιολογήσει πριν από ένα χρόνο τη δράση της Χρυσής Αυγής. Σήμερα, στο όνομα της «δημοκρατίας» και της «ελευθερίας της έκφρασης» ή και του «χιούμορ» ορισμένες αντιρατσιστικές οργανώσεις που μάχονται συστηματικά και με συνέπεια για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καταπολέμηση του ρατσισμού», αντιδρούν στην απόφαση της ΕΣΗΕΑ για διαγραφή του **Θ. Αναστασιάδη**. Η επίκληση της ελευθερίας μας και των δικαιωμάτων μας δεν μας απαλλάσσουν από τον καθορισμό ορίων και προτεραιοτήτων. Και ίσως για έναν «χιουμορίστα» πρωτεύει η ειρωνεία προκειμένου να ευαρεστεί το κοινό του. Ή για έναν επαγγελματία η άνευ όρων υπεράσπιση του συναδέλφου του για ευνοήτους λόγους. Πώς όμως δικαιολογούνται οι προτεραιότητες των αντιρατσιστικών οργανώσεων όταν εξαντλούνται στην «διαφονία τους με μια απόφαση διαγραφής λόγω των επιχειρημάτων στα οποία η απόφαση βασίστηκε;». Ή όταν αυτές οι προτεραιότητες εστιάζονται στην ατιμωρησία κάποιων δημοσιογράφων για τους οποίους δεν έχουν καν γίνει οι σχετικές καταγγελίες για «ρητορική μίσους»;

Για να μην γινόμαστε αυτόκλητοι υπερασπιστές παθόντων, μια λύση θα ήταν να απευθυνθούμε στα «*γυμνά φούρνου*». Στους ποινικοφαγμένους γύφτους. Στους βασανισμένους Αλβανούς στα κρατητήρια. Στους αποκεφαλισμένους «ξεκούρδιστους Κούρδους». Στα αρχεία μας θα βρούμε και άλλες κατηγορίες μειονεκτούντων... Και ας αναλογιστούμε αν γελούν με όσα γράφονται γι' αυτούς από την Μαύρη Τρύπα. Ακόμα και ο Αναστασιάδης έγγραψε ότι μπερδεύτηκε από την υποστήριξη που του προσφέρθηκε από τους αντιρατσιστές. Πάντα βέβαια αστειευόμενος. Επιβεβαιώνοντας ίσως ότι αυτές οι παράδοξες συμμαχίες ισχύουν από παλιά... **Μήπως φταίει ο επαγγελματικός αντιρατσισμός μας;**

Α.Κ.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΧΟΥΦΤΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ

Μετά από επτάμισι χρόνια και δυο αναβολές εκδικάζεται στο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων μια ξεχασμένη πλέον υπόθεση. Εκείνη για το μικροποσόν των 2 εκατομμυρίων δολλαρίων που το καλοκαίρι του 1988 δόθηκε στον τότε αντιπρόεδρο της κυβέρνησης και «αντ' αυτού» τού Α. Παπανδρέου, τον πανίσχυρο **Μένιο Κουτσόγιωργα**. Στον αρχιτέκτονα της θεωρίας του «κόσμου του φωτός και του σκότους». Μεσολαβητής στην δοσοληψία, ο τότε γραμματέας του Υπουργικού Συμβουλίου **Γιάννης Μαντζουράνης**. Στο εδώλιο επίσης ο γνωστός μας Γ. Κοσκωτάς ο οποίος απολογούμενος είπε ότι το ατυχές συμβάν «έγινε μέσα στις συνήθειες εκείνης της εποχής να δίνουμε χρήματα στους πολιτικούς». Συγκατηγορούμενη και η **Αλίκη Κουτσόγιωργα**, με την κατηγορία «της αποδοχής προΐοντων εγκλήματος από ιδιοτέλεια», η οποία εξ αρχής εδήλωσε ότι «δεν έχει καμία σχέση». Ωστόσο, όταν με την δικαστική συνδρομή των ελβετικών αρχών άνοιξε ο λογαριασμός υπήρχε το όνομά της πλάι στο όνομα του συζύγου της. Ήταν η αμοιβή για την ψήφιση του περιβόητου «**Κουτσονόμου**» για το τραπεζικό απόρρητο. Στα ψιλά των ΜΜΕ πέρασε η είδηση αυτή. Η μνήμη του κοινού, πάντα ασθενής και επιλεκτική. Και η προσοχή του στραμμένη επί δύο μήνες στο Ωνάσειο. Και ο Αρχηγός, που δεν εγνώριζε τίποτε για το έγκλημα, πάντα γενναίος και αλώβητος, μακριά από τα πυρά, απρόσβλητος. Δούλεψε όντως πολύ ο Αρχηγός για να περάσει η αντίληψη ότι «**έτσι είναι αυτά τα πράγματα**», «**όλοι το ίδιο είναι**». Και δούλεψε πολύ για να χτίσει με τις οικονομίες του και τα «δανεικά» την ροζ βίλα. Για ροζ σκάνδαλα θα μιλούμε πια και όχι για μαύρα και σκοτεινά.

Τ.Μ.

Ο ΔΑΙΜΩΝ

Ο «δαίμων» προκάλεσε μια τυπογραφική παράλειψη σε ένα λεπτό σημείο στο άρθρο του Κώστα Ζέπου «Αμυντικός Δογματισμός»:

Στη σελ. 26, δεύτερη παράγραφος αριστερά, η τελευταία πρόταση έπρεπε να διαβάζεται ως εξής (οι υπογραμμισμένες λέξεις λείπουν):

...ικανής να ανταποκριθεί στις ριζικά νέες συνθήκες συμμετοχής της Κύπρου στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

• Πρωταγωνιστής ο Τύπος, έντυπος και ηλεκτρονικός, στα όσα αυτές τις μέρες συμβαίνουν στο πολιτικό προσκήνιο. Παράθυρα, πρωτοσέλιδα, περιοδικά, συνεντεύξεις, φιλολογία πολλή. Ροζ πολιτική και κίτρινη δημοσιογραφία, στα πάνω τους. Ή, όπως σημειώνει κι ο **Μανώλης Βασιλάκης**: «Με όλα τα βρώμικα μέσα απ' όλα τα βρώμικα Μέσα.»

• Κατά τ' άλλα, οι τελευταίες ημέρες απέκτησαν δημοσιογραφικό αλατοπίπερο χάρη στις δύο απανωτές συνεντεύξεις της κυρίας **Δήμητρας Παπανδρέου**, που τροφοδότησαν ξάσθηλα και τον κύριο όγκο των τηλεοπτικών τοκ-σώου. Η πρώτη δημοσιεύτηκε σε κάποιο περιοδικό *Colt*, που εκδίδει ο **Βασίλης Μπόνιος**. Ρωτήσαμε και μάθαμε περί του συγκεκριμένου νέου αστέρος: τη σχέση του παλιότερα με την εφημερίδα *Έθνος* (και πώς διακόπηκε), το πέραςμά του από τον *Ταχυδρόμο* (και πώς δεν ευδοκίμησε), το νεαρόν της ηλικίας του και τις πάση θυσία φιλοδοξίες του... Θυμηθήκαμε ακόμη ότι είχε ξεκινήσει από νωρίς στο ρόλο της «πλύστρας» διακεκριμένων πατερώνων. Ήταν ο άνθρωπος που πήρε καθαρήρεια συνέντευξη από τον **Λούβαρη**, όταν ο φίλος του φίλου ήταν στο επίκεντρο της πολιτικής και δικαστικής χλεύης, την περίοδο που την Ελλάδα ταλάνιζε το σκάνδαλο Κοσκωτά. Συνέχισε φίλε, θα πας μπροστά...

• Η δεύτερη συνέντευξη της **Δήμητρας** μας εξέπληξε: όχι για τα όσα έλεγε αλλά για το ότι δόθηκε σε έναν άνθρωπο που εκτιμούμε, σε ένα περιοδικό που δεν πιστεύαμε ότι προ-

κειμένου να εξασφαλίσει ένα εφημερο κυκλοφοριακό τίναγμα θα μπορούσε να υπονομεύσει το χαρακτήρα του: μια κυψέλη που δέχεται ανήσυχα μηνύματα και αυτή την ανησυχία προσπαθεί να την εκφράσει. Τη δεύτερη αυτή συνέντευξη πήρε ο **Στάθης Τσαγκαρουσιάνος** για το *ΟΙ*, άραγε με ποιο τίμημα;

• Πάντως, η ξαφνική λογοδιάρροια της Μιμής, και μάλιστα σε περιοδικά που δεν είναι στην πρώτη γραμμή από πλευράς κυκλοφορίας αλλά και η δημοσιογραφία που ασκούν απέχει πόρρω από τις δικές της επιλογές (μεταξύ μας, το περιοδικό του Μπόνιου της ταιριάζει απόλυτα ως στυλάκι), μας παραξενεύει. Ήταν άραγε χρήσιμο, γι' αυτήν να μιλήσει τώρα; Ίσως ναι, θα έκρινε η κυρία που τη συμβουλεύει και φροντίζει να παίζει το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ των εντύπων και των δημοσιογράφων τους. Ποια είναι αυτή η κυρία; Η **Λιάνα Κανέλλη**, πάντως, συνόδευσε τον Βασίλη Μπόνιο στο *Star*, προκειμένου να μιλήσουν από κοινού στην εκπομπή του **Χαρδαβέλλα**. Εκεί, συνάντησαν τον **Κακουνάκη** και έφυγαν. Κανείς όμως δεν τους αναζήτησε.

• Τι σου είναι, λοιπόν, η μπεστ σέλερ δημοσιογραφία... Οι μέντορές της κάνουν φασαρία, δημοσιεύουν άρθρα, κάνουν εκπομπές, τσακώνονται στα κανάλια (στον αέρα ή στα παρασκήνια), προκαλούν την οργή των τελευταίων ευαίσθητων αυτού του τόπου, χωρίζουν ή σμίγουν επαγγελματικά και, ως πλυντήριο, χρησιμοποιούν ποιον; Τον διαβόητο **Ψωμιάδη** και το λαθρόβιο του *Όνομα*.

Έτσι είχαν κάνει ο **Αναστασιάδης** και ο **Κωστόπουλος** όταν τα 'σπασαν με το *ΚΑΙΚ* και τον **Τερζόπουλο**, έτσι ξανάκανε ο Αναστασιάδης, το ίδιο κάνει η **Λιάνα Κανέλλη** σαν συναντιέται με τον **Κακουνάκη** και αναγκάζεται να φύγει από εκπομπή... Ωραία έγκυρη δημοσιογραφία διαθέτουμε και ωραία πλυντήρια έχει... Και εις ανώτερα.

• Διαμαρτυρήθηκε, λέει, ο **Τρύπας** επειδή διαγράφηκε από την ΕΣΗΕΑ. Παραβιάστηκαν λέει τα ανθρώπινα δικαιώματα του καθ' εξιν ρατσιστή – και, μάλιστα, δυο οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η *Ελσίνκι Γουότς* και η *SOS Ρατσισμός*, του συμπαραστέκονται επειδή, λέει, παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματά του! Συγχαρητήρια στους επαγγελματίες αντιρατσιστές για το περίσσευμα ευαισθησίας που τους διακρίνει αλλά αν μας πληροφορούσαν και ποιοι δεσμοί (συγγενείας;) συνδέουν τα στελέχη των δύο «υπερευαίσθητων» φορέων θα μας έκαναν χάρη. Κύριε **Δημητρά**, καλό θα ήταν να μας απαντήσετε...

• *Είδατε ο Τρύπας; Λέει ανέκδοτα για Εβραίους-«γυμνά φούρνου» κι ύστερα γελούν από κοινού με τους εκπροσώπους δύο αντιρατσιστικών οργανώσεων. Πολλή πλάκα, αδερχέ...*

• Όστε παραβιάστηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα του κυρίου Τρύπα επειδή του πήραν την ταυτότητα της ΕΣΗΕΑ; Μα δεν συνεχίζει να γράφει; Κι αν παραβιάστηκαν τα ανθρώπινα δικαιώματα ενός ανθρώπου που έχει γίνει πλούσιος από τη δουλειά του, τι να

πουν τότε τα χιλιάδες παιδιά, νέοι δημοσιογράφοι, που τρέχουν, χαμηλόμισθο προλεταριάτο, χωρίς καμία ασφαλιστική και συνδικαλιστική κάλυψη; Για τα δικαιώματα, τα νόμιμα ασφαλιστικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα αυτών των ανθρώπων, ποιες οργανώσεις θα διαμαρτυρηθούν;

• Ο Αναστασιάδης, ωστόσο, δεν το βάζει κάτω. Αφού κινητοποίησε τον εκδότη του για να εξασφαλίσει τη δημόσια υποστήριξή του, ετοιμάζεται να κινήσει τη διαδικασία αναίρεσης της απόφασης διαγραφής του. Προς τούτο, ζήτησε τη συνδρομή της δικηγόρου **Κατερίνας Ιατροπούλου**, η οποία και (ως την περασμένη Τετάρτη, τουλάχιστον) καταρχάς δέχθηκε να αναλάβει νομική του σύμβουλος. Το ηθικό θέμα, να αναλαμβάνει νομική σύμβουλος του Τρύπα η υπερασπίστρια των ανθρώπινων δικαιωμάτων δεν το συζητούμε, και ο χώρος των αριστεριστών έχει πολλούς ευάλωτους στην κοινωνική προαγωγή ανθρώπους. Εκείνο που μας εκπλήττει είναι το ότι με την επιλογή του ανδρός να προσλάβει τη συγκεκριμένη δικηγόρο, προχωρεί επάξια στο δρόμο που χαράζει με την πέννα του: να μην αφήσει τίποτα όρθιο, να εξευτελίσει τα πάντα. Ακόμη και το παρελθόν μας, ακόμη και τη νεανική μας ουτοπία, ρε γαμώτο;

• Ο κ. **Ανδρουλιδάκης**, εκδότης του *Επενδυτή*, καταδικάστηκε πρωτοδίκως για τεράστια οφειλή του εκδοτικού του συγκροτήματος προς τα ασφαλιστικά ταμεία των δημοσιογράφων σε πέντε χρόνια φυλάκιση. Έκανε έφεση και αφέθηκε ελεύθερος. Γιατί όχι; Στο κάτω κάτω δεν κλείστηκε στο Πολυτεχνείο να διαταράξει την ομαλή ζωή της πόλης για μια ολόκληρη νύχτα.

• Αλήθεια, πόσοι μήνες πέρασαν από τότε που πρωτοπαρουσιάστηκε στο κρατικό κανάλι «η συνέντευξη του μήνα»;

Οι «ανοιχτοχέρηδες»

του Φίλιππου Βασιλείου

Οι προδιαγραφές στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνονται οι πολιτικοί και τα κόμματα έχουν αλλάξει. Η διαχείριση του κράτους προϋποθέτει γνώση και οργάνωση. Οι σημερινοί πολιτικοί, το σημερινό κράτος, δεν ανταποκρίνονται. Εμπαίζουν το λαό και διασπαθίζουν τόσο το δημόσιο χρήμα όσο και τη δημόσια περιουσία προς όφελος των ντόπιων μεταπρατών πελατών τους και των ξένων εταιρειών, με πρόσχημα τις υπαρκτές πιέσεις των Βρυξελλών.

Η αναβάθμιση της Βουλής και των πολιτικών περνά υποχρεωτικά από την οργάνωση και τη γνώση. Διαφορετικά, θα καταλήξουν (αν δεν κατέληξαν ήδη), η Βουλή σε κουκλοθέατρο και οι βουλευτές σε μαριονέτες των ντόπιων διαμεσολαβητών και των ευρωπαϊκών εταιρειών.

Όμως, η ιδιότυπη κοινωνία μας δεν αντέχει μια τέτοια εξέλιξη. Οι αναπόφευκτες αντιστάσεις της θα ήταν ωφέλιμο να διοχετευθούν σε αναβαθμισμένους πολιτικούς-συνδικαλιστικούς χώρους και σε διαφανείς δημοκρατικές οργανώσεις. Διαφορετικά, τα φαινόμενα του «Πολυτεχνείου» και των παραοργανώσεων θα πολλαπλασιάζονται σε βάρος της θετικής εξέλιξης της κοινωνίας μας.

ΟΙ ΗΓΕΣΙΕΣ του ΥΠΕΧΩΔΕ και του ΥΠΕΘΟ, τόσο της σημερινής όσο και της προηγούμενης κυβέρνησης, είναι υπόλογες για την εξέλιξη των έργων του Μετρό της Αθήνας και του αεροδρομίου των Σπάτων. Μέσω αλληλοκατηγοριών «πέτυχαν» για τα έργα αυτά συμβάσεις τριτοκοσμικού επιπέδου και με διπλάσια οικονομική δαπάνη. Με τα ίδια χρήματα και με πολλαπλάσια ελληνική προστιθέμενη αξία θα μπορούσαμε να κατασκευάσουμε π.χ. το αεροδρόμιο των Σπάτων, τη λεωφόρο Σταυρού-Ελευσίνας και Μετρό διπλάσιου μήκους. Για το Μετρό, αυτό το αποδείξαμε στο τχ. 566 του Αντί. Για το αεροδρόμιο των Σπάτων επιφυλασσόμαστε να το πράξουμε στα προσεχή τεύχη.

Η διασπάθιση του δημοσίου χρήματος στα ως άνω έργα έχει, κατά τη γνώμη μας, δύο ερμηνείες. **Είτε οι αρμόδιες πολιτικές ηγεσίες δεν γνωρίζουν να σχεδιάζουν την παραγωγή των έργων είτε χρηματίζονται (ως άτομα ή ως κόμματα ή και τα δύο μαζί.)** Δεν είναι δυνατόν να υπογράφονται συμβάσεις όπως αυτή του Μετρό της Αθήνας με τις εξωφρενικές τιμές π.χ. για τους οπλισμούς σκυροδεμάτων 830 δρχ./κιλό, για το σκέτο σκυρόδεμα 58.000 δρχ./μ³, για τους ξυλοτύπους σκυροδεμάτων 26.000 δρχ./μ², για τις ορθομαρμαρώσεις στους σταθμούς 120.000 δρχ./μ² κ.λπ., δηλαδή πέντε φορές περισσότερο από τη λογικώς αμειβόμενη εργασία, χωρίς να συμβαίνουν αυτά που αναφέραμε. Τα στοιχεία αυτά είναι ικανά για να διατυπώσουμε την άποψη ότι οι κρατούντες πολιτικοί είναι επικίνδυνοι όταν διαχειρίζονται τα κοινά, ιδιαίτερα σήμερα όπου τα ακανθώδη προβλήματα μας είναι ο σχεδιασμός της παραγωγής και η μείωση του υπέρμετρου δημόσιου χρέους, μάλιστα υπό το καθεστώς των Βρυξελλών.

• Αναγγέλθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ η υπογραφή της Σύμβασης για την κατασκευή του έργου της ζεύξης Ρίου-Αντιρρίου και αναμένεται τις προσεχείς ημέρες η κατάθεσή της στη Βουλή για κύρωση.

Δεν αμφιβάλλουμε ότι υπάρχει ήδη η ουσιαστική συναίνεση μερίδος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, δεδομένου ότι εξυπη-

ρετούνται τα οικονομικά συμφέροντα των ίδιων ολιγάριθμων κύκλων που στηρίζουν με τον τρόπο τους και κυβέρνηση και αντιπολίτευση.

Κατά συνέπεια, θα παιχθεί και πάλι στη Βουλή το γνωστό πλέον θέατρο: *εμείς θα πούμε αυτά, εσείς θα πείτε εκείνα...*

Δεν λάβαμε γνώση των τελικών συμβάσεων που αφορούν στο έργο. Από τα προηγούμενα στοιχεία που μας είναι γνωστά, καθώς και από κάποιο ενημερωτικό φυλλάδιο του ΥΠΕΧΩΔΕ με ημερομηνία Δεκέμβριος 1995, προκύπτουν τα εξής:

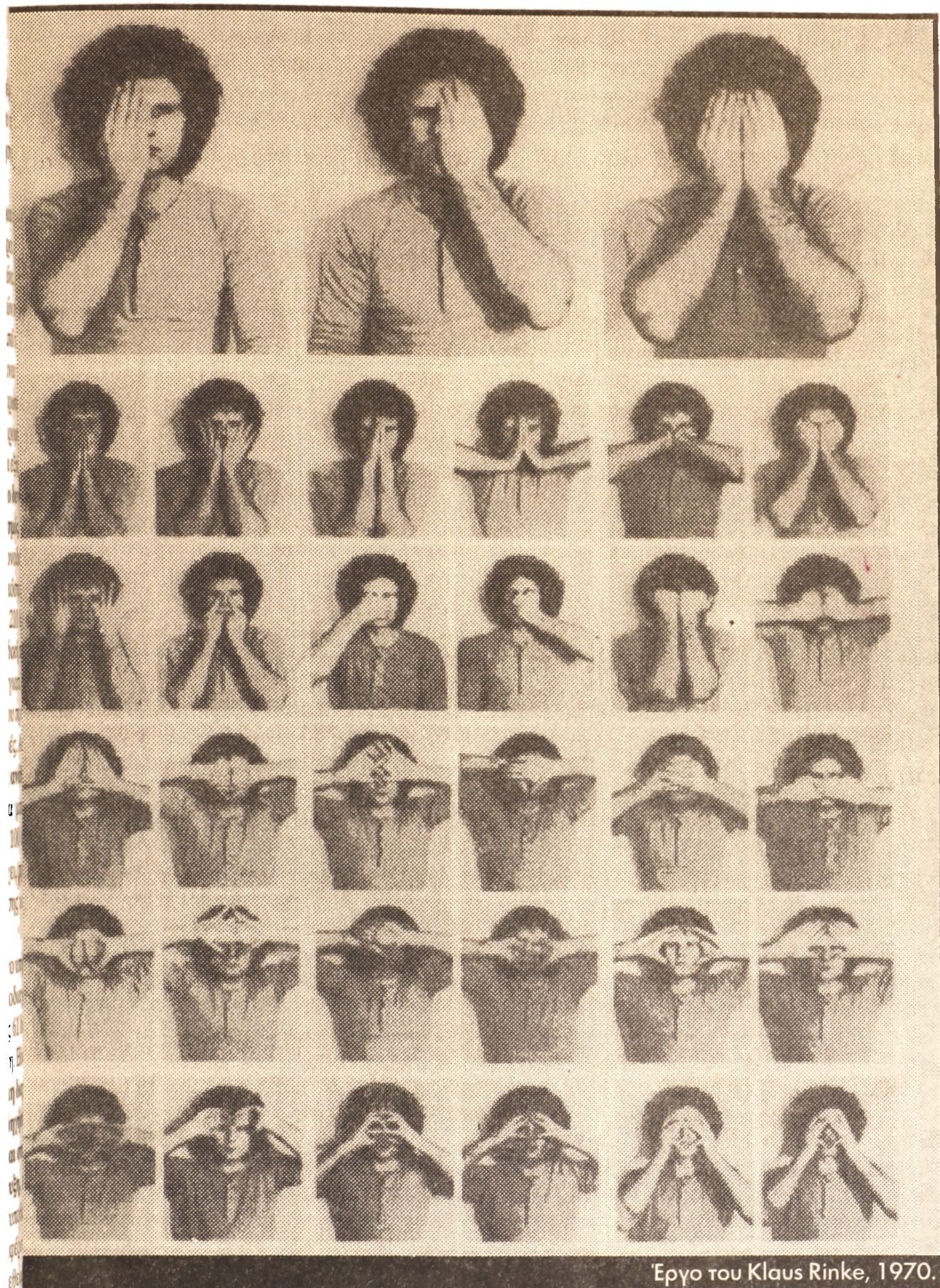
• **Στο διαγωνισμό για το έργο δεν υπήρξε κανένας απολύτως συναγωνισμός.**

Αποσφραγίστηκε μία και μοναδική προσφορά που οδηγεί σε τελικό κόστος έργου γεφύρας 691 MECU, δηλαδή 210 δισ. δρχ. Διαγωνισμοί με μία και μοναδική προσφορά πρέπει να ακυρώνονται, γιατί εξ ορισμού η έννοια του διαγωνισμού προϋποθέτει τουλάχιστον δύο προσφορές. Αυτό που έγινε ονομάζεται απ' ευθείας ανάθεση έργου αξίας 210 δισ. δρχ.! Θα μπορούσε, π.χ., το ίδιο έργο να έχει αξία 100 δισ. δρχ. ή και 250 δισ. δρχ. Δεν υπάρχει, προς τοίτο, το στοιχείο της αιτιολόγησης και αξιολόγησης.

• Στο διαγωνισμό για το έργο υπήρξε και δεύτερη προσφορά, εκτός προδιαγραφών, με υποθαλάσσιο τούνελ αξίας 61 δισ. δρχ., δηλαδή τρεις φορές μικρότερη. Είναι προφανές ότι η χρηστή και νόμιμη διαχείριση των κοινών θα έπρεπε να οδηγήσει στην ακύρωση του διαγωνισμού και στην επανάληψή του με νέα διακήρυξη, που θα επέτρεπε και την προσφορά υποθαλάσσιου τούνελ. Επικουρικά αναφέρουμε ότι συμβατή με τη διακήρυξη εθεωρείτο η προσφορά πλωτής γέφυρας, που είναι σαφώς χειρότερη. Οι «ανοιχτοχέρηδες» του ΥΠΕΧΩΔΕ θα διαχειρίζονταν με τον ίδιο τρόπο την προσωπική τους περιουσία;

• Στα μέχρι σήμερα γνωστά στοιχεία δεν εμφανίζεται το κόστος των προσβάσεων στη γέφυρα. Είναι φανερό ότι τα έργα αυτά βαρύνουν τον δημόσιο κορβανά και είναι ιδιαίτερα δαπανηρά, δεδομένου ότι απαιτούνται τεράστιες απαλλοτριώσεις οικοπεδικών εκτάσεων. (Η κουτοπονηριά

ρηδες >> του ΥΠΕΧΩΔΕ

Έργο του Klaus Rinke, 1970.

ο ΥΠΕΧΩΔΕ έδρασε και πάλι με την όγκρυνση του βασικού αυτού στοιχείου.) Η μονογραφηθείσα σύμβαση είναι τίθετη με την διακήρυξη του διαγωνιού και βρίσκεται κυριολεκτικά στον αέρα, γιατί δεν εξασφαλίστηκε η χρηματοδότη από την ΕΤΕΠ (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ενδύσεων) με το αναγκαίο ποσόν των 100 ΜΕCΥ. Εξάλλου, η ΕΤΕΠ έκρινε το έργο ως μη αποδοτικό.

• Πέραν της σύμβασης με την παραχωρησιούχο εταιρεία, το Ελληνικό Δημόσιο υπογράφει συμβάσεις και με τις δανείστριες τράπεζες. Το θέμα πρέπει να διερευνηθεί γιατί είναι πιθανόν να εμφανιστούν εκ των υστέρων πρόσθετοι όροι για το δανεισμό που να ανατρέπουν τα οικονομικά δεδομένα του έργου, και να μας προκύψει είτε **επιδότηση των διοδίων από το Ελληνικό Δημόσιο** είτε **αύξηση του χρό-**

νου εκμετάλλευσης από την παραχωρησιούχο εταιρεία – είτε δεν ξέρουμε τι άλλο. Είμαστε υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσουμε και αυτό το ενδεχόμενο μετά την πρόσφατη εμπειρία του Μετρό και των Σπάτων. Το παιχνίδι είναι γνωστό και δοκιμασμένο. Η μία κυβέρνηση δημιουργεί τις προϋποθέσεις υπερβάσεων και η επόμενη τις αποδέχεται, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στην προηγούμενη. Όλοι θα πάρετε!...

• Με γνωστά όλα όσα εκθέσαμε, οι κ. Κ. Λαλιώτης και Κ. Γείτονας **επέλεξαν την περίοδο του Ωνασίου για να υπογράψουν μια ανοικτή και διάτρητη σύμβαση**. Να το ερμηνεύσουμε αυτό ως προσπάθεια να δείξουν κυβερνητικό έργο κατά τη ρευστή τελευταία περίοδο ή μήπως σπεύδουν να «προκάνουν» μη έχοντας εξασφαλισμένη την καρέκλα τους στο επερχόμενο νέο κυβερνητικό σχήμα;

• Θα επανέλθουμε στο θέμα με περισσότερα στοιχεία όταν λάβουμε γνώση των συμβάσεων για το έργο. Ευχαριστούμε προς τούτο προσωπικά τον βουλευτή κ. Μ. Κεφαλογιάννη που φρόντισε να εκδοθεί **εισαγγελική εντολή**, για να χορηγούνται από το ΥΠΕΧΩΔΕ τα στοιχεία που αφορούν στο μέλλον της χώρας προεξοφλώντας ότι αυτά τα «ευεργετήματα» αφορούν και εμάς (τα απέκρυπταν, οι άθλιοι, ακόμα και από τους βουλευτές!)

• Η συζήτηση στη Βουλή για την κύρωση των συμβάσεων του έργου της ζεύξης Ρίου-Αντιρρίου είναι μια πρόκληση γι' αυτούς που θεωρούν εαυτούς εκσυγχρονιστές, γι' αυτούς που θεωρούν αναγκαία την αναβάθμιση της Βουλής και της πολιτικής ζωής γενικότερα, γι' αυτούς που ρεκλαμάρουν τη διαφάνεια και τη χρηστή διαχείριση του δημοσίου χρήματος, γι' αυτούς, τέλος, που έλαβαν και υπολογίζουν τα μηνύματα των ενεργών πολιτών που συνοψίζονται στη φράση: **Δεν πάει άλλο στην υποβάθμιση και στη διαφθορά της πολιτείας**. Στα γενικόλογα όλοι συμφωνούν, οι αντιθέσεις εμφανίζονται στα συγκεκριμένα και αυτά αναζητούν λύσεις. Θα τοποθετηθούν κάποτε πάνω σ' αυτά οι αυτοαποκαλούμενοι πολιτικοί χώροι αρχών και οι φερέλπιδες ηγέτες τους;

Ευρωδισταγμοί για το ΕΥΡΩΝΟΜΙΣΜΑ

Τι ωραία που τώρα πια ξέρουμε με τι νόμισμα θα κάνουμε τα ψώνια μας σε λίγα χρόνια. «Εύρω» το όνομά του, μόνο που δεν ξέρουμε ακόμη την αξία του, το εάν η δραχμή θα συμπεριληφθεί σ' αυτό και το πότε θα εισαχθεί. Κι αυτά δεν είναι μόνο τεχνικές λεπτομέρειες.

του Πλάμεν Τόντσεφ

Η επικείμενη Διακυβερνητική Διάσκεψη αναμένεται να εξετάσει πλήθος θεμάτων πλην αυτού της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) –για λόγους που θα εξεταστούν στη συνέχεια–, αλλά το κοινό νόμισμα θα είναι εκεί, στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και αναμφίβολα θα σημαδεύσει την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο σύνολό της. Διότι όλα τα τεκταινόμενα στη Γηραιά Ήπειρο από το Μάαστριχτ και μετά δεν είναι τίποτε άλλο παρά «προθέρμανση» για την περιβόητη πλέον ΟΝΕ.

Το αξιοπρόσεκτο –αν όχι παράλογο– είναι ότι ένα τόσο σημαντικό γεγονός απουσιάζει παντελώς από την ημερήσια διάταξη της Διακυβερνητικής. Η εξήγηση είναι αρκουτώνως οικεία – η ΟΝΕ έχει πολιτικό κόστος και το πολιτικό κόστος δεν υπολογίζεται μόνο στην Ελλάδα. Κατά πάγια τακτική, λοιπόν, όταν ένα μέτρο συναντά σφοδρή αντίσταση, η πολιτική εξουσία αποδεικνύει το αλάνθαστο ένστικτό της και μεταθέτει τις ευθύνες στους επόμενους λήπτες αποφάσεων, πράγμα που φαίνεται να συνέβη και σ' αυτό το θέμα.

Μπορεί μεν στη Μαδρίτη οι 15 αντιπρο-

σωπείες να «βάπτισαν» το μελλοντικό νόμισμα, αλλά, σε κατ' ιδίαν συζητήσεις, αξιωματούχοι των κρατών μελών δεν κρύβουν τις ανησυχίες τους για την επίτευξη του στόχου της νομισματικής ένωσης.

Η δεδηλωμένη (και επιβεβαιωμένη στη Μαδρίτη) απόφαση για την εισαγωγή του ευρωνομίσματος το 1999 δεν παύει να είναι αντιστρέψιμη και τα πρόσφατα γεγονότα στη Γαλλία αποδεικνύουν τη ρευστότητα της κατάστασης. Όταν, κατά τη διάρκεια των απεργιών, η εφημερίδα *Le Monde* εμφανίζεται με editorial που προτρέπει την Ε.Ε. να αναβάλλει την ΟΝΕ μέχρι το 2001, είναι φανερό το αδιέξοδο, στο οποίο έχουν περιέλθει οι σχετικές διεργασίες. Εκ των πραγμάτων, οι 15 θα αναγκαστούν να εφεύρουν μια εύσχημη δικαιολογία για τα μάτια του κόσμου, αλλά προς το παρόν επαναλαμβάνουν με αποφασιστικό ύφος ότι η οικονομική και νομισματική ένωση είναι μονόδρομος.

Πώς είναι δυνατόν, όμως, να επιβεβαιώνεται η χρονικά δεσμευτική απόφαση για μια εξέλιξη, η οποία είναι πολύ πιθανό να αναβληθεί; Έχουμε άλλο ένα δείγμα της διπροσωπίας των ευρωπαϊών πολιτικών

ανδρών; Όχι ακριβώς. Οι ηγέτες των κρατών μελών αντιλαμβάνονται τις δυσκολίες που θα προκαλούσε η ανακοίνωση της αναβολής, με πρώτη και σοβαρότερη η χαλάρωση των εθνικών οικονομιών στο κούρσα προς την ικανοποίηση των περιόρων κριτηρίων της σύγκλισης.

Σε πρόσφατη συνέντευξή του στην εφημερίδα *Le Soir*, ο βέλγος πρωθυπουργός **Jean-Luc Dehaene** ομολόγησε ότι «η αποσβήτηση των ημερομηνιών σημαίνει απώλεια των σταθερών σημείων αναφοράς. Λιγότερο κομψή, αλλά εξίσου εύλογη είναι η τοποθέτηση του γερμανού υπουργού Ευρωπαϊκών Υποθέσεων **Werner** στο *International Herald Tribune* (15 Δεκεμβρίου 1995), ο οποίος δεν διστάζει να παραδεχθεί ότι η αναβολή της ΟΝΕ συνεπάγεται μείωση της πίεσης στα κράτη μέλη. Άλλωστε, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο ήδη διαπιστώνει ότι η γενική καθοδική τάση του πληθωρισμού στα κράτη μέλη ενδέχεται να μη συνεχιστεί».

Τώρα, πού χωράει η «ευρωδραχμή» στην πορεία προς το κοινό νόμισμα; Ως γνωστόν, τα κριτήρια σύγκλισης είναι πάρα πολύ αυστηρά και η ευρεία ερμηνεία του

Θανάσης Κ. Κωσταβάρας

Το ημερολόγιο της αυριανής εξορίας (ΠΟΙΗΣΗ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ν οποία επιχειρεί η ελληνική κυβέρνηση δεν είναι εύκολη υπόθεση. Είναι γεγονός ότι ο πληθωρισμός στην Ελλάδα σημειώνει εντυπωσιακή πτώση, αλλά παραμένει μακριά από τα απαιτούμενα επίπεδα. Το παρήγορο(;) είναι ότι κι άλλες χώρες δυσκολεύονται να τιθασεύσουν τον πληθωρισμό τους (Ιταλία, Ισπανία και Γαλλία). Όσον αφορά τα μακροπρόθεσμα επιτόκια, οι υστερούντες είναι οι αμερικανικές «συνθήκες υπόπτου» στην Σουηδία. Και η λίστα των αποκλίσεων δεν σταματάει εδώ.

Ο φόβος ότι το 1999 θα μείνουμε εκτός οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΝΕ) και, ως εκ τούτου, στη δεύτερη τάξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είμαστε δικαιολογημένοι, αλλά εδώ πρέπει γίνουν οι εξής τρεις επισημάνσεις στην ελληνική «ουδέν κακόν αμιγές καλού».

Πρώτον, στην παρούσα φάση κανείς δεν πρέπει να εγγυηθεί με απόλυτη βεβαιότητα ότι η ΟΝΕ θα τεθεί σε λειτουργία το 1999. Μια πιθανή αναβολή της ασφαλώς συμφέρει, αρκεί να μην τροφοδοτήσει τον κοινωνικό και πολιτικό αλόγιστον παθών.

Δύτον, οι δύο ταχύτητες έχουν πλέον απορριφθεί στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με το δικαίωμα της Βρετανίας να μην έχει τις διατάξεις του Κοινωνικού Χάρτη στην κοινή Συμφωνία Schengen – άρα αρκεί ήδη προηγούμενο διαφοροποίηση των κρατών μελών.

Τρίτον, γιατί να μη μείνουμε λιγάκι έξω από τον ορισμένους μηχανισμούς της Κοινότητας, από την οποία, ούτως ή άλλως, έχουμε χάσει τον λόγο για την έλλειψη κοινοτικής αλληλεγγύης (π.χ. Σκοπιανό, Τουρκία); Το πολύ να ανακαλύψουμε ξανά τη σημασία της ένταξης σ' έναν διεθνή οργανισμό που μας δίνει πλουσιοπάροχη οικονομική βοήθεια κι ας μην έχει σαφή εξωτερική πολιτική.

Εν τέλει, όμως, ξεφύγει κανείς από το επίπεδο των επιμέρους ελληνικών επιδιώξεων,

ένα σοβαρό ερώτημα που τίθεται είναι: «Αποτελεί η αναβολή της ΟΝΕ λύση για την Ευρώπη γενικότερα;». Όχι, κι αυτό για λόγους που δεν είναι προφανείς με καθαρά εθνικά κριτήρια.

Αν μη τι άλλο, οι παγκόσμιες εξελίξεις στην οικονομία και η περιθωριοποίηση της Ευρώπης σε σχέση με τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και τη νοτιοανατολική Ασία (ASEAN) καθιστούν την ΟΝΕ απόλυτη προτεραιότητα. Διότι μόνον ένα σταθερό νομισματικό – κι όχι κατακερματισμένο – σύστημα μπορεί να σταθεί ανάμεσα στα γιγαντιαία οικονομικά μπλοκ της εποχής μας. Πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη το γεγονός ότι οι αντίπαλοι της Ε.Ε. είναι ηπειρωτικές οικονομίες, ενώ τα ευρωπαϊκά κράτη χαρακτηρίζονται από εθνικές οικονομίες. Επομένως, μόνο μια πανευρωπαϊκή ηπειρωτική οικονομία θα μπορούσε να αντέξει τον αυξανόμενο ανταγωνισμό των υπολοίπων «παικτών» στην παγκόσμια οικονομία.

Τέλος, παρά την ονομασία της, η ΟΝΕ είναι ένα εξόχως πολιτικό θέμα, γιατί η οικονομική και νομισματική ένωση προϋποθέτει πρωτίστως την πολιτική βούληση των κρατών μελών.

Η σημερινή πολιτική κρίση στην Κοινότητα δεν πρέπει να διαρκέσει πολλά χρόνια, καθώς ο έρωτας για την ενωμένη Ευρώπη μπορεί να αποδειχθεί τόσο κεραυνόβολος όσο ακριβώς και... σύντομος. Η Σουηδία ήδη το απέδειξε στις πρόσφατες εκλογές για την ανάδειξη των εθνικών της ευρωβουλευτών, ενώ προηγήθηκαν οι ηχηρές «σφαλιάρες» στα δημοψηφίσματα της Δανίας και της Γαλλίας. Ανησυχητικά, λοιπόν, τα μηνύματα την παραμονή της Διακυβερνητικής Διάσκεψης, αλλά επειδή «ουδέν κακόν αμιγές καλού», ας ελπίσουμε ότι το σημαντικότερο αυτό φόρουμ θα χαρακτηριστεί από κλίμα υπεύθυνου προβληματισμού κι όχι πρόβλημα ανάληψης ευθυνών.

Νίκος Χουλιαράς

Στο σπίτι του εχθρού μου (ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

Ένα ώριμο αίτημα

του Δημήτρη Στρατούλη

Το 35ωρο, χωρίς μείωση των αποδοχών, έχει πλέον τεθεί ως αίτημα αιχμής των ελληνικών και ευρωπαϊκών εργατικών συνδικάτων. Αποτελεί βασικό αίτημα της ΓΣΕΕ στις διεκδικήσεις της για την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση του 1996 ως αποτελεσματικό μέτρο για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Και ήδη έχει προκαλέσει αντιδράσεις στους εργοδοτικούς φορείς, οι οποίοι, επικαλούμενοι προβλήματα επιβάρυνσης του κόστους εργασίας και της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων τους, αρνούνται κατηγορηματικά την εφαρμογή του.

Η ΓΣΕΕ στα τέλη Δεκέμβρη, ως απάντηση στις αντιδράσεις των εργοδοτικών οργανώσεων, δημοσιοποίησε μελέτη του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ για τις δυνατότητες και τη χρησιμότητα εφαρμογής του μέτρου στην Ελλάδα, η οποία δημιούργησε «κλίμα» στους εργαζόμενους και στην κοινή γνώμη της χώρας μας υπέρ της αναγκαιότητας της προώθησής του. Ήδη, έχουν δημιουργηθεί ρήγματα και στην κυβέρνηση, αφού υπουργοί της, παρά τις μετέπειτα υπαναχωρήσεις τους, τοποθετούνται υπέρ της εφαρμογής του.

• Γιατί 35ωρο;

Το εργατικό κίνημα από την πρώτη στιγμή της ύπαρξης και συγκρότησής του έθεσε ως στόχο τη μείωση της εργάσιμης μέρας ως μέσο για τη μείωση της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, για τη βελτίωση των όρων εργασίας των εργαζομένων και για την αύξηση του ελεύθερου χρόνου τους. Για πρώτη φορά το αίτημα της 8ωρης εργάσιμης μέρας διατυπώθηκε στα 1866 στο εργατικό συνέδριο στην Αμερική και στη σύνοδο της 1ης Διε-

θνούς με πρόταση του **Κ. Μαξ**, ενώ για πρώτη φορά διεκδικήθηκε δυναμικά κατά τη διάρκεια της εργατικής εξέγερσης του Σικάγου, το 1886. Το 1919, κάτω από την πίεση του διεθνούς εργατικού κινήματος και κάτω από την επίδραση της Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία, υπογράφηκε στην Ουάσιγκτον μεταξύ των κυβερνήσεων η διεθνής συμφωνία για την εφαρμογή της 8ωρης εργάσιμης μέρας.

Σήμερα, λοιπόν, οι εργαζόμενοι, 129 χρόνια μετά την πρώτη διατύπωση του αιτήματος για 8ωρη ημερήσια εργασία, 109 χρόνια μετά την πρώτη διεκδίκησή του στην εργατική εξέγερση του Σικάγου και αρκετές δεκαετίες μετά την κατάκτησή του και αφού στο μεταξύ έχουν αυξησει κατά πολλές φορές την παραγωγικότητα της εργασίας, έχουν κάθε δικαίωμα να διεκδικούν μια νέα μείωση της εργάσιμης μέρας τους, με στόχο την 35ωρη βδομαδιαία εργασία, για να αυξήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους, για να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους, για να μπορούν να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο για ανάπαυση, ψυχαγωγία, αλλά και συλλογική και κοινωνική δράση. Ως ένα μέσο αναβάθμισης της μισθωτής εργασίας, μείω-

σης της εκμετάλλευσης, βελτίωσης των όρων εργασίας και εναρμόνισης στόχων που σήμερα εμφανίζονται αντιφατικοί μεταξύ τους, όπως π.χ. ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η αύξηση της απασχόλησης. Ως μέσο που μπορεί να συμβάλει σ' έναν ποιοτικότερο ορισμό των κοινωνικών αναγκών πέραν των απλών καταναλωτικών απαιτήσεων.

Κατά κύριο όμως λόγο, το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα, με δεδομένο το γεγονός ότι η ανεργία είναι πλέον το υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό πρόβλημα στον πλανήτη μας, διεκδικεί το 35ωρο ως αποτελεσματικό μέσο για τη μείωσή της.

Είναι γνωστό ότι στην Ευρώπη για τη σταθεροποίηση και μόνο της ανεργίας χρειάζονται επίσης οι ρυθμοί ανάπτυξης της τάξης του 3% μέχρι το 2000, ενώ για να αρχίσει να αντιμετωπίζεται ουσιαστικά, οι αντίστοιχοι ρυθμοί θα πρέπει να είναι της τάξης του 5%. Επειδή όμως, όπως φαίνεται, οι ρυθμοί ανάπτυξης στην Ευρώπη θα κινούνται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα, λόγω των κυρίαρχων νεοφιλελεύθερων πολιτικών της λιτότητας και των ιδιωτικοποιήσεων και επειδή η εισαγωγή των τεχνολογιών οδηγεί σε απώ-

Ο Δημήτρης Στρατούλης είναι μέλος της διοίκησης της ΓΣΕΕ και αντιπρόεδρος του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Υ.Γ. (ΠΟΙΗΣΗ)

Η χαμηλή φωνή (ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

εια θέσεων εργασίας, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να αντιμετωπιστεί το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της εποχής μας στην πειρό μας και στη χώρα μας είναι η προώθηση της δραστηκής μείωσης του εργάσιμου ρόνου με τη μορφή της καθιέρωσης του 5ωρου χωρίς μείωση των αποδοχών.

Εάν υπάρξει γενικευμένη εφαρμογή του 5ωρου, μπορεί να δημιουργηθούν περίπου εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η εφαρμογή του στην Ελλάδα θα μπορούσε να αυξήσει την απασχόληση κατά 10%, σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

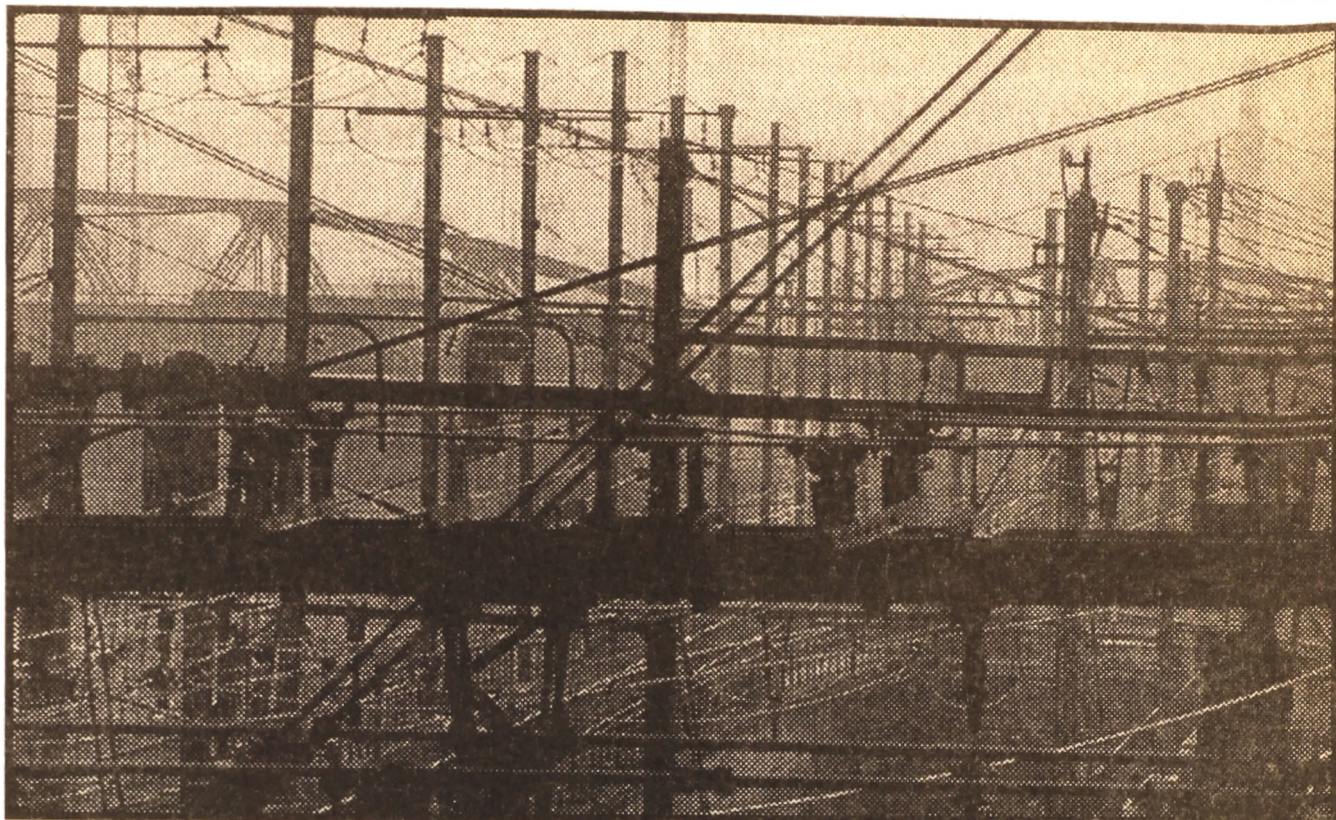
Από τη διεθνή εμπειρία προκύπτει ότι η εφαρμογή του μέτρου δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Για παράδειγμα, στη Γερμανία, που έχει εφαρμοστεί από το 1984 σε 12 λάδους, έχουν δημιουργηθεί από το 1984 ως το 1992 ένα εκατομμύριο νέες θέσεις εργασίας σ' αυτούς τους κλάδους.

Εκτός από τη Γερμανία και σε πολλές άλλες χώρες υπήρξε σημαντική μείωση των ωρών εργασίας: 37 ώρες στη Δανία και στη βρετανική μεταλλουργία, 37,5 ώρες στη Ιορβηγία, 38 ώρες στην Ολλανδία και σε διάφορους κλάδους της βελγικής βιομηχανίας, 39 ώρες στη Γαλλία κ.λπ.

• Πώς και από ποιους πρέπει να διεκδικηθεί;

Για να επιβεβαιωθούν οι εκτιμήσεις για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, θα πρέπει η εφαρμογή του 35ωρου να είναι γενικευμένη και να ολοκληρωθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Η ιστορική εμπειρία μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι μικρές και βαθμιαίες μειώσεις του ωραρίου σε ετήσια βάση «απορροούνται» από την εργοδοσία, όχι με νέες προσλήψεις για θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης, αλλά είτε με αύξηση της παραγωγικότητας μέσω τεχνολογικών ή οργανωτικών αναδιαρθρώσεων ή εντατικοποίησης της εργασίας, είτε με τη χρησιμοποίηση των λεγόμενων «ευέλικτων» μορφών απασχόλησης (μερική-προσωρινή απασχόληση,

συμβάσεις έργου κ.λπ.).

Επίσης, εάν η διεκδίκηση περιοριστεί σε επίπεδο κλάδου ή επιχείρησης, υπάρχει ο κίνδυνος τα συγκεκριμένα συνδικάτα ή οι εργαζόμενοι στους μεμονωμένους αυτούς χώρους κάτω από την πίεση της εργοδοσίας και τις απειλές για απολύσεις να δεχτούν τη μείωση του ωραρίου αφενός με ταυτόχρονη μείωση των αποδοχών τους και αφετέρου χωρίς να δημιουργούνται νέες θέσεις απασχόλησης (βλέπε παράδειγμα τη «Φολκσβάγκεν» στη Γερμανία).

Γι' αυτούς τους λόγους τα συνδικάτα θα πρέπει να επιμείνουν στη διεκδίκηση της γενικευμένης, με σαφή και σύντομο χρονικό ορίζοντα, ολοκλήρωσης, εφαρμογής του 35ωρου χωρίς μείωση των αποδοχών για όλους τους εργαζομένους αφενός από την κυβέρνηση με τη μορφή της νομοθετικής ρύθμισης, όπως έγινε στη χώρα μας με το 8ωρο, και αφετέρου από την εργοδοσία με τη μορφή της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να αποτρέψουν τις επιδιώξεις για συνδυασμό της οποιας μείωσης του ωραρίου με μεγαλύτερη απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

• Θα αυξηθεί το κόστος εργασίας και πόσο; Μπορεί αυτή η αύξηση να αντιμετωπιστεί;

Το επιχείρημα της εργοδοσίας, ότι το 35ωρο χωρίς μείωση των αποδοχών θα συμβάλλει στην αύξηση του κόστους εργασίας και στη μείωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, δεν ευσταθεί, ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου το κόστος εργασίας είναι το 17% του συνολικού κόστους των προϊόντων έναντι του 30-37% που είναι στην υπόλοιπη Ευρώπη και ειδικά στη Γερμανία. Από τη μελέτη του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ προκύπτει ότι η αύξηση του συνολικού κόστους παραγωγής απ' αυτή τη μείωση του ωραρίου θα είναι σε τόσο χαμηλά επίπεδα (1-2%), που θα μπορούσε ταχύτατα και πλήρως να καλυφθεί από αύξηση της παραγωγικότητας με τεχνολογικές και οργανωτικές αναδιαρθρώσεις. Εάν μάλιστα συγκρίνουμε τα εβδομαδιαία ωράρια εργασίας και το επίπεδο ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης στην Ευρώπη και στον κόσμο, θα διαπιστώσουμε ότι η σχέση τους είναι αντιστρόφως ανάλογη.

Όσο πιο ανεπτυγμένη είναι μια χώρα και όσο πιο ανταγωνιστική η οικονομία της

Νόρα Αναγνωστάκη

Διαδρομή - ΔΟΚΙΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ (1960-1995)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

(Ιταλία, Γαλλία, Βέλγιο, Δανία, Δυτ. Γερμανία, Βρετανία, Ολλανδία), τόσο λιγότερες είναι οι εβδομαδιαίες ώρες εργασίας για τους εργαζομένους, ενώ στις λιγότερο ανταγωνιστικές οικονομίες (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία) οι εργαζόμενοι εργάζονται περισσότερες ώρες την εβδομάδα.

Εξάλλου, είναι πλέον διαπιστωμένο ότι όσο λιγότερες ώρες δουλεύει ο εργαζόμενος, και όσο περισσότερες ώρες ξεκουράζεται και αναπληρώνει την εργατική του δύναμη, τόσο πιο αποδοτικός και αποτελεσματικός γίνεται στην εργασία του.

Τα συνδικάτα θεωρούν ότι το 35ωρο μπορεί να συμβάλει όχι μόνο στην αύξηση της απασχόλησης και του ελεύθερου χρόνου, αλλά κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και στην αύξηση της παραγωγικότητας και να αξιοποιηθεί ως έμμεσο κίνητρο ενίσχυσης των τάσεων τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και καλύτερης οργάνωσης της εργασίας και του μάνατζμεντ.

Με βάση τη μελέτη του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ προκύπτει ότι το 35ωρο μπορεί να εφαρμοστεί άμεσα, χωρίς να θίξει την ανταγωνιστικότητα, αφενός στις επιχειρήσεις εκείνες ή στους κλάδους εκείνους που έχουν προχωρήσει σε συνεχή λειτουργία των παγίων εγκαταστάσεών τους, και ως εκ τούτου έχουν μετατρέψει τους μισθούς σ' ένα μικρό μόνον μέρος του συνολικού τους κόστους (π.χ. επεξεργασία πετρελαίων, βασική μεταλλουργία, καπνοβιομηχανία, τρόφιμα) και αφετέρου στις επιχειρήσεις και κλάδους που παρουσιάζουν υψηλή κερδοφορία (π.χ. τράπεζες, ΟΤΕ).

Παρά, όμως, αυτές τις πρώτες καταρχήν απαντήσεις, τα εργατικά συνδικάτα για να είναι πιο πειστικά και αποτελεσματικά στην διεκδίκηση του στόχου τους για το 35ωρο θα πρέπει το ταχύτερο δυνατόν να ενθαρρύνουν και να στηρίζουν ως συνέχεια και εξειδίκευση της μελέτης του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ τη διενέργεια με ευθύνη επιστημονικών μελετών κατά κλάδο και τομέα οικονομικής δραστηριότητας, που θα απαντά με πολύ συγκεκριμένα και αδιαμφισβήτητα στοιχεία στα εξής ερωτήματα, που δεν τίθενται μόνο από τους εργοδότες, αλλά και από την κοινή γνώμη.

- Πόση θα είναι η επιβάρυνση του κόστους παραγωγής από την εφαρμογή του 35ωρου κατά κλάδο ή τομέα παραγωγής;

Ποιοι είναι οι όροι εφαρμογής του χωρίς να θιγεί η ανταγωνιστικότητα;

- Ποιοι τομείς και κλάδοι της ελληνικής οικονομίας συγκεντρώνουν τις ευνοϊκότερες προϋποθέσεις εφαρμογής του; Ποιες οι επιπτώσεις στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ποια η αντιμετώπισή τους;

- Πώς συναρτάται σε κλίμακα χρόνου η μεταβολή των συντελεστών παραγωγικότητας, κερδών, ανταγωνιστικότητας, επενδύσεων, με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ως αποτέλεσμα του 35ωρου;

- Ποια η σημασία του αργούντος παραγωγικού δυναμικού για την απασχόληση και πώς μέχρι σήμερα η μείωση του χρόνου εργασίας στην Ελλάδα επέδρασε στην παραγωγικότητα και στην απασχόληση;

- Ποιες είναι οι βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία του μέτρου;

Για να είναι το μέτρο αποτελεσματικό ως προς την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, ως προς την αναβάθμιση της μισθω-

τής εργασίας και ως προς τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, θα πρέπει τουλάχιστον όσον αφορά τη χώρα μας:

- Η εφαρμογή του να είναι γενικευμένη, να ολοκληρωθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα και να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερης συμφωνίας των εργατικών συνδικάτων, των εργοδοτικών φορέων και του κράτους.

- Να μη συνοδεύεται με μείωση των αποδοχών.

- Να εντάσσεται στο πλαίσιο μιας αναπτυξιακής πολιτικής με ετήσιους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ, μεγαλύτερους του 3%.

- Να καταργηθούν η υπερεργασία και να μειωθούν δραστικά οι υπερωρίες.

- Να γίνει πιο αποτελεσματική η επαγγελματική κατάρτιση και να συνδεθεί με τις πραγματικές ανάγκες της αγοράς εργασίας.

- Να εξασφαλιστούν οι όροι κινητικότητας του εργατικού δυναμικού κατά κλάδο, επάγγελμα, ειδικότητα και γεωγραφική περιφέρεια.

- Να αποτραπεί η απορρόφηση της μείωσης του χρόνου εργασίας με γενίκευση εφαρμογής της μερικής απασχόλησης, με μεγαλύτερη απορρόθμιση των εργασιακών σχέσεων και με εντατικοποίηση της εργασίας.

- Η όποια αύξηση του κόστους παραγω-

γής των επιχειρήσεων να καλυφτεί με αύξηση της παραγωγικότητας από τεχνολογικούς και οργανωτικούς εκσυγχρονισμούς.

- Εάν η εφαρμογή του μέτρου οδηγήσει σε αναδιοργάνωση του χρόνου εργασίας, αυτή να γίνει στον βαθμό και με τρόπο που να μη θίγονται οι κατακτήσεις και τα δικαιώματα των εργαζομένων.

- Η εφαρμογή του να συνοδεύεται από πολιτικές και μέτρα που θα διευκολύνουν τη δημιουργική αξιοποίηση του αυξημένου ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων.

- Ποιες γενικές πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον θα διευκολύνουν την προώθηση του μέτρου;

- Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα και διεθνώς θα πρέπει να συνδέσει τη διεκδίκηση του 35ωρου χωρίς μείωση των αποδοχών με την κινητοποίηση των εργαζομένων για την απόκρουση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και των παραλλαγών τους και για την προώθηση μιας άλλης οικονομικής πολιτικής που θα έχει στόχο την ανάπτυξη με αύξηση της απασχόλησης, με κοινωνική ασφάλεια και με προστασία του περιβάλλοντος. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η αλλαγή των ταξικών, κοινωνικών και πολιτικών συσχετισμών προς όφελος των δυνάμεων της εργασίας και της Αριστεράς.

- Οι δυνάμεις της Σύγχρονης Ριζοσπαστικής Αριστεράς, τα εργατικά συνδικάτα και τα κοινωνικά κινήματα σ' όλο τον κόσμο θα πρέπει να συντονίσουν τους αγώνες τους για μια νέα διεθνή οικονομική δημοκρατική τάξη πραγμάτων και για να προωθηθούν πολιτικές για την κοινωνική ανάπτυξη και για την αντιμετώπιση της ανεργίας και της φτώχειας στον πλανήτη μας.

Η μεγάλη όξυνση της ανεργίας στον σύγχρονο κόσμο επιβεβαιώνει την αδυναμία του καπιταλισμού ν' αξιοποιήσει προς όφελος του ανθρώπου τα επιτεύγματα της νέας τεχνολογίας, να ικανοποιήσει το βασικό ανθρώπινο δικαίωμα για εργασία και το πεπερασμένο των θεωριών περί του τέλους των ιδεολογιών και της ιστορίας. Οι νέες ανισότητες και αντιθέσεις του σύγχρονου καπιταλισμού θα διευκολύνουν τη συγκρότηση και την ενίσχυση των δυνάμεων της σύγχρονης και ριζοσπαστικής κοινωνικής και πολιτικής Αριστεράς, που θα αμφισβητήσει τις κυρίαρχες σήμερα πολιτικές της «νεοφιλελεύθερης συναίνεσης».

Ο προγραμματικός-οραματικός στόχος των δυνάμεων της εργασίας για μια κοινωνία με ισότητα, δημοκρατία, δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, με εξασφαλισμένη πλήρη απασχόληση και λιγότερη εργασία χωρίς μείωση των αποδοχών για ΟΛΟΥΣ παραμένει αναγκαίος και επίκαιρος.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ

Επιμέλεια: Βασίλης Καπετανγιάννης

Μιττερράν: Ο τελευταίος των μεγάλων

Ο Φρανσουά Μιττερράν εγκατέλειψε τα εγκόσμια με αξιοπρέπεια και σεβασμό προς τη ζωή. Ο πολιτικός του βίος είχε ήδη τερματιστεί πριν από μερικούς μήνες έπειτα από δύο συνεχείς θητείες διάρκειας 14 ετών στην προεδρία της Γαλλικής Δημοκρατίας, την οποία και υπηρέτησε με αυτοκρατορική μεγαλοπρέπεια ως γνήσιο τέκνο της γαλλικής πολιτικής παράδοσης και της κουλτούρας της.

Αποχώρησε, λοιπόν, από την παγκόσμια και ιδιαίτερα την ευρωπαϊκή σκηνή ένας ακόμα μεγάλος και χαρισματικός πολιτικός ανήρ που άφησε τη σφραγίδα του σε όλους τους τομείς, συμβάλλοντας στη σταθερότητα της Ευρώπης αλλά και στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η Αριστερά συνηθίζει να αποτιμά τους πολιτικούς με ταξικούς και ιδεολογικούς όρους. Δεν έχουν, όμως, τα ίδια κριτήρια λαοί και θνη. Ο Μιττερράν δεν ήταν ούτε ο ιδεολόγος πολιτικός ούτε ο «συνεπής» κοινωνικός μεταρρυθμιστής και κάθε άλλο παρά «σοσιαλιστής» με την παραδοσιακή έννοια του όρου. Ξεδήλωσε, όμως, όλα τα «χαρίσματα» των μεγάλων πολιτικών: Τον οππορτουνισμό από τη συνεργασία του με το καθεστώς του Βισσύ στα σφάλματα της νεότητας λησμονούνται και

Ο Μιττερράν εγκατέλειψε τα εγκόσμια με απόλυτο σεβασμό και αξιοπρέπεια προς τον ιδιωτικό και δημόσιο βίο του.

συγχωρούνται— και τις θητείες του ως υπουργού σε κυβερνήσεις όλων των αποχρώσεων του πολιτικού φάσματος, μέχρι τον άθλο να συνενώσει ολόκληρη την παραπαίουσα και κατακερματισμένη Αριστερά, να την οδηγήσει στην εξουσία, και ο ίδιος τελικά να κερδίσει δις τον προεδρικό θώκο.

Η Ευρώπη σίγουρα είναι φτωχότερη χωρίς τον Μιττερράν. Όχι τόσο για τα μεγάλα του «οράματα» όσο για τη συμβολή του στη σταθερότητα και την ευρωπαϊκή ιδέα. Αλλά και για την

ίδια την πολιτική αισθητική του, τέχνη στην οποία διέπρεψε έργο και λόγος, συνδυάζοντας το ρεαλισμό της πολιτικής πρακτικής με τον απaráμιλλο πολιτικό του λόγο, τη διανοητική και πνευματική επεξεργασία, το ήθος της χειρονομίας, την ακεραιότητα της μοναχικής περισυλλογής και του στοχασμού.

Αυτά τα στοιχεία ενέπνευσαν το σεβασμό σε φίλους και αντιπάλους. Το διανοητικό, αισθητικό και πολιτιστικό υπόβαθρο ενός πολιτικού ανδρός ριζωμένου βαθιά στην παράδοση της χώρας του, με την αίσθηση του εφικτού αλλά και του ματαίου και με τεράστια αυτεπίγνωση τόσο της πολιτικής ιστορίας και πολιτικής πράξης όσο του φθαρτού και εγκόσμιου ανθρώπινου βίου.

Μια Ευρώπη των εθνών

μια ομιλία
του Φρανσουά Μιτερράν

Η Ευρώπη, η δική μας, έχει ανάγκη να εκφράσει κάτι διαφορετικό από οικονομικούς ισολογισμούς και τόνους διακινούμενων εμπορευμάτων. Θα έλεγα, αλλά δεν θέλω να μιλήσω με πομπώδες ύφος, ότι η Ευρώπη χρειάζεται μια ψυχή για να εκφράσει και –σ' αυτό ας είμαστε πιο μετριοφρονες– την κουλτούρα της, τον δικό της τρόπο του σκέπτεσθαι, τις δικές της εγκεφαλικές δομές, τον καρπό των αιώνων πολιτισμού που εμείς έχουμε κληρονομήσει. Διότι μπορούμε να μοιραστούμε με ολόκληρο τον κόσμο τις ιδέες μας, τα όνειρά μας και, ως προς τα θετικά τους στοιχεία, τα πάθη μας.

Στις διαπραγματεύσεις της ΓΣΔΕ, πριν από ένα χρόνο, επικράτησε η αρχή της εξαίρεσης του πολιτιστικού τομέα. Επρόκειτο για την αντίληψη ότι τα έργα του πνεύματος δεν είναι εμπορεύματα όπως τα

υπόλοιπα. Επρόκειτο για την πεποίθηση ότι διακυβεύεται η πολιτιστική ταυτότητα των εθνών μας, το δικαίωμα του κάθε λαού να αναπτύξει τη δική του κουλτούρα. Επρόκειτο για τη θέληση να προασπίσουμε τον πλουραλισμό, καθώς και την ελευθερία της κάθε χώρας να μην εγκαταλείπει στα χέρια των άλλων αυτά τα πολιτιστικά μέσα, τα μέσα δηλαδή χάρη στα οποία επιβεβαιώνει την παρουσία της στον ίδιο της τον εαυτό.

Η Ευρώπη των πολλαπλών πολιτισμικών παραδόσεων σημαίνει μια Ευρώπη των εθνών, εναντίον της Ευρώπης των εθνικισμών.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Η Συνθήκη περί Ευρωπαϊκής Ένωσης προέβλεπε μια κοινή πολιτική στον τομέα των εξωτερικών υποθέσεων και της ασφάλειας. Πρόκειται για υψηλή φιλοδοξία και για στόχο που μπορεί να φανεί σε μερι-

κούς ανέφικτος ή, εν πάση περιπτώσει, εξαιρετικά μακρόπνοος. Θα απαιτήσει μια επίμονη προσπάθεια. Στο κάτω κάτω όμως, χρειαστήκαμε μια ολόκληρη γενιά για την πραγματοποίηση της μεγάλης αγοράς των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων. Δεν θα είναι πιο εύκολο, ίσως να είναι και πιο δύσκολο, το να εναρμονιστούν πολιτικά συμφέροντα που προέκυψαν από αιώνες και αιώνες διαμάχων, στρατιωτικών συγκρούσεων, διπλωματικών και πολιτισμικών επιρροών, εχθρας και ενίοτε μίσους μεταξύ των λαών μας. Κι όμως, πρέπει να το πετύχουμε. Αποφασίσαμε, ναι ή όχι, να μπούμε σε μια νέα φάση με την είσοδο του επόμενου αιώνα; Το γεγονός ότι διάφορες κοινές δρασεις –έστω κι αν πρέπει να τις μνημονεύσουμε με μετριοφροσύνη– μπόρεσαν να προσδιοριστούν μεταξύ αυτών αποτελεί εν πάση περιπτώσει ένα πρώτο βήμα. Και είναι μια προσπάθεια που θα αποβεί χρήσιμη. Αφετέρου, η γαλλική Προεδρία δεν εφείσθη προσπάθειών για να υποστηρίξει η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς άρμοζε, τις προσπάθειες του ΟΑΣΕ απέναντι στην κρίση της Τσετσενίας. Είναι ένα πολύ δύσκολο θέμα. Πρόκειται για ένα τμήμα μιας ανεγνωρισμένης επικράτειας. Πρόκειται για μια χώρα που υπάρχει και είναι κυρίαρχη. Εντούτοις, τίθενται κάθε είδους προβλήματα, προβλήματα πάρα πολύ σοβαρά, ανθρώπινα και εθνικά. Ο ΟΑΣΕ όντως προσέφερε το ενδεδειγμένο πλαίσιο για μια όσο το δυνατόν χρησιμότερη επέμβαση, και οφείλω να τονίσω ότι οι διπλωματικές μας υπηρεσίες δραστηριοποιήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση χωρίς να χάσουν ούτε λεπτό. (...)

Η Ένωση είναι ήδη ενεργός στη διεθνή διπλωματική σκηνή. Το θέμα τώρα είναι να δημιουργήσουμε τα θεμέλια για μια αληθινή κοινή εξωτερική πολιτική. Ασφαλώς, το αισθάνεστε ότι είναι επιτακτική ανάγκη. Κοιτάξτε όλες αυτές τις δραματικές φονικές κρίσεις που ξεσπούν τριγύρω

εις την Αλγερία, τη Βοσνία, τον Καύκασο και όλη τη συνέχεια! Αν θυμηθείτε την ιστορία της Ευρώπης και του άμεσου περιβάλλοντός της, χωρίς να μιλήσουμε για τη συνέχεια που μας περιμένει, θα δείτε ότι μας ιτάσσει να θέσουμε σε κοινή βάση τις αλύσεις και τις πληροφορίες μας, να τιπαραβάλουμε τις προβλέψεις μας, να προσδιορίσουμε τους στόχους μας και τις ρφές της δράσης μας.

Το άλλο σκέλος στο οποίο επίσης πρέπει σημειώσουμε πρόοδο είναι η πολιτική τον τομέα της ασφάλειας. Να πραγματοποιήσουμε κοινές αναλύσεις, να ενισχύσουμε το ρόλο της ΔΕΕ, και ιδιαίτερα τις επιχειρησιακές της δυνατότητες. Να δώσουμε μεγαλύτερη διάσταση στο Ευρωπαϊκό Σώμα Στρατού, καθώς και στις άλλες Ευρωπαϊκές πολυεθνικές δυνάμεις. Να προωθήσουμε, χωρίς καθυστέρηση, τη δημιουργία μιας πραγματικά σύγχρονης βιομηχανίας όπλων. Να δημιουργήσουμε τον προβλεπόμενο γι' αυτό τον τομέα οργανισμό, να προωθήσουμε τη συνεργασία στον τομέα της δορυφορικής επιτήρησης. Κατά είναι τα έργα στα οποία η Γαλλία καλεί τους εταίρους της να συμμετάσχουν. Καταλαβαίνω πλήρως ότι τούτο πιθανόν να ενοχλεί χώρες που θέλουν να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους. Από καθεμιά από αυτές, και χωρίς με κανέναν τρόπο να θέλω να παραβιάσω τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, ζητώ να κατανοήσουν ότι το δικό μας αυτό έργο είναι αρκετά υψηλόβαρυν και ότι η πρόοδος των μεν θα είναι πρόοδος και των δε. Θα έρθει η μέρα που προσπάθειες αυτές, οι οποίες σήμερα είναι κάπως αποσπασματικές, θα οργανωθούν στο πλαίσιο μιας ευρωπαϊκής άμυνας. Εν πάση περιπτώσει, εκφράζω μια ευχή της οποίας η προφανής αναγκαιότητα, ο σεβασμός των συμμαχιών, θα γίνει αντιληπτή σε όλους.

Προτού τελειώσω, θέλω να πω δυο λόγια για τους κοινοτικούς θεσμούς. Ως Προεδρία θα έχουμε να μεριμνήσουμε για την απόδοση της έκθεσης του Συμβουλίου σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης περί Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εν συνεχεία, οι εκπρόσωποι των κρατών μελών θα συνεδριάσουν, από τον προσεχή Ιούνιο και μετά, για να προετοιμάσουν τη διακυβερνητική συνδιάσκεψη του 1996. Δεν θέλω να ροτρεύω ενός τόσο σπουδαίου γεγονότος, αλλά μια και τότε δεν θα είμαι πλέον μέσος συντελεστής των εξελίξεων, ήθελα

ΈΝΑΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΗΓΕΤΗΣ

Στις 17 Ιανουαρίου 1995 ο Φρανσουά Μιτερράν παρουσίασε στο Στρασβούργο το πρόγραμμα της Γαλλικής Προεδρίας για το πρώτο εξάμηνο του 1995.

Ήταν η τελευταία του ομιλία ενώπιον της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Στην ομιλία του αυτή ο Μιτερράν είχε την ευκαιρία να υπογραμμίσει τόσο τη σημασία που η Γαλλία αποδίδει στην οικοδόμηση της Ευρώπης, μιας όλο και πιο ενωμένης Ευρώπης, όσο και τον προεξάρχοντα ρόλο που δικαιούται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να έχει σ' αυτό το μεγάλο εγχείρημα.

«Οι αρμοδιότητες και τα δικαιώματα του Κοινοβουλίου πρέπει να αναπτύσσονται παράλληλα με την ενίσχυση των δομών της Ευρώπης. Όσο πιο πολλή Ευρώπη θα υπάρχει, όσο πιο δημοκρατική θα πρέπει να είναι αυτή η Ευρώπη, τόσο πρέπει να είναι πιο κοινοβουλευτική», τόνιζε ο εκλιπών ηγέτης.

Παρουσιάζοντας τις προτεραιότητες για την Ενωμένη Ευρώπη, υπογράμμιζε ότι αυτές πρέπει να ενθαρρύνουν την οικονομική μεγέθυνση και να δώσουν ώθηση στην απασχόληση. Πρέπει να στοχεύουν στο να διατρανώσουν, στην πολυμορφία της, την πολιτιστική ταυτότητα της Ευρώπης. Σκοπός τους πρέπει να είναι να παγιώσουν καλύτερα την ασφάλεια των Ευρωπαίων, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό επίπεδο, καθώς και να δρομολογήσουν υπό τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις την προετοιμασία της Διακυβερνητικής Διάσκεψης του 1996.

Πέρα, όμως, από τον αναγκαίο συντονισμό των πολιτικών μας, πρέπει επίσης να ετοιμάσουμε, με μια πιο μακροπρόθεσμη προοπτική, τα θεμέλια της Ευρώπης εκείνης που θα γνωρίσει μια νέα, ισχυρή ελπίδα, οικονομική ανάπτυξη, τόνιζε. Και συμπλήρωνε ότι αυτό είναι δυνατό να γίνει, εφόσον καταφέρουμε να αξιοποιήσουμε πλήρως τρία από τα μείζονα πλεονεκτήματά μας:

α) Το μέγεθος της αγοράς μας.

β) Την οικονομική και νομισματική ένωση, φυσικό και απαραίτητο συμπλήρωμα της ενιαίας αγοράς.

γ) Την τεχνολογική υπεροχή.

Στη συνέχεια της ομιλίας του, ο Μιτερράν αναφέρθηκε στην ανάγκη να οικοδομήσουμε μια κοινωνική Ευρώπη, υπενθυμίζοντας την ανάγκη οικοδόμησης διεθνών οικονομικών σχέσεων που θα στηρίζονται στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Το δεύτερο μέρος της ομιλίας του ήταν ένα «γενικό πρόσταγμα» για περισσότερη ανάπτυξη και μια ξεκάθαρη διακήρυξη ότι η πολιτική ενοποίηση είναι καθοριστικής σημασίας για την εγκατάσταση ενός αξιόπιστου πλαισίου για την ειρήνη και την ασφάλεια στην Ευρώπη. Από αυτό το τμήμα της ομιλίας του, το *Αντί* δημοσιεύει σήμερα για πρώτη φορά στην Ελλάδα ένα εκτενές απόσπασμα.

Σωτήρης Ντάλης

να σας εκφράσω δύο απλές ιδέες μου.

Πρώτον, ότι πρέπει κατά την άποψή μου, να αποφύγουμε τον πανικό. Η Συνθήκη περί Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφέρει σημαντικές δυνατότητες. Χαρακτηρίζεται από μια λογική ισορροπία. Πρέπει να προχωρήσουμε την οικοδόμηση, να βελτιώσουμε τους όρους λειτουργίας, για να καταστούν δυνατές οι περαιτέρω διευρύν-

σεις. Πρέπει να συμπληρώσουμε την οικοδόμηση για να ενισχύσουμε, και επιμένω επ' αυτού, τη δημοκρατική νομιμότητά της σε ό,τι αφορά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Πρέπει να φροντίσουμε να προχωρήσει η Ευρώπη για να προχωρήσει και η δημοκρατία. Είναι ένα απόφθεγμα εξίσου ισχυρό με εκείνο που λέει ότι χωρίς δημοκρατία δεν θα υπάρξει Ευρώπη!

Ο εθνικισμός του Κεμπέκ

του Ιωάννη Δημάκη

Όταν, το 1967, ο στρατηγός Ντε Γκωλ σε επίσκεψή του στον Καναδά αναφώνησε από το δημαρχείο του Μοντρεάλ μπροστά στο πλήθος «Ζήτω το ελεύθερο Κεμπέκ!», μεγάλη υπήρξε η έκπληξη σε όλο τον κόσμο. Θεωρήθηκε ότι ο γάλλος πρόεδρος δημιούργησε ένα ανύπαρκτο θέμα για δικούς του λόγους. Στην πραγματικότητα, πέρα από τον άκομπο, διπλωματικά, τρόπο με τον οποίο έθεσε το ζήτημα, ο Ντε Γκωλ απλώς δημοσιοποίησε σε διεθνές επίπεδο ένα εσωτερικό πρόβλημα του Καναδά, που σοβούσε από παλιά και που η διεθνής κοινή γνώμη αγνοούσε.

Το πρόβλημα της σχέσης ανάμεσα στις δύο βασικές εθνικές κοινότητες που συνθέτουν τον πληθυσμό του Καναδά χρονολογείται ουσιαστικά από την εποχή της κατάκτησης του Καναδά, το 1763, από τους Άγγλους και την υποταγή των πρώτων ευρωπαίων εποίκων της χώρας, των Γάλλων. Από τότε, αρχικά κάτω από την αγγλική διοίκηση, που είχε αναγνωρίσει στον γαλλικό πληθυσμό τη χρήση της γλώσσας του και την ελεύθερη άσκηση της λατρείας του, και αργότερα, από το 1867, οπότε ο Καναδάς απέκτησε την ανεξαρτησία του ως ομοσπονδιακό κράτος στο πλαίσιο της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, οι γάλλοι κάτοικοι του Καναδά που κατοικούσαν στη μεγάλη πλειοψηφία τους στο Κεμπέκ δεν έπαυσαν να έχουν αιτιάσεις απέναντι στην αγγλοκαναδική διοίκηση. Μετά την κατάκτηση του Καναδά από τους Άγγλους, οι νέοι κύριοι της αποικίας μονοπώλησαν τις θέσεις στη διοίκηση και κυριάρχησαν στην οικονομική ζωή, με αποτέλεσμα οι παλαιότεροι κάτοικοι, οι Γάλλοι, να περιοριστούν σε υποτελείς δραστηριότητες στην ύπαιθρο και στις πόλεις. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και μετά την ανεξαρτησία της χώρας, αφού παρά την ισότητα των δικαιωμάτων όλων των κατοίκων της, οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των Αγγλοκαναδών και Γαλλοκαναδών εξακολουθούσαν να υπάρ-

χουν. Οι Γαλλοκαναδοί θεωρούσαν εξάλλου μείωση ότι, παρά την ισότιμη αναγνώριση της γαλλικής γλώσσας στο ομοσπονδιακό επίπεδο, η αγγλική κυριαρχούσε απόλυτα στη διοίκηση και στις οικονομικές σχέσεις, με αποτέλεσμα η γαλλική να χρησιμοποιείται από τα μέλη της γαλλοκαναδικής κοινότητας μόνο στην προσωπική τους επικοινωνία. Έτσι, στο Κεμπέκ, την κοιτίδα του γαλλικού στοιχείου, συνέβαινε συχνά οι λίγοι Αγγλοκαναδοί που κατοικούσαν εκεί να γεννιούνται και να πεθαίνουν χωρίς να μαθαίνουν καθόλου γαλλικά, ενώ αντίθετα οι Γαλλοκαναδοί, που αποτελούσαν τη μεγάλη πλειονότητα, να χρησιμοποιούν στις σχέσεις τους με τους αγγλοκαναδούς συμπολίτες τους καθώς και στο χώρο της δουλειάς τους την αγγλική γλώσσα. Η κατάσταση αυτή, με τις προεκτάσεις της στο ψυχολογικό επίπεδο, τροφοδοτούσε από την πλευρά των Γαλλοκαναδών ένα εθνικό κίνημα, που έλαβε κατά καιρούς διαφορετική έκταση και μορφές. Μολονότι συνίστατο συνήθως σε ειρηνικές διεκδικήσεις, οδηγούσε κάποιες φορές και σε βίαιες εκδηλώσεις. Μια τέτοια περίπτωση είναι η επαναστατική κίνηση του 1837-38, που προκάλεσε βίαιη καταστολή με εκτελέσεις των «πατριωτών» (κατά την ορολογία του καθιερώθηκε).

Μια άλλη περίπτωση στον καιρό μας, που εμπνέεται από τα κινήματα μαρξιστικού-λενινιστικού χαρακτήρα της Λατινικής Αμερικής, είναι η δράση της περιθωριακής επαναστατικής οργάνωσης «Μέτωπο Απελευθέρωσης του Κεμπέκ», που συνδέεται με

τη σύλληψη και την εκτέλεση, το 1970, υπουργού της κυβέρνησης του Κεμπέκ όπως επίσης με τη σύλληψη, λίγες ημέρες νωρίτερα, του άγγλου πρόξενου στο Μοντρεάλ, που όμως αυτός αφέθηκε ελεύθερος. Τα τελευταία γεγονότα οδήγησαν στην επιβολή εκτάκτων μέτρων στο Κεμπέκ από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, που μεταφράστηκαν σε πολλές συλλήψεις δυνητικών υπόπτων από τον πολιτικό, συνδικαλιστικό και πνευματικό χώρο.

Η ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΝ «ΛΙΚΝΩΝ»

Εξάλλου, από τα τέλη του Β' παγκόσμιου πολέμου συντελέστηκε μια βαθιά αλλαγή στη γαλλοκαναδική κοινωνία. Μέχρι την εποχή αυτή, η γαλλοκαναδική κοινότητα αποτελούσε μια κλειστή κοινωνία, σχεδόν θεοκρατικού χαρακτήρα, με την απόλυτη επιβολή της καθολικής εκκλησίας. Ένα από τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας αυτής, που βρισκόταν άλλωστε σε συνάρτηση με το ρόλο της Εκκλησίας, ήταν η υψηλή γεννητικότητα – 12 έως 18 παιδιά σε κάθε οικογένεια δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο. Επρόκειτο για την «εκδίκηση των λίκνων», όπως επικράτησε να λέγεται, που επέτρεψε στους Γαλλοκαναδούς να πολλαπλασιάζονται με ταχείς ρυθμούς και να διατηρούν μια σημαντική αριθμητική δύναμη απέναντι στο σύνολο και πολιτικο-οικονομικό κυρίαρχο στοιχείο των Αγγλοκαναδών, που ενισχυόταν και από το μεταναστευτικό ρεύμα από το εξωτερικό. Όμως, μέσα στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, με την ανατροπή

Ο Ιωάννης Δημάκης είναι καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ν παραδεδομένων αξιών που παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργείται μια νέα κατάσταση πραγμάτων. Η κλησία χάνει την παραδοσιακή επιρροή, μια λαϊκή κοινωνία αναδύεται, η υπερννητικότητα μετατρέπεται σε υπογεννητικότητα. Αυτά τα φαινόμενα, που εκδηλώνονται σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, εμφανίζονται ιδιαίτερα έντονα από τα μέσα της δεκαετίας του '50, συνθέτουν αυτό που έχει αποκληθεί «*ήσυχη επανάσταση*». Μέσα στο πλαίσιο αυτών των αλλαγών παρατηρείται μια στροφή προς την παιδεία, το εκπαιδευτικό σύστημα αναδιοργανώνεται, μάλιστα, εκ βάθρων στο Κεμπέκ— με αποτέλεσμα τη δημιουργία προσώπων με υψηλή μόρφωση που στελεχώνουν τη διοίκηση, καταλαμβάνουν υψηλές θέσεις στον οικονομικό τομέα και τις επιχειρήσεις, και φιλοδοξούν να παίξουν ευρύτερο ηγετικό ρόλο.

Παράλληλα, παρατηρείται και μια ιδιαίτερη άνθηση στην πνευματική ζωή με την εμφάνιση πλειάδας διανοουμένων και καλλιτεχνών, που παράγουν έργα υψηλής ποιότητας στην ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο και τον κινηματογράφο. Σε συνάρτηση με τα φαινόμενα αυτά βρίσκεται και η άρση του εθνικισμού. Πολλοί από τους Γαλλοκαναδούς, που ανήκουν ιδίως στα μετωπικά μορφωτικά και κοινωνικά στρώματα, έχοντας εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους, επιθυμούν τη δημιουργία ενός εθνικού πλαισίου με βάση την εθνότητα, αίτημα που συνεπάγεται την απόσχιση από τον Καναδά ή, στη μετριοπαθέστερη εκδοχή, τη ριζική αναδιοργάνωση του ομοσπονδιακού συστήματος, που θα αφήνει ευρύτερα περιθώρια για την αυτοτελή ανάπτυξη της γαλλοκαναδικής κοινότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το αίτημα αυτό προβάλλεται σε μια εποχή που συντελείται εθνώς, μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, η αποτίναξη της αποικιακής κυριαρχίας και η δημιουργία ανεξαρτήτων κρατών.

Η επιθυμία για την ίδρυση ιδιαίτερου κράτους με βάση τη γαλλοκαναδική εθνότητα δημιουργούσε κάποια νέα δεδομένα και καθόριζε κάποιες βασικές επιλογές. Υποθέτοντας ότι το νέο κράτος ήταν φυσικό να ιδρυθεί στο Κεμπέκ, που αποτελούσε το κέντρο της γαλλοκαναδικής κοινότητας, αν επόμενο το τμήμα του γαλλοκαναδικού πληθυσμού που ζούσε στις άλλες, κατά μείωση αγγλοκαναδικές, επαρχίες να υφιστάσταν και, παράλληλα, το νέο κράτος να περιλαμβάνει και μια αγγλοκαναδική

μειοψηφία. Υπάρχει συνεπώς μια ειδοποιός διαφορά εν σχέσει προς τον παλαιότερο γαλλοκαναδικό εθνικισμό. Τώρα δεν πρόκειται για την εξύψωση της θέσης και τη διεύρυνση του ρόλου των Γαλλοκαναδών μέσα στην Καναδική Ομοσπονδία αλλά για τη δημιουργία ενός εθνικού κράτους, σύμφωνα με τη γνωστή αρχή των εθνοτήτων, με τους αποκλεισμούς που συνεπάγεται αλλά και τα αλλογενή στοιχεία που περιλαμβάνει. Και ενώ στον παλαιότερο παραδοσιακό εθνικισμό υπήρχε ταύτιση εθνικής κοινότητας και θρησκευτικού δόγματος (του καθολικού), το νέο κράτος του Κεμπέκ που ευαγγελίζονται οι σύγχρονοι εθνικιστές πρόκειται να είναι λαϊκό, ανεξάρτητο και να εξασφαλίζει πλήρη δικαιώματα στις μειονότητες.

Οι εκλεγμένες κυβερνήσεις του Κεμπέκ, όλων των κομμάτων, επεδίωξαν να επιτύχουν τη διεύρυνση των δικαιωμάτων της επαρχίας τους μέσα στο πλαίσιο της Καναδικής Ομοσπονδίας. Πέρα από τις δικαιοδοσίες που το ομοσπονδιακό σύστημα παρέχει στις τοπικές κυβερνήσεις, όπως στην εκπαίδευση, οι κυβερνήσεις του Κεμπέκ επεξήρτησαν την επέκταση των αρμοδιοτήτων τους και σε άλλους τομείς, όπως την οικονομία και τη μετανάστευση, προβάλλοντας ως επιχείρημα την ανάγκη να διαθέτουν τα αναγκαία μέσα για τη διασφάλιση της θέσης της ιδιαίτερης κοινωνίας του Κεμπέκ στη Βόρεια Αμερική. Όμως, τα αιτήματα αυτά, πέρα από κάποιες επιμέρους ευνοϊκές ρυθμίσεις για το Κεμπέκ, παρέμειναν ανικανοποίητα γιατί προσέκρουσαν όχι μόνο στις αντιρρήσεις της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, αλλά συχνά και στην αντίδραση των άλλων επαρχιών, που δεν ήταν διατεθειμένες να δεχτούν μια προνομιακή θέση σε μία από τις δέκα επαρχίες μέσα στο ομοσπονδιακό καναδικό σύστημα. Τα επιχειρήματά τους ήταν ότι στο πλαίσιο της ομοσπονδίας διασφαλίζονται πλήρως τα δικαιώματα όλων των πολιτών και όλων των μειονοτήτων. Σε αυτό, οι εθνικιστικοί κύκλοι αλλά και οι κυβερνήσεις του Κεμπέκ αντιτείνουν ότι οι γαλλόφωνοι του Κεμπέκ δεν είναι απλώς μια μειονότητα, όπως οι τόσες άλλες που προήλθαν από τη μετανάστευση, αλλά αυτοί που θεμελίωσαν τον Καναδά, και μία από τις δύο ιδρυτικές κοινότητες της χώρας. Κάβουν, επίσης, σαφή διάκριση μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων, που πράγματι διασφαλίζονται, και των συλλογικών δικαιω-

μάτων, που εκφράζονται με την ξεχωριστή γλώσσα τους και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία τους, τα οποία απειλούνται στο πλαίσιο του αγγλόφωνου Καναδά και, ευρύτερα, της αγγλόφωνης αμερικανικής ηπείρου. Γι' αυτό πιστεύουν ότι χρειάζεται για την προστασία τους η κάλυψη μιας ισχυρής πολιτικής εξουσίας που να εκφράζει τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους, είτε μέσα στην Καναδική Ομοσπονδία είτε έξω απ' αυτή. Επειδή ο διάλογος καταλήγει σε αδιέξοδο και οι διαπραγματεύσεις για τη μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος του Καναδά αποτυγχάνουν, παρατηρείται μια πολιτική ριζοσπαστικοποίηση στο Κεμπέκ με την ίδρυση, στα τέλη της δεκαετίας του 1960, του «*Κόμματος του Κεμπέκ*» (Κεμπεκουά), που υιοθετεί ως λύση την ανεξαρτησία της επαρχίας.

ΤΑ ΑΝΑΧΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι το αίτημα για ανεξαρτησία κάθε άλλο παρά πλειοψηφικό είναι στο Κεμπέκ, όπως αποδεικνύουν άλλωστε και οι μετέπειτα εξελίξεις. Κατ' αρχήν, υπάρχει μια μερίδα πολιτών που δυσπιστούν απέναντι στον εθνικισμό και πιστεύουν ότι σε ένα υπερεθνικό πολιτικό σύστημα, όπως το ομοσπονδιακό του Καναδά, υπάρχουν πληρέστερες εγγυήσεις για τις ελευθερίες του ατόμου σε σχέση με ένα πολιτικό σύστημα που εκφράζει τα συμφέροντα μιας συγκεκριμένης κοινότητας και εμπεριέχει τον κίνδυνο να διολισθήσει σε αυταρχικές πρακτικές σε βάρος των μειονοτήτων. Εξάλλου, πολλοί κάτοικοι του Κεμπέκ φοβούνται ότι μια ενδεχόμενη απόσχιση του Κεμπέκ από τον Καναδά, με τη διάσπαση του ενιαίου οικονομικού χώρου που συνεπάγεται και με την απομάκρυνση πολλών καναδικών εταιρειών που έχουν την έδρα τους στην επαρχία του Κεμπέκ, θα δημιουργήσει σοβαρά οικονομικά προβλήματα στην επαρχία και θα επιφέρει μείωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Και είναι ακριβώς αυτός ο φόβος που καλλιεργούν με όλα τα μέσα οι υποστηρικτές του ομοσπονδιακού συστήματος, που συγκρατεί ένα μεγάλο μέρος των Γαλλοκαναδών να ενστερνιστούν τη λύση της ανεξαρτησίας. Βέβαια, προβάλλεται και ο αντίλογος ότι το Κεμπέκ διαθέτει πλούσιους φυσικούς πόρους και ανεπτυγμένη οικονομία, ενώ, εξάλλου, λόγω της γεωγραφικής του θέσης, που διχοτομεί τον Καναδά, βρίσκεται σε θέση ισχύος ώστε να προβεί σε οικο-

ΚΑΝΑΔΑΣ

νομικές συμφωνίες με τον υπόλοιπο Καναδά, αλλά και με τις Ηνωμένες Πολιτείες, που θα του επιτρέψουν την απρόσκοπτη συνέχιση της οικονομικής του ευημερίας. Όμως, ο φόβος του αγνώστου μπροστά στις οικονομικές επιπτώσεις της αλλαγής του πολιτικού συστήματος αποδεικνύεται ιδιαίτερα ισχυρός και ανακόπτει σε πολλούς τη συναισθηματική τάση υπέρ της δημιουργίας χωριστού κράτους.

ΤΑ ΔΥΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Και όσοι, όμως, από τους Γαλλοκαναδούς του Κεμπέκ διστάζουν να «διαβούν τον Ρουβίκωνα» της απόσχησης, επικρίνουν το υπάρχον σύστημα και ζητούν την αναμόρφωσή του. Το σύνθημα που προβάλλεται είναι η «ανανεωμένη ομοσπονδία», μέσα στην οποία το Κεμπέκ θα έπρεπε να έχει διευρυμένα δικαιώματα, που να ανταποκρίνονται στο ρόλο του ως θεματοφύλακα μιας ιδιαίτερης κοινότητας στη Βόρεια Αμερική. Είναι χαρακτηριστικό ότι σπάνια βρίσκεται Γαλλοκαναδός που να αποδέχεται το status quo, και ακριβώς την «ανανεωμένη ομοσπονδία» προτείνουν ως αντίβαρο απέναντι στην ανεξαρτησία όσοι αντιτίθενται στη διαίρεση του Καναδά. Αντίθετα, αυτοί που αποδέχονται το status quo, και είναι φυσικά οι πλέον αδυσώπητοι αντίπαλοι ενός ανεξάρτητου Κεμπέκ, είναι οι μειονότητες, οι Αγγλοκαναδοί που κατοικούν από παλιά στην επαρχία και οι νέοι μετανάστες που έρχονται στη Βόρεια Αμερική να βρουν καλύτερη τύχη, αυτοί και τα παιδιά τους, μαθαίνοντας την αγγλική γλώσσα, που θα τους επιτρέψει την πρόσβαση σε όλη την ήπειρο, και που δυσανασχετούν με τη γλωσσική πραγματικότητα του Κεμπέκ και την πολιτική αστάθεια που δημιουργεί η πολιτική αντιπαράθεση για το μέλλον του Καναδά. Και δεδομένου ότι οι Αγγλοκαναδοί και οι μετανάστες αποτελούν σχεδόν το 20% του συνόλου του πληθυσμού του Κεμπέκ και ψηφίζουν στην πολύ μεγάλη πλειοψηφία

τους υπέρ της διατήρησης του ισχύοντος ομοσπονδιακού συστήματος, χρειάζεται σημαντική πλειοψηφία των Γαλλοκαναδών για να προκύψει πλειοψηφία υπέρ της ανεξαρτησίας της επαρχίας.

Όταν το «Κόμμα του Κεμπέκ» βρέθηκε για πρώτη φορά στην εξουσία, διενήργησε δημοψήφισμα το 1980 με ερώτημα τη δημιουργία κυρίαρχου κράτους στο Κεμπέκ σε οικονομικό συνεταιρισμό με τον Καναδά. (Η τελευταία αυτή πρόταση ελάμβανε υπόψη τη γεωοικονομική πραγματικότητα του χώρου αλλά και αποσκοπούσε να διασκεδάσει τους φόβους όσων ανησυχούσαν για τις οικονομικές επιπτώσεις της ανεξαρτησίας του Κεμπέκ.) Το αποτέλεσμα θα είναι περίπου 60% κατά και 40% υπέρ της ανεξαρτησίας. Έπειτα απ' αυτό επιχειρείται νέος γύρος συνομιλιών για την αναθεώρηση του ομοσπονδιακού συστήματος του Καναδά, χωρίς όμως, όπως και στο παρελθόν, αποτελέσματα. Εξάλλου, έπειτα από μακρές συζητήσεις αποφασίζεται να μεταφερθεί ο αγώνας για την ανεξαρτησία του Κεμπέκ και στον χώρο του ομοσπονδιακού κοινοβουλίου στην Οττάβα. Έτσι δημιουργείται το «Μέτωπο του Κεμπέκ», που κυριαρχεί το 1994 στις ομοσπονδιακές εκλογές στην επαρχία και αποβαίνει μάλιστα η αξιωματική αντιπολίτευση στην καναδική βουλή. Και όταν σε λίγο διεξάγονται επαρχιακές εκλογές, το «Κόμμα του Κεμπέκ» ξανάρχεται στην εξουσία και διοργανώνει στις 30 Οκτωβρίου 1995 δημοψήφισμα με ερώτημα πάλι την ανεξαρτησία του Κεμπέκ σε οικονομική και πολιτική συνεργασία με τον Καναδά. Και τη φορά αυτή η απάντηση θα είναι αρνητική, αλλά τώρα μόνον με 50,6% έναντι 49,4%, δηλαδή ουσιαστικά οι ψηφοί διχάζονται. (Οι Γαλλοκαναδοί ψηφίζουν περίπου 60% υπέρ της ανεξαρτησίας.) Με βάση την πρόοδο που η ιδέα της ανεξαρτησίας του Κεμπέκ έχει επιτελέσει μεταξύ των δύο δημοψηφισμάτων και με βάση επίσης ότι, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, με-

γάλη πλειοψηφία των ψηφοφόρων των νεαρών ηλικιών τάσσεται υπέρ της ανεξαρτησίας, φαίνεται πιθανό ότι στο προσεχές δημοψήφισμα η απάντηση θα είναι θετική, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την τύχη του Καναδά. Δεν μπορεί, όμως, ν' αποκλειστεί και ότι μια σημαντική παραχώρηση στο ομοσπονδιακό σύστημα προς το Κεμπέκ – πράγμα, πάντως, δύσκολο λόγω των αντίρροπων δυνάμεων στον δυτικό κυρίως Καναδά – θα εκτονώσει την κατάσταση και ο Καναδάς θα επιβιώσει. (Αλλά για πόσον καιρό ακόμη; – θα διερωτηθούν ίσως κάποιοι.)

«ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ»

Αποτιμώντας τώρα τον εθνικισμό του Κεμπέκ, όπως εκδηλώνεται στις ημέρες μας παρατηρούμε ότι βρίσκεται σε συνάρτηση με τις αποκαλούμενες προοδευτικές δυνάμεις – και αυτό τον προσομοιάζει με τον «εθνικισμό αποκατάστασης» που γνώρισε η Ευρώπη κατά τον 19ο αιώνα και που συνδέεται με τη φιλελεύθερη αντισυντηρητική παράδοση. Παρ' όλο που στο Κεμπέκ υπάρχουν αναμφίβολα και συντηρητικοί με εθνικιστικές τάσεις, τουλάχιστον οι πολιτικοί φορείς με τους οποίους εκφράζεται σήμερα το εθνικιστικό κίνημα, και συγκεκριμένα το «Κόμμα του Κεμπέκ» που επιδιώκει την ανεξαρτησία, έχουν σοσιαλδημοκρατικές τάσεις και ανήκουν στο χώρο της Κεντροαριστεράς και της Αριστεράς. Το γεγονός αυτό, μεταξύ άλλων, αποτελεί διάψευση του μύθου ότι ο εθνικισμός ταυτίζεται κατ' ανάγκη με τις ακραίες συντηρητικές ιδέες.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο και ελπιδοφόρο – και ίσως μοναδικό φαινόμενο στην παγκόσμια ιστορία – ότι μια εθνική διαμάχη στο εσωτερικό μιας χώρας κρίνεται όχι με αιματηρές συγκρούσεις, όπως στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ή με αποφάσεις κορυφής (έστω και αν τεκμαίρεται ότι εκφράζουν τη λαϊκή βούληση), όπως στην πρώην Σοβιετική Ένωση, αλλά μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, με όργανο τη λαϊκή ψήφο. ■

Κατρίν Κλεμάν

— Το βάλς που δεν τέλειωσε (ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

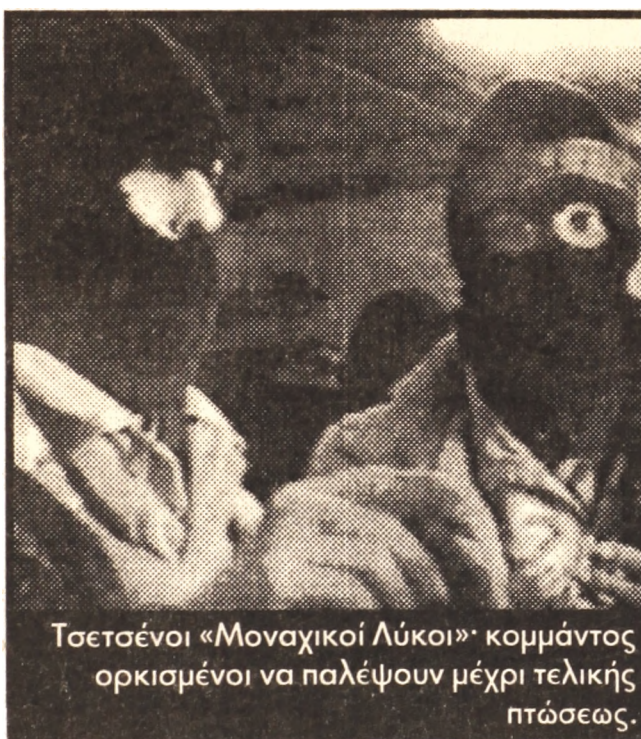
Το πολιτικό κόστος, παράγων συνέχισης της κρίσης

της Κατερίνας Καρύγιαννη

Ανοιχτή πληγή παραμένει το θέμα της Τσετσενίας για τον ρώσο πρόεδρο Μπόρις Γέλτσιν που επιχειρεί με νέα επίθεση εναντίον των ανταρτών να επιδείξει τη σιδερένια του πυγμή. Τα αποτελέσματα των πρόωρων βουλευτικών εκλογών και η ενίσχυση των εθνικιστών και των κομμουνιστών φαίνεται ότι επηρεάζουν καθοριστικά την απόφαση του Γέλτσιν να χτυπήσει το μαχαίρι στο κόκκαλο. Με ποιο αποτέλεσμα, όμως, θα αναρωτηθεί κανείς;

Τους τελευταίους μήνες, το θέμα της Τσετσενίας πέρασε στα «ψιλά» της διεθνούς ειδησεογραφίας. Τον Ιούλιο, οι εμπόλεμοι υπέγραψαν συμφωνία για την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων και τον αφοπλισμό των ανταρτών – που, ουσιαστικά, δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Το Δεκέμβριο, μάλιστα, οι Ρώγοι επανέλαβαν με σφοδρότητα τις επιθέσεις τους εναντίον των Τσετσένων, επιθέσεις με θύματα στην πλειοψηφία τους αμάχους. Πριν από λίγες μέρες, βέβαια, οι Τσετσένοι, με μια επίθεση και κράτηση αιχμαλώτων σε πόλη της Νότιας Ρωσίας επανέφεραν το θέμα στο προσκήνιο και θύμισαν σε αυτούς που εθελουφλούν ότι μπορούν να μεταφέρουν στη Ρωσία τον αιματηρό όλεμο της Τσετσενίας.

Το γεγονός προκάλεσε την έντονη αντίδραση του προέδρου Γέλτσιν που τα έβαλε στους στρατηγούς του, κατηγορώντας τους ότι αφήνουν τους Τσετσένους να ζουν ανενόχλητοι. Και αμέσως μετά, για να δείξει ότι δεν αστειεύεται, διέταξε αμέσως νέα αιματηρή επίθεση εναντίον των ανταρτών του Ντζοκχάρ Ντουντάγιεφ. Οι απειλές, βέβαια, των Ρώσων δεν φαίνεται να πτοούν τους Τσετσένους που στη μακρόχρονη διαμάχη τους με τους Ρώσους έχουν αποδειχθεί αποφασισμένοι για όλα. Έχασαν 30.000 ανθρώπους σε αυτό τον όλεμο, 600.000 δικοί τους αναγκάστηκαν

Τσετσένοι «Μοναχικοί Λύκοι» κομμάντος ορκισμένοι να παλέψουν μέχρι τελικής πτώσεως.

να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και οι Ρώσοι συνεχίζουν να τους χτυπούν αρνούμενοι να τους αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία τους. Πώς θεραπεύεται μια τέτοια ανοιχτή πληγή;

ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΕΣΩΣΤΡΕΦΕΙΑ;

Είναι σαφές ότι ο πρόεδρος Γέλτσιν δεν έχει περιθώρια ελιγμών αυτή τη φορά. Σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί την απόσχιση της πετρελαιοπαραγωγού περιοχής, από το έδαφος της οποίας περνάει και ο κύριος πετρελαιοαγωγός μεταφοράς του ρωσικού πετρελαίου. Από την άλλη, η ενίσχυση των κομμουνιστών και των εθνικιστών στις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές

αλλά και οι επικείμενες προεδρικές εκλογές τον αναγκάζουν να συνυπολογίζει στις αποφάσεις του τις προθέσεις τους. Ήδη, ο πρόεδρος φρόντισε να δώσει δείγμα γραφής για να τους εξευμενίσει. Διόρισε υπουργό Εξωτερικών της χώρας στη θέση του Αντρέι Κόζυρεφ τον Γεβγένι Πριμακώφ, αρχηγό της υπηρεσίας πληροφοριών και εξέχον στέλεχος της Κα Γκε Μπε παλαιότερα. Εθνικιστές και κομμουνιστές του έδωσαν συγχαρητήρια για την επιλογή του, και ο ίδιος ο Πριμακώφ έσπευσε να προειδοποιήσει τους ΝΑΤΟικούς να προσέχουν τις κινήσεις τους, γιατί θα βρουν τη Ρωσία μπροστά τους. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι η άποψη των εθνικιστών, όπως πολύ καλά διατυπώνεται από τον Βλαντιμίρ Ζιρινόφσκι, είναι να κάψουν τους Τσετσένους με βόμβες ναπάλμ, δεν προβλέπεται ο Μπόρις Γέλτσιν να διατάξει την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων από την Τσετσενία. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, η συνέχιση των εχθροπραξιών αναμένεται να πλήξει ανεπανόρθωτα τη δημοτικότητα του προέδρου, ειδικά όταν θα αρχίσουν να φτάνουν στη Ρωσία οι ειδήσεις για τις νέες απώλειες μεταξύ των στρατιωτών τους.

Σε κάθε περίπτωση, ο ρώσος πρόεδρος θα χρεωθεί την επιλογή του Νοεμβρίου 1994, να στείλει 40.000 ρώσους στρατιώτες στην Τσετσενία και να μην αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας.

ΚΟΣΜΟΔΡΟΜΙΟ

ΠΟΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ;

Τουρκία. Στις 9 Ιανουαρίου βρίσκεται νεκρός σε ένα υπαίθριο καφενείο ο 27χρονος **Μετίν Γκοκτεπέ**, δημοσιογράφος της αριστερής εφημερίδας, *Εβρενσέλ*. Οι αρχές προσπάθησαν να θάψουν το θέμα, αλλά η Ένωση για τ' ανθρώπινα δικαιώματα στην Τουρκία καταγγέλλει τις δυνάμεις ασφαλείας ότι βασάνισαν μέχρι θανάτου τον αριστερό δημοσιογράφο. Όπως υποστηρίζει η οργάνωση, ο Γκοκτεπέ συνελήφθη μαζί με άλλα 1.500 άτομα στη διάρκεια της κηδείας ενός από τα τρία θύματα της εξέγερσης των κρατουμένων στις φυλακές Ουμρανίγιε της Κωνσταντινούπολης. Ο γενικός γραμματέας της Ένωσης, **Ερόλ Ενάρ**, δήλωσε ότι στο σώμα του δημοσιογράφου υπήρχαν σημάδια από χτυπήματα και βασανιστήρια. Η εφημερίδα *Εβρενσέλ* έγραψε στις 10 του μήνα ότι ο Γκοκτεπέ ήταν ο 25ος δημοσιογράφος που χάνει τη ζωή του στην Τουρκία τα τελευταία πέντε χρόνια υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες, γιατί έλεγε αλήθειες που δεν ανεχόταν η εξουσία.

ΣΤΟ ΤΙΜΟΝΙ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΧΩΡΙΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟ

Η Ιταλία ανέλαβε την προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης εν μέσω έντονης εσωτερικής πολιτικής κρίσης.

Ο πρωθυπουργός της χώρας, **Λαμπέρτο Ντίνι**, παρουσίασε στις 9 του μήνα στο Κοινοβούλιο τις εναλλακτικές προτάσεις και κάλεσε τους βουλευ-

τές και τα κόμματα ν' αποφασίσουν οριστικά τη στάση που θα κρατήσουν απέναντι στην κυβέρνησή του. Εκλογές, πάντως, τώρα ζητεί μόνο η Κομμουνιστική Επανάσταση, ενώ τα υπόλοιπα κόμματα δεν φαίνεται να έχουν άλλη επιλογή από το να υποστηρίξουν μια οικονομική κυβέρνηση με προθεσμία λήξης, υπό τον Ντίνι, και με στόχο να πραγματοποιήσει θεσμικές αλλαγές και τροποποίηση του εκλογικού νόμου.

ΑΝΑΖΗΤΟΥΝΤΑΙ ΔΩΡΗΤΕΣ

Ο παλαιστίνιος ηγέτης έφτασε στο Παρίσι για να πείσει τους διεθνείς δωρητές να στηρίξουν οικονομικά την παλαιστινιακή αρχή. Στη διάρκεια της μονοήμερης συνάντησης εκπροσώπων των 50 χωρών-δωρητών και διεθνών οργανισμών που έγινε στη γαλλική πρωτεύουσα συμφώνησαν να χορηγήσουν στην παλαιστινιακή διοίκηση 1,37 δισ. δολάρια μέχρι το 1997. Ο **Γιάσερ Αραφάτ** τόνισε ότι τα χρήματα αυτά είναι αναγκαία για να γίνουν έργα υδροδότησης, να κατασκευαστούν σχολεία, δρόμοι, λιμάνια και αεροδρόμια. Να σημειωθεί μόνο ότι οι διεθνείς δωρητές δεν έχουν, μέχρι τώρα τουλάχιστον, κρατήσει τις υποσχέσεις τους για την οικονομική ενίσχυση της παλαιστινιακής αρχής.

ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΘΥΕΛΛΩΔΩΝ ΑΝΕΜΩΝ

Ως κεραυνός εν αιθρία έπεσε, πριν από λίγες ημέρες, η ανακοίνωση

του γενικού γραμματέα της Ομοσπονδίας Γερμανικών Αυτοκινητοβιομηχανιών για διαγραφή 100.000 θέσεων εργασίας ως το 2000. Το γεγονός αναμένεται να προκαλέσει θύελλα αντιδράσεων, δεδομένου ότι τα συνδικάτα είχαν δεσμευτεί ν' αποδεχτούν τις νέες συλλογικές συμβάσεις που προβλέπουν αυξήσεις οι οποίες δεν θα ξεπερνούν το 1,8% με την προϋπόθεση ότι οι εργοδότες θα δημιουργήσουν 300.000 νέες θέσεις εργασίας. Η

ανακοίνωση, βεβαίως, ακυρώνει και την υπόσχεση που είχαν δώσει παλαιότερα οι επιχειρήσεις, ότι η φάση της «εξυγίανσης», της μείωσης δηλ. των θέσεων εργασίας, θα ολοκληρωνόταν το 1996. Όλα, όμως, δείχνουν ότι ο δρόμος είναι μακρύς για τους εργαζομένους.

Να σημειώσουμε ότι ο κλάδος της αυτοκινητοβιομηχανίας υπήρξε η κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάκαμψης της Γερμανίας.

Έλθε, είδε και απίλθε. Ο αμερικανός πρόεδρος Κλίντον επισκέφθηκε τη Βοσνία για να εμψυχώσει τα αμερικανικά στρατεύματα κορμίζοντας Coca-Cola και σοκολάτες. Αλλά η ειρήνη παραμένει -και θα παραμείνει- εύθραυστη.

«**ΝΕΟ**» ΠΑΣΟΚ με τα παλιά υλικά

υ Μανώλη Βασιλάκη

Ωσεί παρών, ωσεί γενναίος, υπέγραψε (;) την ωσεί παραίτηση, δηλαδή το κείμενο που του έγγραψαν και όπου δεν αναφέρεται η λέξη “παραίτηση”, και ετέθησαν έτσι σε κίνηση οι διαδικασίες αντικατάστασης του “αναντικατάστατου”. Ας είναι κι έτσι. Ας είναι κι έτσι, παρ’ όλο που δεν πρέπει να επαναληφθούν τέτοια παιχνίδια με τους θεσμούς και να τεθεί ως πείγμα το πρόβλημα αναθεώρησης του συντάγματος. Διότι για να τηρηθεί το σύνταγμα και να προστατευθούν οι θεσμοί έμελλε να τους παραβιάσουν βάναυσα, αυτός (για τελευταία φορά;) και οι αυλικοί του. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ευτυχώς δεν συνέπραξε στην προσπάθεια διορισμού αναπληρωτή πρωθυπουργού ή αντιπροέδρου(-ων) κ.τ., δεν μετέβη στο Ωνάσειο παρά το αίτημα του Α. Παπανδρέου, εν συνεχεία δε αξίωσε την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος, και έτσι διεφυλάχθη το κύρος τουλάχιστον του θεσμού της προεδρίας. Όλοι λοιπόν ποκρίθηκαν ότι προέβη σε μια «γενναία» και «ιστορική» πράξη ο Α. Παπανδρέου για να τελειώνουμε με δαύτον. Και εδόθη μ’ αυτόν τον τρόπο η «λυτρωτική λύση», κατά τον χαρακτηρισμό της λανθάνουσας γλώσσας του γ.γ. του ΠΑΣΟΚ Ν. Σκανδαλίδη.

Εμείς παρ' όλα αυτά θα συνεχίσουμε την αλυτρωτική πολεμική εναντίον του παπανδρεϊσμού, ο οποίος έχει όλους τους γνωστούς συνεχιστές, που μας απήλλαξαν με **παπανδρεϊκό τρόπον** από τον πατριάρχη τους. Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι τις ώρες της «συγκίνησης» δεν συγκινήθηκε κανείς οπαδός· ούτε ένας οπαδός τού «γενναίου» δεν προσέτρεξε στο Ωνάσειο ή στην Χ. Τρικoupή! Ούτε ένας δεν μετέσχε στο **παιχνίδι των λυγμών** για την απώλεια του φυλάρχου. Έρημο πια και το Ωνάσειο...

Η «παραίτηση» του «αναρρούντος πρωθυπουργού» (Κίμων Κουλούρης –αλήθεια, τι εκφράζει και τι εκπροσωπεί σ' αυτόν τον τόπο ο Κ. Κουλούρης! ή ο έτερος γκιουλέκας **Κατσιφάρας** και άλλοι αυλικοί;) έγινε με απολύτως παπανδρεϊκόν τρόπον, από τα ίδια τα πολιτικά-πνευματικά τέκνα του και με την ανοχή όλων των αντιπολιτευομένων και των άλλων παραγόντων του δημοσίου βίου, διότι άλλως η κρίση θα οδηγούσε σε **εκλογές τις οποίες όλοι προσπαθούν να αποφύγουν**. Να τις αποφύγουν ως πότε; Εκλογές πιθανώτατα θα γίνουν το φθινόπωρο και θα αναπτύξουμε παρακάτω τον ισχυρισμό μας.

Έτσι μένει αναπάντητη η **δομιτιανή ερώτηση** που μόνον ένας **Μ. Έβερτ**² θα μπορούσε να κάνει αυτές τις ημέρες: **Ο γραφέας μιας διαθήκης μπορεί να είναι και μάρτυρας σ' αυτήν;** Ο διδάσκαλος του Δομιτίου, ο Celsus, είχε απ' ενός την γνώμη ότι μπορεί να είναι και μάρτυς και απ' ετέρου είχε τους τρόπους του **Ευ. Βενιζέλου**, διό και θα απαντούσε αυστηρότατα και επιτιμητικά, ότι πρόκειται περί ανοήτου ερωτήσεως μωρού.

Στις 10.1.'96 ο Α. Παπανδρέου ζητούσε να τον επισκεφθεί ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος δεν έστερξε να συμμετάσχει στις ίντριγκες και τα παιχνίδια της συμμορίας της εξωθεσμικής εξουσίας, στέλνοντας έτσι το μήνυμα το οποίο απεθάρρυνε τους συνωμότες, οπότε τα σχέδια άλλαξαν και επεδίωξαν συμβιβασμό. «Όλα παίζονται στη **συνάντηση Ανδρέα - Προέδρου**» έγραφαν *Τα Νέα* στις 12/1. Πλην όμως δεν έπαιξε ο Πρόεδρος αυτό το παιχνίδι που θα τους έδιδε άλλοι να εφαρμόσουν τα σενάρια τα οποία θα εύρισκαν απολύτως συνταγματικά συνταγματολόγοι και νομικοί σαν τον Βενιζέλο, τον Βγόντζα ή τον Κουβελάκη. Ή θα έδιδαν λοιπόν μια τέτοια «**αλυτρωτική λύση**» ή θα εθεωρείτο ότι **εξέλιπεν** ο Α. Παπανδρέου, πράγμα ατιμωτικό για τον «γενναίο» τους. Έτσι, δεδομένου ότι ο εύλογος χρόνος είχε προ πολλού εξαντληθεί και το σύνταγμα καταστρατηγηθεί, αναγκάστηκαν να επιταχύνουν τις εξελίξεις με μερικές ακόμη παραβιάσεις της θεσμικής και συνταγματικής τάξης και με την

Του Ανδρέα Πετρουλάκη από την Αυγή

μέθοδο της **υφαιρέσεως** που τόσο καλά τους edίδαξεν ο αρχηγός τους. Λεπτομέρειες για τους ανθρώπους που αύριο θα μας μιλούν για εκσυγχρονισμούς, δημοκρατίες και θεσμούς...

Έτσι, και την μόνη «γενναία» πράξη που έκανε στον πολυτάραχο πολιτικό του βίο, άλλοι την έκαναν, με τον τρόπο που διεπράχθη η όλη επιχείρησις. Και καταλήξαμε στην **αλυτρωτική λύση** κατά την οποίαν μάλλον θεωρήθηκε ότι παραιτήθηκε, με την έκδοση του ΠΔ ότι «**αποσύρεται οικειοθελώς**» για να μην τον αποσύρουν –τον «γενναίο»– με το ζόρι· με αποτέλεσμα την **απόσυρση** τού ήδη (πολιτικώς) **εκλιπόντος** (με την ευρεία ερμηνεία των όρων). Άλλωστε πού ήταν τους δυο αυτούς μήνες το πρόβλημα, παρά στην **άρνηση παραίτησης του Α. Παπανδρέου**; Και φυσικά στις συνωμοσίες των φατριών και στα σχέδια των διαπλεκομένων συμφερόντων; Αφού τρεις ημέρες πριν από την «γενναία» πράξη δεν του είχαν καν μιλήσει, παρά με γενναία λόγια σαν αυτά: «**Πρόεδρε, υπάρχουν προβλήματα**» κι αυτός εξέφραζε με νεύματά «**την κατανόησή του**»... Και την υστάτη, υπέβαλαν μια –πασοκιστί– μη παραίτηση, διατηρώντας ο Α. Παπανδρέου την προεδρία τού ΠΑΣΟΚ, ενώ η παρούσα Κ.Ε. θα κρατά σε ομηρεία τον νέο πρωθυπουργό.

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΝΤΑΤΙΚΗ

Δύο ημέρες λοιπόν πριν παραιτήσουν τον ήδη πολιτικώς εκλιπόντα, στις 13.1.'96, ο «γενναίος» Α. Παπανδρέου ρωτούσε τον **Α. Λιβάνη**: «**Δηλαδή, Αντώνη, ζητούν την καθαίρεσή μου;**», ενώ στον **Απ. Κακλαμάνη**, που του μίλησε γενικώς και αορίστως για προβλήματα στην κυβέρνηση και ότι πρέπει να λυθούν, απήντησε: «**Ναι, Απόστολε, πριν**

αποφασίσουμε θα τα συζητήσουμε». Είναι χαρακτηριστικά τα δημοσιεύματα, οι δηλώσεις και πιέσεις όλο αυτό το διάστημα, δεδομένου ότι όλοι εγνώριζαν ότι ο Α. Παπανδρέου δεν πρόκειται να παραιτηθεί. Από τις γιορτές των Χριστουγέννων ήδη συγκεντρώνονταν 80, 85, 90, 100... υπογραφές βουλευτών και στις 7/1 η Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ είχε διατυπώσει την γνωστή δέσμευση για επίλυση του προβλήματος. Ακολούθησε ορυσμαγδός δηλώσεων βουλευτών έως και την ημέρα του τελευταίου ανεκδότου του Ωνασείου, δηλαδή της «ιστορικής» υπογραφής που κατέληξε στην «**συσταλτική παραίτηση ή διασταλτική έκλειψη**», όπως έγραψε ο Ν. Φίλης στην Αυγή (17/1).

Στις 8.1.'96 η Δήμητρα Παπανδρέου edήλωνε (*Ελευθεροτυπία*) ότι «**έχει γραμμάτια να εξοφλήσει ο Ανδρέας**», ο Γ. Κατσιφάρας απειλούσε: «**Και μόνο να αναπνέει ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν πρόκειται να δείτε Θεού πρόσωπο!**», κ.λπ.

Στις 9.1.'96 ο Κ. Σημίτης edήλωνε: «**Ή θα παραιτηθεί ή θα διαπιστωθεί η αδυναμία του**», ο Γ. Α. Παπανδρέου ότι θα μιλήσει στον μπαμπά του, ο «**δανειστής**» Κ. Παπούλιας απειλούσε εκ μέρους της Αυλής, ο πολυς **Ευ. Βενιζέλος** ενώπιον της Βουλής edήλωνε ότι «**το 1993 εγνώριζε ο ελληνικός λαός την κατάσταση της υγείας του Α. Παπανδρέου και παρ' όλα αυτά τον εψήφισε**» (το επιπόλαιον έθνος, θα συμπληρώναμε εμείς).

Μόνο στις 12/1 άρχισε κάτι να διαφαίνεται: «**Για πρώτη φορά εκφραζόταν η εκτίμηση (της συζύγου του) πως ο Α. Παπανδρέου ενδέχεται να καταλήξει στην απόφαση να διευκολύνει τις εξελίξεις στο ΠΑΣΟΚ**» (*Τα Νέα*).

Στις 15.1.'96, προτού φυσικά υποβληθεί το κείμενο αποχωρήσεως (προς την Κ.Ε. και

Κ.Ο. του ΠΑΣΟΚ και όχι προς τον πρόεδρο της Δημοκρατίας!), η εφημερίδα *Τα Νέα* συγκροτήματος Λαμπράκη είχε τίτλον: *νδρέας: Εκλέξτε νέο πρωθυπουργό*, γράφοντας δήθεν ότι ο Α. Παπανδρέου διευμήνυμ' αυτόν τον τρόπο την παραίτησή του, την οποία θα υπέβαλε τις επόμενες ημέρες. Οποσδήποτε ήτο ευκολώτερο να του βάζουν για στο στόμα τα διάφορα κέντρα εξουσίας, τα οποία και εξουδετέρωσαν και τους ευταίους θυλάκους αντίστασης επιβάλλοντας τον συμβιβασμό του περιβάλλοντος και την «παραίτηση» εν βυθιότητι του Α. Παπανδρέου. Έφθασαν οι πιέσεις και οι εκβιασμοί της του σημείου να δημοσιευθεί στην πρώτη σελίδα ακόμη και της συνήθως κοσμίας *ελευθεροτυπίας* (13/1) σκίτσο με τις «10 πληγές του Ανδρέα»! Το μήνυμα ήτο σαφές: «*Ην παραιτείτε*» ή θα θεωρήσουμε ότι εξέλιξε. Αλλά ο προσωπικός του γιατρός και συρρός Υγείας Δ. Κρεμαστινός, έδωσε συστατική στην *Καθημερινή της Κυριακής* 14/1 την οποίαν ετόνιζε ότι «*Κανένας άρρωστος μονάδα δεν κάνει πράξεις δικαιοπραξίας οποιοσδήποτε, τις απλούστερες πράξεις. Γι' αυτές που κάνει είναι άκυρες*». Και μίλησε για δεύτερη φορά για καθοδηγούμενες θέσεις και πιέσεις... Και ο πρόεδρος των νοσηματολόγων, Αρ. Μάνεσης στην *Ελευθεροτυπία* (14.1.96) εδήλωνε ότι είναι «*οριαστική η παραίτηση στην Εντατική*». Τά απ' όλα αυτά τον παραίτησαν, με την πρόκληση για το γνήσιον της υπογραφής όλων των είνων των αδιάβλητων προσώπων (Λιβάνης, Χυτήρης, Λαλιώτης, Δήμητρα, Γ. Παπανδρέου, Τσοχατζόπουλος, Κρεμαστινός κ.τ.λ.) –καλού-κακού δεν έβαλαν την λέξη *παραίτηση* στο κείμενο μη τυχόν και αντιληφεί τι του συμβαίνει – και αμέσως μετά άρχισε η επιχείρηση να μας τον παρουσιάσουν ως διαζόμενον για το συμφέρον του τόπου, ως ηγούμενον και λοιπά.

Την επομένη 16/1 όλοι αισθάνονταν την ανάγκη να μας πείσουν περισσότερο ότι πως υπέγραψε ή κατάλαβε τι υπέγραφε. Η *ελευθεροτυπία* στον τίτλο της παρουσίασε το τυπία της υπογραφής, ενώ *Τα Νέα* είχαν τίτλον «*Αλλαγή με την υπογραφή του Ανδρέα*». Και αποδύθηκαν όλοι οι συνεργοί αγώνα απ' όλα τα ΜΜΕ να μας πείσουν φώντας διάφορες λεπτομέρειες του τύπου «*έπιασε το στυλό, ακόμη και δηλώνοντας «υπέγραψε δυο φορές γιατί την πρώτη φορά δεν του άρεσε η υπογραφή»... Εντάξει, έπεισαν! Πολύ αργά όμως για την υστερημία του, αλλά πολύ ολίγους ενδιαφέρει τον. Το ζητούμενο ήτο να αποφευχθούν οι «κινδύνες» εκλογές και δευτερευόντως διασωθεί (;) από τον πλήρη εξευτελισμό ο*

Σουλτάνος. Όσο για τους θεσμούς, είναι γνωστό πόσον αβρά τούς συμπεριφέρονταν πάντα. Είναι σαφές λοιπόν ότι δεν είχε περιθώρια πια να διαλέξει (εάν υποθέσουμε ότι αντιλαμβανόταν τι συνέβαινε) ούτε και η Αυλή του είχε άλλα περιθώρια. Ο «γενναίος» είχε το πολιτικό τέλος που του άξιζε και εφαρμόστηκαν και οι μέθοδοι που ο ίδιος edίδαξε τα ορφανά του. *Πονηράς βιοτής, πονηρόν έσται τέλος...*

Αλλά για την υστεροφημία του θα ακούσαμε πολλά ακόμη. Η πραγματική ιστορία του δεν εγράφτηκε ούτε οι σκοτεινές πλευρές της έχουν εισέτι δει το φως. Έχει πολλά γραμμάτια να εξοφλήσει τω όντι, έναντι της Ιστορίας τουλάχιστον. Θα ιδούμε και θα μάθουμε πολλά ακόμη. «*Καληνύχτα σας*», που θα έλεγε και ο Α. Παπανδρέου της ιστορικής πράγματι κοσχωτικής περιόδου.

Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Αλλά το μείζον δεν είναι τι θα συμβεί με την υστερη φήμη του «*αναντικατάστατου*» και αν θα φθάσει έως τον απόλυτο εξευτελισμό του. («*Όμως δεν θα μας γελά / το Απαραίτητος, το Μόνος, το Μεγάλος. / Και απαραίτητος, και μόνος, και μεγάλος / αμέσως πάντα βρίσκεται κανένας άλλος*», γράφει ο Καβάφης). Τα πραγματικά και ουσιαστικά ερωτήματα αφορούν πρωτίστως το μέλλον του τόπου και βεβαίως και το μέλλον του ΠΑΣΟΚ. Ο νέος πρωθυπουργός δεν θα μπορεί, ακόμη και αν το επιθυμεί, να πράξει πολλά πράγματα ούτε να λάβει γενναίες αποφάσεις. Είναι σαφές ότι η κυβέρνησή του θα έχει πολύ μικρή περίοδο χάριτος και ενώπιόν της οξύτατα προβλήματα, από τα οικονομικά έως το Σκοπιανό, Ελληνοτουρκικά, Κυπριακό. Η εκκρεμότητα του συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ, η δυαρχία, οι ισορροπίες που πρέπει να τηρήσει, οι συναλλαγές, η υπονόμευσή του από τους εσωκομματικούς αντιπάλους, η κατάσταση της οικονομίας, κατά πάσαν πιθανότητα θα οδηγήσουν σε εκλογές το φθινόπωρο. Αν επιτελήσει διεξαγωγή εκλογών προ του συνεδρίου, θα είναι όμηρος της σημερινής κομματικής ηγεσίας και της Αυλής, διότι αυτοί θα καταρτίσουν τους συνδυασμούς. Ούτως ή άλλως, παρά το πλεονέκτημα που θα του δίδει η πρωθυπουργική θέση του, θα έχει τεράστια εμπόδια μπροστά του. «*Αναλυσίμο*» θα τον θεωρούν όλοι οι αντίπαλοί του, και εάν τυχόν κατορθώσει με διαφόρους τρόπους να εδραιώσει την θέση του, εκείνο που θα τον συμφέρει είναι οι εκλογές το φθινόπωρο.

Αλλά τα εσωκομματικά τους δεν αφορούν εμάς. Ο νέος πρωθυπουργός προέρχεται από το παλιό γνωστό ΠΑΣΟΚ, και μας προέκυψε όπως περιγράψαμε παραπάνω: *Μπήκαμε*

οριστικά στην μεταπαπανδρεϊκή εποχή με παπανδρεϊκές μεθόδους. Και μάλιστα την ώρα της διαδοχής πολλοί βρήκαν τον παλιό καλό εαυτό τους, κάνοντας πολιτική με την αλητεία του παρελθόντος τους και με όλα τα βρώμικα μέσα απ' όλα τα βρώμικα Μέσα.

Το ζητούμενο είναι να επανέλθουν, μετά τον Παπανδρέου, ο στοιχειώδης πολιτισμός στην πολιτική και οι στοιχειώδεις κανόνες στον δημόσιο βίο, να αντιμετωπισθεί ο παπανδρεϊσμός. Το ζητούμενο είναι πώς θα εκλείψει ο παπανδρεϊσμός. Το ζητούμενο είναι η δημοκρατία την οποίαν εβίαζε και βιάζει το ΠΑΣΟΚ, η κατ' ευφημισμόν «*δημοκρατική παράταξη*». Και οπωσδήποτε δεν υπάρχουν πολλά περιθώρια για αισιοδοξία. Διότι θα ήτο αφέλεια να μην υποπτευόμαστε ότι τώρα περισσότερο από ποτέ μπαίνομε στην εποχή των ενεργουμένων και εγκαθέρτων των ισχυρών οικονομικοεκδοτικών συγκροτημάτων και εν γένει των εθνικών εργολάβων. Διότι θα ήτο αφελές να πιστεύει κανείς ότι τώρα θα γνωρίσουμε το «*νέο*» στην πολιτική ζωή! Από τα μέχρι χθες εκτελεστικά όργανα του Α. Παπανδρέου! Αλλά έτσι βούλονται οι πάτρωνές τους. «*Νέος*» λοιπόν ο καινούργιος πρωθυπουργός. «*Νέο*» ΠΑΣΟΚ με τα παλιά υλικά, σκευή και αγγεία. Να ελπίσουμε –αφελώς– το μίνιμουμ: τόση δα ευπρέπεια; Μα ούτε αφελείς είμαστε και τους γνωρίζομε πολύ καλά...

Κι εσύ, αθεράπευτα αισιόδοξε τηλεθεατή και οπαδέ, μην χάνεις την ελπίδα σου. *Νέα σελήνη, νέα φενάκη, αγοραία σαγήνη... Καληνύχτα σου.*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «*Τι εκφράζει και τι εκπροσωπεί σε τούτο τον τόπο ο Μάνος Χατζιδάκις*» είχε δηλώσει αυτό το παπανδρεοειδές και εξακολουθεί να είναι υπουργός και να του απευθύνουν και τον λόγο! Αυτός ήτο ο πολιτισμός και το ήθος που έφερε στον τόπο ο φίλαρχος Φύλαρχος.
2. Αξίζει να σημειώσουμε μερικές πικάντικες στιγμές της ιλαρικής αντιπολίτευσης τού εν αναμονή πρωθυπουργού. Ο Μ. Έβερετ έκανε επεισόδιο επί του... διαδικαστικού στη Βουλή: «*Και το ύψωμα των φόνων όχι σ' εμένα... Προσέξτε πώς απευθύνεστε στον αξιωματικό της αρχηγικής αντιπολίτευσης γιατί η απάντησή θα είναι σκληρή*». Άνευ σημασίας και βάρους οι παρεμβάσεις του. πρωτόγονη η επιχειρηματολογία του στην Βουλή («*Αν είστε άντρες...*») ακύρωσαν μια ορθή πρωτοβουλία και διενέκλυναν τελικώς το ΠΑΣΟΚ να λύσει, όπως έλυσε, το πρόβλημά του. Την πρωτοβουλία κινήσεων την διετήρησε το ΠΑΣΟΚ και αυτός εγελοιοποιήθη με τα καμώματά του ως... επιστολογράφος τού Ανδρέα και με τις απειλές για υποβολή μήνυσης λόγω... «*παραβίασης του απορρήτου των επιστολών*»! [«*ΕΠΗΣΤΟΛΙ ΕΒΑΙΡΤ*» (*Ελευθεροτυπία*, 13/1), «*ΑΝΔΡΕΑ. ΠΑΡΡΕΤΥΣΟΥ, Μήλτος*» (*Αυγή*, 14/1)]. Γι' αυτό τώρα οι Πασόκοι διατείνονται ότι «*το ΠΑΣΟΚ κινδυνεύει μόνον από τον εαυτό του*».
3. Μια και μιλούμε για λογαριασμούς, ποιος ήταν μετά την σιζυγό του ο τακτικότερος επισκέπτης του στο Ωνάσειο; Μα φυσικά ποιος άλλος από τον ταμιά Π. Λάμπρου! Μέσα ο Λάμπρου και απ' έξω ο χορηγός Χάλακ. Δηλαδή έξοχα...

«Θεσμολαγνεία» και... ανεμελιά

του Μιχάλη Παπαγιαννάκη

Μια σοβαρή και ισορροπημένη αναθεώρηση του Συντάγματος, ως τμήμα της αλλαγής και του όλου πολιτικού μας συστήματος, εκκρεμεί πάντοτε, και μάλιστα επείγει.

Τώρα που φαίνεται ότι βρέθηκε ή μεθοδεύτηκε μια διέξοδος στην κυριολεκτικά απίστευτη περιπέτεια της κεντρικής πολιτικής σκηνής στην χώρα μας, και πριν μας εμφανιστεί κάποια άλλη, ο πειρασμός είναι μεγάλος να θυμηθούμε και κυρίως να σκεφθούμε με νηφαλιότητα μερικές «λεπτομέρειες» που αποτελούσαν συστατικά χαρακτηριστικά της και που επιδείνωσαν τις κατά τα άλλα πολιτικές της δυσκολίες. Εννοώ τις ασάφειες και τις αυθαιρεσίες, διά πράξεων ή παραλείψεων, που επέτρεπαν και επιτρέπουν πάντα οι θεσμοί και οι θεσμικές ρυθμίσεις που διαμορφώθηκαν ή τροποποιήθηκαν, κυρίως στην μεταπολιτευτική περίοδο, ανάλογα με τις ανάγκες και στα μέτρα της κομματικής και εκτελεστικής εξουσίας του κ. **Α. Παπανδρέου**, αλλά όχι μόνον αυτού, μια και το υπόδειγμά του έδωσε γόνιμες ιδέες και σε πολλούς άλλους.

Βέβαια ο κ. Παπανδρέου έχει δηλώσει το ερμηνευτικό της συμπεριφοράς του, εκείνο το «*δεν υπάρχουν θεσμοί, υπάρχει πάνω απ' όλα ο λαός*» και θα ήταν μάταιο να προσπαθεί κανείς να εξηγήσει ότι στις δημοκρατίες ο λαός εκφράζεται μέσω των θεσμών ή με κάποιον τρόπο τούς αλλάζει, γιατί ο αυτουργός τής εν λόγω φράσης εννοούσε προφανέστατα ότι αυτός εκφράζει τη λαϊκή θέληση, ενώ οι θεσμοί έχουν το ρίσκο του περιορισμού του σε αυτήν την υπέρτατη λειτουργία. Ωστόσο, όμως, και αντιφατικά, μέσω νέων ή τροποποιημένων θεσμών προσπάθησε να κατοχυρώσει την εξουσία του Πρωθυπουργού, πράγμα που δείχνει ότι η αντίληψη για την εξουσία του υπερυψώθηκε στο επίπεδο μιας ευρύτερης και μονιμότερης αντίληψης για την εξουσία γενικώς· γιατί βέβαια κανείς δεν μπο-

ρεί να ισχυρισθεί ότι πίστευε ότι θα είναι ισόβιος Πρωθυπουργός. Αυτή τη γενική και πυραμιδική αντίληψη, για την πρωθυπουργική εξουσία, τον πρωθυπουργοκεντρικό χαρακτήρα του Συντάγματος και του καθεστώτος, ματαιώς προσπαθεί να δικαιολογήσει ή να αποκρύψει ο ταλαντούχος αλλά αυτοσπαταλώμενος συνταγματολόγος που ανέλαβε τη γενική και εκ των υστέρων δικαιολόγηση των πρωθυπουργικών και κυβερνητικών καμωμάτων (εννοώ τον κ. Βενιζέλο).

Ας δούμε κάποια παραδείγματα. Ο Πρωθυπουργός, σε περίπτωση παροδικής αδυναμίας να ασκήσει τα καθήκοντά του, αναπληρώνεται από τον αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης ή τον πρώτο τη τάξει υπουργό. Πώς διαπιστώνεται η αδυναμία αυτή; Μα από τον ίδιο, σε οποιαδήποτε δε άλλη περίπτωση που δεν μπορεί ο ίδιος να επιτρέψει την αναπλήρωση τότε υπάρχει κάποιο «φλου», το οποίο είδαμε –ευτυχώς χωρίς συνέπειες– στην αρχή της πρόσφατης περιπέτειας. Ωστόσο κανείς δεν μας είπε πότε και πώς άρχισε η αναπλήρωση· μας ειπώθηκε μάλιστα με συγκατάβαση ότι δεν χρειαζόταν κάποια επίσημη πολιτειακή πράξη προς τούτο. Έστω. Πότε όμως τελειώνει η αναπλήρωση; Πάλι «φλου». Νά μια υπόθεση που δεν στερείται πραγματικής βάσεως: αν ο Πρωθυπουργός συναντούσε τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και συζητούσαν έστω για λίγο, θα ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ότι τελείωσε η αδυναμία που προκάλεσε την αναπλήρωση; Ιδίως αν ο ίδιος ο Πρωθυπουργός το διαβεβαίωνε; Και θα μπορούσε να αρχίσει μια άλλη αναπλήρωση λίγες μέρες ή ώρες μετά; (όπως κάποιοι το σκέφθηκαν και μάλιστα προτείνοντας αυτή τη φορά με πράξη του Πρωθυ-

πουργού, διαψεύδοντας άνετα τον προηγούμενο ισχυρισμό ότι τέτοια πράξη δεν χρειάζεται...). Και πόσον καιρό κρατάει η αναπλήρωση; Για έναν εύλογο χρόνο, λέει. Και ποιος κρίνει τον εύλογο; Μυστήριο. Δηλαδή δεν υπάρχει δυνατότητα άλλης πέραν της πρωθυπουργικής κρίσης για να πώς και πότε αρχίζει και λήγει η αναπλήρωση ούτε για το πόσο διαρκεί. Στο χέρι μάλλον στη φαντασία του καθενός, είναι να φτιάξει και να προωθήσει, αν μπορεί, σενάρια για λογιό λογιό πολιτικές μεθοδεύσεις· και στην περίπτωση μας αρκετοί και όχι πάντα ιδιοτελείς, το έκαναν. Θα θυμάστε, από απλή ανάγνωση του Τύπου. Και όλα αυτά συνέβησαν γιατί δεν έγινε ανεκτή η οποιαδήποτε, έστω και απόμακρη και ακραία, δυνατότητα κάποιου περιορισμού στην πρωθυπουργική βούληση.

Το ίδιο συνέβη και με την αντικατάσταση του Πρωθυπουργού. Είναι δυνατή μόνο η παραιτηθεί ή αν πεθάνει. Γιατί αυτή είναι η ερμηνεία του *εκλείψει* και αποτελεί επικίνδυνο προηγούμενο να ερμηνευθεί ευρύτερα. Δυστυχώς λοιπόν έχουν δίκιο όσοι βγήκαν να καταγγείλουν όσους καλόπιστα προσπαθούσαν μέσω μιας τέτοιας ερμηνείας να βρουν διέξοδο στο πρόβλημα. Βέβαια οι καταγγέλλοντες είναι κυρίως εκείνοι που κακόπιστα ενδιαφέρονταν αποκλειστικά και μόνο για την ετερόφωτη εξουσία τους και ασφαλώς είναι συνένοχοι της θεσμικής ασάφειας μια και την ανέχθηκαν ή την υποβοήθησαν όποτε δόθηκε η ευκαιρία. Το ζήτημα όμως είναι ότι αυτή η ασάφεια παραμένει, ότι δηλαδή η αντικατάσταση του Πρωθυπουργού σε ακραίες περιπτώσεις προβλήματος υγείας ή άλλες με ανάλογο αποτέλεσμα εξακολουθεί να υπάρχει και καθόλου δεν αποκλείεται

την ξαναβρούμε μπροστά μας. Και η ρί-
της είναι και πάλι στην έγνοια να εξα-
αλιστεί με κάθε τρόπο και σε κάθε περι-
υση η απουσία αντίβαρου ή ελέγχου
πρωθυπουργικής εξουσίας και βού-
της.

κόμα χειρότερο παράδειγμα είναι η
τουργία της Κοινοβουλευτικής Ομάδας
ΠΑΣΟΚ, και δεν πρόκειται για ανά-
ξη στα εσωτερικά του κόμματος μια και
Σ.Ο. του κάθε κόμματος επιφορτίζεται
συγκεκριμένη περίπτωση, παραίτησης
ανάτου του Πρωθυπουργού, να αναδεί-
νέον, και παίζει έτσι πολιτειακό και όχι
λά πολιτικό ή κομματικό ρόλο. Φαίνεται
ωτάκουστο, αλλά η Κ.Ο. του ΠΑΣΟΚ
έχει κανονισμό λειτουργίας και δεν
ορεί να συγκληθεί με άλλον τρόπο εκτός
ό την αρχηγική θέληση. Χρειάστηκαν
«επαναστατικές» διαδικασίες για να απο-
ιστεί η σύγκλησή της με την έγγραφη
λήση της πλειοψηφίας των μελών της και
ικά δεν συγκλήθηκε, διότι και η σύ-
ληση υπήχθη στην συμφωνία της Κ.Ε.
τι μετά δεν χρειάστηκε να γίνει αφού
πρόνυαμε στην αυτόματη σύγκληση μετά
την «παραίτηση» του κ. Παπανδρέου. Δεν
έγινε η σύγκληση και έτσι δεν δοκιμάστη-
τη επαναστατικότητα των μελών της και
αν δημιουργήθηκε προηγούμενο. Παρα-
ίνει δηλαδή το πρωτάκουστο. Φυσικά, σε
θε συλλογικό όργανο, υπό δημοκρατι-
ς συνθήκες, υπάρχει πρόβλεψη για σύ-
ληση πέρα από την θέληση της ηγεσίας
ι μάλιστα με αίτηση μιας ισχυρής μειο-
φίας (όπως το θύμιζε εις μάτην ο κ. Πά-
αλος στην τηλεόραση...). Άλλη μια εκ-
εμότητα που θα τη βρούμε πιθανώς
ροστά μας ξανά, αν δεν αλλάξει τίποτε
ο ΠΑΣΟΚ.

ελευταίο παράδειγμα –και κακό– η
«παραίτηση» του κ. Παπανδρέου, που δεν
αν ούτε ονομαζόταν στο κείμενό του (;).
ι που δεν υποβλήθηκε στον αρμόδιο να
παραλάβει και να κηρύξει τις πολιτεια-
ς της συνέπειες. Γιατί άραγε; Περιφρό-
ση στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας; Νο-
ιοφροσύνη στα μόνα όργανα του κόμμα-
ς; (Τα οποία κάποιος επιπόλαιος αμε-
ρεπής αποκάλεσε στην τηλεόραση «όρ-
να της λαϊκής κυριαρχίας», κάτι που ού-
στα κομμουνιστικά καθεστώτα δεν είχε
νοηθεί να πει κανείς επίσημα...). Μι-
ονοϊκή αντιδεξιά τοποθέτηση, μπας και
κ. Παπανδρέου φανεί ότι απαντά στον κ.
βερετ ο οποίος ζητούσε την παραίτησή
κ; Σε κάθε περίπτωση, αποτελεί अपαρά-
κτη συμπεριφορά απέναντι στους θε-
ούς και το Σύνταγμα, κι ας λέει ότι βο-

λεύει ο κ. Βενιζέλος («άψογη» ενέργεια!),
ο οποίος προσπάθησε να τα μπαλώσει εκ-
των υστέρων με την σύνταξη προεδρικού
διατάγματος αποδοχής της παραίτησης...
Φανταστείτε τι προηγούμενα δημιουργεί
για το μέλλον η αποδοχή τέτοιων «αγέρω-
χων» (όπως υπερήφανα δήλωσαν οι παρα-
τρεχάμενοι) συμπεριφορών απέναντι στον
Πρόεδρο και το Σύνταγμα.

Σταματώ εδώ και ζητώ συγγνώμην από
τους συνταγματολόγους που μπήκα στα χω-
ράφια τους. Μια πρώτη καταγραφή ήθελα
να κάνω, γιατί όλα αυτά μου θύμησαν και
την αναθεώρηση του 1985-86, τότε που και
πάλι είχαν κάποιον πειστεί ότι οδεύαμε
προς την επαναστατική αλλαγή μέσω των

μονομερών παρεμβάσεων στο Σύνταγμα
που μόνο τα αντισταθμίσματα της πρωθυ-
πουργικής εξουσίας καταργούσαν και τί-
ποτε άλλο. Και καλό είναι να διαπιστώνου-
με έστω και χονδρικά τις συνέπειες εκεί-
νων των προηγούμενων για να μην δεχθού-
με να αποκτήσουν τη δύναμη του προηγού-
μενου και κάποιες σημερινές πρακτικές
και «ερμηνείες», μόνο και μόνο επειδή βό-
λευαν την κατάσταση και ενδεχομένως
απαντούσαν κουτσά στραβά και στην ανη-
συχία που δημιουργούσε το αδιέξοδο. Μια
σοβαρή και ισορροπημένη αναθεώρηση
του Συντάγματος, ως τμήμα της αλλαγής
και του όλου πολιτικού μας συστήματος,
εκκρεμεί πάντοτε, και μάλιστα επείγει.

Ο Ανδρέας τελείωσε, ο Παπανδρεϊσμός

του Τάσου Παππά

Το ΠΑΣΟΚ εισέρχεται και τυπικώς στη μεταπαπανδρεϊκή περίοδο. Βεβαίως οι συντάκτες του κειμένου παραίτησης του Α. Παπανδρέου, έντρομοι μπροστά στο ενδεχόμενο να μείνουν χωρίς τη ζωογόνο παρουσία του ιδρυτή, «έπαιξαν» με την αυταπάτη της επανεμφάνισής του. Έτσι έβαλαν τον Α. Παπανδρέου να υπογράψει ένα κείμενο στο οποίο δεν απαντάται η λέξη «παραίτηση», ενώ εκείνη η «ναρκωτική» φράση «η δική μου αδυναμία αυτής της περιόδου», που παρεισέφρησε, καλλιεργεί προσδοκίες.

Οι προπαγανδιστές του «ανδρεϊκού μεγαλείου» επιχείρησαν τις τελευταίες μέρες να μας πείσουν ότι αυτοβούλως ο πρώην πρωθυπουργός οδηγήθηκε στην απόφαση της παραίτησης. Τα γεγονότα, όμως, κατά πώς έλεγε ο Β. Ι. Λένιν, είναι πεισματάρικα και «χλευάζουν» όσους προσπαθούν να τα φασκιάσουν. Ο Ανδρέας Παπανδρέου εκβιάστηκε. Η παραίτηση πρόλαβε την καθαίρεση! Θα ήταν μια ταπεινωτική εξέλιξη που θα σημάδευε ανεξίτηλα την υστεροφημία του αρχηγού, την υστεροφημία που έχει ήδη υποστεί μεγάλη πλήγματος, κυρίως εξαιτίας της άρνησής του να αποχωρήσει όταν έπρεπε.

Έχει δίκιο ο καθηγητής συνταγματικού δικαίου Αριστόβουλος Μάνεσης που χαρακτήρισε στην *Ελευθεροτυπία* την πράξη της παραίτησης στην εντατική «οριακής συνταγματικότητας». Αλλά σ' αυτή την περίπτωση ισχύει η λαϊκή ρήση «τέτοιες ώρες τέτοια λόγια». Ποιος πολιτικός ή θεσμικός παράγων θα διανοηθεί να προσβάλει τη νομιμότητα της κίνησης αυτής αφού όλοι (Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κυβέρνηση, αντιπολίτευση, μέσα ενημέρωσης, επιχειρηματίες) εργάζονταν πυρετωδώς για έναν στόχο: να λυθεί το πολιτικό πρόβλημα με την εθελούσια έξοδο του Α. Παπανδρέου από την ενεργό πολιτική.

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

Ο Ανδρέας Παπανδρέου, και εξαιτίας της τελευταίας περιόδου, αλλά όχι μόνο, θα περάσει στην ιστορία ως αμφιλεγόμενη προσωπικότητα. Ο ιστορικός του μέλλο-

ΑΣ ΜΗΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΡΗΧΟΙ!
ΠΩΣ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΞΕ ΝΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΜΕ
ΞΕΡΟΥΣ ΝΟΜΙΚΙΣΤΙΚΟΝΣ ΟΡΟΥΣ ΤΟ
ΜΕΓΑΛΟ ΑΓΝΟΣΤΟ ΠΩΝ ΤΟΣΟ
ΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΒΡΕΘΗΚΕ
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΜΑΣ, Ο
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝ-
ΔΡΕΟΥ!

ντος με ψυχραιμία, νηφαλιότητα και απόθεμα γνώσεων (προϋποθέσεις απαραίτητες για αμερόληπτη κρίση) θα τοποθετήσει τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ στη θέση που του αξίζει. Η εν θερμώ προσέγγιση του φαινομένου «Ανδρέας Παπανδρέου» έχει λοιπόν σχετική αξία. Πρέπει όμως να γίνει.

Ο Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που κράτη-

σε ενωμένη τη «δημοκρατική παράταξη» επί 21 ολόκληρα χρόνια. Σημαντικό επιτεύγμα αν σκεφθεί κανείς πόσες διασπορές γνώρισε ο χώρος πριν απ' αυτόν.

Ο Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που νομιμοποίησε, έστω και στο επίπεδο της διαπλοκής, τη σοσιαλιστική προοπτική και αποενοχοποίησε τις φορτισμένες λέξεις

ριστερός», «μαρξισμός», «αυτοδιαχεί-
τη», «κοινωνικοποίηση».

Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που επέ-
φε τη μαζική εισβολή στη δημόσια
αίρα πολιτών που επί Δεξιάς ήταν απο-
εισμένοι.

Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που κατά-
ρε να πετύχει ένα παγκόσμιο ρεκόρ.
ήγησε το κόμμα του από το 13% στο
% μέσα σε επτά χρόνια!

Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που τουλά-
πον τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνη-
ς του ΠΑΣΟΚ προώθησε μια γενναία
αδιανομή του εθνικού εισοδήματος
ος όφελος των ασθενέστερων τάξεων.

Α. Παπανδρέου ήταν αυτός που εγκα-
θύρισε ένα σύστημα φιλελεύθερων αξιών
λύπτοντας μεγάλο μέρος του δημοκρατι-
ύ ελλείμματος που είχε αφήσει η μυωπι-
πολιτική της συντηρητικής παράταξης.
Ωμως ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν και ο
λιτικός που:

υθύνεται για τον εκφυλισμό του κοινω-
ού στόχου της αλλαγής.

αίστρεψε μέχρι αναποδογυρίσματος τα
γκωνάρια» της γενέθλιας πράξης του κι-
ατός του. Η νομή της εξουσίας, η οικο-
εισκρατία, η αλαζονεία ήταν τα προφα-
περα αποτελέσματα μιας στρατηγικής
υμίλαγε εξ ονόματος των μη προνομιού-
ν αλλά κατάντησε μια πολιτική που γέν-
τε και νέους προνομιούχους.

βδελυσσόταν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα
οκαλώντας την «λάκκο των λεόντων»,
να βολευτεί όμως ευχάριστα μέσα σε
τή και να δέχεται τις πλουσιοπάροχες
ηματοδοτήσεις της χωρίς ίχνος αυτοκρι-
ής.

Ξιφουλκούσε μετά μανίας κατά του
ΑΤΟ και των αμερικανικών βάσεων για
συμφιλιωθεί όμως, με χαρακτηριστική
εση, και με την παρουσία των βάσεων
με τη συμμετοχή της χώρας στο ΝΑΤΟ.
άντλησε το πατριωτικό «μένος» του κα-
θέτοντας τους περιβόητους «αστερί-
ρυς», που συνόψιζαν τη δειλή αντίδραση
στις επιλογές της ατλαντικής συμμα-
ας.

κατέστησε κενές περιεχομένου (για να
πούμε ότι δυσφήμιζε) τις αρχές της
ωνικοποίησης και της λαϊκής συμμετο-

κμεταλλεύτηκε τη θερμή σχέση του με
μάζες αξιοποιώντας τις δημαγωγικές
νότητές του για να πλασάρει λέξεις-
θήματα με αμφίσημη έννοια ώστε να
ιστά δυνατές διάφορες ερμηνείες και
διευρύνει τον αριθμό των πιθανών απο-
τών.

ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΣΕΙ Ο «ΠΑΠΑΝΔΡΕΪΣΜΟΣ»

Ο διάδοχος του Ανδρέα
Παπανδρέου δεν μπορεί αλ-
λά και δεν πρέπει να επιχειρή-
σει να τον αντιγράψει. Οι μεγαλο-
στομίες, οι υψιπετείς ρητορείες, η
ακατάσχετη υποσχესιολογία –χαρακτη-
ριστικά του απερχόμενου πολιτικού αν-
δρός– χωρίς τη δύναμη πειθούς (χάρισμα
του Α. Παπανδρέου) θα γίνουν μπούμε-
ρανγκ. Καιρός είναι να βαδίσουμε ως χώ-
ρα και ως κομματικό σύστημα προς άλλες
λογικές. Περισσότερο προσιτές, ενδεχο-
μένως και προβλέψιμες, που θα «κουβα-
λούν» όμως το στοιχείο της αυθεντικότη-
τας.

Ο νέος πρωθυπουργός το πρώτο στοίχη-
μα που πρέπει να κερδίσει μέσα στις τά-
ξεις του ΠΑΣΟΚ είναι το στοίχημα της πέ-
ραν του ιδίου του κόμματος πολιτικής του
αξιοπιστίας. Και το στοίχημα αυτό προϋ-
ποθέτει μια ριζική αλλαγή του πολιτικού
λόγου. Θα πρέπει να σταματήσει τις απο-
προσανατολιστικές μεταθέσεις των προ-
βλημάτων στους εξωτερικούς κινδύνους.
Θα πρέπει να πείσει για τη μη διαπραγμα-
τεύσιμη πολιτική βούληση, να είναι άτε-
γκη σε σχέση με οποιουδήποτε τύπου ηθι-
κές ή πολιτικές παρεκκλίσεις... Τα επόμε-
να δύο χρόνια θα κριθεί αν οι υφιστάμενες
πολιτικές δυνάμεις θα μπορέσουν να αντι-
σταθούν στην πολιτική και κοινωνική διά-
λυση που ελλοχεύει. Και θα κριθεί επίσης
αν ο ευρύτερος χώρος της προόδου και της
κοινωνικής δικαιοσύνης θα μπορέσει να
αναδιαπραγματευτεί μια σύμπλευση που
εμποδιζόταν από την κατακλυσμικά χαρι-
σματική προσωπικότητα του Α. Παπαν-
δρέου (Κ. Τσουνκαλάς, *Βήμα*, 14 Ιανουαρί-
ου).

Είναι λάθος να πιστεύουν ορισμένοι ότι
στο επόμενο διάστημα θα κριθεί μόνο η
κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, και
κατά συνέπεια οι δυνάμεις της πέραν του
ΠΑΣΟΚ Αριστεράς έχουν κάθε λόγο να
εύχονται την αποτυχία της. «Η πρόκληση
σήμερα για τις πραγματικά προοδευτικές
δυνάμεις είναι να επινοήσουν νέες πολιτι-
κές για την επίτευξη του παραδοσιακού
σοσιαλδημοκρατικού οράματος... Με άλ-
λα λόγια, μόνο ένα καινούριο new deal για
το 2000 μπορεί να βοηθήσει (Ν. Μουζέλης,
Βήμα, 7 Ιανουαρίου).

Ότι εμπόδιζε τις προγραμματικές συμ-
φωνίες στο χώρο της Αριστεράς (ο Α. Πα-
πανδρέου) παραμερίζεται. Από εδώ και
πέρα θα φανεί πόσο ειλικρινείς ήταν όλοι
αυτοί που μίλαγαν για συγκλίσεις...

ΝΕΟ ΠΑΣΟΚ
ΜΕ ΤΑ
ΠΑΛΙΑ
ΥΛΙΚΑ

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ

(Αρχαία-Μεσαιωνική-Νεότερη)

RENÈ PUAUX

Δημοσιογράφος - συγγραφέας
“Ο φιλέλληνας των φιλελλήνων”

ΕΛΛΑΔΑ ΓΗ ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

RENÈ PUAUX

ΕΛΛΑΔΑ ΓΗ ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

Με 232 σελίδες, 22 εικόνες
εκτός κειμένου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Το σύνταγμα ως μαγικό φίλτρο

του Στέλιου Καφαντάρη

Μπορεί να διαμαρτυρόμαστε που δεν είχε προβλεφτεί στο Σύνταγμα καλύτερη λέξη για την έκλειψη του πρωθυπουργού, αλλά δεν μπορούμε και να μη θαυμάσουμε τη σοφία του συνταγματικού νομοθέτη με αυτή την έλλειψη και την προσφορά του στο λαό από την αποκάλυψη των ηγετών του. Αν ήταν όλα σαφώς προδιαγεγραμμένα, πώς θα εξετίθεντο τόσο τραγικά σημαίνοντες παράγοντες της δημόσιας ζωής κατά τους τελευταίους δύο μήνες;

Το Σύνταγμα λειτούργησε σαν μαγικό φίλτρο και δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες. Η δοκιμασία οφειλόταν στα αντίθετα συμφέροντα που προκαλούσε η διάρκεια και οι προοπτικές νοσηλείας και περιέλαβε όλον τον πολιτικό κόσμο και άλλους παράγοντες. Η ανοχή που επεδείχθη ήταν τερατώδης και ίσως η Ιστορία καταλογίσει ευθύνες. Βεβαίως, το μεγαλύτερο μερίδιο της ευθύνης το φέρουν η Κ.Ε. και η Κ.Ο. (τα αρχικά είναι ανεξίτηλα πλέον από την ιστορική επιστολή οδηγιών Παπανδρέου).

Υπάρχει όμως και μια άλλη άποψη, πιο αισιόδοξη: Η ανυπαρξία πρωθυπουργού, δηλαδή η διαχείριση των πραγμάτων με τον κατά Κουλούρη αυτομάτο πιλότο, ίσως δεν έχει διαφορά από τη διακυβέρνηση με υπαρκτό πρωθυπουργό επικεφαλής μιας ανάλογης κυβέρνησης με τη σημερινή και με τις δεσμεύσεις των Κ.Ε. και Κ.Ο. του συγκεκριμένου κόμματος. Η Ιστορία και πάλι μπορεί να δώσει παραδείγματα ακόμα και μαχών που κερδήθηκαν χωρίς ηγέτη.

Ασφαλώς η θέση αυτή θέλει περισσότερη στήριξη αλλά πάντως δεν είναι βεβαιωμέ-

νο ότι η χώρα πήγαινε χειρότερα τους τελευταίους δύο μήνες εν σχέσει με τα τελευταία δύο χρόνια (σημειώνεται με την ευκαιρία και άρθρο μου στο *Αντί* της 15/9/95 *Ισχύς μου, η αδιαφορία του λαού* όπου υποστήριζα ότι η κατ' οίκον εργασία πρωθυπουργού υπέδειξε πόση λίγη ενέργεια χρειάζεται για να κυβερνηθεί ο τόπος).

Βεβαίως είναι μια θέση ακραία και βρίσκει αντίθετους όλους τους κοινοβουλευτικούς καθώς όλοι, λίγο πολύ, οραματίζονται τους εαυτούς τους πρωθυπουργούς. Ενδείξεις έχουμε αρκετές, όχι μόνο από τον αριθμό των δελφίνων αλλά και από την τάση προς διάσπαση των αποτυχημένων (υπάρχουν και οι περιπτώσεις που ο αποτυχημένος υποψήφιος γίνεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αλλά αυτό μάλλον δεν αποτελεί κανόνα).

Και η μεν συλλογική ευθύνη για ολιγωρία που έχουν όλα τα στελέχη της Κ.Ε. και της Κ.Ο. δικαιολογείται από τη φύση των λειτουργημάτων τους και τους δεσμούς με τον αρχηγό. Άλλωστε η διατήρηση του Παπανδρέου στην προεδρία του κόμματος ίσως είναι μια προσβολή για το θεσμό του Προέδρου αλλά εξηγείται με την ψυχανάλυση και την ανθρωπολογία.

Ωστόσο, υπάρχουν και παραδείγματα πολιτικών και άλλων παραγόντων που έχουν και προσωπική ευθύνη για τη στάση που επέλεξαν να τηρήσουν πέραν της συνολικής παθητικής συμπεριφοράς. Χωρίς αυτό το μικρό κενό του Συντάγματος είναι άκρως απίθανο να μας φανέρωναν αυτές τους τις ιδιότητες ή τουλάχιστον θα απαιτείτο πολύ περισσότερος χρόνος και άλλες δοκιμασίες.

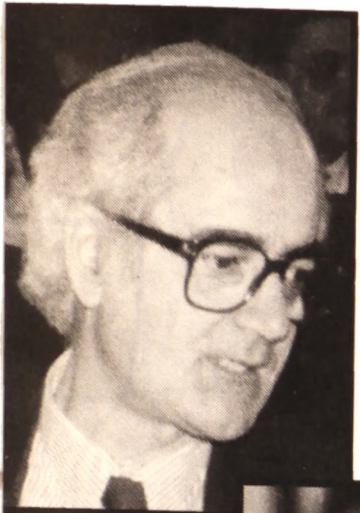
Σημειώνονται προχειρώς και συνοπτικά από μνήμης: Χυτήρης, Παπούλιας, Βγόντζας και άλλοι για την ανόητη εμμονή τους στον πρωθυπουργό-πρόεδρο, Κρεμαστινός, Γ. Παπανδρέου και άλλοι για τον αφελή πατερναλισμό τους (π.χ. *Ο Α.Π., όπως πάντα, θα πράξει το καθήκον του*), Κουβελάκης αλλά κυρίως Βενιζέλος για την ερμηνευτικότητά τους, Βάσω για την προστατευτικότητά της (*να μην του πούμε για την παραίτηση*), Αρσένης για τον ομορτονισμό του (*ας τον δω και ας μιλώ περί Βοσνίας*), Σαμαράς για την περιγραφικότητα των θεσμών (*Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να απειλήσει παραίτηση*), Έβερετ για την παλινδρομικότητά του (*ανήθικο το περί διαδοχής και πίεση για παραίτηση έπειτα*) αλλά και για την πυκνή επιστολογραφία του. Προστίθεται, ως εκ περισσού, ότι στον κατάλογο περιλαμβάνονται μόνο οι αναπάντεχες εκδηλώσεις και όχι οι συνήθεις π.χ. η εν γένει στάση του Κατσιφάρρα και του Κουλούρη ή η προθυμία περί την αναπληρωματικότητα του Τσοχατζόπουλου.

Τέλος, πέραν των εκδηλώσεων αφελείας, αγυρτείας, προχειρότητας και απληστίας, επισημαίνονται και ορισμένες εκφράσεις, πρωταγωνιστές του διμήνου που δεν πρέπει να λησμονηθούν: *Ο Πρωθυπουργός δίνει τη μάχη της ζωής του, βυθιότητα, η κατάσταση της υγείας του Πρωθυπουργού κατά το τελευταίο εξάωρο είναι σταθεροποιημένη, το πολιτικό πρόβλημα της χώρας (πετυχημένος ευφημισμός αλήθεια) και πάντοτε κορυφαία στελέχη, συντεταγμένη πορεία, και πολύ πρόσφατα η γενναία πράξη, η ιστορική απόφαση.*

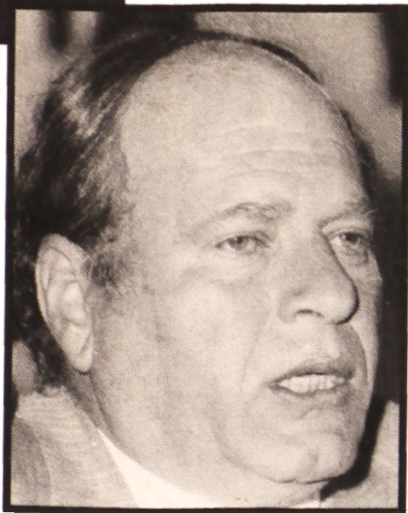
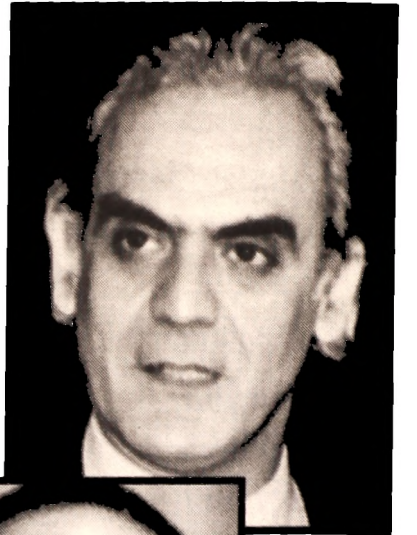
Το παιχνίδι της διαδοχής

ΕΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (ΚΑΚΩΝ) ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΩΝ

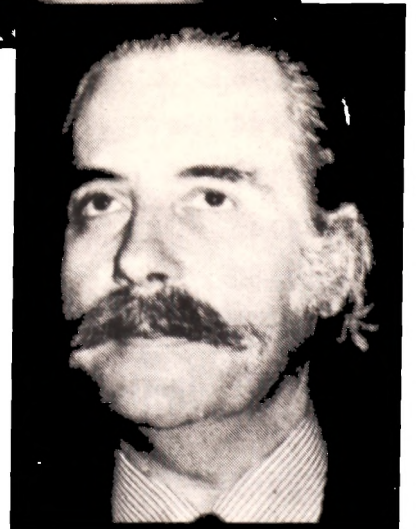
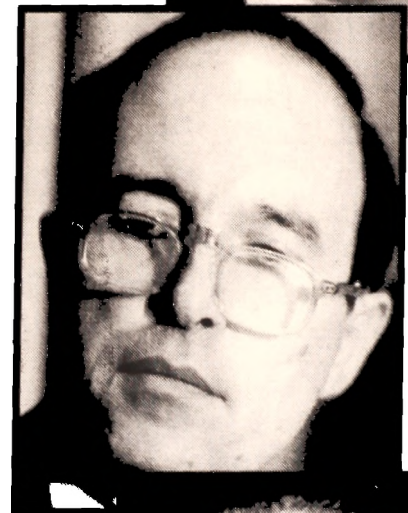
Παίζουν πέντε και κερδίζει ο ένας

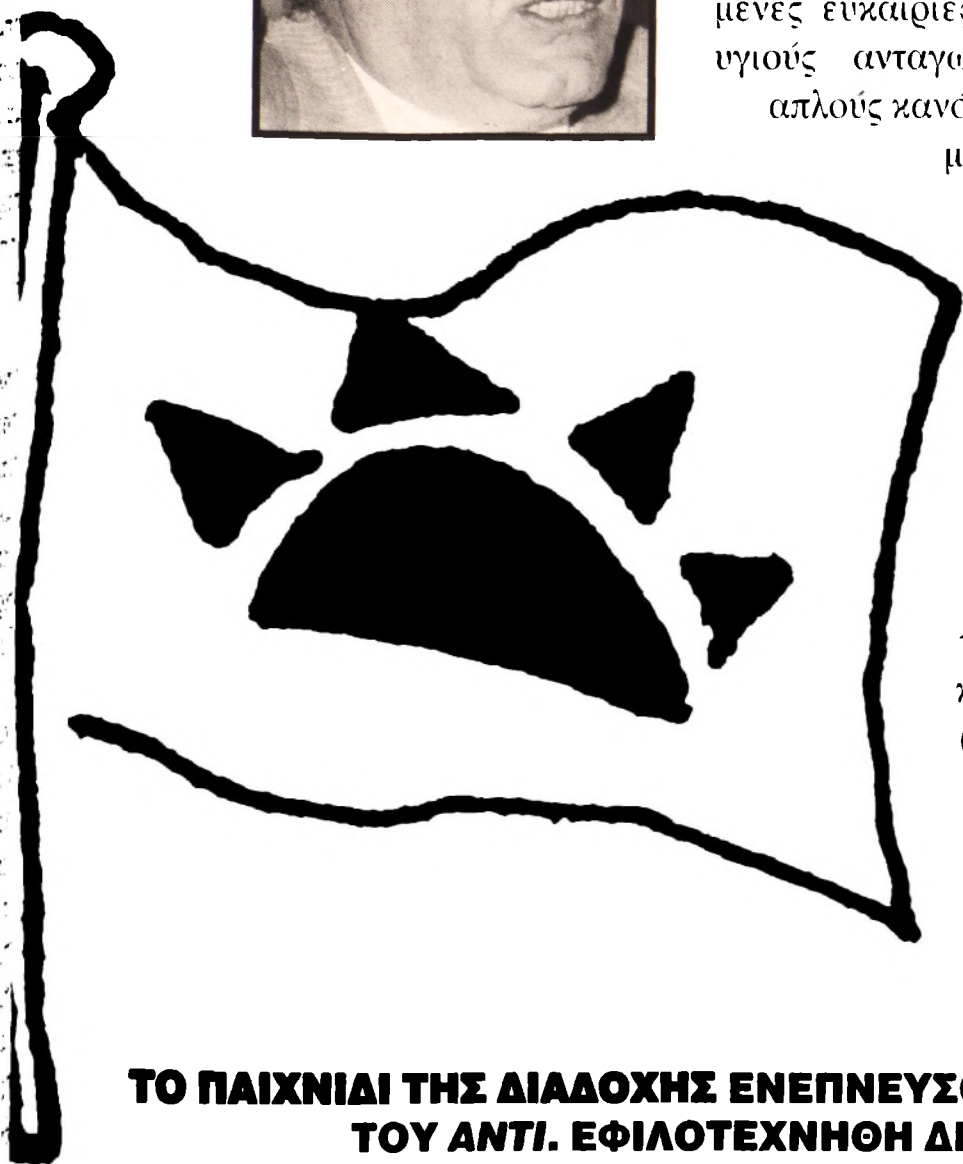
ΤΑ ΟΣΑ ΠΡΟΗΓΗΘΗΚΑΝ της παραίτησης (;) του Ανδρέα Παπανδρέου από την πρωθυπουργία και την εκλογή νέου πρωθυπουργού είναι κοινότοπο να τα εκθέσουμε. Τα ξέρετε – ίσως μάλιστα και να έχετε αισθανθεί την

αηδία που ο κορεσμός επιφέρει. Τι θα λέγατε, όμως, να κάνετε ένα «ρηπλαϊν» στη μετακοσμοτική περίοδο της σύγχρονης Ιστορίας μας; Και πώς θα αισθανόσασταν αν, αναμνησκόμενοι (όπως τα φέρει το ζάρι...) τους κυριότερους πολιτικούς σταθμούς αυτής της περιόδου (όλες σχεδόν στα όρια της ιλαρότητας), αντί να σκέφτεστε μουντρωμένοι τις χαμένες ευκαιρίες διασκεδάσετε ένα παιχνίδι υγιούς ανταγωνισμού που παίζεται με απλούς κανόνες, για την τήρηση ή την ερ-

μηνεία των οποίων δεν χρειάζεται η παρέμβαση συνταγματολόγων ούτε η ανάλυση ειδικών αναλυτών ούτε η φόρτιση των κραυγών που εκπέμπονται από τους εκφωνητές των FM και από τους σώουμιν (και τις σωουγούμεν) των καναλιών; Το Αντί, όπως πάντα στο ύψος των περιστάσεων, σας προσφέρει σήμερα ένα επιτραπέζιο παιχνίδι (κακών) συναναστροφών, «διδασκτικό» και σαρκαστικό μαζί. Και σας προκαλεί να χάσετε λίγο από το χρόνο σας (αν πράγματι σας έχει μείνει η πολυτέλεια του χρόνου που μπορεί να σπαταληθεί) και να παίξετε. Δεν χρειάζεται παρά ένα ζάρι και μερικά χρωματιστά χαρτάκια (ή γυαλάκια) για πιόνια. Ξεκινήστε και, πού ξέρετε; Ίσως, για μια στιγμή, καταφέρετε να γίνετε ο περιούσιος λαός που (με λίγη τύχη) θα καταφέρετε να αισθανθείτε και σεις όπως ο νέος πρωθυπουργός. Καλή διασκέδαση...

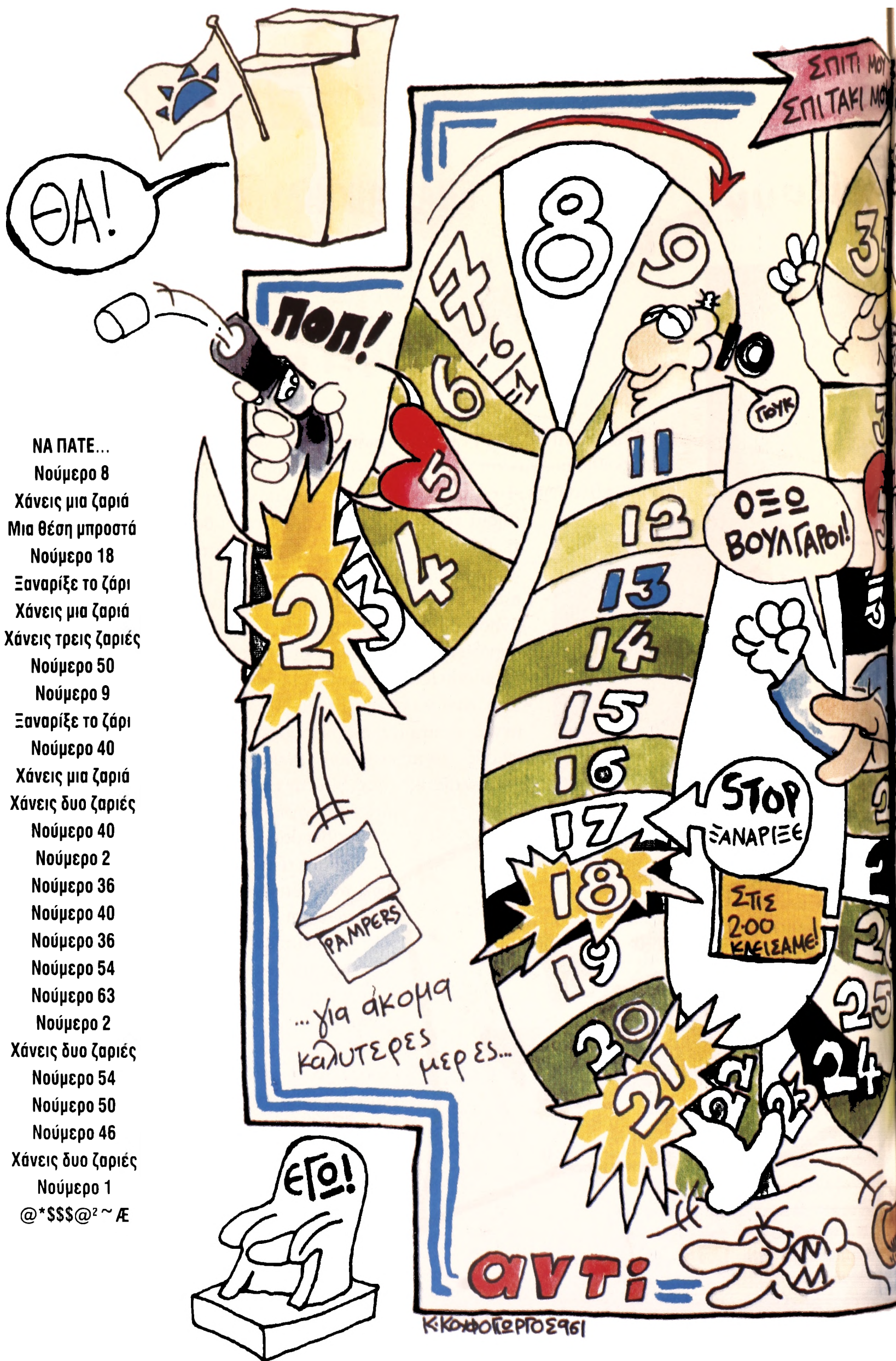
ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΕΝΕΠΝΕΥΣΘΗΣΑΝ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙ. ΕΦΙΛΟΤΕΧΝΗΘΗ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΚΩΣΤΑ ΚΟΥΦΟΓΙΩΡΓΟΥ.

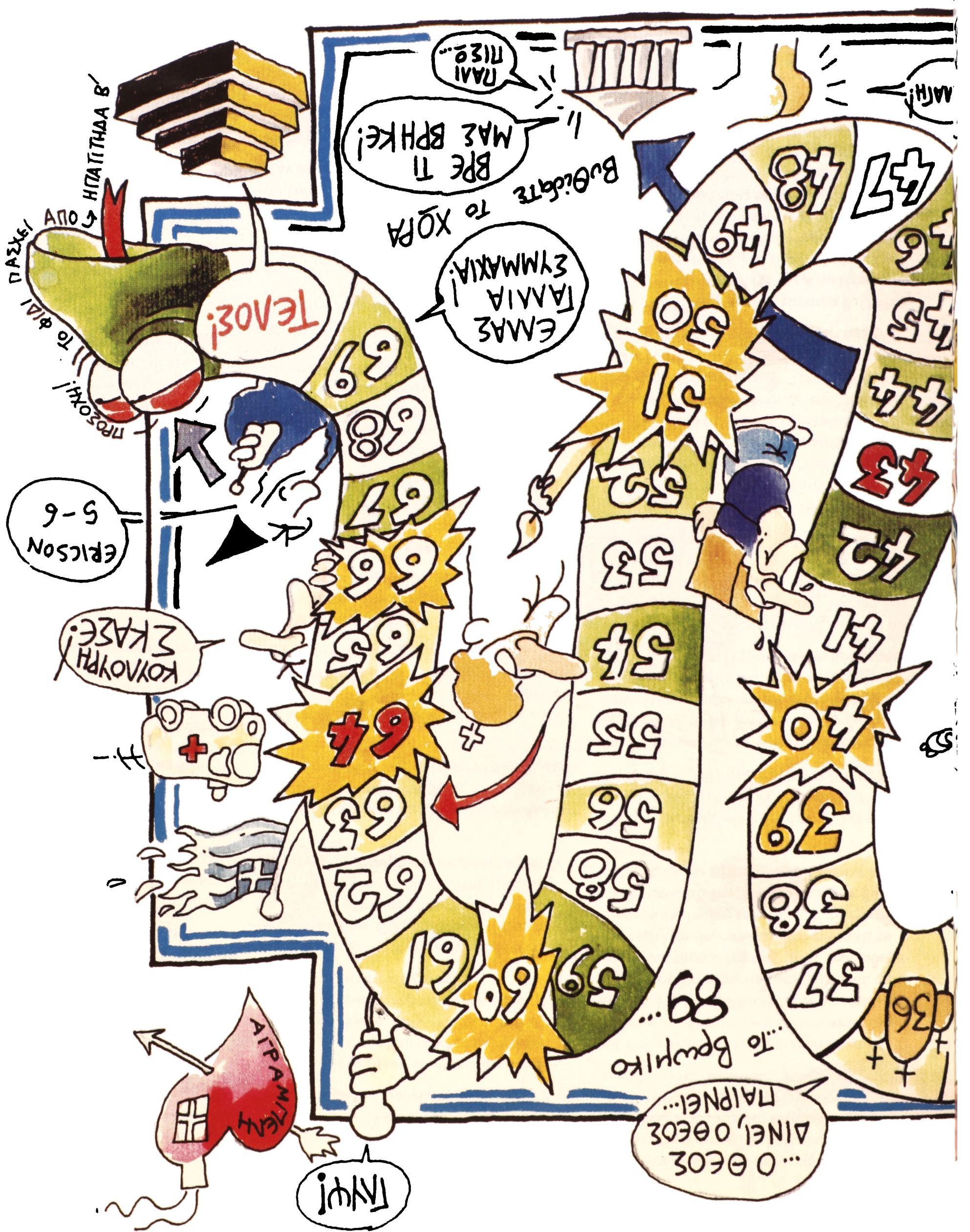
ΑΝ ΒΡΕΘΕΙΤΕ...

Νούμερο 2
 Νούμερο 5
 Νούμερο 7
 Νούμερο 10
 Νούμερο 17
 Νούμερο 18
 Νούμερο 21
 Νούμερο 26
 Νούμερο 29
 Νούμερο 31
 Νούμερο 33
 Νούμερο 36
 Νούμερο 40
 Νούμερο 44
 Νούμερο 47
 Νούμερο 48
 Νούμερο 50
 Νούμερο 51
 Νούμερο 52
 Νούμερο 54
 Νούμερο 60
 Νούμερο 63
 Νούμερο 64
 Νούμερο 65
 Νούμερο 66
 Νούμερο 67
 Νούμερο 68
 Νούμερο 69

ΝΑ ΠΑΤΕ...

Νούμερο 8
 Χάνεις μια ζαριά
 Μια θέση μπροστά
 Νούμερο 18
 Ξαναρίξε το ζάρι
 Χάνεις μια ζαριά
 Χάνεις τρεις ζαριές
 Νούμερο 50
 Νούμερο 9
 Ξαναρίξε το ζάρι
 Νούμερο 40
 Χάνεις μια ζαριά
 Χάνεις δυο ζαριές
 Νούμερο 40
 Νούμερο 2
 Νούμερο 36
 Νούμερο 40
 Νούμερο 36
 Νούμερο 54
 Νούμερο 63
 Νούμερο 2
 Χάνεις δυο ζαριές
 Νούμερο 54
 Νούμερο 50
 Νούμερο 46
 Χάνεις δυο ζαριές
 Νούμερο 1
 @*\$\$\$@~Æ

ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Το παιχνίδι ξεκινά από τη Χαριλάου Τρικού-
ρι, όπου η έδρα του ΠΑΣΟΚ. Είναι μια καλή
χή για να ξεκινήσει η μεγάλη πορεία για την
τάληψη της εξουσίας. Ρίχνεις το ζάρι και,
αν βρεθείς σε χρωματιστό τετράγωνο, ακο-
υθείς τις οδηγίες που παρατίθενται σε δι-
ανή σελίδα.

Πρώτον μεγέθους πολιτικό και οικονομικό
άνδραλο, το σκάνδαλο Ανδρέα-Κοσκωτά. Λη-
όνει και πήγαινε μια θέση μετά την απόφαση
ειδικού δικαστηρίου, στο νούμερο 8.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου μελετά εμβριθώς
9+1 θέσεις για τον Κούντερα. Γοητεύεται
νυμφεύεται τη Μιμή. Εβδομάδα του μέλιτος
τους νεόνυμφους, χάνεις μια ζαριά.

Το Ανώτατο Δικαστήριο αποδίδει λευκόν
ην κοινωνία τον Άχραντο Παπανδρέου, με
ήφους 6-7. 7-6=1. Προχωρήστε μία θέση.

Ο βουλευτής Συμπιλίδης εμφανίζεται από
πουθενά, κάνει ρυθμιστή της καταστάσεως
ν Σαμαρά και ανεβάζει στο μπαλκόνι τον ήδη
σθενή Ανδρέα Παπανδρέου, που διεκδικεί
ν κυβέρνηση. Πήγαινε κατευθείαν στο Μαξί-
ν (No 18).

«Στις 18 πρωθυπουργός, στις 19 ξανά σο-
σιαλισμός». Ρίχνεις άλλη μια φορά το ζάρι.

Εγκατάσταση του πρωθυπουργού και της
ζύγου του στο Μέγαρο Μαξίμου. Η Μιμή
ίζει στο στόμα το πιτσουνάκι της την επινί-
α τούρτα. Επειδή ο Ανδρέας τραγουδά (ακό-
ι) «Τι το θες το κουταλάκι;» και επειδή τα
ινίκια καλά κρατούν, χάνεις τη σειρά σου.

Ανακαλύφθηκε το φάρμακο της σκλήρυν-
ς κατά πλάκας. Το δίνει ο Σωκράτης Κόκκα-
ς στις εγκαταστάσεις του Ολυμπιακού, στου
ντη. Βγαίνεις από το παιχνίδι για τρεις γύ-
ους.

Ο Στέλιος Παπαθεμελής κλείνει, μετά τις
όμιση το βράδυ, τα κακά μαγαζιά. Επειδή η
ιάξη είναι θεάρεστος, πήγαινε κατευθείαν
ην Τήνο, στο νούμερο 50.

Εμπάργκο κατά των Σκοπίων. Ο σοσιαλι-
ός συναντά τον εθνικισμό. Πήγαινε μια θέση
ν τον Συμπιλίδη (στο 9).

Μυστική τοποθέτηση βηματοδότη στην καρ-
ί του... Σοσιαλισμού. Προχωρήστε με νέα ορ-
ριξτε το ζάρι άλλη μια φορά.

Ο Χάλακ διεκπεραιώνει μια κρίσιμη φάση
ς Επιχείρησης «Καθαρά χέρια». Πήγαινε κα-
υθείαν βόρεια, στη ροζ βίλα (No 40).

36. Μπαίνει ο θεμέλιος λίθος στο ροζ παρεκ-
κλήσι της βίλας στην Εκάλη. Επειδή οι οικοδο-
μικές εργασίες (φέρε τούβλα, φέρε λάσπη...)
είναι χρονοβόρες, χάνεις τη σειρά σου.

40. Εγκατάσταση του πρωθυπουργικού ζεύ-
γους στη βίλα της Εκάλης. Επειδή η οικο-
σκευή είναι βαριά και οι άνθρωποι του περι-
βάλλοντος πολλοί, περιμένεις δυο γύρους μέχρι
να μπουν όλα στη θέση τους.

44. Η Δήμητρα Λιάνη συγκρίνει το Μέγαρο με
τον Παρθενώνα. Ο Χρήστος Λαμπράκης χειρο-
κροτεί. Μετά την καταστροφή του σοσιαλι-
σμού, το μόνο που θα μένει είναι η ροζ βίλα.
Επιστροφή στο σύγχρονο μνημείο του σοιαλι-
σμού (No 40).

47. Λιβάνης, Κατσιφάρας, Παπούλιας, Χάλακ
δανειζουν απόκως τον Ανδρέα. Επιστροφή
στην περίοδο Κοσκωτά. Πήγαινε στο νούμερο
2.

48. Ο Βαγγέλης Γιαννόπουλος δηλώνει: «Δεν
θα μας ρίξουνε για ένα κωλόσπιτο». Επιστρο-
φή στη θέση 36 όπου, αν όλα άρχιζαν από την
αρχή, η βίλα δεν θα ήταν ροζ αλλά πράσινη.

50. Το Τάμα του σοσιαλισμού στην Τήνο. Λα-
μπάδες, διαφόρων μεγεθών, κεριά και λιβάνια.
Επιστροφή στη ροζ βίλα, No 40.

51. Με 16 υπουργούς η Μιμή στη Φλώρινα, την
ευλογεί ο Καντιώτης και της χαρίζει μια εικόνα
της Παναγιάς. Θα την τοποθετήσει στο ροζ πα-
ρεκκλήσι – πήγαινε μαζί της στο νούμερο 36.

52. Ο Γεώργιος Κουρής δημοσιεύει στην Α-
ριανή ολοσέλιδες φωτογραφίες με γυμνά και
ερωτικά συμπλέγματα της Ευσεβεστάτης Μι-
μής. Προλαβαίνει και λαμβάνει άφεση αμαρ-
τιών από τον πατέρα Τιμόθεο. Αναμάρτητος
πλέον, κατευθείαν στη φιέστα της Πάτμου, No
54.

54. Οι γιορτές της Αποκάλυψης στην Πάτμο. Η
Μιμή εγκαινιάζει σχετική σειρά γραμματοσή-
μων – το σήμα του γραμματος. Πρόβλημα,
ωστόσο, δημιουργεί ο ταραμάς που έφαγε στην
κλονισμένη υγεία του πρωθυπουργού, που ξαφ-
νικά ασθενεί. Προχώρησε κατευθείαν μια θέση
πριν από το Ωνάσειο (No 63).

60. Η Λιάνη δίνει στη Λιάνα τη «συνέντευξη
του έτους». Καταγγέλλει ότι πάνω στο κορμί
της παίζονται παιχνίδια εκατομμυρίων. Επι-
στροφή στο No 2, για να εμποδώσεις διά της
επαναλήψεως το παιχνίδι των εκατομμυρίων.

63. Η εθιμική κατάληψη του Πολυτεχνείου από
τους συνήθεις «γνωστούς-αγνώστους» καταλή-

γει στη σύλληψη υπερ-πεντακοσίων νεαρών
εξεγερμένων και σε σκληρές ποινές από τα δι-
καστήρια. Η κυβέρνηση παρακολουθεί απαθής
και πετάει το μπαλάκι στη δικαιοσύνη. Λόγω
των νόμων της αδρανείας, χάνεις δύο γύρους.

64. Ο πρωθυπουργός ασθενεί ξαφνικά. Μετα-
φέρεται στο Ωνάσειο και εγκαθίσταται στην
εντατική. Του τοποθετούνται σωληνάκια, ανα-
πνευστήρας, του γίνεται τραχειοστομία, αιμο-
κάθαρση, παρακεντήσεις, κάνει φυσικοθερα-
πεία και λογοθεραπεία... Στην εντατική, το
παιχνίδι της διαδοχής αποκτά τις πραγματικές
του διαστάσεις. Βιάζεσαι – και όποιος βιάζεται
σκοντάφτει και χάνει έδαφος. Πήγαινε δέκα
θέσεις πίσω.

65. Ο Κουλούρης κάνει δηλώσεις. Σοβαρή πο-
λιτική αναταραχή λειτουργεί ανασταλτικά για
τις εξελίξεις. Πήγαινε δεκαπέντε θέσεις πίσω.

66. Ο Κρεμαστινός διαρρέει ότι η υγεία του
πρωθυπουργού βελτιώνεται: το περιβάλλον
ανακοινώνει πως σε είκοσι μέρες ο Ανδρέας
επιστρέφει στην Εκάλη. Οι υποψήφιοι διάδο-
χοι απελπίζονται. Πήγαινε είκοσι θέσεις πίσω.

67. Ο μάγος Θωμαδάκης εμφανίζεται από την
Αυριανή ως ο εραστής της Μιμής. Επειδή έχει
προβλέψει ότι η υγεία του πρωθυπουργού θα
επιδεινωθεί την άνοιξη, πρέπει να περιμένεις
ώσπου να αλλάξει ο καιρός. Χάνεις δύο γύ-
ρους.

68. Ο Ανδρέας ήπие ούισκυ, έφαγε καρυδόπιτα,
συνομίλησε με τη Μιμή τρεις ώρες και έκανε
τρεις φορές τρέχοντας το γύρο του Ωνασείου
σε 3'25" και 14 δέκατα του δευτερολέπτου. Οι
υποψήφιοι διάδοχοι απελπίζονται. Πρέπει να
επιστρέψουν στη Χαριλάου Τρικούπη για να
ανανεώσουν τις ελπίδες τους και να ξαναπά-
ρουν το χρίσμα. Πήγαινε ξανά στην αρχή.

69. Η Μιμή ασθενεί από ηπατίτιδα Β. Ο Μιτε-
ράν πεθαίνει – πηγαίνει στον Άγιο Πέτρο για
να ετοιμάσει την τελετή της υποδοχής. Τώρα
τελευταία ούτε και γω αισθάνομαι καλά. Άρα...
ιδανικός καιρός για διαδοχή. Η ώρα για την
επιστολή παραίτησης ελήλυθεν. Κι εσύ, εδώ
που έφτασες λίγο δεν είναι. Ενίκησες, προχώρα
στο τέρμα! Μην ξεχνάς, όμως: Η τιμή τιμή δεν
έχει...

ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΡΜΑ: Τώρα ξέρεις ποιος είναι ο
πρωθυπουργός. Με προθεσμία; Αν ναι, σύντομα
θα χρειαστεί να ρίξεις το ζάρι σου, σ' ένα και-
νούργιο παιχνίδι – αυτό της εδραίωσης και της
ολοκληρωτικής επικράτησης. Ισχύς σου, η αδια-
φορία του λαού!

SPY TV

Winsor McCay, Little Nemo.

ΙΓΟΥΡΑ αποκοιμήθηκα μόλις έκλεισα τα άτια μου, και μάλιστα πρέπει να βούλιαξα υθύς σε βαθύ ύπνο, γιατί δεν εξηγείται ιαφορετικά η αίσθηση του απόλυτου δια-οητικού κενού που με κατέκλυσε όταν ο πίμονος βόμβος του θυροτηλέφω-ου κατάφερε να με ξυπνήσει.

ια κάμποσα παγωμένα δυν-ερόλεπτα είχα χάσει το τίγμα μου· κοιτούσα μ' ορ-άνοιχτα μάτια το σκοτάδι, παιρνα βαθιές ανάσες κι λπιζα πως σύντομα θα πανέρχονταν οι συντεταγ-ένες μου: πού βρίσκομαι και ποιος είμαι.

Σύρθηκα ως το θυροτηλέφωνο, πάτη-ια το κουμπί, έριξα κάτι πάνω μου κι όσο ερίμενα, ανατριχιάζοντας από το κρύο, ρίσω απ' την εξώπορτα, τόσο οργιζόμουν μ' αυτή τη βάρβαρη εισβολή νυχτιάτικα. Ποι-ος διάβολος...

Ανοίγοντας την πόρτα ένα δυνατό φως με ύφλωσε. Με την παλάμη στα μάτια κατόρ-λωσα να διακρίνω έναν κάμεραμαν να με σκοπεύει με την κάμερα και τον προβολέα του, και μπροστά απ' αυτόν έναν νεαρό, πο-ντικομούρη, κλασική χαφιεδόφατσα (στην κατοχή θα την έκρυβε αυτή τη φάτσα η κουκούλα) που κρατούσε ένα μικρόφωνο.

«Είμαστε από τον Σπάι. Μάθαμε ότι πε-άτε τα κουπόνια απ' τις εφημερίδες που αγοράζετε. Γιατί το κάνετε αυτό; Δεν ξέρε-ε ότι αφενός, και προφανώς, δεν σας συμ-ρέρει κι αφετέρου είναι παράνομο;», είπε ιονορούφι η ποντικόφατσα και μου κόλλη-ε το μικρόφωνο στα μούτρα για την απά-τηση.

Αποσβολώθηκα. Πράγματι, πετούσα τα κουπόνια, στην αρχή με κρυφή ικανοποίη-η κι ύστερα με αδιαφορία, μαζί φυσικά με το υπόλοιπο σώμα των εφημερίδων. Αλλά,

για τ' όνομα του Θεού, πού το είχαν μάθει και τι τους ένοιαζε, εν πάση περιπτώσει... Α, 'αυτό πήγαινε πολύ· μ' είχαν ξυπνήσει, και τώρα με ανέκριναν μέσα στο ίδιο μου το σπίτι;

«Κι εσύ τι ζόρι τραβάς για τα κουπόνια, ρε;», μούγκρισα απομακρύνοντας το μικρόφωνο απ' το πρόσωπό μου.

«Το κοινό θέλει να γνωρίζει», συνέχισε επίμονα ο δημοσιο-γράφος με το πόδι του στην εξώ-πορτα για να μην την κλείσω, «το λόγο που αρνείστε τέτοιες προσφορές: σιντί, σιντιπλίερ, εγκυκλοπαίδειες, γκραβούρες, τα-ξίδια στο εξωτερικό, σπίτια, αυτοκίνη-τα, συλλεκτικά κομμάτια, ποδήλατα...».

«Λογισμισμό θα σου δώσω;» είπα διακό-πτοντάς τον, αλλά χωρίς να τον πτοήσω κα-θόλου.

«...Οφείλετε μια ξεκάθαρη απάντηση στους τηλεθεατές που μας βλέπουν, οι οποί-οι, σύμφωνα με το νόμο που ψηφίστηκε σή-μερα το βράδυ -δεν το μάθατε;- υποχρεού-νται και δικαιούνται να μαζεύουν κουπόνια για όλες τις προσφορές που σας είπα πριν, αλλά και για τις σούπερ προσφορές που θα ακολουθήσουν από όλες τις εφημερίδες, από αύριο! Κοινωνική ασφάλιση με κουπό-νια, διορισμοί στο Δημόσιο με κουπόνια, σύζυγοι με κουπόνια, υπουργοί με κουπό-νια, πρωθυπουργός με κουπόνια, τα πά-ντα!», κατέληξε ενθουσιασμένος ο ρεπόρτερ σαν να τα πρόσφερε όλα αυτά ο ίδιος.

Κάτι συμβαίνει εδώ, κάτι τελείως παράλογο, σκέφτη-κα και δεν είπα τίποτα, κά-νοντας ένα βήμα προς τα πί-σω. Ο ρουφιάνος εξέλαβε τη σιωπή μου σαν ενοχή και συνέ-χιζε με διδακτική ζέση.

«Με τον καινούριο νόμο, οι εξουσίες του κράτους μεταβιβάζονται στους εκδότες, κι απ' αυτούς στο λαό που μαζεύει τα κουπό-νια: Κοινωνική πολιτική, πολιτισμός, απα-σχόληση, εξωτερική πολιτική, απονομή δι-καιοσύνης, στελέχωση της Διοίκησης... Συ-γκεντρώνονται περισσότερα κουπόνια του Σημίτη, για παράδειγμα, απ' του Αρσένη; Ο Σημίτης πρωθυπουργός! Θέλει ο Λα-μπράκης να χτίσει όπερα στου Φιλοπάπ-που; Αν συγκεντρωθούν τα απαραίτητα κουπόνια, θα χτιστεί όπερα στου Φιλοπάπ-που!».

Αυτός είναι επικίνδυνος, σκέφτηκα και υποχώρησα προς το εσωτερικό του δωματί-ου, με τον προβολέα να με στραβώνει. Ο ποντικομούρης, σε παρανοϊκό οίστρο, κέρ-διζε χώρο θριαμβευτικά. Τώρα πλέον άφριζε: «Κουπόνια για τη νομιμοποίηση των αυθαιρέτων! Κουπόνια για την επανα-φορά της θανατικής ποινής! Κουπόνια για Μακντόναλντ στην Ακρόπολη! Κουπόνια για να ξαναγίνει η Κωνσταντινούπολη πρωτεύουσα του Ελληνισμού!».

Ζούσα έναν εφιάλτη. Μ' ένα σάλτο βρέ-θηκα στο κρεβάτι μου και κουκουλώθηκα με τις κουβέρτες, σαν παιδί, για να γλιτώ-σω· όμως το φως του προβολέα κι οι τσιρί-δες του ρεπόρτερ του Σπάι, του ποντικο-μούρη κατασκόπου, τρυπούσαν τα σκεπά-σματα.

«Κοίτα! Μην κρύβεσαι! Κοίτα! Κοί-τα!».

Ός εδώ, είπα μέσα μου, ως εδώ, και τινάχτηκα απ' το κρεβάτι κάθιδρος πετώντας κάτω τις κουβέρτες.

Ούτε ρεπόρτερ, ούτε κάμε-ρα, ούτε κουπόνια· πηχτό σκο-τάδι μόνον κι η παγωμένη αί-σθηση του κενού: πού βρίσκομαι; Ποιος είμαι;

Έχω εδώ
τα αυριανά φύλλα των
εφημερίδων. Είναι
λευκές σελίδες, χωρίς
ύλη, αλλά γεμάτες
κουπόνια!

Κουπόνια,
κουπόνια, κουπόνια!
Τα κουπόνια είναι
άμεση Δημοκρατία,
είναι διαρκές
δημοψήφισμα!

Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟΣ

(λίγα λόγια για το μέλλον και τον Paul Virilio)

του Δημήτρη Σκούφη
dimanhsk@compulink.gr

ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΟΡΥΜΑΓΔΟ των τελευταίων πολιτικών εξελίξεων και του μελανιού που χύνεται γι' αυτές, η στήλη αυτή ίσως να ηχεί παράφωνα – όπως και αρκετές άλλες σε αυτό το τεύχος του *Αντί*. Αυτές οι πολιτικές εξελίξεις είναι σημαντικές, καθώς κλείνει, κατά κάποιον τρόπο, μια περίοδος (αυτή που χαρακτηρίστηκε ως πατερναλιστική από την καταλυτική παρουσία χαρισματικών ηγετών - «πατέρων του έθνους») και ανοίγει μια άλλη, που ελπίζουμε όλοι πως θα είναι καλύτερη. Και βέβαια, τα τεκταινόμενα μας θυμίζουν έντονα τη γαλλική ρήση «du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas», ήτοι «το μεγαλειώδες απέχει μόνο ένα βήμα από το γελοίο». Ο χειμαζόμενος αλλά και σκεπτόμενος αποδέκτης των μηνυμάτων από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δεν μπορεί να μην αναρωτιέται τι σχέση υπάρχει ανάμεσα σε μια σημαντική ιστορική αλλαγή και στην «απείρου κάλλους» («κάτι τις το ορέον», όπως θα έλεγε και ο μακαρίτης Μποστ, με ρήσεις στο στυλ «...ακόμα και σκάλες θα έπλενα...») συνέντευξη της κ. Λιάνη-Παπανδρέου στο περιοδικό *Colt* ή στις αμέτρου βλακειάς δηλώσεις διαφόρων μεγαλοσχημόνων (δι)ασημοτήτων.

Εμείς πάντως, πιστοί στην «αιθεροβάμονα» και «ανάδελφη» πρακτική της στήλης, δεν θα μιλήσουμε γι' αυτά, ούτε θα σας δώσουμε την ηλεκτρονική διεύθυνση στην οποία θα βρείτε στο Internet μερικές από τις περιώνυμες, μάλλον κακόγουστες, φωτογραφίες της κ. Λιάνη-Παπανδρέου εν αδαμιαία περιβολή προς τέρψιν του φιλοπαίγμονος και φιλοθεάμονος κοινού αλλά και των οφθαλμολάγων της παγκόσμιας κοινότητας του δικτύου.

Θα σας μιλήσουμε για ένα, κατά τη γνώμη μας, πολύ πιο ενδιαφέρον θέμα που «αλιεύσαμε» σε μια από τις σοβαρότερες ελληνικές λίστες ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, την Cyberurbanity, που εδρεύει στους υπολογιστές του Πανεπιστημίου Θράκης², και λειτουργεί χάρη στη φροντίδα και τις προσπάθειες του φίλου καθηγητή Μωυσή Μπουντουρίδη και του αρχιτέκτονα Γιώργου Κουτούπη. Το θέμα μας αφορά τις αλλαγές που επέρχονται στις λειτουργίες της πόλης αλλά και στις σχέσεις των πολιτών από την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και ιδιαίτερα των δικτύων, όπως είναι το Internet, με άλλα λόγια στη σχέση του αστικού χώρου με τον Κυβερνοχώρο. Ο κ. Κουτούπης, μάλιστα, προχωρά πιο πολύ, μιλώντας για την πορεία προς έναν ενιαίο «Κυβερνο-αστικό χώρο», απ' όπου και η ονομασία της λίστας. Αν και μεγάλο μέρος από το υλικό που υπάρχει στη λίστα αυτή προέρχεται από αναδημοσιεύσεις ιστοσελίδων του εξωτερικού, αναπτύσσεται και σημαντικός προβληματισμός από τους έλληνες συμμετέχοντες.

Η πόλη και το δίκτυο: παράλληλες διαδρομές;

Καθώς, εκόντες – άκοντες, οδεύουμε προς την Οικουμενική Κοινωνία των Πληροφοριών, έχουν ήδη αρχίσει σε πολλές χώρες να γίνονται αισθητά τα αποτελέσματα της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών με την εισαγωγή εφαρμογών δικτύων τηλεματικής στην καθημερινή ζωή της πόλης. Από τον πίνακα, έξω από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, που μας ενημερώνει για την ατμοσφαιρική ρύπανση, ως τις ειδικές πινακίδες που μας πληροφορούν αν υπάρχει χώρος για στάθμευση του αυτοκινή-

του μας σε κάποια περιοχή στο κέντρο της Αθήνας (που, απ' όσο γνωρίζουμε, έπαψαν να λειτουργούν), οι εξελίξεις μας οδηγούν, αργά-αργά, σε μια νέα μορφή της πόλης όπου τα τεχνολογικά επιτεύγματα θα είναι ενσωματωμένα ή και θα αποτελούν ένα ενιαίο σύστημα με τις υπόλοιπες λειτουργίες της. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη συμπεριλάβει στα ερευνητικά και αναπτυξιακά της προγράμματα μια σειρά από δράσεις για την ενσωμάτωση εφαρμογών τηλεματικής στον ιστό των δικτύων για τις πόλεις, και μάλιστα με άμεση προτεραιότητα.

Πέρα όμως από αυτές τις σχεδόν αντονόητες και τετριμμένες πια εφαρμογές, υπάρχουν αυτή τη στιγμή και άλλα δεδομένα που προοιωνίζονται σημαντικές αλλαγές στο εγγύτατο μέλλον. Μια από αυτές, η «ψηφιακή πόλη του Άμστερνταμ»³, μια προσπάθεια για τη δημιουργία νοητής (ή εικονικής) κοινότητας μέσα στο πλαίσιο μιας κανονικής πόλης, έχει ήδη υλοποιηθεί, με σημαντική επιτυχία. Είχαμε τη χαρά να ακούσουμε για την εμπειρία αυτή από έναν από τους ιδρυτές της στο πλαίσιο του Συμποσίου που οργάνωσε το *Αντί* τον περασμένο Οκτώβριο στο Ινστιτούτο Γκαίτε, με θέμα «Τα ΜΜΕ: προς την Κοινωνία των Πληροφοριών». Και βέβαια υπάρχουν και πολλές άλλες παρόμοιες προσπάθειες και πειράματα σε εξέλιξη σε ολόκληρο τον κόσμο. Ακόμα, πρόσφατες στατιστικές απέδειξαν ότι στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία ένα σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού εργάζεται χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της τηλε-εργασίας μέσα από τα δίκτυα.

Έτσι λοιπόν, και χωρίς να χρειάζεται να μελλοντολογήσουμε, βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα πραγματικότητα που,

πέρα από κάθε αμφιβολία, θα επιδράσει σημαντικά στη ζωή μας αλλά και στη δομή της πόλης. Και βέβαια είναι αναγκαίο να δούμε το πώς. Όπως επισημαίνει ο διανοητής και θεωρητικός της τεχνολογίας, πολεοδόμος Paul Virilio⁴, «εισερχόμαστε σε έναν κόσμο όπου δεν θα υπάρξει μία αλλά δύο πραγματικότητες, όπως ακριβώς έχουμε δύο μάτια ή ακούμε τους μπάσους και τους πρίμους τόνους, όπως έχουμε τη στερεοσκοπία και τη στερεοφωνία: την αισθητή και τη νοητή (ή εικονική)»⁵. Ένα από τα έγκυρα ηλεκτρονικά περιοδικά του Κυβερνοχώρου, το *Speed*⁶, που εκδίδεται από το Πανεπιστήμιο της Σάντα Μπάρμπαρα στην Καλιφόρνια, ετοιμάζει μια ειδική έκδοση για τον Paul Virilio, ενώ υπάρχουν πολλές εκατοντάδες καταχωρήσεις στο Internet που αναφέρονται στις απόψεις του⁷.

Παρ' όλο που ο χώρος δεν μας επιτρέπει μια πιο διεξοδική παρουσίαση, είναι ενδιαφέρον να δούμε από πιο κοντά την άποψη του Paul Virilio για την πόλη του αύριο. «Ξεκινώντας από την άποψη του Le Corbusier πως μια πόλη φτιαγμένη για να ζει την ταχύτητα είναι επιτυχής» (έχοντας υπ' όψη του τους ρυθμούς και τις τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής του), «ο Virilio την προεκτείνει και βλέπει τη σύγχρονη πόλη να αποδιοργανώνεται από τις νέες τεχνολογίες που καταργούν το χώρο και το χρόνο και παράγουν μια νέα ισορροπία, μια νέα τάξη πραγμάτων, που εισβάλλει μέσα στον ίδιο το χώρο της πόλης»⁸. Χωρίς αμφιβολία, τα τηλεματικά δίκτυα και οι εφαρμογές τους ανήκουν αναπόφευκτα στην κατηγορία αυτή. Οι νοητές κοινωνίες που έχουν ήδη αναπτυχθεί γύρω από τα υφιστάμενα δίκτυα μαρτυρούν του λόγου το αληθές.

Δεν χρειάζεται βέβαια να είναι κανείς βαθύς γνώστης της πολεοδομίας και της κοινωνιολογίας του αστικού χώρου για να διακρίνει τα σημάδια της αποσύνθεσης του κοινωνικού ιστού στις σύγχρονες πόλεις, χωρίς μάλιστα τη συνδρομή των νέων τεχνολογιών. Η καθημερινή ζωή μας είναι αρκετή για να μαρτυρήσει του λόγου το αληθές. Το ζήτημα που τίθεται είναι αν το μέλλον, έτσι όπως προδιαγράφεται, με τη γενίκευση της χρήσης των νέων τεχνολογιών, θα μας εξασφαλίσει μια πιο βιώσιμη κοινωνία σε μια πιο ανθρώπινη πόλη. Και εδώ υπάρχουν πολλές και διάφορες απόψεις, άλλες αισιόδοξες και άλλες απαισιόδοξες.

Από την άλλη πλευρά, δεν είναι τυχαίο

πως στον κόσμο του Internet και των δικτύων πολλοί από τους όρους είναι γλωσσικά δάνεια από έννοιες που σχετίζονται με τον πραγματικό χώρο, αστικό ή μη, όπως εύστοχα αναφέρει ο κ. Γ. Κουτούπης σε μια δημοσίευσή του στη λίστα⁹: Εκφράσεις όπως «περιβάλλον», «χώρος», «τόπος», «δομή», «αρχιτεκτονική», που ανήκουν στην επικράτεια του πραγματικού, έχουν υιοθετηθεί για να εκφράζουν στοιχεία μιας νοητής (ψηφιακής) πραγματικότητας. Στην καθημερινή πρακτική, όλο και πιο πολύ γίνονται παραλληλισμοί ανάμεσα στη δουλειά του αρχιτέκτονα και αυτού που σχεδιάζει τον τρόπο «διεπαφής» (interface) ανάμεσα στον άνθρωπο και στον υπολογιστή. Και το ερώτημα είναι αν πρόκειται για απλά γλωσσικά δάνεια και μεταφορές ή μήπως σηματοδοτούν κάτι πολύ βαθύτερο, όπως την αναγκαία πλέον παράλληλη πορεία που πρέπει να ακολουθηθεί στην ανάπτυξη του αστικού δομημένου χώρου και του νοητού Κυβερνοχώρου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρόκειται για υπηρεσία listserver, με ελεύθερη εγγραφή για τους ενδιαφερόμενους.
2. Η διεύθυνση της λίστας Cyberurbanity είναι cyberurbanity@demokritos.cc.duth.gr και το αρχείο των μηνυμάτων της υπάρχει στη διεύθυνση: <http://platon.ee.duth.gr/maillist-archives/>

cyberurbanity/

3. Ένα πολύ κατατοπιστικό άρθρο για την «ψηφιακή πόλη του Άμστερνταμ» υπάρχει στο ηλεκτρονικό περιοδικό *CTheory* στη διεύθυνση: http://english-www.hss.cmu.edu/ctheory/a-digital_city.html. Τη νοητή πόλη μπορείτε να «επισκεφθείτε» ως τουρίστες στη διεύθυνση <http://www.dds.nl/>. Προσέξτε το χάρτη της...

4. Μια σύντομη βιογραφία του Paul Virilio και πολλά από τα άρθρα του υπάρχουν στη διεύθυνση: <http://horsdal.uradio.ku.dk/~enterprz/virilio.html>

Μια σύνοψη των απόψεών του και μια τοποθέτησή του μέσα στο σύγχρονο πάνθεον των διανοητών υπάρχει στη διεύθυνση: <http://ernie.bgsu.edu/~swilbur/dromologies.html> και στη διεύθυνση: <http://www.soc.hawaii.edu/con/intlrel/talk/0090.html>

5. Από συνέντευξη του Paul Virilio στο ηλεκτρονικό περιοδικό *CTheory*, στη διεύθυνση: http://english-www.hss.cmu.edu/ctheory/a-cyberwar_god.html

6. Το *Speed* μπορείτε να το βρείτε στη διεύθυνση: <http://www.arts.ucsb.edu/~speed/>

7. Το σύστημα Alta Vista (<http://altavista.digital.com/>) εντόπισε τουλάχιστον 500 λήμματα που αναφέρονται στον Paul Virilio.

8. Από τη διεξοδική εργασία πάνω στις απόψεις του Virilio στη διεύθυνση: <http://www.uio.no/~mwatz/futurec/mwark/mwark.virilio>

9. Το ενδιαφέρον αυτό κείμενο του Γ. Κουτούπη (γραμμένο, δυστυχώς, στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες) υπάρχει στη διεύθυνση: <http://platon.ee.duth.gr/maillist-archives/cyberurbanity/0016.html>

Ένα δικαίωμα περιμένει αναγνώριση

του Λεωνίδα Βαλασόπουλου και της Ελένης Κολλιοπούλου

Παρ' όλες τις κατά καιρούς υποσχέσεις της κυβέρνησης για την αποποινικοποίηση της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας εξακολουθεί να ρυθμίζει αυτό το πρόβλημα Νίκος Καρανίκας, 27χρονος αρνητής στράτευσης, μιλάει στο *Αντί* για την πρόσφατη περιπέτειά του και επισημαίνει την καθυστέρηση της Ελλάδας να εναρμονιστεί με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κατοχυρώνει τα δικαιώματα των αντιρρησιών συνείδησης. *Κανένας εθνικός πόλεμος δεν είναι δίκαιος αφού οι πολίτες του κόσμου όλου είναι εθνικά τυχαίοι*, αναφέρει μεταξύ άλλων στο απολογητικό του σημείωμα κατά τη σύλληψή του, τον περασμένο Αύγουστο. Καταδικάστηκε τον περασμένο Οκτώβριο σε τέσσερα χρόνια φυλάκιση χωρίς αναστολή για «ανυποταξία σε καιρό γενικής επιστράτευσης». Αποφυλακίζεται με απόφαση του Αναθεωρητικού Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης, που έκρινε την έφεσή του και μείωσε τη ποινή στις 19 του περασμένου Δεκέμβρη σε ένα χρόνο με τριετή αναστολή. Στους τέσσερις μήνες που παρέμεινε στις στρατιωτικές φυλακές Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη, καταγγέλλει μέσω δύο επιστολών του «την ποινικοποίηση του κοινωνικού χώρου από τους μηχανισμούς καταστολής και κυριαρχίας» και ασκεί κριτική και στην Αριστερά που «φοβισμένη στη γωνία ακούει και συναινεί με τον Ν. Χατζηνικολάου, αποκαλεί "αλήτες" τους νέους διαδηλωτές-καταληψίες...» Σήμερα εξακολουθεί να κρύβεται εξαιτίας του νέου εντάλματος σύλληψης που εκδόθηκε επειδή δεν παρουσιάστηκε σε μονάδα Σερρών, όπως όριζε το φύλλο πορείας που παρέλαβε με το αποφυλακιστήριό του... Στο εξηγεί τις δυσκολίες του αγώνα των αντιρρησιών συνείδησης, που για πάνω από δέκα χρόνια διεκδικούν την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους και την αποποινικοποίηση της άρνησης στράτευσης, όπως ισχύει σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με εξαίρεση την Ελλάδα.

• *Γιατί αποφάσισες να μην υπηρετήσεις;*

— Η πρώτη μου επαφή με το χώρο των αντιρρησιών ξεκίνησε με την υπόθεση του Μαραγκάκη το 1986, που την έζησα από κοντά. Έπαιρνα τότε το περιοδικό *Αρνόμαι* στη Λάρισα, όπου σπούδαζα. Συμμετείχα όσο μπορούσα με συντρόφους μου σε κινήματα υπεράσπισης του Μαζιώτη και του Ναθαναήλ. Συνείδηση δεν διαμορφώνεις από την πολυθρόνα αλλά μόνο όταν μπλεχτείς με τα γεγονότα. Όταν ήρθε η δική μου η σειρά έπρεπε να επιλέξω ανάμεσα στο καθήκον το δικό μου και σε αυτό που μου επέβαλλε το κράτος. Φυσικά διάλεξα να ακολουθήσω τη συνείδησή μου.

• *Πώς έγινε η σύλληψή σου;*

— Στην αρχή, όταν ήρθε το χαρτί για να παρουσιαστώ, έστειλα ένα γράμμα όπου εξηγούσα γιατί αρνούμαι να υπηρετήσω. Περύτω δύο μήνες μετά με ξανακαλούν, τους έστειλα το απολογητικό μου με τις ρυθμίσεις που ισχύουν στην Ευρώπη. Και ένα μήνα αργότερα ήρθε το χαρτί για τον ανακριτή. Σε λίγες μέρες βγήκε το ένταλμα σύλληψης. Πήγα για ένα μικρό διάστημα στη Θεσσαλονίκη αλλά μετά γύρισα στην Αλεξάνδρεια. Στην αρχή κρυβόμουν. Μετά κατάλαβα ότι δεν είχε νόημα. Σ' έχουν όμηρο. Μην ξεχνάς, άφησα κάποια δουλειά στην Αλεξάνδρεια, δεν ήταν τόσο εύκολο να βρω δουλειά στη Θεσσαλονίκη.

• *Η πρωτόδικη απόφαση ήταν αρκετά σκληρή αλλά το αποτέλεσμα της έφεσής σου μια έκπληξη... Πιστεύεις ότι η δεύτερη αυτή απόφαση μπορεί να λειτουργήσει και σαν προηγούμενο;*

— Όχι, δεν ισχύουν αυτά. Θυμάμαι μετά το Μαζιώτη, το 1992, οι εκτιμήσεις ήταν ότι το επόμενο στάδιο δεν θα ήταν χειρότερο. Τελικά η επόμενη περίπτωση ήμουν εγώ, έφαγα τέσσερα χρόνια και φαινόταν ανυποχώρητοι. Η ποινή μου, βέβαια, στη δευτεροβάθμια κρίση ήταν παρόμοια με εκείνη του Μαζιώτη και του Ναθαναήλ. Με τη διαφορά ότι σε αυτούς αυτή η ποινή είχε επιβληθεί πρωτόδικα. Χωρίς την κοινωνική αλληλεγγύη δεν θα έβγαινα. Έλεγα, το πολύ να το κατεβάσουν σε δύο ή τρία και χωρίς αναστολή. Οι δικαστές όμως βρέθηκαν μπροστά με τα 3/5 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με τη Διεθνή Αμνηστία να καταθέτει και να μην είναι απλώς παρατηρήτρια. Με υποστήριξαν ο Κωσταντόπουλος, ο Παπαγιαννάκης, ο Ζώρας, ο Μανιτάκης, ο Λοβέρδος...

• *Η ιδιότητά σου ως μέλος του Συνασπισμού πιστεύεις ότι επηρέασε την κινητοποίηση του αριστερού χώρου για την υποστήριξή σου;*

— Κοίταξε, ως Σύνδεσμος Αντιρρησιών είχαμε πολύ καλή οργάνωση στο Αναθεωρητικό. Από το χώρο του Συνασπισμού βοήθησαν αρκετοί. Ο Παπαγιαννάκης ήταν δίπλα μου από την πρώτη μέρα, όπως και σε πολλά θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι από τους πρώτους που ευαισθητοποιούνται. Και ο Αλαβάνος. Ο Συνασπισμός έχει βέβαια πάρει επανειλημμένως θέση υπέρ των αντιρρησιών και στην Ευρωβουλή. Ακόμα και ο Κωνσταντόπουλος με υποστήριξε. Μην ξεχνάμε ότι είμαστε σε μια Ελλάδα όπου το εθνικιστικό και το σωβινιστικό έχουν πέραση. Εξάλλου, ξέρου-

ε και τις δυσκολίες της Αριστεράς. Η στάση του Συνασπισμού δεν ταν η δυναμικότερη ούτε η μοναδική. Πολλές ομάδες από τον ντιεξουσιαστικό χώρο εξέφρασαν την αλληλεγγύη τους έμπρακτα: με προκηρύξεις, συζητήσεις, προεμβάσεις, με πορείες.

Πόσοι περίπου είναι σήμερα στην Ελλάδα οι αρνητές στράτευσης;

— Περίπου εκατό είναι σήμερα στην Ελλάδα οι ιδεολογικοί αντιρρησίες, απ' όσο μπορούμε να ξέρουμε. Οι Ιεχωβάδες, καμιά τραοσαριά, είναι άλλη περίπτωση. Έχουν παθητική στάση. Είμαστε έβαια αλληλέγγυοι μαζί τους. Παρ' όλες τις καταδίκες της Ελλάας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η κυβέρνηση ακόμα δεν έχει άρει κάποια μέτρα. Απ' ό,τι είδαμε, οι τελευταίες κυβερνήσεις το αίζουνε τώρα διαφορετικά. Όποτε τους συμφέρει είναι Ευρωαίοι, όποτε τους συμφέρει είναι Έλληνες.

Είσαι δηλαδή μάλλον απαισιόδοξος;

— Πιστεύω ότι η στάση της κυβέρνησης θα είναι εκδικητική. Προλέπεται η καθιέρωση μιας θητείας τριών ή τεσσάρων χρόνων, κάπρος το οποίο είμαστε αντίθετοι. Η εναλλακτική κοινωνική θηεία είναι ένας τακτικός ελιγμός για να λυθεί κατά κάποιον τρόπο σύγκρουση που έχουμε με το κράτος και τον στρατιωτικό μηχανισμό. Η άρνηση στράτευσης δεν είναι κάτι μερικό αλλά μια συνολική άρνηση του τρόπου συγκρότησης της κοινωνίας. Εγώ είμαι ολός αρνητής. Όμως, ο στρατός δεν μπορεί να καταργηθεί με διαάγματα. Αν έχουν κότσια οι στρατοκράτες, οι εθνικιστές μας και οι εθνοπατέρες μας ας καθιερώσουν εθελοντική στρατιωτική θηεία. Να δούμε τότε ποιος από αυτούς τους πατριώτες θα πάει αυβούλως στρατό...

Η έννοια του πατριωτισμού δεν υπάρχει;

— Αρνούμαι τον πατριωτισμό. Τι σημαίνει πατρίδα; Ποιοι έβαλαν τα σύνορα; Γιατί αν πατρίδα μου είναι τα σύνορα, πατρίδα μου είναι και η Πυρκάλ που την πουλήσανε, η ΑΓΕΤ, ο ΟΤΕ που ετοιμάονται να τον πουλήσουν, τα δάση που καίγονται. Πατρίδα μου δεν είναι οι χιλιάδες άνεργοι ή οι άστεγοι; Πατρίδα μου δεν είναι οι μετανάστες που βρίσκονται εδώ; Την πατρίδα τη χρησιμοποιούν αυτοί που έχουν κάποια συμφέροντα για να την επικαλούνται, ο Βαρδινογιάννης, ο Λάσης, ο Κόκκαλης, ο Λαμπράκης... Η αρχή της βίας είναι ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε τάξεις, σε κυρίαρχους και κυριαρχούμενους. Ο στρατός εξυπηρετεί αυτόν το διαχωρισμό. Είναι τόσο ισχυρός και πολύπλοκος ο μηχανισμός καταστολής του στρατού που δεν σου αφήνει περιθώρια για συνδικαλισμό. Κάθε μεταρρύθμιση που θα γίνει στο στρατό θα γίνει από τα πάνω. Ο στρατός δεν καταστέλλει μόνο τα κοινωνικά κινήματα αλλά και την ανθρωπιά.

• Στην Ελλάδα το αντιμilitarιστικό κίνημα δεν είναι ιδιαίτερα δυναμικό σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Πώς το εξηγείς αυτό;

— Στην Ελλάδα δεν υπάρχει αντιμilitarιστικό κίνημα. Δεν υπάρχει αυτό το πολύμορφο κίνημα που συναντάμε στην Ευρώπη, που έχει αντεθνικιστικό, απελευθερωτικό αλλά και οικολογικό περιεχόμενο. Γιατί βέβαια δεν μπορείς να μιλήσεις για αντιμilitarιστικό κίνημα χωρίς να λάβεις υπόψη σου τις περιβαλλοντικές καταπορές, την καταπίεση του ανθρώπου, την κοινωνική αδικία ή την ταραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αλληλεγγύη έρχεται απ' όλα τα κράτη. Στους αντιρρησίες της Τουρκίας συμπαραστεκόμαστε και εμείς. Δεν μιλάμε σε καμιά περίπτωση με όρους εθνικούς. Άσε που το εθνικό το θεωρώ περιττό. Η εθνική συνείδηση εί-

ναι κάτι ελλειμματικό. Το εθνικό ή το πατριωτικό εκπροσωπεί κάποια συμφέροντα, τα πρότυπα της κοινωνίας της κατανάλωσης. Σήμερα το κοινωνικό κίνημα και γενικότερα η Αριστερά είναι υποτονισμένα. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Αριστερά δεν έχει τίποτα να προτείνει αλλά ότι ο κόσμος έχει εγκλωβιστεί και πιστεύει τον κάθε δημαγωγό. Η Αριστερά πέρασε μια κρίση παγκόσμια αλλά τώρα πρέπει πια να παρέμβει στην κοινωνία. Η πολιτική του σαλονιού φτάνει. Στο Συνασπισμό υπάρχει δυναμική σήμερα. Οι αριστεροί έχουν μια πολιτική κουλτούρα δράσης. Χρειάζονται κοινωνικές συμμαχίες.

• Υπάρχουν πολλοί νέοι σήμερα που προτιμούν να πάρουν τρελόχαρτο παρά να υπηρετήσουν. Αυτή η μορφή αμφισβήτησης ποτέ δεν βγαίνει προς τα έξω και ο κόσμος νομίζει ότι αρνούνται το στρατό μόνο όσοι το δηλώνουν δημόσια...

— Συμφωνώ. Η διαφορά είναι ότι οι λίγοι που θέλουν και βγαίνουν προς τα έξω είναι πιο συγκροτημένοι. Καλά κάνουν τα παιδιά με τα τρελόχαρτα. Δεν τα κατακρίνω. Απλώς, θα 'θελα να τους δω και στους δρόμους να πολιτικοποιηθούν. Θα προτιμούσα να συμμετέ-

Οι τελευταίες κυβερνήσεις το παίζουν τώρα διαφορετικά. Όποτε τους συμφέρει είναι Ευρωπαίοι, όποτε τους συμφέρει Έλληνες.

χουν στο κοινωνικό κίνημα και να μην αράζουν. Βέβαια όλα αυτά θα πρέπει να σου τύχουν κιόλας. Να συναντηθείς με τέτοιους χώρους, να διαβάσεις ένα περιοδικό, ένα βιβλίο. Με την τηλεόραση μπορεί να μην δημιουργείται συνείδηση αλλά δημιουργούνται νοοτροπίες καθήλωσης και κατανάλωσης.

• Στην Αλεξάνδρεια, πώς αντιμετωπίστηκε αυτή η άρνηση σου;

Εκεί υπάρχει φασισμός. Φάνηκε η μικρότητά τους. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που χάρηκαν όταν αποφυλακίστηκα, ήταν όσοι με υποστήριζαν από την αρχή... Άσκησαν ακόμα και βία εναντίον μου στο δρόμο. Απειλητικά τηλεφωνήματα και στην οικογένειά μου. Είναι γελοίοι. Είναι η αδράνεια που δημιουργεί τη βλακεία στο μυαλό τους. Οι ζήλεις τους και ο εαυτός τους τους φταίει. Άλλοι είδαν σε μένα αυτό που δεν μπορούσαν να κάνουν. Λίγοι είναι οι πραγματικοί προοδευτικοί. Θριαμβεύει η δειλία. Επειδή ποτέ δεν πρόκειται να συγκρουστούν με τους κυρίαρχους, υποτάσσονται τόσο πολύ που δεν πουλάνε μόνο τη ψυχή τους αλλά και τα παιδιά τους...

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ

Δεν γυρίζει πίσω

Η πολιτική σαπουνόπερα

Το έργο διαφημίστηκε ως δράμα αλλά, με τόσα ανέκδοτα που κυκλοφόρησαν, μάλλον έγειρε προς τη φάρσα. Στο επίκεντρο βρέθηκε μια ανατολίτισσα «φαμ φατάλ», η Δήμητρα Λιάνη που, η ίδια, ήθελε να την αποκαλούν όταν της αποτείνονται Δήμητρα Παπανδρέου. Πρωταγωνιστές, μια σειρά πρόσωπα που τυχαίνει να είναι οι μέντορες της δημοσιογραφίας (καλύτερα, της νέας δημοσιογραφίας): Ο Τράγκας. Ο Αναστασιάδης, ο επιλεγόμενος και Μαύρη Τρύπα. Ο Ψωμιάδης. Ο Κουρής. Ο Μπόνιος, που βγάζει το *Colt*. Ο Κακαουνάκης. Η Κανέλλη. Κι από κοντά, σε ρόλο συμπρωταγωνιστών, μια σειρά από πρόσωπα που η κυρίαρχη ιδιότητά τους είναι εκείνη του πολιτικού: Ο Γιαννόπουλος (βεβαίως). Ο Χυτήρης. Ο Λιάνης. Ο Κατσανέβας. Ο Κουλούρης. Ο Κατσιφάρας. Ο Κεδίκογλου. Αλλά και: Ο Βενιζέλος (ναι, ναι, ο πάνσοφος κύριος καθηγητής). Ο Δασκαλάκης (σε ρόλο κομματόσκυλου). Ο Κρεμαστινός (αυτός ήταν επιφορτισμένος και με σοβαρότερο ρόλο, γνώριζε όμως να κρατιέται επιμελώς εκτός του πεδίου). Γκεστ σταρ, ο Ρένος Αποστολίδης (που τα 'χει όλα φτυσμένα) και ο Σαράντος Καργάκος (που συνεχώς κρατά ψηλά τη σημαία). Υπήρξαν κι άλλοι. Όλοι τους επιφανείς, όλοι τους είτε πρωταγωνιστές των πολιτικών ελιγμών στο όνομα των θεσμών και της δημοκρατίας είτε διαμορφωτές της κοινής γνώμης. Όλοι τους, με τις δύο ιδιότητες συμπλεκόμενες, συναντιούνταν συχνά-πυκνά, πολύ πιο πυκνά τους δύο τελευταίους μήνες, σε «παράθυρα» τηλεοπτικών ειδήσεων, στα πάνελ των ток-σώου, στους αιθέρες των ερτζιανών, στις εφημερίδες και στα διαφόρων αποχρώσεων ποικίλης ύλης λαϊκά περιοδικά. Υπερασπίζονταν, κατά πρώτο λόγο, την επαγγελματική και κοινωνική

τους φερεγγυότητα και, παρεμπιπτόντως και επί τη ευκαιρία, μια που αρμόζει στην ιδιότητά τους, και τους θεσμούς, το πολίτευμα, την πολιτική ζωή.

Ή, για να μιλήσουμε και σοβαρά, όλοι οι προαναφερθέντες και όλες οι προαναφερθείσες (και άλλοι και άλλες), στο όνομα της ρευστής πολιτικής κατάστασης και των κυνοφορούμενων πολιτικών εξελίξεων, ασκούσαν πολιτική μιας ειδικής μορφής πολιτική, με τεράστια θεαματικότητα, μια πολιτική που προσελήφθη ως επί το πλείστον ως σαπουνόπερα. Μια πολιτική και δημοσιογραφική σαπουνόπερα.

Η... Βίρνα Δράκου και οι άλλοι

Εδώ είναι που μπαίνουν τα πρόσωπα της μυθοπλασίας. Εδώ αρχίζουν και τα οξύμωρα.

Εδώ, η κυρία Δήμητρα Παπανδρέου (να της κάνουμε το χατήρι να την αποκαλούμε επιτέλους με το όνομα της συζύγου της), έχοντας αποφασίσει να κάνει πολιτικό παιχνίδι, μπαίνει στο πεδίο. Τσιμπάνε τα Μέσα, κολακεύει τις επιδιώξεις τους η είσοδος της κυρίας (που είναι λαϊκιά, δήθεν, χωρίς πολιτική παιδεία, φιλόδοξη, «κωλοπετσωμένη», «απελευθερωμένη», λίγο ως πολύ περπατημένη...).

Νάτο το κεντρικό πρόσωπο της μυθοπλασίας – της μεγάλης πολιτικής σαπουνόπερας, η Βίρνα Δράκου του πολιτικού προσκηνίου. Πέριξ της, ενορχηστρώνεται ο τζερετζελές με τα υπόλοιπα πρόσωπα (και, ναι, όντως, πάνω στο κορμί της παίζονται εκατομμύρια!). Εδώ στοιχίζεται η νέα δημοσιογραφία.

Οι πολιτικοί συντάκτες με αρχές, οι πολιτικοί αναλυτές που επιμένουν να ανακαλούν το θεσμικό πλαίσιο και τους κανόνες της πολιτικής διαπάλης είναι ντεμοντέ. Για την πολιτική, κατάλληλα είναι πρόσωπα όπως αυτό του Τράγκα,

του Κακαουνάκη, του Τρύπα και άλλων ομοειδών. Τι πειράζει που ο λόγος τους δεν έχει σχέση με την όντως πολιτική; Η θεματολογία τους φέρνει ακροαματικότητα, η ακροαματικότητα μαζεύει σαν ακρίδες τα θεσμικά (επιτέλους) πρόσωπα της πολιτικής μας ζωής, η πολιτική επανέρχεται απ' το παράθυρο (απ' τα τηλεοπτικά παράθυρα, καλύτερα) αν οι κανόνες της πολιτικής ζωής, οι θεσμιζόμενοι κανόνες, δεν μας κάνουν, τους έχουμε γραμμένους στα παλιά μας τα παπούτσια. Εμείς δεν είμαστε για να προάγουμε τους θεσμούς, τελάληδες είμαστε (που λέει κι ο Γιάννης Καλιόρης) μιαςπραμάτειας που, όλως τυχαίως, συμβαίνει να είναι η πολιτική. Εδώ έρχονται οι πολιτικοί. Όχι μόνο τα νούμερα και οι δελαπατρίδηδες – ποιος πήρε ποτέ στα σοβαρά τον Κουλούρη (εκτός, ίσως, από τους ψηφοφόρους του); Έρχονται και οι σοβαροί, οι επιστήμονες, οι συνταγματολόγοι, οι καθηγητές. Δανειζονται τα κουρέλια των τελάληδων για να βρουν ακροατήριο, εγγράφουν υποθήκες για το πολιτικό μέλλον διδάσκοντας, διορθώνοντας, επιτιμώντας, παραινώντας. Δεν γελιούνται ότι μπορούν να αλλάξουν τα γούστα του κοινού. Σιγά να μην τους ενδιαφέρουν τα γούστα του κοινού. Το κοινό ερήμην των γούστων του θέλουν αυτοί, έχουν πραμάτεια να του πουλήσουν.

Εδώ έρχονται οι διαμεσολαβητές. Λογής παρατρεχάμενοι: ξάδερφοι, παπάδες, αστρολόγοι, κουμπάρες, φίλες, ερωμένες και ερωμένες – όλη η κομπάρσια μιας καθώς πρέπει σαπουνόπερας.

Ποιοι μένουν αλώβητοι; Νομίζω, κανείς. Ακόμη κι αυτοί που δεν παίζουν στο έργο, ακόμη κι αυτοί έχουν χάσει – πολύ περισσότερα από την αθωότητά τους – αυτήν, άλλωστε, την έχουν απωλέσει προ πολλού.

ο Αγύριτσος

Δρ. Γιάννη Τ. Γαλανού

1. ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ Για μια Σεξουαλική «Αντεπανάσταση»

Εκδόσεις ΔΕΛΦΙΝΙ – κυκλοφορεί σε λίγο

2. ΤΟ ΣΕΞ στην ΕΛΛΑΔΑ

3. Η ΕΡΩΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗΣ (μόλις κυκλοφόρησε)

4. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΣΕΞ

5. ΤΟ ΚΡΥΜΜΕΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ μια ερωτογραφία της ΚΝΕ

6. Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ Μετά τον ΦΡΟΪΝΤ

(Μαρξιστική κριτική)

Τα περίφημα έξι βιβλία για την

ερωτοσεξουαλική ζωή που τα λένε ΟΛΑ.

*

Μπορείτε επίσης να μιλήσετε με το συγγραφέα

ψυχίατρο-ερευνητή της κοινωνικής και

ιστορικής ψυχολογίας στο τηλέφωνο

031-277889, για τις ενότητες όλων των 20 βιβλίων

του που κυκλοφόρησαν:

Α) Κύκλος ψυχοπαθολογίας: «Το Άγχος»

«Ο Ψυχικός Κόσμος» τόμοι Ι, ΙΙ

Β) Κύκλος εφαρμοσμένης ψυχολογίας:

«Η Απελευθέρωση του Εγώ», «Από την
απελευθέρωση στην ελευθερία»

Γ) Κύκλος μαρξιστικού προβληματισμού:

«Μαρξισμός και ψυχολογία», «Η Διχασμένη
Συνείδηση» κ.λπ.

Δ) Το ψυχολογικό τετράτομο μυθιστόρημά του :

«ΝΕΥΡΩΣΗ και ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ»

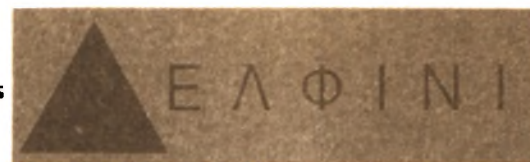
Ε) Κύκλος Κοινωνικής Ψυχολογίας: «Δοκίμια

Κοινωνικής Ψυχολογίας» κ.λπ.

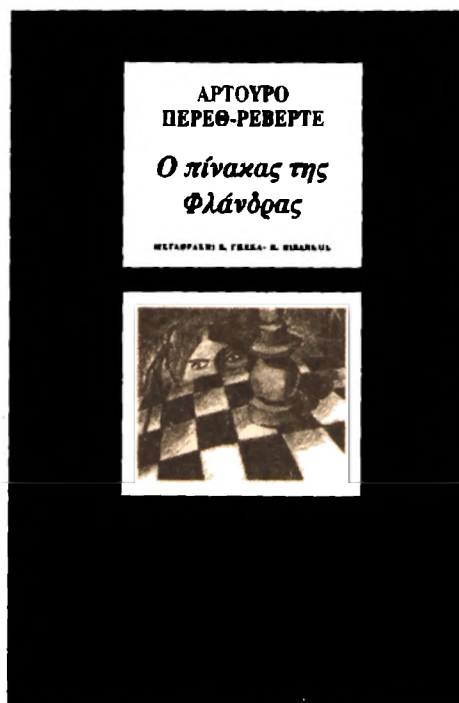
ΣΤ) Κύκλος ΣΕΞΟΛΟΓΙΑΣ: Εφαρμοσμένη,

στην Ιστορία, την Κοινωνία,

την ΠΟΛΙΤΙΚΗ κ.λπ.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Συγκλονιστική
πλοκή, κρυμμένα
αινίγματα, ζωγρα-
φική, μουσική,
και σκακιστικοί
γρίφοι, συνθέτουν
ένα συναρπαστικό
μυθιστόρημα, που
μέσα στον πρώτο
χρόνο της κυκλο-
φορίας του, κέρδι-
σε του έλληνες
αναγνώστες.

Με κύριο πρωτα-
γωνιστή το μυστη-
ριώδες βλέμμα
μιας γυναίκας πλέ-
κεται ένας μύθος
που συμπαρασύ-
ρει τους ήρωες σε
απρόβλεπτες κα-
ταστάσεις και τους
τυλίγει στα πλοκά-
μια ανεξέλεγκτων
ερωτικών φαντα-
σιώσεων.

Η Μαριλίνα,
κυκλοφορώντας
σ' ένα αλλοπρό-
σαλλο, σύγχρονο
Μιλάνο, μέσα από
εκατοντάδες
περιπέτειες, ανα-
καλύπτει κατά-
πληκτη ότι μια σα-
ραντάρα, έστω και
λίγο «ασχημούλα»,
μπορεί να αποβεί
θανατηφόρα σέξυ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ, ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 23-25,
106 77 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 38 30 955, FAX: 33 03 175
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ 50-52,
106 81 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 33 03 380

Διήλωση

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ο φιλόλογος και εκδότης του Α. Παπαδιαμάντη, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, επισημαίνει ένα αθησαύριστο λήμμα στην εργογραφία του Ζ. Λορεντζάτου:

Κύριε Διευθυντά,

Στον Συνοπτικό Πίνακα Εργογραφίας του Ζήσιμου Λορεντζάτου (Αντί, τεύχ. 594/22.12.1995) ας προστεθεί και η εξής αυτοτελής έκδοση, που δεν αναγράφεται ούτε στην πρόσφατη Βιβλιογραφία Ζήσιμου Λορεντζάτου (1931-1995) του Δημήτρη Δασκαλόπουλου (Αντί χρυσέων, Αφιέρωμα στον Ζήσιμο Λορεντζάτο, Εκδόσεις Δόμος και Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995):

Alexandros Papadiamantis, *Love in the Snow*, English translation, Coggin and Z. Lorenzatos, Domos (1993).

Η έκδοση είναι δίγλωσση και στη σελίδα 9 υπάρχει Note του Zissimos Lorenzatos.

Μετά τιμής

Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΙ ΠΑΜΠΛΟ

Για τις ιδιότυπες σχέσεις μελών της τροτσικιστικής ηγεσίας του 1939 με το «προοδευτικό» ΠΑΣΟΚ γράφει ο αναγνώστης μας Ν. Καλμέτης:

Έπεσε στα χέρια μου τυχαία η Καθημερινή της 2.12.95, στην οποία ο κ. Λεονταρίτης γράφει άρθρο για τους τροτσικιστές, δεχόμενος αβασάνιστα όσα ανακριβή, διαστρεβλωτικά και φανφαρώδη σερβίρουν στους ανίδεους οι κ.κ. Α. Παπανδρέου και Πάμπλο, και χωρίς να λάβει καθόλου υπόψη τις σωστές, έντιμες και ειλικρινείς διευκρινίσεις του κ. Καστοριάδη στο Βήμα της 10.8.1986, αναφορικά με την τροτσικιστική «ομάδα» του 1939, στην οποία ανήκε ο Ανδρέας και τα σχετικά με τη σύλληψη και απομόνωσή του έκτοτε από τους άλλους που συμμετείχαν στον μαρξιστικό όμιλο (δεν ήταν όλοι τροτσικιστές).

Ανακριβώς παρουσιάζει ο κ. Ανδρέας τον Δ. Βουρσούκη ως εργάτη, ενώ ήταν δικηγόρος, και κρύβει ότι στις αρχές Οκτωβρη 1944 συνελήφθη στην Κοκκινιά από τους σταλινικούς και δολοφονήθηκε (όπως εκαντονιάδες αρχειομαρξιστές, τροτσικιστές και ασημιδικοί) παρά τα διαβήματα τροτσικιστών νομικών προς την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γεωργίου Παπανδρέου, που φέρνει και αυτή βαριά ευθύνη.

Εξάλλου ο κ. Πάμπλο (σημειώτεον ότι αφέθηκε ελεύθερος –μόνος αυτός– επί 4ης Αυγούστου να φύγει στο Παρίσι), που η υπόλοιπη τροτσικιστική ηγεσία (Στίνας, Βουρσούκης, Λουκάς –εκτελέστηκε από σταλινικούς– κ.λπ.) αποδοκίμαζε έντονα και τον χαρακτήριζε, σωστά, σοσιαλπατριώτη, διατήρησε δεσμούς με το λαϊκίστικο κόμμα της μικροαστικής αντίδρασης, το ΠΑΣΟΚ, για πολλά χρόνια –όπως μαρτυρεί άρθρο του στο Βήμα του 1983, με την ευκαιρία επίσκεψής του στον Καντάφι, για τον οποίο ανησυχούσε μήπως ψύχρανε τις σχέσεις του με τον Ανδρέα... πράγμα που, όπως διαπίστωσε δεν συνέβαινε... Εξάλλου, όπως είναι γνωστό, χαρακτήρισε όλες τις αιμοσταγείς τριτοκοσμικές δικτατορίες «προοδευτικές», και διετέλεσε –το ισχυρίζεται ο ίδιος– σύμβουλος του ανεκδιήγητου δικτάτορα Μπεν Μπελλά, που εξόντωσε όλους τους αντιπάλους του, ενώ 2-3 οπαδοί του εντάχθηκαν και δούλεψαν στο σοβινιστικό κόμμα του «Βυθίσατε το Χόρα» και που είναι αμφίβολο εάν στη νεοελληνική πολιτική ιστορία εμφανίστηκε κόμμα αντιδραστικότερο απ' αυτό.

Με τιμή
Νίκος Καλμέτης
Αθήνα

INTERNET-ΥΠΟΔΟΧΗ...

Από το e-mail του Internet, επιστολής πρώτης το ανάγνωσμα... Από το εξωτερικό (ποια χώρα άραγε), μέσω του Πανεπιστημίου St. Andrews.

Αγαπητοί κύριοι,

Σήμερα μπήκα στο Home Page του Αντί. Ένας φίλος έστειλε το URL στην αναμφι-

σβήτητα καλύτερη λίστα του Internet, στη Λίστα των Οπαδών της ΑΕΚ (παρά τον αθλητικό της τίτλο, η λίστα ασχολείται σε πολύ μεγάλο βαθμό με την πολιτική και ειδικά με τις σχέσεις πολιτικής-αθλητισμού αλλά και άλλα θέματα, όπως τον εθνικισμό, την κατάσταση στα Βαλκάνια και την Ευρώπη, τα ελληνικά πολιτικά πράγματα κ.λπ.

Μόλις μπήκα στη σελίδα σας θυμήθηκα ένα καταπληκτικό τεύχος του Αντί το οποίο και περιέγραψα ήδη σε μήνυμά μου στη λίστα ΑΕΚ. Ήταν το πρωταπριλιάτικο πανηγυρικό τεύχος του 1989 (αν δεν απατώμαι) που ως τίτλο του περιοδικού δεν είχε το Αντί αλλά το Αντριάνη και ήταν σάτιρα του αυριανισμού.

Επειδή το Internet, για όλους εμάς τους ξενιτεμένους, αποτελεί πηγή διασκέδασης και ψυχαγωγίας, θα σας παρακαλούσα να φτιάξετε μια ηλεκτρονική έκδοση αυτής της τόσο επιτυχημένης ειδικής έκδοσης όσο γίνεται πιο γρήγορα. Εγώ μαζεύω ό,τι αστείο κυκλοφορεί στο ελληνικό Internet και έχω φτιάξει μια web σελίδα που έχει κάνει πολύ κόσμο χαρούμενο. Θα χαρώ να συμπεριλάβω στην ήδη πλούσια συλλογή μου την Αντριάνη... Η σελίδα που σας προτείνω θα ισχυροποιήσει σίγουρα την παρουσία του Αντί στο Internet, στον δυσασμένο για ποιοτική διασκέδαση κόσμο του ελληνικού Internet!

Φιλικά,
Αστέρας Αμαλιάδας,
κατά κόσμον
Ιωάννης Μιχαλόπουλος

...ΚΑΙ INTERNET-ΠΑΡΕΞΗΓΗΣΗ

Άλλο ένα μήνυμα μέσω του δικτύου. Στα αγγλικά αυτή τη φορά, και οργισμένο. Γιατί; Διαβάστε (σε μετάφραση), έχει πλάκα.

Βγάλτε με απ' αυτή τη λίστα. Δε μιλώ τουρκικά και δεν έχω καμία σχέση με την Τουρκία. Παρακαλώ, βγάλτε με απ' τη λίστα.

Scott Reitherman

Επισημαίνουμε

Τις χθεσινές ξεδοντιασμένες βεβαιότητες εμπιστεύονται ακόμη οι εσολαίοι της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Και βάλαν στην τελευταία τους αφίσα τους συμπαθέστατους Πύρρο Δήμα και Βούλα Πατουλίδου, διπλωμένους στη γαλανόλευκη να ενσαρκώσουν τη «φλόγα στην ψυχή», και να αντιπαρατεθούν στα παιδιά «με τη φωτιά στο χέρι» που καίγαν τις προάλλες ελληνικές σημαίες στο Πολυτεχνείο. Όμως ένα σύμβολο εθνικής συνοχής και ανάταξης δεν είναι κάποιο αλάνθαστο μαγικό φίλτρο. Κρίνεται κάθε φορά ιστορικά, από το κατά προσφέρει στέγη τα όνειρα, στις επιθυμίες συνεύρεσης, αλλά και στους φόβους των ανθρώπων που ζητούν να προσδιοριστούν μέσα από αυτό. Κι όταν το φαντασιακό «εμείς» ξεθυμαίνει, κι οι νέοι, στην καλύτερη περίπτωση, χορεύουν ξυπόλυτοι με σημαία τους μια φούστα, η απόσταση από τη φλόγα ως τη φωτιά βρίσκεται μόλις ένα κλικ αριστερότερα...

44 ΧΑΪΝΕΡ ΜΥΛΛΕΡ ΜΑΡΞΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΣ

Ο Χάινερ Μύλλερ, «ο μόνος δυνατός διάδοχος του Μπρεχτ», λάτρευε τη φράση του μεγάλου δασκάλου του «να τη χέσω την τάξη του κόσμου», έζησε στο πετσί του τα ρήγματα του αιώνα και μετουσίωσε τις εμπειρίες του, μέσα από μία τελείως προσωπική γραφή, σε πρωτότυπη καλλιτεχνική δημιουργία. Γράφουν η Δηώ Καγγελάρη και ο Σπύρος Μοσκόβου.

48 ΠΑΝΤΕΛΗ ΒΟΥΛΓΑΡΗ, «ΑΚΡΟΠΟΛ»: ΣΑΝ ΠΑΛΙΟ ΣΙΝΕΜΑ

Δυο κριτικές προσεγγίσεις της νέας ταινίας του Παντελή Βούλγαρη, *Ακροπόλ*, που προβάλλεται στις κινηματογραφικές αίθουσες. Γράφουν ο Ηλίας Κανέλλης και ο Δημήτρης Χαρίτος

58 ΤΟ ΑΠΝΕΥΜΑΤΙΣΤΟ ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΟ: ΕΝΑΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ο καθηγητής Νίκος Παναγιωτάκης παρεμβαίνει υπέρ του μονοτονικού συστήματος.

Ο Χάινερ Μύλλερ που...

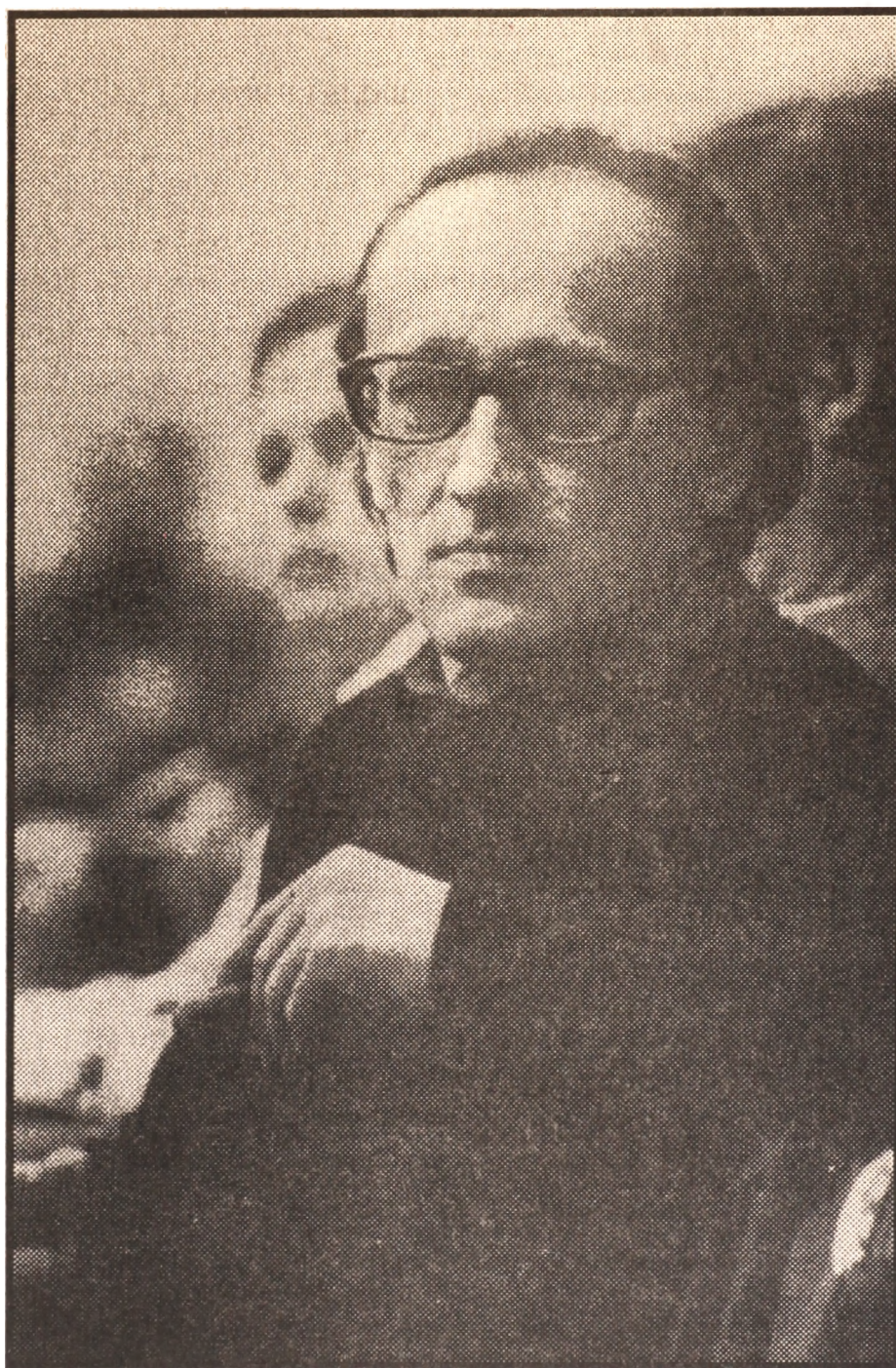
Ο Χάινερ Μύλλερ, ποιητής, δραματουργός, πεζογράφος, στοχαστής.
Συνείδηση άγρυπνη ενός ραγισμένου αιώνα. Μαρξιστής και καταραμένος.

της Διώς Καγγελάρη

Ο Χάινερ Μύλλερ, που η πρώτη του ανάμνηση ήταν μια εμπειρία φρίκης και «προδοσίας»: τεσσάρων χρόνων το 1933, μόλις ο Χίτλερ είχε αναλάβει την εξουσία, είδε από την κλειδαρότρυπα τα Τάγματα Εφόδου να συλλαμβάνουν τον (σοσιαλδημοκράτη) πατέρα του και τον άκουσε ύστερα να τον φωνάζει αλλά εκείνος προσποιήθηκε τον κοιμισμένο. Που στα δεκάξι του στρατολογήθηκε από τους ναζί τις τελευταίες μέρες του πολέμου στο Volksturm (υποχρεωτική θητεία για όσους δεν ήταν σε ηλικία για το μέτωπο) και πιάστηκε αιχμάλωτος σε ένα αμερικανικό στρατόπεδο: «Σ' αυτόν τον πόλεμο η επανάσταση γύρισε σε αντεπανάσταση (...). Η μόνη χώρα που κέρδισε τον πόλεμο είναι η Δυτική Γερμανία. Αλλά έχασαν την ταυτότητά τους. Άδειασαν την υπόστασή τους». Που το έργο του λογοκρίθηκε από το καθεστώς της Ανατολικής Γερμανίας, ο ίδιος διαγράφηκε από την Ένωση Συγγραφέων και κατηγορήθηκε για «ιστορικό πεσσιμισμό»: το να μπορείς να φανταστείς επιζώντες σ' ένα καταφύγιο -μπούνκερ- μετά τον Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο «είναι απόδειξη αισιοδοξίας» απαντούσε με χιούμορ σ' όσους επέκριναν το *Κουαρτέτο* ή προκαλούσε: «Όσον αφορά την ιστορία της ανθρωπότητας είμαι αισιόδοξος, πιστεύω στον Δ' Παγκόσμιο Πόλεμο».

Ο Χάινερ Μύλλερ, που σάρκαζε όταν τον ρωτούσαν γιατί δεν φεύγει στη Δύση: «Ρωτήσατε ποτέ έναν Γάλλο γιατί παραμένει στη Γαλλία;» – «Εδώ είμαι ο πρώτος, αφού οι άλλοι έχουν φύγει.» – «Η φορολογία δεν είναι τόσο βαριά στην Ανατολική Γερμανία».

Που κατηγορήθηκε, μετά την ένωση των δύο Γερμανιών, για επαφές με τη Στάζι αλλά χωρίς να βρεθούν οι πολυπόθητες, για

Ο Χ. Μύλλερ, ο μεγαλύτερος γερμανός δραματουργός μετά τον Μπρεχτ, πέθανε στο Βερολίνο στις 30 Δεκεμβρίου 1995

που πέθανε ο Μπρεχτ, έγινε διευθυντής του Μπερλίνερ Ανσάμπλ το 1993, σκηνοθέτησε τον *Αρτούρο Ούι* το 1995 και στις 16 Ιανουαρίου 1996 θάφτηκε στο ίδιο κοιμητήριο με τον Μπρεχτ, στο κέντρο του Βερολίνου και που πάνω απ' όλα λάτρευε τη φράση του Μπέρτολ Μπρεχτ: «Να τη χέσω την τάξη του κόσμου».

Που έζησε στο πετοί του τα ρήγματα του αιώνα κι ο πόλεμος έπαιξε βασικό ρόλο στη ζωή και στο έργο του, αλλά ως αυθεντικός δημιουργός γνώριζε να ξεχωρίζει το ιδεολογικά ωραίο από το αισθητικά ωραίο και να τα κατατάσσει σε αξίες διαφορετικής ποιό-

ορισμένους, ενοχοποιητικές αποδείξεις: «Μου ζητούσαν τη γνώμη μου για διάφορα θέματα. Ήξερα από τη μεριά μου ότι δεν μιλούσα με το Στρατό της Σωτηρίας και όφειλα να ξέρω πότε ήταν προτιμότερο να πω ψέματα» [...] «Πέρα από αυτό, υπάρχει ένα ανθρώπινο δικαίωμα, η δειλία μπροστά στον εχθρό. Και έκανα χρήση του».

Ο Χάινερ Μύλλερ, που παραδέχτηκε ότι πίστεψε «ως ένα σημείο» στη σοσιαλιστική ουτοπία. Που δεν έπαψε πεισματικά να αρνείται έναν τάφο στο παρελθόν και ένα μνήμα στη μνήμη και που αναρωτιόταν σ' ένα ποίημά του «ποιο μνήμα θα με σώσει από τα νιάτα μου».

Που δήλωσε όταν έπεσε το Τείχος: «Τώρα, όπως πριν από το 1933, ξέρουμε ποιος είναι ποιος, πού είναι οι φτωχοί, πού είναι οι ισχυροί».

Που θα τα κατάφερνε -έλεγε- ευκολότερα να επικοινωνήσει μ' έναν Πορτορικανό στη Νέα Υόρκη –«ακόμη κι αν μου βουτήξει το πορτοφόλι»– παρά με έναν τραπεζικό υπάλληλο στο Μπόχουμ.

Ο Χάινερ Μύλλερ, «ο μόνος πραγματικός διάδοχος του Μπρεχτ», που δημοσίευσε το πρώτο του έργο το 1956, χρονιά

Ανάγνωση του έργου *De l'Allemagne* στο Petit Odéon (Παρίσι 1983), με τον συγγραφέα επί σκηνής.

ήτας, μετουσιώνοντας μέσα από μια τελειώς προσωπική γραφή τα βιώματα της ιστορίας του και της Ιστορίας (καθώς και τις συγκινήσεις από την ιστορία της λογοτεχνίας) σε πρωτότυπη καλλιτεχνική δημιουργία: γλώσσα ποιητική και πυρετώδης, σαρκαστική και ροκκλητική, κυνική και ερμητική· ανατροπή της καθεστηκυίας γραμματικής και συντακτικής τάξης, επιρροή από την τεχνική του κινηματογραφικού μοντάζ, αξιοποίηση της γερμανικής παράδοσης του μονολόγου, διάλογος σε ρήξη με τον αυτοματισμό της ατάκας, «περιγραφή εικόνας» ανοικτή στις σκηνοθετικές προτάσεις. Ένα «Αβολο» θέατρο που ενοχλεί. Εγκεφαλικότητα του προσάπτουν οι επικριτές του. Στο επίκεντρο της θεματικής του η προδοσία, ο φόβος, η οδύνη, ο εφιάλτης. Κείμενα με πολιτικο-ιστορικό πυρήνα, αλλά και ιστορίες κρεβατιού με τα σημάδια της πολιτικής και πάλι ανεξίτηλα στα σεντόνια τους.

Ο Χάινερ Μύλλερ, που μετέγραψε κείμενα των ελλήνων τραγικών, του Σαίξπηρ, του Λακλό, του Κλάιστ. «Από μνήμης», ενσωματώνοντας στη δική του συγγραφική εμπειρία τη συγκίνηση που του προκαλούσαν: *Εγκαταλελειμμένη Όχθη - Υλικό για Μήδεια - Τοπίο ε Αργοναύτες... Αμιλετομηχανή... Φιλοκτήτης... Που δεν πίστευε στην επικοινωνία αλλά στη σύγκρουση: «Δεν μπορώ να περπατήσω στο δρόμο χωρίς να κοιτάξω ίσια στα μάτια τους ανθρώπους. Υπό ονομάζω σύγκρουση».*

Ο Χάινερ Μύλλερ της βαθιάς πολιτικοποίησης και των αφορισμών, ο αουτσάιντερ, ο μαρξιστής και καταραμένος, ο καπνιστής σούρων Νταβίντοφ και πότης, που έκοψε από νωρίς κάθε σχέση με τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό και αρνήθηκε να δώσει το παράδειγμα του «ηθικού» αριστερού: «*Έγραψα το Κουαρτέτο όταν ήμουν στην Ιταλία, έξω από τη Ρώμη. Είχα ένα σπίτι μέσα στα δέντρα. Η ρώνη γυναίκα μου ζούσε εκεί με έναν άλλον άντρα [...] Είχα ένα δωμάτιο στο πάνω πάτωμα, και εκεί έγραψα το τελευταίο μέρος που είναι σκέτη παρακμή».*

Ο Χάινερ Μύλλερ, που είδε τα έργα του να παίζονται σε Ανατολή και Δύση, που σάρωσε τα βραβεία, που έγραψε, μετέφρασε, κινηθέτησε. Που συνεργάστηκε με τον Μπομπ Ουίλσον: «*Ένας υδιάνος του Τέξας [...] Την πρώτη του εικόνα τρόμου την καταρόχθισε ένα σούπερ μάρκετ».*

Ο Χάινερ Μύλλερ, που γεννήθηκε στο Έπεντορφ της Σαξονίας τις 9 Ιανουαρίου του 1929 και πέθανε στο Βερολίνο στις 30 Δεκεμβρίου του 1995.

Και που τα κείμενά του θα βρεθούν σε ένα μπουνάλι στη θάλασσα «*από τους κατοίκους ενός άλλου γαλαξία, όταν θα έρθουν να λάξουν εδώ, μέσα στις στάχτες αυτού που ήταν κάποτε ο πλανήτης η».*

ΒΑΣΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

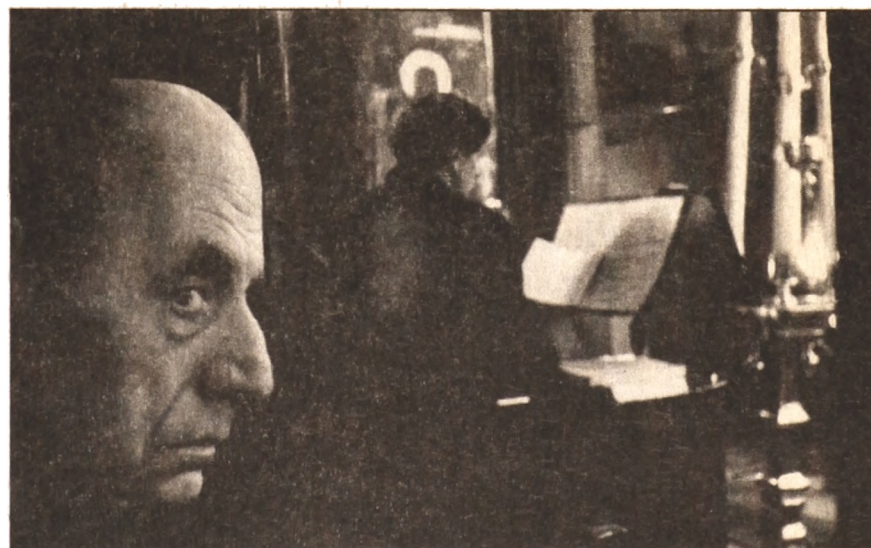
Κείμενα του Χάινερ Μύλλερ (Les Éditions de Minuit, L'Arche) και *Κουαρτέτο* (εκδ. Άγρα, 1994).

Αφιερώματα: Théâtre/Public, n° 56 (πρώτο τρίμηνο 1984) και n° 87 (Μάιος - Ιούνιος 1989), *Δρώμενα* αρ. 12 (Σεπτ. - Οκτ. 1987).

Δημοσιεύματα της εφημερίδας *Le Monde* (10/10/1992, 13/1/1993, 2/1/1996).

ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Ο Κώστας Σακελλαρίου, φωτογράφος από τη Νέα Υόρκη, έζησε από το 1992 ως το 1995 στην Κωνσταντινούπολη, φωτογραφίζοντας σέ μαυρόασπρο τη φθίνουσα ελληνική μειονότητα της Πόλης. Η δουλειά του, απογυμνωμένη και μακριά από μελοδραματικούς συναισθηματισμούς, αποτυπώνει στους δημόσιους και ιδιωτικούς χώρους της Πόλης τη μοναξιά και την αίσθηση του κενού μιάς κοινότητας που σβήνει.

Το έργο διακρίθηκε στον διεθνή φωτογραφικό διαγωνισμό "Ernst Haas Award 1994 for Documentary Photography".

Κείμενα : ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΠΟΥΤΟΥΡΙΔΟΥ

ΤΙΜΗ : 10.000 δρχ.

Το καθεστώς ως δραματικό υλικό

του Σπύρου Μοσκόβου

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όταν ο Heiner Müller ήταν ακόμα ένας νεαρός υπαλληλίσκος στις δημοτικές υπηρεσίες του Μεκλεμβούργου, άρχισε να περισυλλέγει τα πρώτα υλικά της μετέπειτα δραματικής του παραγωγής: τα προβλήματα των ανατολικογερμανών αγροτών με την κολλεκτιβοποίηση. Όπως ομολόγησε πολύ αργότερα στην αυτοβιογραφία του με τίτλο «Πόλεμος χωρίς Μάχη» (1992), ήδη τότε τον έθελγε πολύ περισσότερο η γλώσσα των αγροτών και οι διακυμάνσεις της εκφραστικότητάς τους παρά τα ίδια τα προβλήματα. Σίγουρα ήταν μια κακή προϋπόθεση για τον ανολοκλήρωτο τότε δραματουργό, αν ήθελε να προκόψει στο χώρο του «υγιούς» σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

Προφανώς δεν ήθελε. Εμβρόντητη η ανατολικογερμανική γραφειοκρατία απαγόρευσε το 1961 διά ροπάλου το έργο του *Η Μέτοικος ή Η Ζωή στην Επαρχία*, που είχε ανεβάσει λίγο μετά την ανέγερση του Τείχους ένας φοιτητικός θίασος. Το θέμα του έργου ήταν ακριβώς τα προβλήματα της αγροτικής μεταρρύθμισης και οι φορείς της κρατικής εξουσίας δεν παρουσιάζονταν επί σκηνής με τον προσήκοντα σεβασμό. Ο συγγραφέας εξοστρακίστηκε από τον Σύνδεσμο Ανατολικογερμανών Λογοτεχνών, ο σκηνοθέτης στάλθηκε προς ανάνηψη στα ορυχεία, και οι δύο υπέγραψαν δηλώσεις μετανόιας για το ατόπημά τους.

Ο Müller έγινε πάλι δεκτός στο κονκλάβιο των ανατολικογερμανών συγγραφέων μόλις το 1988, όταν το καθεστώς άρχισε να πνέει τα λοίσθια, και στη συνέχεια τιμήθηκε και με το πρώτο Κρατικό Βραβείο Γραμμάτων και Τεχνών της Ανατολικής Γερμανίας. Φυ-

σικά, δεν είχε στο μεταξύ ανανήψει. Στα χρόνια που πέρασαν όμως είχε αντιτάξει στην τακτική της κρατικής εξουσίας, στην προσπάθεια ελέγχου της καλλιτεχνικής δημιουργίας, τη δική του ταπική, τη βαθμιαία προβολή των έργων του στη Δύση. Η ανατολικογερμανική γραφειοκρατία είχε την ενστικτώδη ευφυΐα να μην αφήσει αναξιοποίητο για τη δική της δόξα ένα τόσο αναγνωρισμένο στο εξωτερικό λογοτεχνικό όνομα.

Ο Φιλοκτήτης του Χ. Μύλλερ στο Théâtre de Gennevilliers (1984), σε σκηνοθεσία Bernard Sobel.

Στην πραγματικότητα ο Müller ήταν ένας διανοούμενος που αξιοποίησε το κομμουνιστικό καθεστώς και τις εμπειρίες των ανθρώπων ως υλικά για το έργο του, η πολιτική και η ηθική είχαν γι' αυτόν δευτερεύουσα σημασία, πρωτεύουσα είχαν οι αντιφάσεις της ζωής. Απ' αυτή την άποψη το ανατολικογερμανικό καθεστώς δημιουργούσε μεγαλύτερες τριβές με το άτομο, αφθονότερο υλικό δημιουργίας, έστω κι αν ο ίδιος εγκατέλειψε νωρίς την αυταπάτη ότι το Politbüro άνοιγε το δρόμο για κείνο το μαρξιστικό «βασιλείο της

ελευθερίας» που είχε ονειρευτεί όταν ήταν νέος. Η δυτικογερμανική κοινωνία του ήταν εκ των προτέρων και μέχρι το τέλος της ζωής του ένα αδιάφορο υλικό, μια κοινωνία καταναλωτών χρήματος, εμπορευμάτων και επιτυχίας. Γι' αυτό και τα έργα του χαρακτηρίστηκαν ογκόλιθοι ανάμεσα στα δύο μέτωπα.

Με το αλάνθαστο αισθητήριό τους οι ταγοί και οι προασπιστές των μετώπων το ένιωθαν, και αντιμετώπισαν τον Müller σαν αναγκαίο κακό λόγω της εξαιρετικής ποιότητας του έργου του, ενός έργου που διατήρησε την ελπίδα της ουτοπίας, έστω κι αν ο συγγραφέας από κάποια στιγμή και πέρα παραδεχόταν ότι μέσα στα

λαΐσια και τις δυνατότητες της συγκεκριμένης ιστορικής συγκυρίας δεν μπορούσε να διανοηθεί πια αυτή την ουτοπία. Στην Αναζλική Γερμανία ορισμένα έργα του έμειναν απαγορευμένα μέχρι το τέλος και οι κρατικές τιμές ήρθαν μόνο όταν η γραφειοκρατία ξοικειώθηκε με την ιδέα ότι το έργο του Müller διαπνέεται από ιστορική απαισιοδοξία». Ήταν ένας όρος των κριτικών που βόεε καθώς υπαινισσόταν ότι ο συγγραφέας δεν απέρριπτε συνειητά τον υπαρκτό σοσιαλισμό, αλλά η καλλιτεχνική του ψυχοσύνεση υστερούσε σε αισιοδοξία. Στη Δυτική Γερμανία ανέβαζαν υστηματικά από τη δεκαετία του εβδομήντα όλα τα έργα του, φού αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο αντίπαλο στρατόπεδο, αλλά αρηγορούνταν τουλάχιστον με την ιδέα ότι τα δύσκολα δραματιά του επιτεύγματα με τις ανατρεπτικές ιδέες και την αμείλικτη νάδειξη των αντιφάσεων της κοινωνικής ζωής δεν ενθουσίασαν στέ το μεγάλο κοινό.

Από την παιδική του κιόλας ηλικία ο Müller είχε βιώσει μιαν αμύροπη σχέση με τις δικτατορίες. Στους δρόμους ο κόσμος κραύαζε «Ζήτω ο Χίτλερ», αλλά στο σπίτι ο πατέρας του, μέλος του Σοαλδημοκρατικού Κόμματος, καταριόταν το φασισμό. Ο ίδιος αναγκάστηκε να υπηρετήσει λίγους μήνες λόγω ηλικίας στο στραό της ναζιστικής Γερμανίας και συνελήφθη από τους Αμερικαούς. Στη συνέχεια, έζησε στη νέα δικτατορία, που καταρχήν βασίτηκε στον αντιφασισμό, αλλά και πάλι η κατάσταση βιώθηκε αμύροπα. Στο δρόμο κυριαρχούσε η νομιμοφροσύνη, στα σπίτια τα ροβλήματα, με τη δική τους πίεση. Αυτή ακριβώς η αντιφατικότητα και αμφιταλάντευση των δεδομένων εμπλούτισαν τη ματιά και ο έργο του.

Στις αρχές του 1993 ένας αποτυχημένος ανατολικογερμανός τυχουργός είχε προσπαθήσει να πετύχει τουλάχιστον σαν καταότης του Heiner Müller και είχε ανασύρει από τα αρχεία των ανατολικογερμανικών μυστικών υπηρεσιών κάποια δελτία που νέφεραν το συγγραφέα ως «ανεπίσημο συνεργάτη» της Στάζι. Άλλο που δεν ήθελαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της ενιαίας ερμανίας για να αποκαθλώσουν τον άβολο σοσιαλιστή και ρωτοποριακό καλλιτέχνη. Ακόμα και μια απόδειξη μερικών άρκων αξιολογήθηκε από έγκριτες εφημερίδες ως τεκμήριο της μμισθης συνεργασίας του με το καθεστώς. Ο κονιορτός των δήεν αποκαλύψεων κατακάθισε γρήγορα, τα δελτία που βρέθηκαν εν ήταν παρά σημειώσεις των πανταχού παρόντων ανθρώπων ης Στάζι που φυσικά σε κάποια φουαγιέ θεάτρων είχαν συζητήει και με τον Müller. Όσο για το μισθό του «ανεπίσημου συνεργάτη» ήταν ένα πακέτο πούρα που πρόσφερε ο άνθρωπος της Στάι στον αρειμάνιο καπνιστή Müller και στη συνέχεια θέλησε να ειπράξει το ποσόν από την υπηρεσία του. Αλλά και σε κείνη τη φάη των δημόσιων προπηλακισμών ο Müller είχε επαναλάβει τη θέη του: το καθεστώς υπήρξε γι' αυτόν υλικό προς δραματική αξιοοίηση και τίποτα παραπάνω.

Αναπόφευκτος συνειρμός: ο Heiner Müller μοιάζει με τον Keuner του Brecht. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε το καθεώς θυμίζει εκείνη τη μπρεχτική ιστορία. Ο κύριος Keuner δέχθηη την επίσκεψη ενός αξιωματικού των SS που τον ρώτησε αν θα ον υπηρετήσει. Ο κύριος Keuner τον έγδυσε, τον έπλυνε, τον τραέζωσε, τον νανούρισε, τον σκέπασε στοργικά τη νύχτα κι όταν τον άχυνε για τα καλά και ο αξιωματικός πέθανε από την καρδιά του, ον πέταξε μέσα σ' ένα τσουβάλι στον Ρήνο και του απάντησε: Όχι, δεν θα σε υπηρετήσω. Όταν πριν από λίγα χρόνια κάποιος πενθύμισε την ιστορία στον Müller, ο συγγραφέας έβαλε τα γέια. Και δεν απάντησε...

Δημήτρης Καραθάνος

αντίο, καπετάνιε

ΜΙΑ ΖΩΝΤΑΝΗ
ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ
ΤΟΥ ΑΡΗ ΒΕΛΟΥΧΙΩΤΗ

Δημήτρης Καραθάνος **Αντίο, καπετάνιε**

Μια ζωντανή μαρτυρία
για τις τελευταίες στιγμές του
Άρη Βελουχιώτη

Το οδοιπορικό μιας παράτολμης
περιπέτειας, όπως δεν το εξιστόρησε
κανένας ως τώρα

Άγρυπνος και αφοσιωμένος σύντροφος
του Άρη, ο Δημήτρης Καραθάνος
θα περισώσει μια αλλόκοτη ιστορία
που σου κόβει την ανάσα

φιλίστωρ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΤΗΛ. 38 18 457
Κεντρική διάθεση: ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ
Γραβιάς 9-13 • Τηλ 38 07 689

Γραφτείτε
συνδρομητές
στο **αντί**

ΣΑΝ ΠΑΛΙΟ ΣΙΝΕΜΑ...

Ο Κωνσταντίνος Τζούμας και ο Λεωτέρης Βογιατζής στο Ακροπόλ του Παντελή Βούλγαρη.

Σ

ε πρόσφατη δημόσια συζήτηση για τα κινηματογραφικά πράγματα της Ελλάδας, ξανάκουσα από τα χείλη καταξιωμένου σκηνοθέτη μας μια φράση που την έχω ακούσει κατ' επανάληψιν τα τελευταία χρόνια: «Ο δικός μας κινηματογράφος δεν είναι αφηγηματικός... Ίσως από αντίθεση στον παλιό, γεμάτο στερεότυπα, εμπορικό κινηματογράφο, η νεότερη γενιά σχεδόν εχθρευόταν την αφήγηση».

Ο σκηνοθέτης, βεβαίως, δεν υπήρξε ακριβής στη διατύπωσή του. Ήθελε να πει ότι η γενιά του, το μεγάλο μέρος των σκηνοθετών που δούλεψαν κάτω από τον προσδιορισμό και τις αναζητήσεις του ρεύματος με την ονομασία Νέος Ελληνικός Κινηματογράφος, ενδεχομένως, αντιστρατεύθηκε τα στερεότυπα και τις ευκολίες μιας κλασικότροπης, «ακαδημαϊκής» αφήγησης. Οτι οι αναζητήσεις πολλών από τους εκπροσώπους της γενιάς του (γενιά: τι όρος κι αυτός για να αποτιμούμε τα αισθητικά ρεύματα...) οδήγησαν στην απόρριψη αφηγηματικών συμβάσεων που κυ-

ριάρχησαν και στην απόλυτη σύγκρουση μ' αυτές. Ζητούμενο ήταν ένας νέος λόγος (περισσότερο ελλειπτικός; ανατρεπτικός;) στον οποίο να διασταυρώνονται οι πολιτικές και αισθητικές αναζητήσεις μιας εποχής με ό,τι έφτανε ως απόηχος των μοντέρνων κινημάτων. Ζητούμενο ήταν μια άλλη αφήγηση, διαφορετικοί τρόποι να ξεδιπλώνονται τα δεδομένα μιας ιστορίας – αλλά πάντως ουδείς, τα νεότερα χρόνια στην Ελλάδα, επιχείρησε να κάνει σινεμά μη-αφηγηματικό. Τέλος με την παρανόηση.

Προβληματίστηκαν πολύ πώς να αφηγηθούν «αλλιώς» οι σκηνοθέτες, τα χρόνια της μεταπολίτευσης. Τους πλάκωνε ο επιθετικός προσδιορισμός «δημιουργός», το αίτημα του προσωπικού ύφους για πολλούς ήταν ασήκωτο βάρος – κι η αδιαφορία του κοινού να στηρίξει τους πειραματισμούς τους ήταν πολύ βαρύ τίμημα. Στο όνομα της «δοκιμής» του ύφους, πάντως, πέρασαν πολλά χρόνια ανοχής – αρκετά χρόνια, πάντως, για να μπο-

ρέσουν οι σκηνοθέτες της μεταπολιτευτικής γενιάς που εντάσσονται κάτω από τη γενική κατηγορία την οποία περιγράφω να οργανώσουν τις άμυνές τους. Προς τούτο, επικαλέστηκαν την πνευματικότητα, την αναζήτηση του «υψηλού», την «αισθητική τελείωση», την «κουλτούρα» (για να το πω χύμα). Ποιλοί απ' αυτούς, μάλιστα, αισθάνθηκαν και δικαιωμένοι για τις επιλογές τους, δι' αντιπροσώπου: η διεθνής επιτυχία του Θόδωρου Αγγελόπουλου, ακόμα κι αν δεν ασπάζονταν τις δικές του αισθητικές λύσεις, ακόμα κι αν σε διαφορετικό μήκος κύματος κινούνταν οι δικές τους αισθητικές επιλογές, λειτούργησε ως άλλοθι. Ορίστε, ο κινηματογράφος του δημιουργού, ο «προσωπικός» κινηματογράφος, ο κινηματογράφος που αναζητεί το «υψηλό» και δεν βάζει νερό στο κρασί του υπάρχει και έχει δυνατότητες να σπάσει το κέλυφος του αποκλεισμού του από το κοινό. Με τούτα και με τ' άλλα μπορεί κανείς να κανακεύει εαυτόν, να αισθάνεται αποκλεισμένος πλην δικαιωμέ-

ΜΑΓΙΑ... ΠΕΝΑ... ΖΩΖΩ...!

Τελικά, το *Ακροπόλ* είναι από τις ταινίες που θα πρέπει αυτός που θέλει να ξεκαθαρίσει μέσα του τα πράγματα να τις δει δυο φορές. Τη μια για να εισπράξει την απογοήτευση ότι δεν επρόκειτο για ιστορική αναπαράσταση της εποχής που άνθιζε η επιθεώρηση στον θρυλικό χώρο του είδους, που ήταν το θέατρο «Ακροπόλ», και τη δεύτερη για να απολαύσει την ταινία με τον ψευδεπίγραφο τίτλο, απαλλαγμένος όμως από τις εύλογες αντιρρήσεις της πρώτης φοράς, γι' αυτά φυσικά που είναι και όχι γι' αυτά που δεν είναι.

Βέβαια, το εγχείρημα μιας πιστής αναπαράστασης ενός τέτοιου θέματος –να το δηλώνει δηλαδή και να το πραγματοποιεί– θα ήταν ασφαλώς πολύ προτιμότερο αλλά, οπωσδήποτε, και πολύ δυσκολότερο – σχεδόν στα όρια του ανέφικτου. Για να αναπαραστήσεις το ανεπανάληπτο εκείνο ανθρώπινο περιβάλλον και το περιεχόμενό του θα έπρεπε να διαθέτεις και τους «εξ αίματος» συνεχιστές του ή τους «εξ αίματος» κατάλληλους να το «αναστήσουν» στην οθόνη. Και τέτοιοι δεν υπάρχουν. Ούτε Ρένα (Ντορ) ούτε Μάγια (Μελάγια) ούτε Μαρίκα (είτε Νέξερ είτε Κρεβατά) ούτε Ζωζώ (Σαπουντζάκη). Αλλά δεν υπάρχουν ούτε Κυριάκος Μαυρέας ούτε Κώστας Χατζηχρήστος ούτε Βασίλης Αυλωνίτης ούτε Φίλιος Φιλιππίδης ούτε Βασίλης Φωτόπουλος ούτε Πέτρος Κυριακός ούτε Ορέστης Μακρής ούτε Ντίνος Ηλιόπουλος ούτε Αλέκος Λειβαδίτης... Ούτε Καίτη Ντιριντάουα ούτε αδελφές Καλουτά ούτε Ηρώ Χαντά ούτε Σπεράντζα Βρανά ούτε Ρένα Βλαχοπούλου. Ακόμα και ο ρόλος που κρεάρει ο Κ. Τζούμας παρ'ότι πέμπει περισσότερο στον θρυλικό Ζαζά (των βαριετέ) παρά στον (Γιάννη) Σπαρίδη, τον πασίγνωστο Αγκόπ.

Με εξαίρεση κάποια σπινθηρίσματα του Κ. Τζούμα, του οποίου η σκηνική φιγούρα και η ευλυγισία ερέθιζαν τη μνήμη προς κάποιες επιτυχημένες παραπομπές, κανένας άλλος ηθοποιός δεν είχε σχέση –από αντικειμενική αδυναμία ως προς το είδος– στα επί σκηνής δρώμενα, με τα πυρετικά εκείνα (αυτοδίδακτα) ιερά τέρατα της μεταπολεμικής επιθεώρησης, κάποια εντούτοις από τα οποία υποτίθεται ότι πάσχιζαν, ασφαλώς με φιλότιμες προσπάθειες, να ενσαρκώσουν. Άλλο εκείνο το ύφος, άλλο το ήθος, άλλοι οι κώδικες...

Η επιθεώρηση ήταν η αναβαθμισμένη και εμπλουτισμένη (ως προς το θεματικό μέρος) εκδοχή του βαριετέ: κομπέρ, μουσική, τραγούδι, χορός αλλά κυρίως (με τη μορφή των σκετς) σάτιρα της κοινωνικής και της πολιτικής επικαιρότητας, η οποία όμως στην ταινία, με εξαίρεση «Το μενταγιόν», έλαμψε με την απουσία της. Το άνοιγμα, το μεγάλο φινάλε και τα δύο-τρία χορευτικά του μπαλέτου είναι μεν υλικό της επιθεώρησης αλλά είναι και του μιούζικαλ. Και μάλλον την υφή και την εντύπωση του δεύτερου έδιναν.

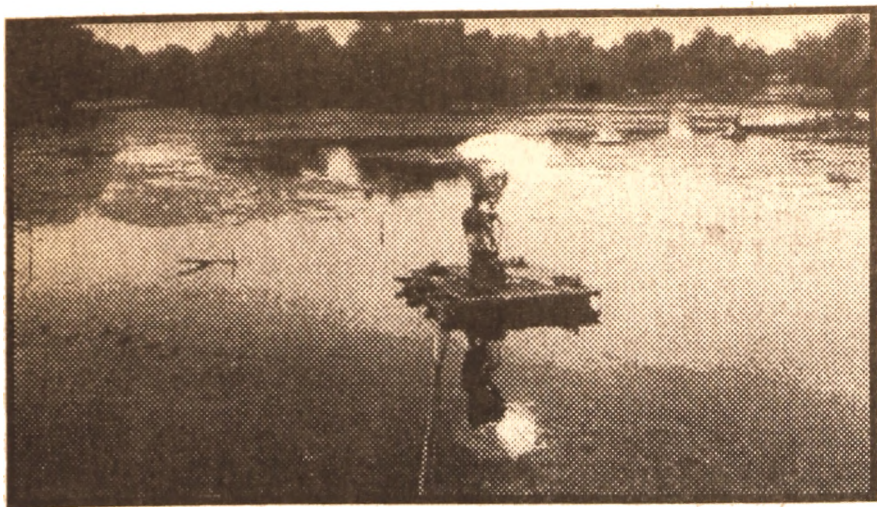
Πολύ σωστά –και βέβαια εκ των υστέρων– ο Βούλγαρης περιόρισε την έμφαση ως προς το ότι η ταινία αναβιώνει τα χρυσά χρόνια του ομώνυμου θεάτρου. Έτσι, στη «δεύτερη φορά» που ο θεατής παρακολουθεί την ταινία, δηλαδή σε μια δεύτερη ανάγνωση, μπορεί και ανακαλύπτει αλλά και απολαμβάνει, με τη βοήθεια της αληθινά έξοχης δουλειάς του Διονύση Φωτόπουλου και της Ιουλίας Σταυρίδου (ποιος ξέρει άραγε πού εστιάσθηκε και η συμβολή του μεγάλου Μάριου Αγγελόπουλου) και την εκπληκτική κίνηση του φακού του Ντίνου Κατσουρίδη, θαυμάσιες κινηματογραφικές στιγμές της δημιουργικής ωριμότητας του Παντελή Βούλγαρη. Ένας ολόκληρος κόσμος αλαλούμ, μέσα και έξω από το θέατρο, είτε στη σκηνή είτε στα καμαρίνια, με τον ξεστό και ελευθεριάζοντα λόγο του, ζηλιάρης, ερωτικός και ερωτύλος, μαζί και αγαθός, έτοιμος να καεί πάνω στο δυνατό φως της εφήμερης δόξας σαν το πιο τυχαίο έντομο, σκιαγραφείται εκ του σύνεγγυς σε σημαντικές (κάποτε όμως και το αντίθετο, όπως π.χ. η ερωτική σκηνή του Λοΐζου με τη Λέτα στο ξενοδοχείο ή η επίσκεψη του ασφαλίτη Λάμπρου στο καμαρίνι του Λοΐζου) στιγμές ή καταστάσεις του –χωρίς βέβαια να μπορεί να υποστηρίξει κανείς, με εξαντλητική επάρκεια. Άλλωστε και το ίδιο το σενάριο έχει κάποιες όχι ιδιαίτερα δυσδιάκριτες «ρωγμές», ενώ το έτσι κι αλλιώς αρσενικοκρατούμενο δραματικό «μπον φιλέ», εξαντλεί τη διαδρομή του στην αντιζηλία ανάμεσα Λοΐζου και Σπαρίδη με εξισορροπιστή τον Πρίγκιπα-Παράβα. Ευτυχώς όμως, αυτή η ισχνή ανέλιξη «κρύβεται» καλά πίσω από ένα απολαυστικό παιχνίδι κινηματογραφικού «σούρτα-φέρτα» το οποίο αποδίδει με κέφι και ολοζώντανο ρυθμό τον κόσμο και το εγχώριο γκλάμουρ του θεάτρου και του κινηματογράφου μας.

Ο Παντελής Βούλγαρης είναι ο σημαντικότερος έλληνας σκηνοθέτης, δεδομένου ότι ο κινηματογράφος του Θόδωρου Αγγελόπουλου είναι φανερό ότι ενδιαφέρεται ολοένα και περισσότερο για έναν διεθνή προσανατολισμό. Η ίδια η κατασκευή των ταινιών του, η σύνθεσή τους, αποτελείται από εκείνη την «πονηρή» δοσολογία εθνικού εξωτισμού. Είναι εξάλλου ο ίδιος που έχει πει ότι ο καλύτερος διεθνής κινηματογράφος είναι ο... εθνικός. Αντίθετα, ο Βούλγαρης εξακολουθεί να αντλεί τα θέματά του, απροσδόκητα κάθε φορά, και να σκηνοθετεί τις ταινίες του έχοντας πάντα κατά νου το ελληνικό κοινό. Οι κινηματογραφικοί του, καταξιωμένοι, τρόποι είναι εύκολα αναγνώσιμοι στην πατρίδα του και εγκάρδια αποδεκτοί. Και με την προσθήκη του αστραφτερού *Ακροπόλ* εξακολουθεί να παραμένει ένας «δικός μας» κινηματογραφιστής. Ίσως ο πιο προσφιλής.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

ος – κι απ' τη στιγμή που η ιδιωτική τηλεόραση εισέβαλε στη ζωή μας, με τις φτηνές της λύσεις, την δωλοποίηση των σκουπιδιών και γενικευμένη μπουρδολογία που, α να βρει έδαφος επικοινωνίας, να ζέστανε με τον χειρότερο τρόπο τις παλιές χλιοειπωμένες συμαγές του εμπορικού κινηματογράφου, ανακαλύφθηκε και το ντίπαλο δέος που οφείλουν οι ναζητητές του «υψηλού» να πολεήσουν. Όσοι ζητούν απ' τη ζωή πως το κάτι παραπάνω, όσοι νομίζουν ότι τους κάνει να ξεχωρίζουν, γεγονός ότι δεν αρκούνται στη άμψη ή στον Τράγκα, όσοι επιζητούν στην προσωπική τους φήμη το ρόσημο της «ποιότητας», αρκεί και το δηλώσουν και, στο άτακτο εδίο όπου όλα προσδιορίζονται πλέον με επίθετα, όπου η γνώμη και η προσωπική στάση, όπου το ργιο δεν έχει και τόσο πολλή σημασία, αρκεί να επιλέξεις να το λήξεις «ποιοτικός» – κι έγινε! Όλλες από τις δημοσιογραφίνες και πολλοί από τους δημοσιογράφους που εργάζονται στις σοβαρές, μεγάλες αθηναϊκές εφημερίδες έχουν αναλάβει με φανατισμό εοφώτιστου αυτό το ρόλο – και ξέρουν καλά τη δουλειά τους.

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ είναι μεγάλη, φού στόχος μου είναι να μιλήσω για το *Ακροπόλ*, τη νέα ταινία του Παντελή Βούλγαρη που άρχισε να προβάλλεται στους αθηναϊκούς κινηματογράφους. Κι ίσως να μη ρειαζόταν αν η κριτική (τουλάχιστον) δεν έβραζε στο ζουμί της γενικευμένης κοινοτοπίας και της ριακής πλέον πώλωσης μεταξύ ποιοτικών προδιαγραφών και χαμηλών στόχων». Όμως, η κριτική δεν μπορεί φαίνεται να είναι ηφάλια, σαρξ εκ της σαρκός της άλλωστε είναι τα μυθεύματα που ποκαθιστούν τις ανύπαρκτες μυολογίες του καιρού μας για τα περί την τέχνην. Δεν μπορεί η κριτική να είναι ακριβής, δεν μπορεί να ρολέγει, να προβλέπει, να διακρίνει ανεπηρέαστη από αντιθετικά εύγματα κι από τις γενικεύσεις που επιτάσσουν οι καιροί. Αφορίζοντας, βαθμολογώντας, ψελλίζοντας περιγραφές και επίθετα, τουλάχιστον κατορθώνει να κινείται

στο ίδιο πλαίσιο: να συντηρεί το συνοικιακό μαγαζάκι όπου αξιολογεί «ποιότητα», συντηρεί «ποιότητα», προωθεί «ποιότητα»...

Το *Ακροπόλ*, υπ' αυτούς τους όρους, ναι, δεν είναι ο τόπος όπου μπορούν να συγκλίνουν τα γούστα και οι απαιτήσεις των γκουρού της «ποιότητας». Δεν ασχολείται με φαινόμενα, δεν μιλάει για τα καυτά γεγονότα του καιρού μας (για να τα παρακάμψει ή να τα θάψει κάτω από αισθητικά παραφερνάλια), δεν κομπάζει για την πρωτοτυπία της αισθητικής του, δεν διακηρύσσει πως «δεν έχει αφήγηση», δεν περιφρονεί την κλασικότροπη αφηγηματικότητα (χωρίς όμως να παραδίδεται στα στερεότυπά της), δεν περιφρονεί το ανθρώπινο σώμα και τον ηθοποιό, δεν απαξιού τη

λαϊκότητα του κινηματογράφου (χάρη στη λαϊκή του αποδοχή έγινε η τέχνη του αιώνα), δεν πασχίζει να κινήσει δυο ανθρώπους (που για να πάνε από τη μια μεριά του πλάνου ως την άλλη σε πολλές περιπτώσεις μάς αφήνουν με την εντύπωση ότι έχουν περπατήσει χιλιόμετρα) και, βεβαίως, δεν προσφεύγει σε βαρύγδουπους συμβολισμούς προκειμένου να περιγράψει το αυτονόητο.

Το *Ακροπόλ* είναι μια επιτυχημένη ταινία. Μια ταινία-γέφυρα του μοντερνισμού με την παράδοση – αλλά με κανέναν τρόπο μια ταινία παραδομένη στα στερεότυπα και στη ρουτίνα του παλιού εμπορικού κινηματογράφου. Επίσης, είναι μια ταινία με πανέξυπνο, διεισδυτικό σενάριο και με έντονη την παρουσία του σκηνοθέτη – μόνο που, ως γνωστόν, ο παρών σκηνοθέτης πρέπει ταυτόχρονα να σβήνει διακριτικά την παρουσία του, να είναι αλλά να μη φαίνεται. Τέλος, είναι μια ταινία που αποδεικνύει πως η πορεία του Βούλγαρη, δύσβατη και άنيση, τον οδηγεί από δρόμους δημιουργικούς σ' έναν κινηματογράφο στον οποίο, πέρα από το θέμα

που θίγεται, προέχει η απόλαυση.

Θα προσπαθήσω να αναλύσω την πρώτη αυτή εντύπωση που γεννάει η ταινία.

ΕΝΑ ΘΕΑΤΡΟ στην παλιά Αθήνα να ανεβάζει με φαντασμαγορικό τρόπο ένα είδος μουσικού θεάματος. Το θέαμα, η σκηνή και το παρασκήνιο έχουν τους κανόνες τους. Όμως, επειδή στον κινηματογράφο οι άνθρωποι, οι έριδες τους, οι στόχοι τους, οι αντιθέσεις τους, τα προβλήματά τους είναι το κατ' εξοχήν ενδιαφέρον θέμα, η σκηνοθεσία παρεμβάλλει στα θεαματικά μέρη μια σειρά από στακάτα, σινεματομα επεισόδια τα οποία αναδεικνύουν τις διαρκείς ανθρώπινες συγκρούσεις και, παρεμπιπτόντως και το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο. Οι συγκρούσεις των ανθρώπων εκλύουν και τα αισθήματά του θεατή – αν συνέβαινε διαφορετικά, τότε η ταινία θα ήταν ένα άδαιο θεαματικό περιβλήμα. Επειδή η ταινία μιλάει για το θέαμα και τον κόσμο του, είναι κάπως υποχρεωμένη τη λύση των εκκρεμοτήτων να την τοποθετήσει στο μεταίχμιο της ζωής με τη σκηνή. Αυτό είναι το πλαίσιο στο οποίο, με μαθηματική ακρίβεια θαρρείς, είναι υποχρεωμένος να βαδίζει όποιος αποτολμήσει το εγχείρημα μιας ταινίας όπως το *Ακροπόλ*. Υποστηρίζω ότι ο Βούλγαρης διεκπεραιώνει το υλικό του με τρόπο που ξεφεύγει από την πεπατημένη των συνταγών.

• Αντιμετώπισε το θεαματικό μέρος του φιλμ (την αναπαράσταση της παράστασης επί σκηνής) με επιδεξιότητα λεπιδοπτερολόγου έστησε μεγαλοπρεπή σκηνικά που προσπαθούσαν να αποδώσουν την ιδιότυπη λαϊκότητα των επεισδίων, έδωσε έμφαση στην κίνηση των ηθοποιών, δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει τη μουσική του «ρετρό» **Τάκη Μωράκη** (θα μπορούσε άραγε να συλλάβει τη ρετρό ατμόσφαιρα η μουσική κάποιου σύγχρονου συνθέτη, ο οποίος δεν θα αναπαρήγαγε την εποχή αλλά θα έπρεπε και να την ερμηνεύσει;) ως δραματικό υλικό, δεν εφείσθη μέσων προκειμένου η αναπαράσταση του να μην υπολειφθεί ανάλογων

Χωρίς να περιφρονεί το παλιό σινεμά, χωρίς και να χαρίζεται στις ευκολίες του, ο Παντελής Βούλγαρης σκηνοθετεί το *Ακροπόλ* – μια φαντασμαγορική ταινία για τον κόσμο του μουσικού λαϊκού θεάτρου.

ευγμάτων του χολιγουντιανού
 ιζικαλ (η δουλειά στα σκηνικά
 στα κοστούμια, του Διονύση
 Σόπουλου και της Ιουλίας
 Βυρίδου είναι άξια θαυμασμού).
 Συνεχής κίνηση της μηχανής
 υποφανής για τον Βούλγαρη,
 άβουμα υπόψη τη σχεδόν στα-
 τική, εξ αποστάσεως παρακολού-
 η αντίστοιχων θεατρικών ανα-
 αστάσεων, που επανέρχονται
 λάιτ-μοτίβ σε πολλές από τις
 (έξ του) προσθέτει στην ένταση
 παράγουν οι σκηνές και επι-
 τει στο αίσθημα που παράγεται
 επί σκηνής δρώμενα, όχι πάντα
 ξάρητα από τα υπόλοιπα δρώ-
 α, να διαχυθεί και στα εκτός της
 νής επεισόδια.

Ιαρόν ότι κεντρικό θέμα της ται-
 νίας είναι το θέατρο, ο κινηματο-
 φος είναι η κατ' εξοχήν τέχνη
 «στοιχειώνει» το έργο. Η ται-
 νία ξεκινάει με ένα τραίλερ κά-
 του παλιού μελοδράματος στην
 ταινία την παράσταση έκλεβε ένα
 τα παιδιά-θαύματα της επο-
 ς: ένα alter ego του Βασιλάκη
 ταινία. Κατασκευή που φροντίζει
 ταινία και για την πατίνα του χρό-
 νου. Στην πορεία, ο μικρός εκείνης
 ταινίας έχει πια μεγαλώσει και,
 ταινία μπει αλεξιπτωτιστής στο θέα-
 τρικό, είναι υπεύθυνος ενός γραφεί-
 ου που εξασφαλίζει κομπάρσους
 ταινία κινηματογραφικά γυρίσματα.
 ταινία σκηνές στα γυρίσματα είναι
 ταινία βηγμένες ντιρέκτ, επιμελημένα
 ταινία πτέρωστες, με τον τρόπο που
 ταινία λοί κινηματογραφιστές τρα-
 γισαν στα πρώτα χρόνια μετά τη
 απολίτευση. Υπάρχει ακόμα
 ταινία μια μεγάλη ατμοσφαιρική σκη-
 που αναπαριστά ένα τελετουργ-
 ό γύρισμα με τσολιάδες, παρω-
 (μόνο;) των φτηνών πατριωτι-
 «εποποιών» φουστάνελας...

Όμως, εκεί που ο Βούλγαρης
 ρισκάρει και, κατά το μάλλον ή
 ον, ευτυχεί, είναι οι ηθοποιοί.
 μια κινηματογραφία που άγγε-
 πάντα με τους ηθοποιούς που
 ενσαρκώσουν ρόλους, σε μια
 κινηματογραφία που, είκοσι τόσα
 ταινία, όχι μόνο δεν κατάφερε να
 μπει ανθρωπίνους να επωμι-
 νούν συνθετικά ρόλους αλλά και
 μπερρόνησε τη χρησιμότητα των
 ηθοποιών, ο Βούλγαρης στηρίζει

όλο το Ακροπόλ στους ερμηνευτές
 του. Ο **Λευτέρης Βογιατζής** στο
 ρόλο του Λοϊζου, για πρώτη φορά
 στον κινηματογράφο υποδύεται
 ρόλο: έναν χαρακτήρα δύσκολο,
 πολύπλοκο, αντιφατικό, που πρέ-
 πει να τον ξαναχτίσει απ' την αρχή.
 Ο **Σταύρος Παράβας** επιτυγχάνει,
 στο ρόλο του θιασάρχη, ό,τι δεν
 επέτυχε στις καλές στιγμές του
 εμπορικού κινηματογράφου. Η
Σωτηρία Λεονάρδου, δεσποζουσα
 πάντα παρουσία στον κινηματο-
 γράφο, και η **Θέμις Μπαζάκα**, θε-
 ατρίνα με νεύρο. Η **Δέσπω Διαμα-
 ντίδου** και η **Ειρήνη Ιγγλέση** επα-
 νεμφανίζονται στην οθόνη και
 ξαφνιάζουν ευχάριστα. Ακόμα και
 για τους ρόλους που μπορεί να έχει
 κανείς αντιρρήσεις, δεν είναι δυ-
 νατόν να μην αναγνωρίσει το ρί-
 σκο και την επιμέλεια του σκηνο-
 θέτη να τους διδάξει, να μην αρκε-
 σθεί στη φυσική παρουσία εκείνων
 που τους διεκπεραιώνουν. Αλή-
 θεια, τότε μπήκαμε στον κόπο να
 μιλήσουμε διεξοδικά για τους ηθο-
 ποιούς σε ελληνική ταινία τελευ-
 ταία φορά:

• Το Ακροπόλ έχει ψυχή και χτί-
 ζεται με σύστημα. Παραπέμπει σε
 μνήμες υπαρκτές, αλλά δεν αναπα-
 ράγει το υλικό της μνήμης, δεν

Ηθοποιοί, σκηνικά,
 μουσική, οι ανδρώπινες
 σχέσεις στη σκηνή και στα
 καμαρίνια. Ο Παντελής
 Βούλγαρης καταφέρει να
 μην υπολειφθεί ανάλογων
 επιτευγμάτων του
 χολιγουντιανού μιούζικαλ.

μπαίνει ούτε στιγμή στον κόπο να
 αναμετρηθεί με ένα φθαρμένο υλι-
 κό χάριν της νοσταλγικότητας.
 Έχει στιβαρούς χαρακτήρες να
 υποστηρίξουν τις συγκρούσεις –
 αλλά δεν αναλώνεται μόνο στις συ-
 γκρούσεις που θα μπορούσαν να
 υποβιβάσουν το έργο σε απλή κω-
 μωδία ή σε απλό δράμα. Είναι θεα-
 ματική – αλλά όχι άκριτα παραδο-
 μένη στο μηχανισμό του θεάματος.
 Κάνει πολιτικό και κοινωνικό σχό-
 λιο – διακριτικά, όμως, χωρίς να
 κομπάζει τη στρατευμένη της θέση
 και το δίκιο της (όπως, π.χ., είχε
 συμβεί στα *Πέτρινα χρόνια*).
 Κυκλοφορεί μέσα στον λαϊκό πολι-
 τισμό χωρίς να ντρέπεται για την
 ευτέλεια των υλικών που χρησιμο-
 ποιεί. Ασχολείται με την κοινότητα
 πλευρά των ανθρώπινων σχέσεων,
 την πλευρά που το μόνο όραμα που
 την κινεί είναι η υστεροβουλία της
 επιτυχίας και της ανόδου – χωρίς
 να παραδίδεται άκριτα στον κυνι-
 σμό και στην μπασκλασαρία αυτής
 της υφής ανθρώπων, τον καίει
 όμως και η μοναξιά του θεατρίνου,
 στη σκηνή και στη ζωή. Και, επιτέ-
 λους, σεμνός, δεν επενδύει τη με-
 γάλη δεξιοτεχνία του με στομφώ-
 δεις δήθεν περύτεχνες αισθητικές
 εκζητήσεις.

Ο Μπαλτύς, ο Γκρίνεμπαλντ, το σινεμά...

Η ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ ΣΤΟ ΑΝΤΙ

του Γιάννη Σκοπετιά

Μετά από 16 ταινίες μικρού μήκους, 7 θεατρικά, τρία βραβεία και δεκάδες διαφημιστικά και βίντεο, η μόλις 30 χρόνων **Κατερίνα Μαραγκουδάκη** υπογράφει την εντυπωσιακή φωτογραφία στην πρώτη μεγάλου μήκους ταινία της, τις *Ώρες της Αντουανέττας Αγγελίδη*, που βγαίνει αυτή την εβδομάδα στις αίθουσες. Με την ευκαιρία, της ζητήσαμε να μιλήσει στο *Αντί*.

Σκηνή από τις *Ώρες της Αντουανέττας Αγγελίδη*.

— Όλα όσα έγιναν πραγματικότητα πάνω στην οθόνη ήταν η γραμμή της Αντουανέττας Αγγελίδη. Κάναμε ακριβώς αυτό που ήθελε. Οι σχέσεις κοντράστ, οι χρωματικές αναλύσεις, όλα! Έφτιαχνα ένα πλάνο, συνήθως συμφωνούσε ή το διόρθωνε λίγο. Πριν από το γύρισμα είχαμε μαζέψει όλα τα στοιχεία και τις πληροφορίες για να προσεγγίσω αυτό που ήθελε. Τις αναφορές στους πίνακες του Μπαλτύς και του Γκρίνεμπαλντ, τις ταινίες και τα βιβλία με τις θεωρίες περί Βορρά-Νότου και όλα αυτά τα φιλοσοφικά ρεύματα ή απλώς αναφορές σε σκέτα χρώματα. Προηγήθηκε κυριολεκτικά πολύ διάβασμα πριν από το γύρισμα. Έξι εβδομάδες το γύρισμα κι ένας χρόνος συνολικά η προετοιμασία για μια ταινία που έχει εσωτερικά γυρίσματα!

• Τι σημαίνει τελικά «καλή φωτογραφία κινηματογράφου» για την πιο ταλαντούχο φωτογράφο της νεότερης γενιάς του ελληνικού κινηματογράφου;

— Πρώτα απ' όλα πρέπει να είναι λειτουργική. Σε δεύτερο επίπεδο πρέπει να προσθέτει στην ταινία, να συμβάλλει ουσιαστικά στην ατμόσφαιρα και να συλ-

ειτουργεί στη θεματική. Μερικές φορές χρειάζεται και αντίστιξη ανάλογα με το θέμα και το σκηνοθέτη. Μου έχουν ζητήσει από την πιο απλή ρεαλιστική καταγραφή της δράσης ως την απόλυτη κυριαρχία του φωτός στο πλάνο. Νομίζω ότι κάθε διευθυντής φωτογραφίας περνάει βέβαια καλύτερα αν του δίνεται η ελευθερία να παίζει και να πάει όπως αυτός νομίζει με το φως.

• Καθοριστικό για τη δημιουργική πορεία της Κατερίνας Μαραγκουδάκη στάθηκε το Διεθνές Σεμινάριο στην Αυστραλία, το 1993, δίπλα στους μεγαλύτερους διευθυντές φωτογραφίας του κόσμου. Απ' όλο τον κόσμο είχαν επιλεγεί για να εκπαιδευτούν μόλις δέκα νέοι κινηματογραφιστές. Εκεί καταστάλαξε στην τωρινή σκέψη της για τη δουλειά της.

— Η φωτογραφία στο σινεμά δεν πρέπει να φαίνεται και να ξεχωρίζει. Η ιστορία και ο ηθοποιός είναι αυτά που πρέπει να φτάνουν στον απλό καλοπροαίρετο θεατή. Εμείς οι φωτογράφοι είμαστε εδώ για να βοηθήσουμε τον ηθοποιό να αγγίξει καλύτερα το θεατή. Στη σκέψη μου κυριαρχεί το πώς να προσεγγίσω το

σκηνοθέτη και να τον βοηθήσω να εξωτερικεύσει αυτό που έχει στο μυαλό του. Το σημαντικό είναι, όταν δει μετά την κόπια εργασίας, να πει «αυτή ήθελα!». Θεωρώ τον εαυτό μου πρώτα απ' όλα τεχνικό! Αυτή είναι η δουλειά μου, έτσι έχει προκαθοριστεί η τάξη των πραγμάτων!

— Από τη Σχολή Σταυράκου στη δεκαετία του '80 στις *Ώρες της Αντουανέττας Αγγελίδη*, που βγαίνει αυτή την εβδομάδα στις αθηναϊκές αίθουσες. Μια ταινία τόσο προσεγμένη, περιεκτική και διαχρονική που άνετα μπορεί να γίνει αντικείμενο θαυμασμού σε μια αίθουσα τέχνης ή μια γκαλερί.

— Η ταινία της Αγγελίδη είναι σταθμός για μένα γιατί για πρώτη φορά μπήκα στη διαδικασία φωτίσματος τέτοιας θεματικής. Η γραφή της Αντουανέττας είναι μία, μοναδική και προσωπική. Είναι ανθρωποκεντρική, με βάσεις στη γλυπτική, στη ζωγραφική, στη μουσική και στην κλασικότητα. Έτσι κι αλλιώς, η τέχνη του κινηματογράφου είναι μια συνισταμένη πολλών τεχνών ταυτόχρονα. Ξέρεις, για παράδειγμα, ότι το φως του Ρέμπραντ και του Μπουνιουέλ έχουν την ίδια ένταση;

Σπάταλη πνευματική προσφορά

Με το βραβείο «Νίκος Καζαντζάκης» τιμήθηκε ο καλός φίλος, συνεργάτης, μέλος της πρώτης συντακτικής επιτροπής του *Αντί* (ο οποίος συνέβαλε αποφασιστικά στην διαμόρφωση του χαρακτήρα του περιοδικού) **Νίκος Γιανναδάκης**, ενώ η Ακαδημία Αθηνών επίσης εβράβευσε στην Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, η οποία με έφορο τον Νίκο Γιανναδάκη ανεδείχθη σε ένα από τα σημαντικότερα πνευματικά και πολιτιστικά κέντρα της Ελλάδος.

Όπως αναφέρεται στο πρακτικό της επιτροπής απονομής του βραβείου «Νίκος Καζαντζάκης» για το 1995 (κύκλος Ανθρωπιστικών Σπουδών), η Επιτροπή αποτελούμενη από τον Δήμαρχο Ηρακλείου **Κώστα Ασλάνη**, τον **Γιώργο Σενετάκη**, εκπρόσωπο της μειοψηφίας στο δημοτικό συμβούλιο, και τους καθηγητές Πανεπιστημίου **Στυλιανό Αλεξίου**, **Θεοχάρη Δετοράκη**, **Μιχάλη Κοπιδάκη** και **Νίκο Παναγιωτάκη**, απεφάσισε ομοφώνως την απονομή του βραβείου στον Νίκο Γιανναδάκη, Έφορο της Βικελαίας Βιβλιοθήκης, «για τις βαθυστόχαστες μελέτες του για την Προσωκρατική και Πλατωνική φιλοσοφία, για το πλούσιο εκδοτικό του έργο και για την πολύπλευρη και πολύτιμη προσφορά του στον πολιτισμό και την παιδεία».

Αξιίζει όμως να παραθέσουμε την εισήγηση του δημάρχου για την απονομή του βραβείου στον Ν. Γιανναδάκη, την οποίαν ανεπιφύλακτα υιοθέτησε η επιτροπή:

«Ο **Νίκος Γιανναδάκης** μόρφωσε κόπω και μόχθω την πνευματική του φυσιογνωμία και την ακεραιότητα του ήθους του σε καιρούς χαλεπούς. Όσο εργώδης ήταν ωστόσο η πρόσκτηση της γνώσης, τόσο γενναιοδωρη, σπάταλη θα έλεγα, είναι η προσφορά του. Ο **Νίκος Γιανναδάκης** μετέφρασε κλασικά έργα πολιτικής φιλοσοφίας και ιστορίας των ιδεών και συνέγραψε στοχαστικά δοκίμια για τους Προσωκρατικούς, τον Πλάτωνα και την πατερική φιλολογία. Θα μπορούσε ασφαλώς να παραμείνει έγκλειστος σ' αυτόν τον ελεφάντινο πύργο της υψηλής διάνοησης, λεπτολογώντας αποκλειστικώς με τους ομότεχούς του για το "χρεών" τού Αναμιξάνδρου, για τον "Ευνόν Λόγον" τού Ηρακλείτου και για τους λαβύρινθους της σω-

κρατικής διαλεκτικής. Όμως μια εσώτατη δύναμη, ο φιλόμυθος του τρόπος, ώθησε τον μονωτή και φιλόμυθο λόγιο, στο βουερό σταυροδρόμι θεωρίας και πράξης. Όπως στα χρόνια της τρυφερότητας του νιότης, έτσι και στα χρόνια της ωριμότητας, η σύζευξη λόγου και έργου αποτέλεσε αίρεση βίου. Ίδρυσε και διηύθυνε "εν αγρουπνίαις πολλάκις" δύο σειρές φιλοσοφικών έργων. Εμπλούτισε τη Βικελαία βιβλιοθήκη της οποίας εφορεύει με την προσωπική βιβλιοθήκη του Γιώργου Σεφέρη, με τα αρχεία της Βενετοκρατίας και με συλλογές σπανίων αυτογράφων. Διευθύνει με ζήλο τις εκδόσεις της Βικελαίας που υπερβαίνουν ήδη την εκατοντάδα και το περιοδικό Παλίμψηστον.

»Αναμφιβόλως το πάθος του **Νίκου Γιανναδάκη** είναι το βιβλίο. Όμως και άλλες πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις υψηλής ποιότητας (εκθέσεις ζωγραφικής, ελεύθερα μαθήματα, συνέδρια, διαλέξεις, συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης) οφείλουν την πραγμάτωσή τους στην πρωτοβουλία, στην έμπνευση ή έστω στη συνεργασία του. Ένας άλλος τομέας τον οποίο αγκάλιασε με στοργή ο χαλκέντερος έφορος, είναι η διαφύλαξη, η μελέτη και η προβολή της λαϊκής μας παράδοσης. Η συμβολή του την τελευταία πενταετία στις ποικίλες δραστηριότητες της Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών είναι σημαντικότερη. Πάντοτε ο μέσος πλούτος έχει την τάση να διαχέεται και να αναλύεται.

»Ο **Δήμος Ηρακλείου**, αναγνωρίζοντας την αυταπάρηση και την ευγενική απλότητα με την οποία αθορύβως διακονεί επί σειρά ετών τα γράμματα, τον πολιτισμό και την παιδεία του τόπου γενικότερα ο **Νίκος Γιανναδάκης**, εισηγείται εκθύμως στην αρμόδια Επιτροπή να απονεμίσει στον άοκνο πνευματικό άνδρα, ο οποίος έχει ως οδηγό του το "φαίνει και σίγα", το βραβείο "Νίκος Καζαντζάκης".

»Στο πρόσωπο του **Νίκου Γιανναδάκη**, τιμάται και ένα σπουδαίο για τον **Δήμο Ηρακλείου**, δηλαδή η Βικελαία Βιβλιοθήκη, στο έργο της οποίας τόσο πολύ έχει συμβάλλει ώστε πολλάκις να ταυτίζεται το όνομά του με την βιβλιοθήκη μας, συνεχίζοντας έτσι μια παράδοση των προηγούμενων Εφόρων της Βικελαίας αειμνήστων **Νικολάου Σταυρινίδη** και **Στέργιου Σπανάκη**.

Ο **Νίκος Γιανναδάκης** γεννήθηκε τον Αύγουστο του 1946 στο Ηράκλειο Κρήτης. Το 1965 τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στο Λύκειο «Ο Κοραής» και την ίδια χρονιά εισήχθη στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετά την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος τον Απρίλιο του 1967 εξέφρασε την αντίθεσή του προς αυτό μέσα από τις τάξεις του Πατριωτικού Αντιδικτατορικού Μετώπου (ΠΑΜ) και με την συμμετοχή του ως ιδρυτικού μέλους στη φοιτητική αντιστασιακή οργάνωση «Ρήγας Φεραίος». Συνελήφθη τον Απρίλιο του 1968, κρατήθηκε στην Κεντρική Ασφάλεια Αθηνών περίπου επί δύο μήνες, προφυλακίσθηκε στις Φυλακές Αβέρωφ, καταδικάσθηκε από το Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών σε 21 χρόνια κάθειρξη και, τέλος, αποφυλακίσθηκε από τις Φυλακές Κορυδαλλού τον Αύγουστο του 1973 ύστερα από την χορήγηση γενικής αμνηστείας στους πολιτικούς κρατούμενους.

Μετά την αποφυλάκισή του συνέχισε τις σπουδές του στην Νομική Σχολή και έφθασε έως το στάδιο των πτυχιακών εξετάσεων. Ορισμένοι λόγοι όμως που συνδέονται κυρίως με την μεσολαβήσασα εν τω μεταξύ αλλαγή στα ενδιαφέροντά του, τον οδήγησαν στην απόφαση να εγκαταλείψει αυτές τις σπουδές και να εγγραφεί το 1977 στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, απ' όπου έλαβε το οικείο δίπλωμα το 1981 ύστερα από την έγκριση διατριβής του με τίτλο «Η αδικία και το χρεών: Μια μελέτη στην αναξιμάνδρεια φυσιολογία.»

Εργάστηκε διαδοχικώς: Ως μέλος της Συντακτικής Επιτροπής του *Αντί* (στα διαστήματα 1974-76 και 1979-81. Ως διευθυντής της έκδοσης της σειράς «Φιλοσοφία-Πηγές» (5 τόμοι) του εκδοτικού οίκου Παπαζήση (1976-83). Ως διευθυντής της έκδοσης «Φιλόσοφος Λόγος» (5 τόμοι) του εκδοτικού οίκου Πολύτυπο (1981-83). Ως υπεύθυνος διοργάνωσης και λειτουργίας του βιβλιοπωλείου Θυμέλη στο Ηράκλειο (1981-83). Ως επιμελητής βιβλιοθηκών, αρχείων και εκδόσεων (5 τόμοι) της «Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών» (1990-95). Και, τέλος, ως έφορος της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης (1983-95) στην οποίαν έφερε εις πέρας το έργο τής μετατροπής μιας επαρχιακής βιβλιοθήκης σε πνευματικό ίδρυμα πανελληνίου κύρους. Αρχεί να σημειωθεί ότι στο διάστημα της δεκαετίας 1984-94 πραγματοποιήθηκε η έκδοση 85 τόμων βιβλίων και περιοδικών!

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Πώς να αρνηθείς ότι ο «κόσμος» είναι πριν απ' όλα θέαση, όψεις και κατόπιν «έννοιες»; «Ουδέν εν τω νω, ο μη πρότερον εν τη αισθήσει». Πεπερασμένη εντούτοις η οπτική μας εμβέλεια, υποχρεώνει το θεατή, προκειμένου να ικανοποιηθεί η εμμονή του

Οι «κοινωνίες» των ψαριών

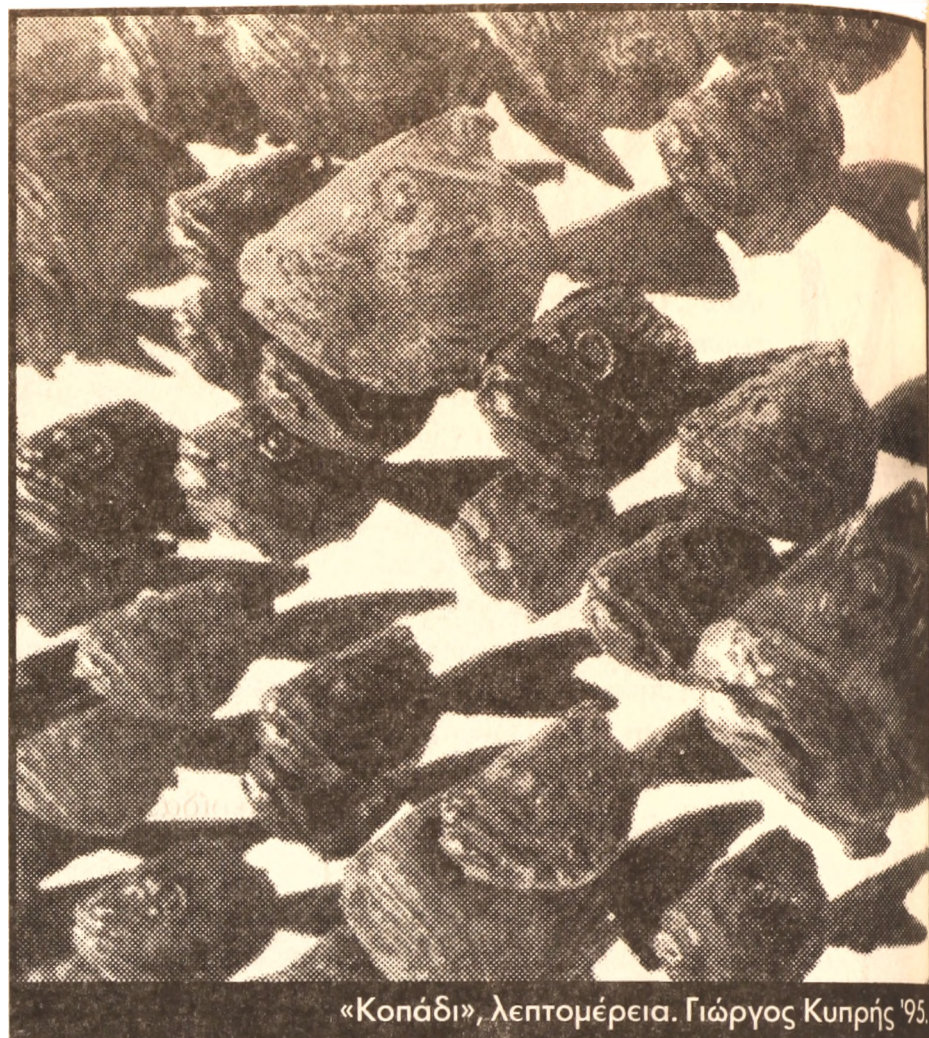
υπέρβασης αυτού του βλέμματος των αισθήσεων, να περνάει στο άλλο, το εσωτερικό βλέμμα («νους ορά»).

Θα 'λεγε κανείς ότι η ιστορία της τέχνης δεν είναι παρά η αναζήτηση σημείων ισορροπίας ανάμεσα στην απόσταση που χωρίζει το εξωτερικό από το εσωτερικό βλέμμα. Σίγουρα, στην ανθρώπινη data base υπάρχουν ανερμήνευτης προέλευσης αρχαία οραμάτων που, προκειμένου για δημιουργούς, αναμοχλεύονται διαρκώς για να προκύψει (αν βέβαια ευτυχήσει) η διαδικασία ισορροπίας, όπως π.χ. έχει συμβεί με αυτά τα ευφρόσυνα «ψάρια» του Γιώργου Κυπρή.

Οι δυνατότητες αντικειμενικοποίησης που μπορεί να δώσει η πραγματικότητα δείχνει να είναι ανεξάντλητες, αν βέβαια στη διαπίστωση αυτή συμπεριλάβουμε και τις τεράστιες ιστορικές ανακυκλήσεις στην πορεία αναζήτησης μορφών και τρόπων, αισθητικής και νοήματος, χρήσης ή εκμετάλλευσης. Εδώ λοιπόν πρέπει να πούμε ότι τα αληθινά ψάρια είναι υλικά των αναγκών μας. Τα «ψάρια» του Κυπρή –όπως και τα ζωγραφισμένα ψωμιά του Θεόφιλου– υπηρετούν τον άλλο, αχόρταγο πειρασμό, τη δημιουργική παρόρμηση για αισθητικά επινοήματα και μορφοποιήσεις. Η πρώτη ύλη της ενάλιας ζωής έχει εξαντλήσει στο βάθος και στο... βυθό της ιστορίας τις όποιες «δραματικές» παρασημάνσεις. Έτσι κι αλλιώς τα ψάρια είναι υγιεινή τροφή, η δε εννοιολογική –ή συμβολική– διαδικασία ανάλωσής τους εικαστικά αδιάφορη.

Τι μένει λοιπόν για έναν εικαστικό δημιουργό που για χρόνια τον απασχολεί –όχι βέβαια σαν θεοκρατικό οικολόγο– η φόρμα του ψαριού; Μένουν: καθαυτή η φόρμα με το απίστευτο πλήθος των παραλλαγών της, η παρατήρηση και η αποτύπωση μιας άλλης μορφής ζωής, της ενάλιας, τα είδη, οι πληθυσμοί, οι κινήσεις (μαζικές ή μοναχικές), η ευλογία ή η αφυδατωμένη σκλήρυνση του νεκρού σώματος, το μόνιμα έκπληκτο ή θυμωμένο βλέμμα τους, το «requiem» της εντούτοις τέλει σχεδιαστικής φόρμας του ψαροσκελετού, η συνειρμική μουσικότητα της ονοματολογίας τους και βέβαια η πολλαπλότητα της σχέσης του ανθρώπου μαζί του (χρηστική, αισθητική, θρησκευτική, λαογραφική κ.λπ.).

Ο κύριος καλλιτέχνης έχει «εγκαταστα-

«Κοπάδι», λεπτομέρεια. Γιώργος Κυπρίης '95.

θεί» με τρόπο περίπου μοναδικό και αξιοθαύμαστα διαπλεκόμενο σε όλες τις πιο πάνω καταστάσεις της «κοινωνίας» των ψαριών, όπως τούτο φαίνεται στη δουλειά που παρουσιάζει στην Γκαλερί 7 Ζαλοκώστα.

Οι αδρές συλλήψεις και οι επεξεργασίες που πραγματοποιεί, έτσι όπως αντλούνται από το αρχικό εύρημα, μεταπλάθουν την ιδέα (πέρα από την εννοιολογική επίφαση, την οποία ενισχύει η μάλλον φιλολογική φόρτιση κάποιων τίτλων) σε αρμονικές κατασκευές αισθητικών εκδοχών και βέβαια με συγκινησιακή φόρτιση.

Φύλλα αλουμινίου, μεσινέξα, ψημένα: πηλός, ξύλα, ορείχαλκος, ατσάλι, γυαλί, αφρολέξ, φοινικόφυλλα γεμίζουν το χώρο της έκθεσης με μαρίδες, τσιπούρες, λαυράκια, κολιούς, ροφούς, σαρδέλες, γαύρους σε διάφορες «καταστάσεις»: κοπάδια μεταναστεύοντα, παγιδευμένα, σε διβάρι, σε ψυκτικό θάλαμο ή ξηραντήριο, υπολείμματα κ.ά. Μια λειτουργική εικαστικά συνεργασία υλικών, χρωμάτων, μεγεθών και διάταξης όγκων και κατασκευών στο χώρο, απ' όπου, μέσα στη συμβατική σιωπή των εκθεμάτων, εκλύονται «ήχοι» και «ρυθμοί» από παφλασμούς και αναταραχές νερών της θάλασσας, θαρρείς ταχύτατες εκτινάξεις στο φως ή καταβυθίσεις κομψών κοπαδιών. Ρουτίνες από εθισμένες χρήσεις και συναναστροφές αναδεικνύονται στη μνήμη του θεατή για να ανατραπούν τελικά από την έκπληξη που προσφέρει η τέχνη.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

του ΒΑΣΙΛΗ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Πού βρίσκεται η κριτική στην Ελλάδα σήμερα; Πόσο λειτουργική είναι η σχέση δημιουργού και κριτικού, πόσο ο διάλογος ανάμεσα στον κριτικό και στον καλλιτέχνη, στον κριτικό και στο κοινό προωθεί ουσιαστικά το αισθητικό αποτέλεσμα και εν γένει την υπόθεση του θεάτρου; Ποιοι είναι

βία, αφετέρου παραπέμπει στις καταστροφικές συνέπειες του ιστορικού ευθυγραμμισμού. Ένας τρίτος λόγος είναι το ερώτημα που δημιουργείται: Ός ποιο βαθμό τα άρθρα αυτά είναι αντιπροσωπευτικά του κριτικού λόγου στην Ελλάδα; Είναι δύο μεμονωμένες περιπτώσεις ή μέρος μιας ευρύτερης κατάστασης; Αν συμβαίνει το πρώτο, πώς επέτρεψε η σύνταξη της εφημερίδας τη δημοσίευσή τους;

Ός ένα σημείο δεν εκπλήσσει το ύφος των δύο κριτικών. Ένα οριακό έργο, όπως αυτό του Δημητριάδη, μπορεί να προκαλέσει την οριακή αντίδραση. Αυτό που δημιουργεί κατάπληξη και ανησυχία είναι το ήθος στο οποίο τα δύο αυτά κείμενα στηρίζονται και η

ακράτεια με την οποία το φανερώνουν, η χυδαιότητα με την οποία εκδηλώνουν την αρνητική τους ικανοποίηση. Εν υστέρω διαπιστώνει κανείς ότι οι δύο κριτικοί δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να επικυρώνουν την αναγκαιότητα της γραφής του Δημητριάδη, ο οποίος περιγράφει μια διάσταση που στην Ελλάδα έχει καλλιεργήσει το ήθος που χαρακτηρίζει τα κείμενα των δύο κριτικών.

Ας μην τρομάξει κανείς από τις 1.500 κριτικές του Γεωργουσόπουλου. Ίσως κάποιος, κάποτε, έχει το κουράγιο να τις μελετήσει και, ίσως, τότε, μπορέσει να δει αν πράγματι πρόκειται για «κλειδιά και κώδικες θεάτρου» ή για αυθαίρετα σχόλια αυτάρεσκου φιλόλογου, αν η αστυνομοκρατική θέση για μια «πάγια γραμματική και ένα κοινόχρηστο συντακτικό, όταν κωδικοποιηθούν όλες οι λύσεις» που ονειρεύεται για την «ερμηνεία αρχαίου δράματος» (*Κλειδιά και κώδικες θεάτρου: Αρχαίο Δράμα*, Εστία 1982, σ. 91) είναι ολίσθημα που προκάλεσε ο στρουκτουραλιστικός οίστρος της εποχής ή αν διέπει όλο τον κριτικό του λόγο. Ίσως ο μελετητής αυτός θελήσει να επεκταθεί σε ψυχαναλυτικές παρατηρήσεις και, τότε, ίσως δει αν η αδυναμία του Γεωργουσόπουλου στη μαγειρική ορολογία συνδέεται με κάποιον πρωκτικό αρ-

νητισμό, αν «οι οχετοί», για τους οποίους μιλά η Βάσω Παπαντωνίου στο σχόλιό της, είναι απόρροια ενός γενικότερου σκατολογικού λόγου στα κείμενά του.

Στη σχέση ήθους και ύφους θα πρέπει να επανέρχεται κανείς συχνά όταν μιλά για τον κριτικό λόγο στην Ελλάδα, όπου η φιλολογική γλώσσα παίρνει συχνά τη θέση του κριτικού λόγου των δημιουργών. Η έλλειψη ήθους, δηλαδή ευθύνης ενώπιον της γνώσης την οποία έχουν δημιουργήσει άλλοι, καλύπτεται συχνά από καλολογικά στοιχεία και ρητορική επίδειξη. Η βεβαιότητα ότι με κομψό τρόπο μπορώ να εκφραστώ όσο πειστικά θέλω έχει οδηγήσει σε μια κενοδοξία, όπου η χυδαιότητα παρουσιάζεται ως αρετή, ο ακκισμός ως ευφυΐα, η αυταρέσκεια ως ανεξαρτησία πνεύματος και τόλμη.

Χωρίς να χρειάζεται εδώ να ασχοληθούμε με το σημαντικό θέμα της προτεραιότητας στη σχέση του ύφους με το ήθος, μπορούμε, στις δύο κριτικές που μας αφορούν, να αναφερθούμε σε κάποια σημεία, όπου ύφος και ήθος οδηγούν σε κάθε άλλο παρά κριτικές παρατηρήσεις. Για παράδειγμα, η εναρκτήρια φράση του Γεωργουσόπουλου, «Μπορεί η μπουρδολογία να γίνει θέατρο;», έχει τεράστια ηθική βαρύτητα. Ο συγγραφέας της, όμως, αντί να την υποβαθμίσει, επιδίδεται σε επίδειξη υφολογικής δεινότητας: «Γιατί αυτό που αυτή την περίοδο παίζεται ως θεατρικό έργο στο Αμόρε είναι μια κολοκυθοειδής μπούρδα». Καλλιεργώντας τον υφολογικό του ναρκισσισμό ακόμη περισσότερο προσθέτει: «καλύτερα κολοκύθια με τη ρίγανη». Και αμέσως συνεχίζει με εξοντωτική φιλαπεχθημοσύνη: «Το πράγμα αυτό, το κατάπλασμα, ένα λεκτικό ρετσινόλαδο που έχει μεταμφιεστεί σε χαλβαδόπιτα...»

Στο μεταξύ, απάντηση στην αρχική ερώτηση δεν δίνεται. Εξυπακούεται ένα όχι. Για ποιον όμως (εκτός από τον κριτικό), όταν είναι γνωστό ότι η μπουρδολογία έχει πολλές φορές γίνει θέατρο. Κλασικό παράδειγμα: Αλφρέ Ζαρρύ, *Ο Υμπύ Βασιλιάς*. Μήπως ο κριτικός στην προσπάθειά του να εξοντώσει το έργο δεν μπορεί όχι μόνο να το χαρακτηρίσει σωστά, αλλά και να αναγνωρίσει την ιδιαίτερη αξία του; Διότι πώς εξηγείται το ότι το αποκαλεί «ένα παραλήρημα, μια σύγχυση φρενών», όταν το μοντέρνο θέατρο, από τον Αρτώ ως τον Μύλλερ, έχει κάνει κεντρικά τα φαινόμενα αυτά; Κάποια σύγχυση, πράγματι, βασιλεύει εδώ. Είναι δουλειά του κριτικού να την εντοπίσει και να αναλύσει τους όρους της. Πώς μπορεί να γίνει αυτό,

Στους αντίποδες του κριτικού λόγου

οι στόχοι της κριτικής και ποια τα όριά της; Πού τελειώνει η δυσμενής κριτική και πού αρχίζει η εμπαθής επίθεση και η σπίλωση υπολήψεων; Πιστεύοντας ότι τα παραπάνω ερωτήματα απασχολούν έντονα στις μέρες μας τον κόσμο των τεχνών, το Αντί ξεκινά μια συζήτηση για τα όρια της κριτικής που ελπίζουμε να αποδειχθεί γόνιμη.

Υπάρχουν πολύ σοβαροί λόγοι να προσέξει κανείς ιδιαίτερα την κριτική του Κώστα Γεωργουσόπουλου και του Μηνά Χρησιτίδη για το έργο του Δημήτρη Δημητριάδη *Η αρχή της ζωής*. Ένας, πως ο ισχυρότερος, είναι η βία, ανεξήγητη, προσδόκιμη ή μη, που τα δύο κείμενα κφράζουν. Το είδος της βίας αυτής παραέμπει σε έναν σκοτεινό κόσμο που δίχως μπιβολία έχει θρέψει και τον ιστορικό κλισισμό, και τα πρόσφατα επεισόδια στη 'οτόντα, στη Θεσσαλονίκη. Ένας άλλος όγος είναι ο ασυγκάλυπτος ευθυγραμμισμός μεταξύ των δύο άρθρων. Κάθε φαιόμενο ευθυγραμμισμού αφενός ενέχει

Η Αναστασία (Άννα Μακράκη) και η Φωτεινή (Άννα Φόνσου) στην Αρχή της ζωής του Δημήτρη Δημητριάδη, όπως παίχτηκε φέτος στο θέατρο Αμόρε.

των, βίαια ξεκομμένη από τα συμφραζόμενά της και ασχολίαστη, αφού υποτίθεται ότι όλοι συμφωνούμε μαζί τους, την αρχική πρόταση (ο Γεωργουσόπουλος δεν την αναφέρει όλη) ενός εισαγωγικού κειμένου που έγραψε ο Δημητριάδης για το πρόγραμμα: «Η μνήμη ενεργεί σε βαθμό λήθης και η λήθη γίνεται μια απέραντη μνήμη που θυμάται όλα όσα έχει ξεχάσει χωρίς να χρειάζεται να τα θυμηθεί, χωρίς να έχει σημασία εάν αυτό που θυμάται η λήθη κι αυτό που έχει ξεχάσει η μνήμη είναι πραγματικό, γιατί το πραγματικό είναι αυτό ακριβώς που έχει ξεχάσει η μνήμη κι αυτό ακριβώς που θυμάται η λήθη». Με την πρόταση αυτή καλείται ο αναγνώστης να εδραιώσει ακόμη περισσότερο το αυταπόδεικτον της περιφρονητικής στάσης που έχουν πάρει για όλους οι δύο κριτικοί.

Τι έχει όμως, έστω και ξεκομμένος, ο συλλογισμός αυτός, και δεν βολεύεται στη σκέψη των δύο επικριτών του; Ναι, πράγματι, έχουμε να κάνουμε με αινιγματική πρόταση, οξύμωρη, αντιφατική. Γιατί όχι; Έστω και δίχως τα συμφραζόμενά της, δημιουργεί μια προκλητική σύμφραση με το δικό της, παράξενο, ενδιαφέρον. Μπορούμε έτσι, γυμνή, να τη διαβάσουμε ως λεκτικό παιγνίδι, όπως θα πρέπει να κάνουμε και με την πρόταση του Γεωργουσόπουλου ότι έχει συρτάρι που χωρά 3.000 έργα (καθώς γράφει στην απάντησή του προς την Παπαντωνίου). Αν τώρα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε την πρόταση ως συλλογισμό, και πάλι δίχως τα συμφραζόμενά της, θα δούμε ότι ο Δημητριάδης μιλά για μια λήθη που έχει απορροφήσει τα πάντα. Το ιστορικό υποκείμενο δεν θα πρέπει να

υπάρχει εκεί με τις αποφάσεις του. Είναι μια απρόσωπη λήθη χωρίς εξωτερική αλήθεια, μια απρόσωπη μνήμη, η πραγματικότητα της οποίας δεν γνωρίζει την ταυτότητά της, βρίσκεται έξω από τα όρια της ταυτότητας.

Αν κανείς θέλει να δει το συλλογισμό σχηματικά και σε σχέση με την παράσταση δεν μπορεί παρά να φανταστεί τον σκηνοτικό χώρο, που με τα λόγια του Γεωργουσόπουλου είναι ένα «τερατώδες βιβλιοστάσιο», σαν χώρο μνήμης, η οποία, καθώς ο χώρος είναι κλειστός και καθώς εκεί μπορούν, με τα λόγια του Γεωργουσόπουλου και πάλι, «να παιχτούν τα πάντα», είναι και λήθη, μια ξεχασμένη μνήμη. Όπως το ίδιο ξεχασμένος θα ήταν και ο Γεωργουσόπουλος και ό,τι θα διάλεγε να κάνει αν κλειδωνόταν στο τεράστιο συρτάρι/μνήμη του με την τεράστια συλλογή νεοελληνικών έργων.

Αν τώρα εντάξουμε το συλλογισμό στα συμφραζόμενα του Δημητριάδη, γίνεται φανερό ότι συνδέεται με έναν προβληματισμό και έναν τρόπο διατύπωσης του προβληματισμού αυτού, οι ρίζες του οποίου μέσω των Μπλανσό, Χάιντεγγερ, Νίτσε φτάνουν ως τον Ηράκλειτο. Μέρος του προβληματισμού αυτού συνδέεται με τη μεταχείριση της γλώσσας από την πραγματικότητα και της πραγματικότητας από τη γλώσσα. Η μεταχείριση αυτή ως κακομεταχείριση και της πραγματικότητας και της γλώσσας είναι κεντρικά θέματα στα κείμενα του Δημητριάδη.

Αυτό που μεταξύ άλλων έχει μεγάλο ενδιαφέρον στην αισθητική του Δημητριάδη είναι αν η λήθη για την οποία μιλά είναι αποτέλεσμα αυτής της κακομεταχείρισης η οποία όταν εκλείψει θα μας οδηγήσει σε μια υγιή μνήμη, ή αν πρόκειται για τη δημιουργία ενός χώρου απαλλαγμένου από τη μεταφυσική του αυθαίρετου υποκειμένου. Για ένα τέτοιο πλησίασμα των κειμένων του Δημητριάδη απαιτείται η υπομονή και το ήθος που, άγνωστο γιατί, αρνήθηκαν να δείξουν οι δύο κριτικοί.

Μανόλης Πρατικάκης

— Η Λήκυθος (ΠΟΙΗΣΗ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

στόχος του Γεωργουσόπουλου είναι η μεταχείριση του έργου, όπως ο ίδιος, θυμολογούμενος στην Παπαντωνίου, τόσο οκρατικά ομολογεί: «δεν κακομετα-
στηκα έναν άνθρωπο, αλλά ένα έργο».
χυδαίο μένος των δύο κριτικών δεν επέτρεψε να προσέξουν το πέρασμά από την ανεξήγητη κακομεταχείριση έργου στην απαράδεκτη κακομεταχεί-
του συγγραφέα του. Κι αυτό επειδή η μεταχείριση ως έκφραση έλλειψης, ως έκφραση του κακού, έχει ολο-
ωτικό χαρακτήρα. Ο Γεωργουσόπου-
περνά στην προσωπική επίθεση όταν
ρει ότι «ο κ. Δημητριάδης τρώγεται με
αυτό του και τη φαγούρα του τη μετα-
στην ιστορία. Του έχει κολλήσει ότι
ίζεται με την ιστορία της Ελλάδας.»
θεση που σκοπό έχει τον αφανισμό του
ραφέα: «Σας γνωρίσαμε», «μπορούμε
ωνάξουμε πια». Τέρμα, πάει αυτός, ξε-
αρίσαμε. Αλλά ποιοι είμαστε «εμείς»;
όνομα τίνος μιλά ο κριτικός; Ποιος του
δώσει το δικαίωμα να εκπροσωπεί
«ανυπεράσπιστους θεατές και μάλιστα
νέους»; Μήπως είναι αυτός που ταυτί-
με τη φωνή της Ελλάδας;
περα από όλα αυτά αποκτά ακόμη με-
ιτερη δύναμη η τελευταία φράση της
ικής του Γεωργουσόπουλου, φράση
έπακρο προσωπική και απίστευτα τρο-
ρατική, ιδιαίτερα αν βρεθούν αυτοί
θα ήθελαν να ευθυγραμμιστούν, να
αυτούν στον πληθυντικό του «Σας γνω-
με»: «πού 'σαι αθάνατο μαξιλάριωμά!»
εν είναι φασισμός αυτό, τότε τι είναι;
μ τέτοιο το ήθος του κειμένου που κα-
βαίνει κανείς ότι οι τελευταίες αυτές
ες δεν αναιρούνται με το να ζητήσει ο
ραφέας τους δημόσια συγγνώμη. Μια
αξη που σέβεται τον εαυτό της θα
επε χωρίς περιστροφές να απαιτήσει
πόλυσή του.
οσωπική είναι και η επίθεση του Χρη-
η, ο οποίος χωρίς αιδώ γράφει ότι στον
ητριάδη κάποτε «έβλεπες έναν σοβαρό
ωπο». Επιπλέον ο κριτικός κοινοποιεί

ευκρινέστερα τον κηδεμονικό του ρόλο,
αφού αυτός που «έβλεπε» είναι ο καθένας.
Στη συνέχεια, η παντελής έλλειψη ευαι-
σθησίας τον οδηγεί στην επανάληψη
ύφους και ήθους; «Και τώρα; Τι έπαθε ξαφ-
νικά τώρα αυτός ο σοβαρός άνθρωπος;»
Και με το θράσος της πληρεξούσιας αυθε-
ντίας, ο κριτικός συνεχίζει όχι μόνο στο
όνομα του συγγραφέα αλλά και στο όνομα
του δικαίου: «δεν καταλάβαινε [ο συγγρα-
φέας], όσο προχωρούσε, ότι έγραφε ανοη-
σίες...;» «Δεν καταλάβαινε ότι δεν έγραφε
καθόλου "πρωτοποριακές εξυπνάδες";».
«Όχι, φαίνεται ότι δεν καταλάβαινε.» Το
ίδιο θράσος τον οδηγεί στον προστατευτι-
κό οικτιρμό των συντελεστών της παρά-
στασης: «καημένη Άννα Μακράκη» (Ανα-
στασία στο έργο), «κατακαημένη Αλέξαν-
δρε Μυλωνά» (Δαρείος Φερνάνδης), «Δυ-
στυχή Θανάση Ευθυμιάδη» (Μωάμεθ ο
Πορθητής). Δεν μιλά ο κριτικός αλλά η
ίδια η έννοια του ορθού, όταν γράφει την
κατακλείδα της καταδίκης του: «Και μια
τελευταία απορία: Τι ήταν αυτό που έπεισε
την Ντένη Βαχλιώτη να κάνει τα κοστούμια
σ' αυτό το έργο;»

Υπάρχει απώτατο όριο αυθαιρεσίας στα
δύο αυτά κριτικά κείμενα; Και μπορούμε
να μιλάμε για τίποτε άλλο από ευθυγραμ-
μισμό, όταν έχουν τόσα κοινά σημεία; Και
τα δύο χαρακτηρίζουν το έργο του Δημη-
τριάδη ως «κιτς» και «αχταρμά», και τα δύο
θέλουν να εκπροσωπήσουν τους πάντες,
και τα δύο επιτίθενται στο συγγραφέα σε
προσωπικό επίπεδο, και τα δύο εκφρά-
ζουν με τραγική μεγαλοψυχία (μήπως τους
το έχουν ζητήσει;) τη λύπη των συντελε-
στών της παράστασης. Και τα δύο δεν κά-
νουν προσπάθεια να κρύψουν τη μισαλλο-
δοξία τους, όταν παραθέτουν τις ίδιες αρά-
δες από ένα κείμενο, το οποίο συνοδεύει
μόνον το έργο που έπρεπε να κρίνουν.

Εδώ πρέπει να σταθώ λίγο στους χαρα-
κτηρισμούς «κιτς» και «αχταρμάς» και,
κατόπιν, να σχολιάσω το παράθεμα. Ακό-
μη μια φορά χρησιμοποιούνται όροι που
σκοπό έχουν όχι να κρίνουν αρνητικά ή

απλώς να μειώσουν αλλά να βρίσουν και
να εξευτελίσουν. Και ακόμη μια φορά δεν
υποψιάζονται οι κριτικοί ότι οι προσβλητι-
κοί τους όροι αποτελούν ακριβώς προϋπο-
θέσεις και στόχους του θεατρικού έργου.
Το πρόβλημα δεν είναι αν το έργο είναι
κιτς ή αχταρμάς αλλά περί τι είδους κιτς
και αχταρμά πρόκειται, πόσο πετυχαίνουν
το στόχο τους. Δεν αντιμετωπίζουμε στο
έργο το κιτς ως αποτυχία του συγγραφέα
να μας παρουσιάσει «υψηλές φιλοσοφίες»,
αλλά ως συνειδητή αισθητική που στηρίζε-
ται στην κατάσταση μεγάλου μέρους της
χώρας. Ήδη το 1990, στο περιοδικό *Εκκύ-
κλημα*, σημειώνω την «εμπαικτική δύναμη
του Δημητριάδη», «το δράμα των υπερβο-
λών» στο έργο του, τη «γελοιοποίηση του
περάσματος από το χυδαίο στο υψηλό», τις
«προκλητικές κιτς επιδείξεις έπαρσης και
έκστασης», τις «σαπουνοπερετικές μετα-
μορφώσεις του λαϊκού σε θείο, του σκηνη-
κού χώρου σε μικρογραφία του σύμπα-
ντος», το «δράμα της αγωνίας που καταλή-
γει σε αγωνία του μελοδράματος», την
«κατασκευή ενός δήθεν έργου». Στο πρό-
γραμμα της παράστασης έγραψα για το
«κιτς [που] αυτοπροαίρετο προσφέρεται
στον Δημητριάδη ως «εξαθλιωμένη πραγ-
ματικότητα».

Η αισθητική αυτή επιλογή είναι φανερή
σε όλα τα θεατρικά έργα του Δημητριάδη,
τα οποία είναι δημοσιευμένα από σοβα-
ρούς εκδοτικούς οίκους. Είναι χαρακτηρι-
στικό του ήθους των κριτικών το ότι ο ένας
περίμενε ως τώρα για να ανακράξει «Σας
γνωρίσαμε», ενώ ο άλλος με αφέλεια δηλώ-
νει: «Δεν γνωρίζω τα άλλα θεατρικά έργα
του Δημήτρη Δημητριάδη. Γιατί ο συγγρα-
φέας γράφει θέατρο εδώ και πολλά χρό-
νια.» Ύστερα από τέτοια δήλωση, το λιγό-
τερο που μπορώ να σκεφτώ είναι η έννοια
του ερασιτεχνισμού. Στα συμφραζόμενα,
όμως, της κριτικής αυτό που ξεχωρίζει εί-
ναι μια αδιαφορία ως συνεπές πλαισίομα
της μισαλλοδοξίας που με ρίχνει πίσω στα
χρόνια της χούντας και των «παπαδοπου-
λικών» αντιδράσεων: οι κριτικοί παραθέ-

Ζέφη Δαράκη

Η θλίψη καίει τις σκιές μας (ΠΟΙΗΣΗ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο

Τὸ ἀπνευμάτιστο μονοτονικό

“Ενας ἀπολογισμός

τοῦ Νίκου Παναγιωτάκη

Ἀντίθετα ἀπ’ ὅ,τι συνήθως συμβαίνει σὲ συνέδρια, ἡ ἀνακοίνωσή μου δὲν ἔχει καμιὰ ἀξίωση πρωτοτυπίας, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν προσκομίζει νέα στοιχεῖα οὔτε παρουσιάζει νέες πτυχές τοῦ θέματός της. Εἶναι μιὰ ἀνακοίνωση ἀνακεφαλαιωτική καὶ ἀπολογιστική, σχεδὸν δημοσιογραφική, στηριγμένη περισσότερο σὲ ἐμπειρικά παρὰ σὲ ἀριθμητικὰ δεδομένα καὶ σὲ πενιχρὴ βιβλιογραφικὴ βάση,¹ μὲ θέμα τὴν κατάργηση τοῦ πολυτονικοῦ καὶ τὴν εἰσαγωγή τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος, κοιταγμένη κυρίως ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς. Σκοπὸς τῆς ἀνακοίνωσης εἶναι ἡ ἐξέταση τοῦ μονοτονικοῦ στὰ συμφραζόμενα τῆς θεματολογίας τοῦ παρόντος συνεδρίου ἀλλὰ, ἀναπόφευκτα ἴσως, καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ νέου τονικοῦ συστήματος, καθὼς καὶ ἡ συναγωγή κάποιων συμπερασμάτων. Ἄλλωστε, πέρα ἀπὸ τὴ σημασία της ὡς σταθμοῦ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, ἡ εἰσαγωγή τοῦ μονοτονικοῦ συνδέεται ὀλοφάνερα καὶ μὲ τὸ δεύτερο σκέλος τῆς θεματολογίας τοῦ συνεδρίου, πού εἶναι ὁ σχεδιασμός καὶ ἡ ἠλεκτρονικὴ πραγματοποίηση νέων ἀλφαβήτων καὶ προγραμμάτων ἐφαρμογῆς.

Πρέπει νὰ δηλώσω εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, ὅπως φαίνεται ἄλλωστε, δὲν εἶμαι ὁπαδὸς τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος,² οὔτε συμβιβαστικὰ ποτὲ μὲ τὴ βιαστικὴ μεθόδευση τῆς εἰσαγωγῆς του, εἶμαι ὅμως ἀρκετὰ ἀνεξίγλωσσος –καὶ ἀνεξίτητος–, ὥστε νὰ μπορῶ νὰ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ χρωματίζονται συναισθηματικὰ καὶ ἰδεοληπτικὰ τὰ γραφόμενά μου. Πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι κάθε Ἑλληνας ἔχει τὸ ἀναφαίρετο δικαίωμα τῆς μονοτονίας του, ὅπως καὶ ἐγὼ τὸ δικό μου.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ Η ΑΠΗΧΗΣΗ

Ἡ ἀπόφαση τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων τὸ βράδυ ἐκεῖνο τῆς 11ης πρὸς τὴν 12ῃ Ἰανουαρίου 1982 σημάδεψε ἀνεξίτηλα τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς. Ὅπως ἀναφέρει κατὰ τρόπο ψυχρὰ ἀμετάστρεπτο τὸ σχετικὸ ἄρθρο νόμου πού ψηφίστηκε τὴν ἱστορικὴ ἐκείνη βραδιά –οὔτε κάν ὡς μόνο ἄρθρο αὐτοτελοῦς νόμου, ὅπως θὰ ἄρμοζε σὲ μιὰ τόσο ἱστορικὴ καινοτομία, ἀλλὰ ὡς παρέμβλητη τροπολογία στὸν νόμο «Περὶ ἐγγραφῆς μαθητῶν στὰ Λύκεια τῆς Γενικῆς καὶ Τεχνικῆς καὶ Ἑπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως»: «Μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ παρόντος Νόμου, ὁ τονισμὸς τοῦ γραπτοῦ ἑλληνικοῦ λόγου γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ μονοτονικὸ σύστημα».³ Ἐνα μονοτονικὸ σύστημα ὅχι ἀπαιλλαγ-

μένο ἀπὸ ἀτέλειες, πού καθορίστηκε μὲ Προεδρικὸ Διάταγμα τέσσερις περίπου μῆνες ἀργότερα, τὸν Μάιο τοῦ 1982. Ἀμφίβολω ἂν κανεὶς ἀπὸ τοὺς τριάντα περίπου νυσταγμένους βουλευτὰς πού ἦταν παρόντες στὴ συνεδρία τῆς Βουλῆς καὶ προχώρησε στὴν ψήφιση τῆς τροπολογίας εἶχε τὴ συναισθήσει ὅτι τὴ συνεισφέρει ἐκείνη ψήφιζε οὐσιαστικὰ τὴν κατάργηση τοῦ ἐνιαίου τριτοβάθμιου γραφῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, τὸν ὀριστικὸ διαχωρισμὸ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, πού παρέμενε πολυτονικὴ στὸν ὑπόλοιπο κόσμον καὶ σποραδικὰ καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδῃ, ἀπὸ τὴν ἱστορία μιᾶς μονοτονικῆς νεοελληνικῆς γραφῆς, πού θὰ ἄρχιζε νὰ ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία τῆς ἐκδόσεως τοῦ διατάγματος. Ἡ διάσπαση μιᾶς τόσο μακρόχρονης ἱστορίας παραδόσης δὲν φαίνεται νὰ συγκίνησε ἢ νὰ ἀνησύχησε, οὔ ὅμως καὶ νὰ ἐνθουσίασε τοὺς Νεοέλληνες. Δὲν ἀκούστηκαν οὔτε γοεροὶ θρήνοι οὔτε οὐρανομήκειες ἐπευφημίες.

Τὴν καινοτομία αὐτὴ τὴν πρόσεξαν, φυσικά, οἱ λιγοστοὶ νεοελληνιστὲς τῆς ἀλλοδαπῆς, οἱ χιλιάδες ὅμως τῶν ἑλληνιστῶν ἐν τῇ πατρίδι τοῦ κόσμου δὲν τῆς ἔδωσαν καμιὰ ἰδιαίτερη σημασία οὔτε, φυσικά, διανοήθηκαν ποτὲ νὰ τὴν υἱοθετήσουν. Ἡ καινοτομία σιμωπρὸς προκάλεσε στὸ ἐξωτερικὸ –ἂν κρίθηκε κάπου ἄξια νὰ προσεχθεῖ– κάποια περιέργεια καὶ ἴσως κάποιο ἐνδιαφέρον, συχνότατα ὅμως προκάλεσε ἀπορία καὶ ἐνδεχομένως ἐνίσχυσε τὴ γενικὴ περὶ τῆς συγκαταβατικῆς ἀντιμετώπισης τῶν Νεοελλήνων, πού ἔχουν συνηθίσει νὰ τὴν ἀποκαλοῦμε μισελληνισμό. Κανένα ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἢ βυζαντινὸ λόγιον κείμενον δὲν ἐκδόθηκε ἔκτοτε μονοτονικὰ ἀπὸ ξένο ἢ Ἑλληνα ἑλληνιστὴ στὴν ἀλλοδαπή. Ἀκόμη ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα εἶναι μετρημένες στὰ δάκτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ οἱ περιπτώσεις ἔκδοσης μεταβυζαντινῶν δημῶδων –ἀποκατασκευαστικὰ– κειμένων μὲ τὸ μονοτονικόν.⁴ Ἡ ἐπιφύλαξη αὐτὴ εἶναι εὐλογη, ἀφοῦ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀφαίρεση τῶν τόνων ἀπὸ κειμένων πού γράφτηκαν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοὺς πολυτονικὰ ἀποκατασκευαστικὰ ὀλοφάνερα αὐθαίρετη ἀπογύμνωσή τους ἀπὸ ἕνα διακεκριμένο στοιχεῖο τῆς ἱστορικότητάς τους. Καλὰ νὰ θέλουμε νὰ ἀπαλλάξουμε ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ἀπὸ τὸ ἄχθος τῆς πολυτονίας, ὅμως καὶ νὰ θέλουμε νὰ ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὸ ἴδιο ἄχθος ἀναδεδειγμένους καὶ ὅσους τὸ εἶχαν –ἀδιαμαρτύρητα, σημειωτέον– ὑποστηρίξει.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τόσο κατὰ τὴ συζήτηση στὴ Βουλὴ ὅσο καὶ μεταγενέστερα –σὲ κείμενα πρωτογενῶν τοῦ νεωτερισμοῦ– διατυπώνεται ἡ εὐχὴ ἢ ἡ ἐλπίδα ἢ καὶ ἡ αἰσιοδοξία ὅτι δὲν θὰ ἦταν παράλογο –ἀλλὰ ἀπεναντίας προοδευτικὸ καὶ σκόπιμο– τὸ μονοτονικὸ νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὴ γραφὴ τῶν παλαιότερων φάσεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.⁵ Ἀρκοῦσε μόνο νὰ πεισθοῦν οἱ ξένοι μελετητὲς τῆς γλώσσας καὶ τῆς φιλολογίας μας ὅτι ἐμεῖς ὡς οἱ μόνοι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων νόμιμοι κάτοχοι, προστάτες καὶ ρυθμισ-

(*) Ἀνακοίνωση πού ἔγινε, μὲ τὸν τίτλον «Ἐνας σταθμὸς στὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς: ἡ κατάργηση τοῦ πολυτονικοῦ», στὸ συνέδριον «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα: ἀπὸ τὴ σκληρὴ πέτρα στὸ σκληρὸ δίσκο» (Ἀθήνα, 7-10 Ἰουνίου 1995). Ἐδῶ προδημοσιεύεται μὲ κάποιες περικοπές. Θὰ δημοσιευθεῖ ὀλόκληρο στὰ Πρακτικά τοῦ συνεδρίου.

των τυχών της ελληνικής γλώσσας έχουμε δίκιο. Καί ως μό-
νιμοι ιδιοκτήτες της ελληνικής 'Αρχαιότητας, μόνοι εμείς
με τὸ δικαίωμα νὰ τροποποιούμε τὴν ελληνική γραφή κατὰ
κοῦν. Πρόκειται, βέβαια, γιὰ μιὰ τερατώδη αὐταπάτη, πού
γνωρίζουμε σὲ πόσα ἀδιέξοδα μᾶς ἔχει ὀδηγήσει. Τὸ σύν-
ολο αὐτὸ τῆς ιδιοκτησίας τοῦ προαιώνιου ἑλληνισμοῦ βρῖσκε-
τὴν καρδιά τῆς μονοτονικῆς μεταβολῆς.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ

δυσὶ κύρια ἐπιχειρήματα τῶν εἰσηγητῶν της, πού θὰ τὰ ἐξε-
με συνοπτικὰ στὴ συνέχεια, εἶναι ἡ ἐπίκληση ἑνὸς ἀρχαιο-
κοῦ ἁλλοθι καὶ ἡ χρησιμοθηρία, ἐκπαιδευτικὴ καὶ οἰκονο-
μική. Τὸ ἐπιχείρημα ὅτι πρέπει νὰ γράφουμε μονοτονικά, γιὰτὶ
ἡ γραφὴν καὶ οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι διατρέχει τὸ κείμενο
πρακτικῶν τῆς συζήτησης στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ἴδιο
ἐπιχείρημα εἶχε διατυπωθεῖ καὶ δυὸ χρόνια νωρίτερα σὲ ψήφισμα
ἐνέκρωσης πού εἶχαν ὀργανώσει στὸ Πολυτεχνεῖο ἡ Διδα-
κτικὴ Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος, ἡ Ὁμοσπονδία Λειτουργῶν Μέ-
σης Ἑκπαιδύσεως καὶ ἡ Ὁμοσπονδία Ἰδιωτικῶν Ἑκπαιδευ-
τικῶν Λειτουργῶν Ἑλλάδος: «Καμιὰ ἱστορικὴ συνέπεια δὲν ἐπι-
τελεῖ τὴ διατήρηση τοῦ πολυτονικοῦ, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι μεταλε-
πτικὸν κατάλοιπον καὶ δὲν ἀποτελεῖ κλασικὴ μας παράδοση».⁶
τὰ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς –ἐπιλεκτικά: «Οἱ τόνοι καὶ τὰ
πνεύματα δὲν ἦσαν στοιχεῖα τῆς ελληνικῆς γλώσσας... τὸ θέμα
ἐκκίνησε τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους»· ἄλλοι: «Τὸ προηγού-
μεν σύστημα βασάνισε ὅχι μόνο τὴν Παιδεία ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑλλη-
νισμόν γιὰ δυὸ χιλιάδες χρόνια»· ἄλλοι: «Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες
φανερὰ μὲ κεφαλαῖα γράμματα καὶ δὲν χρησιμοποιοῦσαν τό-
νους»· ἄλλοι: «στὸ κάτω κάτω, τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα δὲν
ἐπηρεάζοντο ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα. Εἶναι νεώτερα, ἀλεξαν-
δρινά. Καὶ ἂν τὰ καταργήσουμε, τὰ κείμενά μας θὰ μοιάζουν πε-
ρισσότερο μὲ τὰ ἀρχαῖα πού ἦσαν ἄτονα καὶ ἀπνευμάτιστα» –πα-
ρὰ ἀπὸ τὸν Ξενόπουλο–, καὶ ἄλλοι: «οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύμα-
τα εἶναι στοιχεῖα ἐγγενῆ τῆς ελληνικῆς γλώσσας. Οἱ ἀρχαῖοι
Ἕλληνες ἔγραφαν μὲ κεφαλαῖα, χωρὶς πνεύματα καὶ τόνους».⁷
Ἐλευταῖο αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ τῶν ἐμπειρογνομόνων πού
ἐλήφθηκε τὴ μεταβολή.

Οἱ νεοὶ ἀπὸ τοὺς πολεμίους τοῦ πολυτονικοῦ δὲν ἐπισημαίνει
οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα, κι ἂν δὲν ἦσαν ἀνέκαθεν, ἔγιναν κά-
τι «ἐγγενῆ στοιχεῖα τῆς ελληνικῆς γραφῆς», στὴν ἀρχὴ σπορα-
δικὰ καὶ χωρὶς συνέπεια, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν
ἐκπαιδευτικῶν ὡς καὶ τὴν ἐκπνοὴ τῆς κεφαλαιογραφικῆς βυζαν-
τινῆς γραφῆς, ὅποτε οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα εἶχαν, ὅπως καὶ
ἄλλοτε, χαρακτὴρα χρηστικὸ καὶ πρακτικὸ καὶ ὄχι μουσικὸ,
ὡς διαχωρίζαν τὶς λέξεις καὶ τὶς ἀναγνωστικὰς ἐνότητες μετα-
ξύ τους, διευκολύνοντας ἔτσι τὴν ἀνάγνωσιν, πού ἦταν κατὰ κα-
τὰ φωνητική. Ὁ ἑνάτος αἰώνας, πού μνημονεύεται τόσο κατα-
σκευαστικὰ στὰ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, εἶναι στὴν πραγματικότητά
ἐνῶν μᾶς μεγάλης πολιτισμικῆς ἐπανάστασης, τῆς εἰσαγωγῆς
ἐκπαιδευτικῶν χαρακτήρων, πού, ἐπιταχύνοντας τὴ γρα-
φὴν ὡς συνέπεια τὸν πολλαπλασιασμό τῶν διαθέσιμων βι-
βλίων στὸ Βυζάντιον, τὴν αὔξησιν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ γενικὰ τὴν
ἐκπαίδευσιν τῆς παιδείας.⁸ Τὸ πολυτονικὸ σύστημα πού χρησιμοποιο-
ῦντο ἔκτοτε γιὰ λόγους ἱστορικῆς παράδοσης καὶ πού διατηρή-
θη ἀπὸ τὴν ἀδράνεια, ἐξυπηρετώντας πάντως τὴν εὐχερέστερη
ἀνάγνωσιν τῶν κειμένων, ἦταν στίς βασικὰς παραμέτρους τοῦ
ποῦ χρησιμοποιοῦσαμε κι ἐμεῖς ὡς τὸ 1982.

Ἡ ἀναγωγή στοὺς ἀρχαίους ἡμῶν προγόνους, πού δὲν ἐτόνι-
ζαν οὔτε ἐπνευμάτιζαν ὅπως ἐμεῖς ἀποκλειστικὰ τοὺς κεφαλαιο-
γραφικούς χαρακτήρες πού χρησιμοποιοῦσαν –τοὺς ὁποίους,
σημειωτέον, οὔτε κι ἐμεῖς οἱ Νεοέλληνες τονίζαμε ἢ πνευματίζα-
με: δὲν ἔχω δεῖ ποτέ μου κεφαλαιογράμματο ΚΑΦΕΝΕΙΟΝ μὲ
περισπωμένη–, ἡ ἀναγωγή λοιπὸν αὐτὴ ἦταν ἀπὸ χρόνια. καὶ
προφανῶς ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι, βασικὸ συστατικὸ τῆς νεοελ-
ληνικῆς ἰδεολογίας, πού μὲ μεγάλη εὐκολία ἀγκιστρώνεται μα-
γικά στὴν ελληνικὴ Ἀρχαιότητα παραμερίζοντας μὲ ἀριστοκρα-
τικὴ ἀπέχθεια ἢ ἀπλῶς ἀγνοώντας τὸ μεγάλο διάστημα τῶν
ἐνδιάμεσων αἰώνων πού πρέπει νὰ διανυθοῦν γιὰ νὰ φτάσουμε
ὡς ἐκεῖ.¹⁰ Τὸ ἀρχαιοελληνικὸ ἁλλοθι τῶν μονοτονιστῶν δὲν δια-
φέρει πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων
στοὺς δεκάρικους πού ἐκφωνοῦνταν ὡς τὴν ἐκπνοὴ τῆς δικτατο-
ρίας. Αὐτὴ καὶ μόνο ἡ ἐπίκλησή του ὡς ἐπιχειρήματος ἀκύρωσε
τὴν προβαλλόμενη ἐξίσωσις μονοτονικὸς = προοδευτικὸς, πολυ-
τονικὸς = συντηρητικὸς.¹¹ Ὁ παραμερισμὸς τοῦ ἀξιολογώτατου
μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ μας –πού ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περισπωμένη
καὶ τὰ πνεύματα, μᾶς διατήρησε καὶ ὁλόκληρη τὴν Ἀρχαιότητα
γιὰ τὴν ὁποία τόσο κομπάζουμε– εἶναι ὄχι μόνο ἀντιϊστορικὸς,
ἀλλὰ τελικὰ καὶ ἀντιπατριωτικὸς.

Οἱ νέοι Ἕλληνες δὲν εἴμαστε ἀπόγονοι τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Πλά-
τωνα καὶ τοῦ Περικλῆ –τουλάχιστον ὄχι σὲ τόσο εὐθεῖα γραμμὴ
ὅσο καμαρώνουμε–, ἀλλὰ τῶν ἑλληνόφωνων πολιτῶν τῆς Βυζαν-
τινῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ ἔθνους τῶν Ρωμίων, πού κυριάρχη-
σαν στὴν ελληνικὴ Ἀνατολή. Κι ὅλοι αὐτοὶ οἱ πρόγονοί μας, ἀπὸ
τὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο καὶ πέρα, χρησιμοποιοῦσαν ἀπαρέκ-
κλιτα τὸ πολυτονικὸ, πού ἀριθμεῖ ἱστορία δεκατριῶν ὁλόκληρων
αἰώνων. Οἱ Προνεοέλληνες αὐτοὶ θεωροῦσαν τὸ πολυτονικὸ
ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς γλώσσας τους, πού τὴ μάθαιναν
ἐνιαῖα καὶ χωρὶς περικοπές, καὶ δὲν εἶχαν ποτέ διανοηθεῖ νὰ τὴν
ἀλλάξουν. Ἀκόμη καὶ οἱ ὀλιγογράμματοι, πού ἀγωνίζονταν νὰ
χαράξουν ἀνορθόγραφα τὰ γράμματά τους, σχεδὸν ποτέ δὲν ξε-
χνοῦσαν τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, χρησιμοποιώντας τα
λειψὰ καὶ σφαλερὰ, πάντως χρησιμοποιώντας τα. Ἀκόμη καὶ οἱ
τουρκόφωνοι Καραμανλῆδες τῆς Καππαδοκίας, πού τύπωναν
τὰ βιβλία τους μὲ ελληνικοὺς χαρακτήρες στὰ τουρκικά, δὲν πα-
ρέλειπαν νὰ σημειώνουν τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους. Τὸ ἴδιο
ἔσχισε καὶ στίς δυὸ παραδόσεις τοῦ πολιτισμοῦ μας, στὴ λόγια
καὶ στὴ δημώδη, στὴν πρώτη περισσότερο, στὴ δεύτερη λιγότερο.
Ὡς τὴ μοιραία ἐκείνη συνεδρία τῆς Βουλῆς. Οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύ-
ματα ὑπῆρξαν ἓνα συστατικὸ τῆς πολιτισμικῆς μας παράδοσης
–τῆς ἴδιας ἐκείνης παράδοσης πού ἔχουμε τοποθετήσει στὸ
ἐθνικὸ εἰκονοστάσι– καί, παρὰ τὴν ὁμολογημένη ἀντικειμενικὴ
ἀχρηστία τους, δὲν ἦταν περισσότερο ἄχρηστα ἀπὸ σημάδια πού
σημειώνονται στὴ γραφὴ ἄλλων μεγαλύτερων καὶ δυσκολότερων
στὴ γραφὴ γλωσσῶν.

ΕΥΕΞΑΠΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Τὸ περίεργον εἶναι –καὶ ἀξίζει νὰ τονιστεῖ– ὅτι ἡ κατάργησις τοῦ
πολυτονικοῦ καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ μονοτονικοῦ δὲν ἀποτελέσει
ποτέ λαϊκὸ αἶτημα ἢ γενικευμένη ἀπαίτησις τῶν Ἑλλήνων διανο-
ουμένων. Θεσμοθετήθηκε σὲ ἓνα πολιτικοἰδεολογικὸ κενό, πού
δυστυχῶς συνεχίζεται ἐπιτεινόμενο ὡς προέκτασις τοῦ ἀσυνάρ-
τητου ἐθνικισμοῦ καὶ τῆς ὁλέθριας καθαρεύουσας τοῦ Παπαδό-
πουλου, χωρὶς νὰ συζητηθεῖ εὐρύτερα ἢ νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη καὶ
ἄλλων ἀρμοδίων, ὅπως εἶχε συμβεῖ σὲ παρόμοιες περιπτώσεις στὴ

Σοβιετική Ένωση, στη Γαλλία, στην Ίσπανία και άλλοι. Δεν είναι καθόλου ακριβές αυτό που ειπώθηκε στη Βουλή, ότι πρόκειται «για μιὰ ούσιαστική επανάσταση που χρόνια οί προσοδευτικοί άνθρωποι του τόπου μας αγωνίζονταν νὰ ἐπιβάλουν». ¹² Ούτε ὁ παρατιθέμενος κατάλογος Νεοελλήνων που κατά καιρούς εισηγήθηκαν τὴν ἀπλοποίηση τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἐντελῶς πειστικός. Καλοπροαίρετοι καὶ ἀξιόλογοι οἱ περισσότεροι, δύσκολα θὰ μπορούσαν νὰ καταταγοῦν συλλήβδην στοὺς στενότερα ἐννοούμενους «προοδευτικούς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας»: οἱ ἀκαδημαϊκοὶ λ.χ. διδάσκαλοι Αἰγινίτης, Ἀμαντος, Ἀναγνωστόπουλος, Μπαλάνος, καὶ Καλιτσουνάκης, καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν γλωσσολόγων μας, ὁ Γεώργιος Χατζιδάκης, ὁ Ξερόπουλος, καὶ μερικοὶ ἄλλοι λιγότερο γνωστοί, ¹³ καὶ ἐπίσης ἀνάμεσα τους καὶ ὁ μέγιστος τῶν φιλόλογων τοῦ αἰῶνα μας, ὁ Γερμανὸς Wilamowitz. ¹⁴ Σὲ κάθε ὅμως περίπτωση, ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Wilamowitz καὶ τῶν ἄλλων «προοδευτικῶν» –χρησιμοποιοῦν ἐδῶ γιὰ τελευταία φορὰ τὰ εἰσαγωγικά, ἂν καὶ τὰ ἐννοῶ κάθε φορὰ που κάνω λόγο γιὰ προοδευτικούς καὶ συντηρητικούς–, ἡ ὑπόθεση ἔμενε στὴ μέση ἢ ἦταν ἓνα ἀπλὸ εὐχολόγιο γιὰ κάποιο ἀπροσδιόριστο μέλλον. Ἔμενε στὴ μέση, γιατί, ὅπως εἰπώθηκε ἤδη, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ λαϊκὸ αἶτημα. Κορυφαῖοι Νεοέλληνες, ἄλλοι λιγότερο ἄλλοι περισσότεροι προοδευτικοί, ὅπως παλαιότερα ὁ Ἰωάννης Βηλαράς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, ὁ Νίκος Καζαντζάκης, καὶ ἀργότερα ὁ Δημήτρης Γληνός, ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης, καὶ ὁ Γιάννης Κακριδής, χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἴδιοι τὸ μονοτονικὸ στὰ γραπτά τους, ἀπὸ πεποίθηση χωρὶς ἄλλο, ἀλλὰ λιγάκι καὶ γιὰ νὰ ταράξουν τὰ νερά. Περισσότερο ἀπ' ὅλους προχώρησε καὶ ὑπῆρξε συνεπὴς ὁ Γιάννης Κακριδής, προικισμένος φιλόλογος καὶ δάσκαλος δραστικός, που εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ ἐμπλακεῖ στοὺς σχολαστικούς καὶ ἀρχαιομανεῖς μαιάνδρους τῶν συναδέλφων του τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν.

Ἡ χούντα συμπαρέσυρε καὶ τὴ λόγια ἐλληνικὴ γλῶσσα στὴν κατάρρευσή της, καὶ ἄφησε ἀνοιχτὸ τὸ πεδίο γιὰ τὴ θριαμβευτικὴ ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Ἡ καθιέρωση μάλιστα τῆς δημοτικῆς ἔγινε ἀπὸ τὴ συντηρητικὴ παράταξη. Στὴν προοδευτικὴ δὲν ἔμεναν πολλὰ περιθώρια ρηξικέλευθων γλωσσικῶν πρωτοβουλιῶν, καὶ ἔγινε ἀμέσως φανερό ὅτι τὸ πολυτονικὸ θὰ ἦταν τὸ ἔσχατο πρὸς ἐκπόρθηση ὄχυρό. Ἀντίσταση καμιά δὲν ὑπῆρχε. Οἱ σημαντικότεροι διανοούμενοι, ὅσοι εἶχαν ἀπομείνει ὄρθιοι, εἶχαν τεθεῖ στὸ περιθώριο. Στὸ ἀνοιχτὸ αὐτὸ πεδίο ἄρχισαν νὰ ἀναπτύσσονται διάφορα δημοτικιστικὰ κινήματα, μὲ πολιτικὸ ἢ κομματικὸ χαρακτήρα τὰ περισσότερα ἢ ἀπλῶς μὲ τὰ γλωσσικὰ ἄγχη καὶ τὰ αἰσθήματα καταπίεσης τοῦ πρόσφατου καὶ τοῦ ἀπώτερου παρελθόντος. Ἀπὸ τὸν τελευταῖο αὐτὸν ἀναβρασμὸ ἀναδύθηκε ἓνα παντοδύναμο γλωσσικὸ κίνημα, που μπορεῖ νὰ ἀποκληθεῖ **εὐέξαπτος δημοτικισμός**, ἓνα εἶδος ἀνάποδου μιστριωτισμοῦ, μὲ καταβολές στὸν ἐκπαιδευτικὸ καὶ θεωρητικὸ δημοτικισμό κυρίως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ὄχι μόνο. Θιασῶτες τοῦ εὐέξαπτου αὐτοῦ δημοτικισμοῦ –μὲ χαρακτηριστικὰ τὴ μανία καταδίωξης, τὸ κυνήγι φαντασμάτων συντηρητικῶν κινδύνων, τὸ ἀλάθητο, τὴν εὐθιξία καὶ τὸν ἀγωνιστικὸ φανατισμό–, θιασῶτες του λοιπὸν ἦταν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μονοτονικοῦ. Τὸ πνεῦμα τῆς γλωσσικῆς ἀσυνδοσίας που καλλιεργήθηκε ἔκτοτε καὶ που ἔχει φέρει τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα στὸ χεῖλος τῆς κατάρρευσης καὶ τῆς παρακμῆς εἶναι τὸ ἐπιγέννημα γλωσσικῶν φανατισμῶν ἐναντίον ἀνύπαρκτων ἀντιπάλων καὶ ἐχθρῶν.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα που μνημονεύονται ὡς ἐμπνευστὲς, σινηγοροί, θεωρητικοὶ καὶ ἀγωνιστὲς τοῦ μονοτονικοῦ εἶναι βλαβερὰ, ἀξιόλογα καὶ σεβάσμια. Δὲν ἀναφέρεται ὅμως σχεδὸν ποιοὶ δὲν ἦταν ὁπαδοί του. Οἱ περισσότεροι, ἐξίσου σοβαροὶ καὶ σεβάσμιοι καὶ δημοτικιστὲς μὲ παράδοση, ὅπως λ.χ. ὁ Παλαμάς, Σικελιανός, ὁ Σεφέρης, ὁ Ἐλύτης καὶ πλῆθος ἄλλων, δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ θιασῶτες ἢ σινηγοροὶ τοῦ μονοτονικοῦ. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ψευδοεξίσωσης τοῦ προοδευτισμοῦ μὲ τὸ μονοτονικὸ ὅτι οἱ σφοδρότεροι ἀντίπαλοί του δὲν ὑπῆρξαν οἱ λογιώτατοι πρῶην καθαρευουσιάνοι–, οἱ ὅποιοι ἀπλῶς ὑπεχώρησαν στὰ κλύφη τους καὶ δὲν δέχονται καμιά ἐπαφὴ μὲ τὴ διαμορφωμένη γλωσσικὴ πραγματικότητα, που ἀπλῶς τὴ βδελύσσονται καὶ τὴν ἐξορκίζουν –εἶναι οἱ παλιομερολογίτες τοῦ γλωσσικοῦ Ἀντίπαλοί του ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ ἀξιόλογοι διανοούμενοι τοῦ προοδευτικοῦ χώρου μὲ ἀγωνιστικὸ παρελθὸν καὶ μὲ καλλιέργεια, ὅπως λ.χ. ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης, ὁ Νικηφόρος Βρεττός, ὁ Δημήτριος Λουκάτος καὶ ἓνα σημαντικό τμήμα τῆς σπουδαίας νεοελληνικῆς διανόησης, ἀριστερῆς καὶ ὑπεράνω κομμάτων. Ἐνας μάλιστα ἀπὸ τοὺς νέους διανοομένους τῆς ἀποκαταστάσεως, ὁ Ἀγγελὸς Ἐλεφάντης, ἔγραψε σὲ χρόνον ἀνύποπτον, Μάρτιο-Ἀπρίλιο τοῦ 1979, ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα ἀντιμονοτονικά κείμενα που ἔχουν γραφεῖ, ὅπου ἀντικρούοντας εὐγλωττὰ μονοτονικά ἐπιχειρήματα, στηλιτεύει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα τὴν ἀρχαιοπληξία καὶ τὴν ἀφελὴ προγονολογία. ¹⁵ Σταματῶ ἐδῶ γιὰ σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ παρουσιάσω τὴν προβληθεῖσα καὶ προβολόμενη ἐπιχειρηματολογία καὶ ἀντεπιχειρηματολογία. Αὐτὸ θὰ ἦταν ἄσκοπο. Ἡ ὑπόθεση εἶναι κερδισμένη ἀναπόσπαστα καὶ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴ μονοτονία. Σκοπὸς μου, ὅπως εἶπα καὶ στὴν ἀρχή, εἶναι ἀπλῶς νὰ περιγράψω τὸ γεγονὸς, τοποθετώντας τὸ συνάμα στὰ ἱστορικά του συμφραζόμενα καὶ ἀνιχνεύοντας αἰτία του· ἔτσι, γιὰ τὴν ἱστορία.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΗ

Δεύτερο ἐπιχείρημα τῶν εισηγητῶν ἦταν ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀκούφιση τῶν μαθητῶν. Ἡ χρῆση τῶν πνευμάτων καὶ τῶν τόνων «μαραίνει τὸ πνεῦμα, δεσμεύει τὴ σκέψη, ναρκοθετεῖ τὴ μάθησιν καὶ κλονίζει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν παιδιῶν πρὸς τὸ σχολεῖο». ¹⁶ «Τὰ παιδιά», γράφει ἄλλος, «θὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς ἀνατομολογίας που τὰ κατέχει ἀπὸ τὴν πρώτη τάξη ὡς τὴν τελευταία. Καὶ ἔτσι θὰ μπορέσουν νὰ ἐκφράσουν πιὸ ἄμεσα τὸν ἑαυτὸ τους καὶ περισσότερο ἀληθινά. Μὲ τὴν ἀποδέσμευση τῆς ἐκφραστικότητος δύνάμης θὰ δραστηριοποιηθεῖ ἡ νοημοσύνη τους καὶ βελτιωθεῖ ἡ ἀπόδοσή τους». ¹⁶ Ὑστερα ἀπὸ δεκαετίαν συναπτοχρόνια ἐφαρμογῆς τοῦ ὑπάρχουν στοιχεῖα που νὰ δείχνουν ὅτι συνέβησαν αὐτὰ τὰ θαυμάσια; Κανένα ἀπολύτως. Τὸ ἀντίθετό μάλιστα.

Ἀπὸ ἔγκυρους ἐκπαιδευτικοὺς κύκλους πληροφοροῦμαι ὅτι τὴν τελευταία δεκαετία 30 περίπου τοῖς ἑκατὸ τῶν ἀποφοίτων τῶν δημοτικῶν μας σχολείων εἶναι λειτουργικὰ ἀγράμματοι, δὲν γνωρίζουν δηλαδὴ νὰ γράφουν ἢ νὰ διαβάζουν ἢ καὶ τὰ δύο. Καὶ εἶναι πρόσφατα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πανελληνίου διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν πρόσληψη δημόσιων ὑπαλλήλων, ὅπου πάνω ἀπὸ τὴ μισή ἐξ ἑξαβίου ἐξέγραψαν μόνο οἱ 7 στοὺς 100 ὑποψηφίους. Σημειῶνω ἐν παρορῳ ὅτι τὰ ἀναγραφόμενα στὰ Πρακτικά τῆς Βουλῆς ποσοστὰ ἀποτυχίας τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων τοῦ 1977 εἶναι πολὺ κατώτερα ἀπὸ τὰ ποσοστὰ ἀποτυχίας τοῦ φετινοῦ (1995) διαγωνισμοῦ δημόσιων ὑπαλλήλων. ¹⁷

ας άλλος αριθμός που μνημονεύεται συχνά στα Πρακτικά Βουλής είναι ότι, όπως υπολογίζεται, ο μαθητής του Δημοτικού του Γυμνασίου χρειάζεται περίπου 6.000 ώρες και περισσότερο, για να διδαχθεί τα πνεύματα και τους τόνους ή, πιθανόν, 6.000 ώρες για τη γραμματική της γλώσσας μας, «*από τοίς 3.000 αφιερώνονται στον δήθεν όρθο τονισμό*».¹⁸ Αριθμωπραγματικά ύψηλοί, αν υπολογιστεί ότι το σύνολο των δικών ωρών ενός έτους δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 1.000 ώρες. Δηλαδή, για τους κανόνες του τονισμού απαιτούνται περίπου διδακτικά έτη στο σύνολό τους; Κάπου κάποιος έχει λάθος. Και επίσης αναφέρονται οι αριθμοί των 80 κανόνων γραφίας και των 213 διαφορετικών στοιχείων στα πληκτρο- της στοιχειοθεσίας.¹⁹

Αμφιβάλλει κανείς ότι χωρίς κανόνες τονισμού και όρθο-ίας ή μάθηση της ελληνικής γραφής είναι ευκολότερη. Άνα-τηκε όμως ποτέ κανείς τον μαθητή που μαθαίνει κινεζικά, ρικά ή κορεατικά, για να αναφέρω τρεις μόνο χώρες που το-ωτικό τους επίπεδο όπωσδήποτε δεν είναι κατώτερο του δι-ας; Και είναι η όρθογραφία μας δυσκολότερη από την-γραφία της αγγλικής γλώσσας; Μήπως το γεγονός ότι, όπως-αι, οι ασιατικής καταγωγής μαθητές είναι στατιστικά οι έξυ-ροι στον κόσμο δεν δείχνει ότι η μεγάλη δυσκολία, ασύγκρι-γαλύτερη από τη δική μας, της εκμάθησης των κανόνων-γραφίας των γλωσσών τους δεν τους έχει επηρεάσει αρνητι-Ι διδασκαλία των κανόνων του ελληνικού τονισμού ήταν η-καλία των κανόνων της εκμάθησης ενός συστήματος στο-έπρεπε αναγκαστικά να προσαρμόζεται ή πράξη της-ης με τη δοκιμή και το λάθος. Ήταν μία άσκηση διανοη-πειθαρχίας, μία κλασική, νομίζω, διαδικασία μάθησης και-σης προβλημάτων. Όπως γράφει και ο Έλεφάντης, «*ή ψυ-νοητική διαδικασία της μάθησης είναι εξίσου εύκολη ή εξί-ύσκολη και με την ψιλή και με την περισπωμένη*».²⁰

ΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΕΙΑ

Πιαστικά όμως εισηγητές του μονοτονικού δεν ήταν ούτε οι-ιστές του φανατισμένου δημοτικισμού ούτε οι κηδόμενοι-ή μάθηση των Έλληνοπαιδων ή οι νοσταλγοί μιας μακρινής-της Αρχαιότητας. Εισηγητές του υπήρξαν κατά κύριο λόγο-χειρηματίες των εφημερίδων και κατά δεύτερο λόγο, από-πρασκήνια, οι τεχνοκράτες, και μάλιστα οι τεχνοκράτες της-οφορικής. Με πρωτοπόρο τη Μακεδονία της Θεσσαλονίκης-οργησαν και αρκετές εφημερίδες της Αθήνας – *Έθνος*, *Έλευ-τυπία*, *Καθημερινή*, *Βήμα* κ.ά. – να υιοθετήσουν μία *sui-ge-neris* μορφή μονοτονικού, πολύ προτού συγκινηθούν οι μα-ς του μονοτονικού και οι αρμόδιοι νομοθέτες.²¹ Απορώ λίγο-ους αριθμούς που μνημονεύονται στα Πρακτικά της Βουλής,-υπολογίζεται επωνύμως ή εξοικονόμηση χρόνου και χρή-ς στις εφημερίδες κατά τα 2/3 από την κατάργηση των τόνων-ων πνευμάτων, γιατί έτσι μειώνονται αντίστοιχα οι κινήσεις-στοιχειοθέτη, τα τυπογραφικά λάθη και οι διορθώσεις. Το-ονομούμενο ποσόν ένας δημοσιογράφος το ανέβαζε το 1972-πέντε δισεκατομμύρια. Υπολογίστηκε επίσης ότι με την κα-ήση των πνευμάτων και των πολλών τόνων οι δαπάνες για-τοιχειοθέτηση και την εκτύπωση θα περιοριζόνταν κατά-²² Ο πρώτος αριθμός των πέντε δισεκατομμυρίων δεν είναι-ς αν αναφέρεται στην εκτύπωση μιας ή του συνόλου των

εφημερίδων το 1972, μιάς ημέρας ή περισσότερων. Έτσι κι-άλλιώς δεν μπορεί να ισχύει, αφού υπολογίζεται με βάση μι-α τε-χνολογία που είναι σήμερα έντελως ξεπερασμένη. Οί στοιχειοθέ-τες των εφημερίδων τείνουν πιά να αντικατασταθούν από τους-χειριστές ηλεκτρονικών πληκτρολογίων, που κάνουν άλλου-είδους, οικονομικότερες, κινήσεις, ειδικότερα στη διόρθωση. Ούτε, όμως, το 40% ως εξοικονόμηση σε σχέση με το συνολικό-κόστος της παλαιάς εκτύπωσης μπορεί να είναι σωστό. Με την-είσαγωγή του μονοτονικού ή εξοικονόμηση των κινήσεων πλη-κτρολόγησης δεν μπορεί να υπερβαίνει το 15%, ασημαντή δη-λαδή επιβάρυνση σε σχέση με το συνολικό κόστος της έκδοσης-μιας εφημερίδας.

Παρατηρώ ότι η ραγδαία εξάπλωση των ηλεκτρονικών επεξερ-γαστών κειμένου, που έχουν σχεδόν πλήρως υποκαταστήσει τις-γραφομηχανές – και αναμένεται ότι θα τις υποκαταστήσουν πλή-ρως ως το 2000 –, είναι ευεργετική για όσους συνεχίζουν να χρησι-μοποιούν το πολυτονικό. Υπήρξε εποχή που ήταν δύσκολο να-βρεθεί στην αγορά γραφομηχανή με τόνους και πνεύματα, πρ-άγμα που δημιουργούσε ένα είδος καταναγκασμού χρήσης μο-νοτονικών μόνο μηχανημάτων γραφής. Με τους επεξεργαστές-κειμένων είναι πιά πολύ εύκολο να εγκατασταθούν εναλλακτικά-προγράμματα, πολυτονικά ή μονοτονικά. Υπάρχει δηλαδή του-λάχιστον ή δυνατότητα επιλογής. Και, όπως εύκολα διαπιστώνε-ται από την ανάγνωση του προγράμματος του συνεδρίου, όλοένα-και περισσότερες πολυτονικές γραμματοσειρές σχεδιάζονται και-βγαίνουν στην αγορά. Και δεν είναι ίσως ανάγκη να συμπληρώ-σω ότι η θριαμβεύουσα ιδιωτική πρωτοβουλία και η παντοδυνα-μία των όλοένα ισχυρότερων συγκροτημάτων τύπου επιβάλλο-νται τώρα πολύ ευκολότερα από πριν σε όλα τα επίπεδα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το μέλλον ανήκει πιά στο μονοτονι-κό. Ο καταγισμός των Μ.Μ.Ε., ή διδασκαλία στο σχολείο, οι-πληθυνόμενες όπτικές έντυπώσεις έχουν ήδη δημιουργήσει έθι-σμούς που δεν εξαλείφονται. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι το-μονοτονικό συνάντησε και συναντά ακόμη ισχυρές αντιστάσεις-και απέχει πολύ από το να έχει πλήρως επιβληθεί. Δεν έχω υπόψη-μου στατιστικές, έχω μόνο υπόψη μου μία παλιά μέτρηση – του-1986 – όπου αναφέρεται ότι το μονοτονικό έχει επεκταθεί και κα-θιερωθεί στα 67% των έντυπων – το ατονικό στα 15% –, ενώ το-πολυτονικό, σε διάφορες παραλλαγές του, παραμένει στα 18%.²³ Περισσότερο όμως από την ποσότητα έχει σημασία ή ποιότητα. Όλοι σχεδόν οι εκδοτικοί οίκοι εκδίδουν βιβλία τους και σε πο-λυτονικό ή κυρίως σε πολυτονικό, που το προτιμούν, όπως φαίνε-ται, πολλοί από τους πιο έγκριτους σύγχρονους συγγραφείς και-διανοομένους μας, ίσως οι περισσότεροι. Ολόκληροι επίσης το-μείς της κοινωνίας – με ισχυρότερο την Εκκλησία – δεν έχουν υί-οθετήσει το μονοτονικό. Είναι ενδιαφέρον ότι το πολυτονικό το-χρησιμοποιούν νέοι ποιητές και όλοένα περισσότεροι νέοι διανο-ούμενοι.²⁴

Αναφέρονται επίσης και όρισμένα πειραματικά δεδομένα, που-μού είναι δύσκολο να εγγυηθώ για την έγκυρότητά τους, παρ’-όλο που λέγεται ότι προέρχονται από επιστημονικές έρευνες: Μία-πρώτη έρευνα, που έγινε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, κατέ-ληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν «*άδυναμίες εφαρμογής στην-πράξη των κανόνων του μονοτονικού συστήματος. Καθώς οι-εξαιρέσεις είναι πολλαπλάσιες των βασικών κανόνων, ο μαθητής-αναγκάζεται να κάνει μία πολύπλοκη νοητική διεργασία, γιατί ο-τονισμός δε λειτουργεί άβιαστα και λογικά*». Η δεύτερη έρευνα,

πού έγινε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, «ἀποδεικνύει ότι τὸ μονοτονικὸ σύστημα προξενεῖ στὰ παιδιά καὶ στοὺς νέους, καταφανῶς καὶ μὲ ἀξανάμενο ρυθμὸ, ἀφασικά προβλήματα δυσλεξίας, δυσγλωσσίας, δυσορθογραφίας καὶ ἀλαλίας».²⁵

«Ὅποια καὶ νὰ εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πορίσματα, ἡ κατάστασις δὲν εἶναι ἀναστρέψιμη. Φαίνεται πάντως ὅτι θὰ ὑπάρχουν πάντοτε ρομαντικοὶ καὶ ἰδεαλιστὲς τοῦ πολυτονικοῦ, πολὺ πέρα ἀπὸ κάθε εἶδους συντηρητισμὸ ἢ προοδευτισμὸ, πού θὰ γράφουν τὴ γλῶσσα μας μὲ τὴ γραφὴ πού τοὺς ἀρέσει, καθιερώνοντας ἔτσι μιὰ νέα ἐθνικὴ σχιζοφρένεια. Ἴσως μάλιστα κάποτε νὰ ὑπάρξουν καὶ κινήματα ἐπιστροφῆς. Σημειῶνω ἐδῶ μιὰ τέτοια περίπτωση, πού ξεκίνησε μάλιστα ἀπὸ τὸ χῶρο ὅπου βρισκόμαστε, τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Ἀθήνας, καὶ μ' αὐτὴ θὰ τελειώσω. Τὸ κείμενο τὸ ὑπογράφει ὁ ἄγνωστός μου κ. Βαγγέλης Μπιτσώρης. Τὸ παραθέτω χωρὶς σχόλια, ἀφοῦ τὰ λέει ὅλα. Πρόκειται γιὰ σημείωμα προτασσόμενο στὸ 19ο τεῦχος –Ἰουνίου 1994– τοῦ Δελτίου τοῦ Κέντρου Λογοτεχνικῆς Μετάφρασης τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου. Στὸ σημείωμα ἐξηγεῖται ἡ ἐπάνοδος τοῦ περιοδικοῦ στὸ πολυτονικὸ σύστημα «δῶδεκα περίπου χρόνια μετὰ τὴν κρατικὴ καθιέρωσις τοῦ μονοτονικοῦ καὶ τὴ σχεδὸν καθολικὴ ἀποδοχὴ του, δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ». «Ἡ τύχη τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας», γράφει ὁ κ. Μπιτσώρης, «δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴ χρῆσις τῆς ἐντὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δεξιότητά της στὴν ξένη ἐν γένει... Μὲ τὸν ἱστορικὸ τονισμὸ στηρίζουμε κυρίως δύο πράγματα. Πρῶτον, τὴν πληρέστερη κατανόησις καὶ δημιουργικὴ χρῆσις τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας μέσω τῆς ὁμαλῆς "ἔνταξης" τῆς στὴν ἱστορικὴ ἀνέλιξις τῆς σύνολις ἐλληνικῆς γλώσσας – κυρίως γραπτῆς. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Γουτεμβέργιου οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε δὲν τὸ θέλουμε, συνοδεύουν καὶ θὰ συνοδεύουν τοὺς Ἕλληνες καὶ ξένους ἀναγνώστες τῶν ἐντυπῶν κειμένων –τουλάχιστον– τῆς ἀρχαιοελληνικῆς καὶ βυζαντινῆς γραμματείας. Αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων στὴ γραφὴ τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου δίνει στὸν σύγχρονο Ἕλληνα ἀναγνώστη τὴ συναίσθησις ὅτι μετέχει δυνάμει στὴ διαχρονικότητα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας». Καὶ καταλήγει: «Ἡ μελλοντικὴ Ἐνωμένη Εὐρώπη, ἐφόσον θέλει νὰ ἔχει συνειδήσις τῆς ἱστορικότητάς της, πρέπει νὰ προστατεύσει τὶς γλῶσσες τῶν πολιτῶν της. Οἱ Ἕλληνες, ὡς Εὐρωπαῖοι πολῖτες, ὀφείλουν, πρῶτοι αὐτοί, νὰ διασφαλίσουν τὴν ἱστορικότητα τῆς γλώσσας τους».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἡ πολὺχρονη ἀπουσία μου ἐκτὸς Ἑλλάδος μοῦ ἔχει στερήσει τὴ δυνατότητα ἀμεσότερης πρόσβασις στὴν τρέχουσα νεοελληνικὴ βιβλιογραφία. Χρησιμοποίησα γιὰ τὴν ἀνακοίνωσή μου τὰ ἐξῆς βοηθήματα: Ἡ δίκη τῶν τόνων (ἡ πειθαρχικὴ δίκαις τοῦ καθηγ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ), Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα χ.χ., τὰ Πρακτικά τῆς Βουλῆς (ὀλομέλεια) τῆς συνεδρίας τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1982, σ.σ. 456-470 (=ΠΒ), τὸ ἄρθρο τοῦ Ἑμμανουὴλ Κριαρά «Τὸ καθιερωμένο μονοτονικόν», γραμμένο τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1983 – Ἐ. Κριαράς, *Λόγιοι καὶ δημοτικισμοί*, Ἀθήνα 1987, σ.σ. 129-139), κείμενο ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς καινοτομίας τοῦ μονοτονικοῦ, γραμμένο μὲ μετριοπάθεια καὶ ἡπιότητα, σύμφωνα τῶν περιοδικῶν Ἀντί καὶ Ὁ Πολίτης καὶ λιγοστὰ ἄλλα δημοσιεύματα. Ἀναζητώντας τὴν τελευταία βιβλιογραφία σὲ ἀθηναϊκὰ βιβλιοπωλεῖα βρήκα ἐπίσης τὸ βιβλίον: Χαρά Τσικοπούλου, *Ἡ μονοτονικὴ γραφὴ, ὁ σύγχρονος δούρειος ἵππος*, β' ἔκδοσις ἐπαυξημένη, Ἀθήνα 1995, βιβλίον ἀπαράδεκτο στὰ συμπεράσματά του ἀλλὰ χρήσιμο γιὰ τὶς πληροφορίες του (πού ὅμως δὲν μπορῶ νὰ γνωρίζω ἂν εἶναι πάντοτε ἀκριβεῖς) καὶ γιὰ τὴ βιβλιογραφία του. Σύμφωνα μὲ τὸ βιβλίον αὐτό, ἡ καθιέρωσις τοῦ μονοτονικοῦ ὀφείλεται σὲ σκοτεινὲς δυνάμεις τῆς ἀλλοδαπῆς, ποὶ «μεθοδεύουν τὸν ἀφελλινισμὸ τοῦ λαοῦ μας καὶ τὸν ὀλοσχερὴ ἐθνικὸ ἀφανισμὸ μας» – οἱ δυνάμεις αὐτές, ὅπως ἐξηγεῖται παρακάτω, εἶναι τὸ Βατικανόν, ὁ Σιωνισμὸς καὶ τὸ πολυεθνικὸ κεφάλαιο (!).

2. Γιὰ τὰ φρονήματά μου αὐτὰ ἔχω ἐπισύρει μιὰν ἐπίπληξις – βλ. *Ἕλληνα* (1994), 514, 532. Εἰδικότερα κατηγοροῦμαι ὅτι δὲν δέχθηκα νὰ ἀναιεχνύω πολυτονικὰ καὶ μονοτονικὰ ἑλληνικά κείμενα στὴν ἔκδοσις τῶν πρακτικῶν τοῦ θνοῦς συνεδρίου πού ἐξέδωσα –«στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀνεξήγητης συντηρητικότητας»– καὶ ὅτι τὸ σύστημα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας πού ἔχω ἐπιλέξει εἶναι «ἀσύμφορο, κάποτε» καὶ «ὑπερσυντηρητικόν». Ὁ Μανόλης Γιαλουράκης –Αὐριανή τῆς 4/10/1983– ζήτησε τὴν ἀπαγόρευσις τῆς ἐκτύπωσης πολυτονικῶν κειμένων, μὲ νόμο: «Τὸ πνεῦμα τῆς Ἀλλαγῆς δὲν φτάνει ἀπὸ μόνο του. Χρῆζεται κάποτε καὶ τὸ τσεκούρι τοῦ Κολοκοτρώνη!».

3. ΠΒ, 465.

4. Ἡ μόνιμη περίπτωσις, πού γνωρίζω, εἶναι ἡ θαυμάσια κατὰ τὰ ἄλλα ἔκδοσις τῶν Αἰσώπου Μύθων τοῦ Ἀνδρονίκου Νουκίου καὶ τοῦ Γεωργίου Αἰτωλοῦ, φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ Γ. Μ. Παράσογλου, Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη Ἑριθίας, Ἀθήνα 1993.

5. Ἐ. Κριαράς, «Τὸ καθιερωμένο», σ.σ. 136-137: «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὀρισμένοι κλασσικοὶ φιλόλογοι τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶναι σκεπτικοὶ ἢ ἀρνητικοὶ μπροστὰ ἐνὸς νέου συστήματος. Τοὺς ἀνατρέπει συνήθειες μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς ἢ καὶ αἰώνων. Καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ θέμα μας... γιατί πλῆθος νεοελληνικῆς λέξεως σπέρνουν ἀπόλυτα ἢ ἐν μέρει μὲ λέξεις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἀκόμη συνδέονται τὸ θέμα μὲ τὸ ζήτημα πῶς θὰ τυπώνονται τὰ μεσαιωνικά καὶ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα. Τὸ ζήτημα σχετικὰ μὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα ἐνδιαφέρει καὶ ἐμᾶς καὶ ἐπιστάται πάντοτε... Ἐχὼ πάντως τὴ γνώμη ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐπρεπε νὰ καθιερωθεῖ καὶ γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά τοῦ λυκείου τὸ μονοτονικόν».

6. Ἀγγελος Ἐλεφάντης, «Οἱ τόνοι καὶ τὰ πνεύματα τοῦ κακοῦ», Ὁ Πολίτης τεῦχος 25, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1977, 13.

7. ΠΒ 457, 459, 460, 462, 466.

8. Βλ. π.χ. T.C. Skeat, *The Use of Dictation in Ancient Book-Production, Proceedings of the British Academy*, XLII (1958), 179-208. Γιὰ τὸν λειτουργικὸ ἐνίοτε ρόλον τόνων πέρα ἀπὸ τὴν καθιερωμένην χρῆσιν τοὺς βλ. J. Noret, *Notes de punctuation et d'accentuation byzantines*, *Byzantion*, LXV (1995), 79-88.

9. ΠΒ, 457, 459, 464, 466. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ καὶ γιὰ τὴν εἰσαγωγή τῆς μικρογράμματος γραφῆς, βλ. P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin*, Παρίσι 1971, 112 κ.έ., 118 κ.έ.

10. Βλ. τὸ σύντομο μελέτημά μου «Οἱ περιπέτειες τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας Παλίμψηστον», τεῦχος 4 (1987), 205-212.

11. Ὁ Ἐ. Κριαράς –Ἀντί, τεῦχος 336, 2 Ἰανουαρίου 1987, σ. 44-45– κατατάσσοντας τοὺς ἀντιπάλους τοῦ μονοτονικοῦ σὲ τρεῖς κατηγορίες, πού θυμίζουν λίγο τοὺς κύκλους τῆς Κόλασις τοῦ Dante: «Τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀποτελοῦν ὀρισμένοι "φύσει" συντηρητικοί, πού κάθε νεοτερισμὸς τοὺς ἀναστατώνει... Μιὰ δευτέρη κατηγορία συγκροτοῦν ὀρισμένοι φιλόλογοι-ἐρευνήτες... πού ἔχουν τὴν ἐμπειρία πῶς καὶ πῶς κλονίζεται τὸ γόητρό τους ἂν δεχτοῦν κάτι πού αὐτοὶ δὲν τὸ εἶχαν. Στὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ νωχελεῖς». Βλ. καὶ Ἀντί, τεῦχος 336, 10/16 Ἀπριλίου 1987, 49. Στὸν Πολίτη, τεῦχος 26, Μάιος 1979, 56-58, ἀντικρούεται τὸ ἀρχαιοελληνικὸ ἄλλοθι ἀπὸ τὴν Ἀλόη Σιδερέη, πού ὅμως καταλήγει σὲ ἴδια: «Ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες λοιπόν, ἔτσι καὶ ἐμεῖς δὲ χρειαζόμαστε τὸ αὐτὸ ξανδρινὸ τονικὸ σύστημα». Οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες, πού ἐπίσης δὲν τὸ χρῆζονταν ἀλλὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν, ἐξαφανίζονται.

12. ΠΒ 450.

13. ΠΒ 462, 467.

14. Ἐ. Κριαράς, «Τὸ καθιερωμένο», 137-138.

15. Ὁ Πολίτης, τεῦχος 25, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1979, 13-16.

16. Ὁ Πολίτης, τεῦχος 25, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1979, 13 καὶ ΠΒ 464. Βλ. καὶ ΠΒ 461: «ἀπαλλαγὴ τῆς ἐλληνικῆς γραφῆς ἀπὸ τὶς ἀλυσίδες τῆς, πού τὴν κρατοῦν δέσμια κατατυραννώντας τὴ μάθησις».

17. ΠΒ 463-464.

18. Ὁ.π., 458-459, 468.

19. Ὁ.π., 459, 465, 468.

20. Ὁ.π., 15.

21. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Λίνου Πολίτη στὴν *Καθημερινή*, 7-8 Φεβρουαρίου 1981 –«πρῶτη μιὰ ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης (ἡ Μακεδονία) γιὰ λόγους καθαυτὰς πρακτικούς», καὶ Ἐ. Κριαράς, «Τὸ καθιερωμένο», σ. 133. Βλ. ἀκόμη ΠΒ, 459, 468.

22. ΠΒ 458, 468.

23. Σωφρόνης Χατζησαββίδης, «Ἰδεολογικὲς ἀναζητήσεις στὸ χῶρο τῶν τόνων καὶ πνευμάτων». Ἀντί, τεῦχος 322, 18 Ἰουλίου 1986, 47-48.

24. Ἀντί, τεῦχος 322, 18 Ἰουλίου 1986, 47-48. Βλ. καὶ τὴ διακήρυξις 48 κορυφαίων Νεοελλήνων λογοτεχνῶν (14 Νοεμβρίου 1985), πού τὴ γνωρίζω ἀπὸ τὸν Ἀντί, τεῦχος 314, 11 Ἀπριλίου 1986, 48-51.

25. Χαρά Τσικοπούλου, 75-77, 88.

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Μια πολύτιμη επανεκδοση

ας Μπίρης
γναι από του 19ου
20όν αιώνα (β' έκδοση)
ισσα»
1995

επανεκδοση του μοναδικού
ου του Κώστα Μπίρη για
ιστορία της σύγχρονης
ας θα πρέπει να χαιρετι-
σαν ένα σημαντικό, αν όχι
ο σημαντικό γεγονός στις
σεις για αρχιτεκτονική και
οδομία του '95 στην Ελλά-
ιατί το βιβλίο αυτό ήταν
την πρώτη στιγμή που κυ-
όρησε, το 1966, η βάση για
ιδήποτε αναφορά στην
ία της πόλης.

αν πράγματι βγήκε το βι-
του Μπίρη, δεν υπήρχε τί-
ανάλογο στον ορίζοντα.
ς είχαν αρχίσει τότε να
νίζονται τα πρώτα σημά-
ια την καταγραφή της σύγ-
ης ελληνικής αρχιτεκτονι-
νώ η «ιστορία» της αθη-
ίς πολεοδομίας ακόμα πε-
ει να γραφτεί. Αν λοιπόν
θαντό αρχιτεκτονική βρή-
κετούς ερευνητές που συ-
αν το έργο του πρωτοπό-
Κ. Μπίρη, στην πολεοδο-
αντίστοιχα ακολούθησε η
ή – ένα όχι τυχαίο γεγο-
μέτρο των ανυπέρβλητων
δίων που θα συναντούσε
έτοια απόπειρα.

κανέννας σκεφτεί πως αυτό

το πραγματικό κατόρθωμα έγι-
νε από έναν παθιασμένο ερευ-
νητή (σε μια εποχή που η λέξη
«έρευνα» δεν σήμαινε και πολ-
λά στον τομέα του), που ταυτό-
χρονα λάβαινε ενεργό (μερικές
φορές και πρωταγωνιστικό)
μέρος στα γεγονότα που κατέ-
γραφε, και αν παράλληλα εκτι-
μήσει πως μια τόσο πλούσια
δράση και ακαταπόνητη μαχη-
τικότητα προέρχονταν από
έναν άνθρωπο που ένα ατύχη-
μα τον καθήλωσε στο αναπηρι-
κό καρότσι στα 29 του χρόνια,
τότε φαντάζομαι πως την έκ-
πληξη θα τη διαδεχθεί ο θαυ-
μασμός.

Ναι, ο Κώστας Μπίρης ήταν
κάτι ανεπανάληπτο. Οι τόσο
σχολαστικά ελεγμένες πληρο-
φορίες του για τον 19ο αιώνα
και οι μοναδικές μαρτυρίες του
από τη θέση του Διευθυντή Τε-
χνικών Υπηρεσιών του Δήμου
Αθηναίων, θα παραμείνουν για
πάντα η κύρια πηγή πληροφό-
ρησης για την Αθήνα μετά το
1830. Σε αυτόν θα προσφεύγου-
με ως ερευνητές της πόλης και
της αρχιτεκτονικής της, από το
νεοκλασικισμό ως και τη μο-
ντέρνα αρχιτεκτονική μεταπο-
λεμικά. Και σε αυτού το βιβλίο
θα μελετούμε τους πάντα ακρι-
βείς χάρτες του και τα σπάνια
φωτογραφικά ντοκουμέντα του.
Γιατί ο Κ. Μπίρης πρόλαβε να
δει την καταστροφή της πόλης
μετά τον πόλεμο από την ανά-
πτυξη, πρόλαβε το Χίλτον Αθη-

νών να σηκώνεται αγέρωχα κά-
τω από την Ακρόπολη, και είδε
να γκρεμίζονται τα όνειρά του
για μια πραγματική ανασυ-
γκρότηση της πρωτεύουσας.

Πριν καν γίνει μόδα η «ενο-
ποίηση των αρχαιολογικών χώ-
ρων», ήταν ο Κ. Μπίρης εκεί-
νος που πρώτος έκανε συγκε-
κριμένη πρόταση με το «Σχέδιο
Ανασυγκροτήσεως της Πρω-
τεύουσας» (1946), έχοντας μά-
λιστα δημοσιεύσει ένα χρόνο
πριν (1945) την εκπληκτική
στην τόλμη της πρόταση για με-
ταφορά του διοικητικού κέ-
ντρου της Αθήνας στην περιοχή
Μεγάρων, ώστε να ελευθερω-
θεί το κέντρο της πόλης για
ανασκαφές και αναπλάσεις!

Αλλά αυτό είναι ένα μικρό
δείγμα: ο Κ. Μπίρης πάλεψε να
γίνουν διαπλατύνσεις δρόμων
γιατί καταλάβαινε τι έμελλε να
ακολουθήσει, και αγωνίστηκε
να ανοιχτούν περιφερειακοί
άξονες γύρω από την πόλη για
να ανακουφιστεί η κυκλοφορία
της. Ο τόσο διαφημιζόμενος
σήμερα άξονας Σταυρού-Ελευ-
σίνας (κοινώς γεφύρι της
Άρτας) ήταν δική του πρότα-
ση...

Ο Κ. Μπίρης, όμως, είχε και
μια άλλη πλευρά: τολμούσε να
τα βάλει με τους ισχυρούς της
ημέρας, αρθρογραφώντας αστα-
μάτητα σε όλων των ειδών τα
έντυπα. Οι επιθέσεις του δεν
ήταν πάντα «ευγενικές» ούτε ο
ίδιος σκοπίζοταν να κρατήσει

Υποθέτει κανείς ότι
υπάρχουν πολλές ιστορικές
μελέτες για τον Πειραιά·
ωστόσο, το βέβαιο είναι
πως η πρώτη ιστορική
μονογραφία αφιερωμένη
αποκλειστικά στο λιμάνι
της Αθήνας έγινε από τον
Χρήστο Θ. Πανάγο το 1948
και εκδόθηκε σε γαλλική
μετάφραση και πρόλογο
του **André Mirambel** το
1968. Η πρόσφατη
επανεκδοση του βιβλίου
του *Ο Πειραιεύς*.

*Οικονομική και ιστορική
έρευνα από των
αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι*

*του τέλους της Ρωμαϊκής
Αυτοκρατορίας (εκδ.*

Εμπορικού και

Βιομηχανικού

Επιμελητηρίου Πειραιώς,

1995), συμπληρωμένη με

νεότερα στοιχεία για την

τοπογραφία και την

οικονομική ζωή του

Πειραιά από τον έφορο

αρχαιοτήτων Γ.

Σταϊνχάουερ, δίνει μια

καλή αφορμή για να

ξανασκεφτούμε ό,τι ενώνει

κι ό,τι χωρίζει τις δύο

μεγάλες πόλεις του

λεκανοπεδίου μέσα στο

οποίο ζούμε, τους

ιστορικούς

προσδιορισμούς και τις

κοινές ιστορικές τύχες του

Πειραιά και της Αθήνας.

«Φλόγα, ψυχή

μαργαριταριού / παίζει και

ροδίζει / λειώνοντας τις

εικόνες και κείνες τις

φωνές / λειώνοντας

μέταλλα, τεχνητά φώτα. /

Σαν τη φτερούγα του αητού

/ που απλώνει σκιά

σκέποντας τη στεργά /

άπλωνε η φλόγα / άπλωσε

και ξάπλωσε ως την

παραλία / έβρεξε τ'

ακροβότσαλα / έβρεξε τα

νερά και των αφρών τις

άκρες / έβρεξε μέσα στην

πυρά άκρες κι ακρογιάλια /

κι ύστερα ήρθε να κρυφτεί
μέσ' στην καρδιά τους
κλώνους / δίχως καθόλου
να σβηστεί / δίχως να
ξεθυμάνει.»: **Σωτήρη
Γουνελά, Ποιητική
Τετραλογία. Μέρος Α',
Τόμος Πρώτο. Όραση του
κόσμου ή φωνή πατρίδας.
Άσμα Δεύτερο, Η Κόρη
(εκδ. Αρμός, 1995).**
**Χειροπαταγήματα και
ποδοκροτήματα
υποδέχονται τους
πρωτεργάτες της
πιστωτικής κάρτας που
φέρει το όνομα
«Βιβλιοφιλική», δηλαδή
την Εθνική Τράπεζα της
Ελλάδος και το Εθνικό
Κέντρο Βιβλίου. Φαίνεται
για μια ακόμη φορά η
λανθασμένη ερμηνεία που
δίνεται στην χαμηλή
αγοραστική δύναμη του
βιβλίου. Και φαίνεται
ακόμη πως αντί να
ψάξουμε να βρούμε το
γιατί, αναζητούμε τη
μέθοδο του πώς. Ας είναι
καλή αρχή, λοιπόν, με νέες
δόσεις σε βιβλιοφιλικές
επιδόσεις...**
**Ψάχνοντας βρίσκεις
πάντα ένα ξεχωριστό
βιβλίο, όπως, π.χ. Το
όγδοο Τάγμα. Σελίδες
ημερολογίου, 1940-1945
του Βαγγέλη
Χατζηαγγελή (εκδ.
Ράππα, 1994). Πώς πήγε
και πολέμησε η Α'
Ταξιαρχία στο Ελ
Αλαμίν; Γιατί μετά το Ελ
Αλαμίν η ταξιαρχία
γύρισε πίσω; Ποιοι
κάνανε τις
«προβοκάτσιες»; Γιατί τις
κάνανε; Ποιος ήταν ο
σκοπός τους; Να μερικά
από τα ερωτήματα που με
δεισιδουτικότητα
προσεγγίζει ο Λάμπης
Ράππας στην ιστορική
εισαγωγή του. Το βιβλίο**

τα προσχήματα. Άνθρωποι της
τότε σκηνής, όπως οι **Κ. Μπα-
στιάς, Κ. Δοξιάδης και Πρ. Βα-
σιλειάδης**, θα πρέπει να αι-
σθάνθηκαν αρκετά βαθιά την
οξύτητα της κριτικής του. Ακό-
μα και οι αμερικάνοι αρχαιο-
λόγοι στην Αγορά, όταν πήγαν
να χτίσουν μουσείο για τα εκεί
ευρήματα, δέχτηκαν τα πυρά
του, οπότε αναγκάστηκαν να
αλλάξουν σχέδια και να ανα-
στηλώσουν τη στοά Αττάλου.

Όμως το βιβλίο του **Κ. Μπίρη**
είναι κάτι παραπάνω από ένα
χρονικό μιας ζωής, έστω της δι-
κής του. Γιατί όταν καταπιάνε-
ται με το παρελθόν φαίνεται
αμέσως πόσο ευσυνειδητός και
μεθοδικός είναι. Δεν θα ήταν
υπερβολή αν έλεγα πως η μελέ-
τη της νεοκλασικής αρχιτεκτο-

νικής στην Ελλάδα οφείλει σχε-
δόν τα πάντα σε αυτόν. Αυτός
τόλμησε να ασχοληθεί με ένα
τέτοιο «ξεπερασμένο» θέμα,
την εποχή που όλοι οι άλλοι γύ-
ρω του εκστασιάζονταν με τα
σύγχρονα κινήματα της πρωτο-
πορίας και γκρέμιζαν τα νεο-
κλασικά κτίρια ανεμπόδιστα.
Δεν του αρκούσε πάλι αυτός ο
ρόλος· θέλησε να γίνει ο αυστη-
ρός κριτής αυτής της περιφρο-
νημένης αρχιτεκτονικής και
διατύπωσε θαρραλέα τις αντιρ-
ρήσεις του ενάντια σε «κατα-
ξιωμένους» του περασμένου
αιώνα όπως ο **Λ. Κανταντζό-
γλου** ή ο **Ε. Τσίλλερ**. Ποιος άλ-
λος έκανε κάτι αντίστοιχο;

Μπορεί να ήταν σε μερικές
περιπτώσεις υπερβολικός ή
άδικος – αυτό έχει λίγη σημα-

σία. Κανείς όμως δεν μπορεί
τον κατηγορήσει ότι μάσησε
λόγια του ή υποχώρησε με-
στά στις αναγκαιότητες
εποχής του. Γι' αυτό και το
βλίο του είναι στην ουσία
μια διδασκαλία ζωής. Το
αγέραστο παράδειγμα όλο-
θους και ζωντάνια για την αι-
δωμένη πρακτική της σημα-
νής Ελλάδας.

Η δεύτερη αυτή έκδοση
στηκε απόλυτα την αρχική
φή του βιβλίου, ακόμα και
εξώφυλλο. Εμπλουτίστηκε
με κατατοπιστικό πρόλογο
επαρκέστατο ευρετήριο,
να γίνει πιο εύχρηστο, απο-
νηψιό του **Κ. Μπίρη** και ο
χιστή του έργου του, **Μ.
Μπίρη**.

Δημήτρης Φιλίππου

Η αποκάλυψη

**Δημήτρης Κυρτάτας
Η Αποκάλυψη του Ιωάννη και
οι Επτά Εκκλησίες της Ασίας
Εκδ. Αλεξάνδρεια
Αθήνα 1994**

Σπάνια, επιστημονική τεκμη-
ρίωση και σαγηνευτική αφήγη-
ση συνυπάρχουν σε ένα θεωρη-
τικό βιβλίο σε τέτοιο βαθμό,
ώστε ανοίγοντάς το ο αναγνώ-
στης να μην μπορεί να το διακό-
ψει. Αναφέρομαι στο πρόσφα-
το μελέτημα του **Δημήτρη Κυρ-
τάτα**, καθηγητή στο Πανεπιστή-
μιο Κρήτης και ειδικευμένο σε
θέματα Αρχαίας Ιστορίας και
Ιστορίας των Θρησκειών, που
φέρει ως τίτλο *Η Αποκάλυψη
του Ιωάννη και οι Επτά Εκκλη-
σίες της Ασίας*. Πρόκειται για
μια νέα προσπάθεια ανάγνω-
σης του αποκαλυπτικού και
προφητικού για πολλούς αυτού
βιβλίου που γράφτηκε στην Πά-
τμο και για το οποίο δεν γνωρί-
ζουμε παρά ελάχιστα πράγματα
παρά την πληθώρα των υποθέ-
σεων που έχουν μέχρι σήμερα

διατυπωθεί σχετικά τόσο με τον
πραγματικό του συγγραφέα
όσο και με την ιδιομορφία της
γλώσσας του, το πνεύμα της
προφητείας του κ.λπ. Ο Κυρτά-
τας, με γνώση της σχετικής βι-
βλιογραφίας και επίγνωση του
μάταιου όσο και αμφισβητήσι-
μου των διαφορετικών ερμηνει-
ών που έχουν διατυπωθεί, επι-
λέγει έναν πιο σίγουρο δρόμο
για τη δική του προσέγγιση: αυ-
τόν που του προσφέρουν η ιστο-
ρικο-κοινωνιολογική του κα-
τάρτιση σε συνδυασμό με τις
πρόσφατες θεωρίες για την
ανάλυση κειμένων. Με αυτό
τον τρόπο, εκλαμβάνοντας τα
στοιχεία που παρέχει η Αποκά-
λυψη ως αληθή, προσδιορίζει
τόσο το συγγραφέα της όσο και
τους συγκεκριμένους αποδέ-
κτες του που δεν είναι άλλοι
από τις χριστιανικές κοινότητες
(ολιγάριθμες ακόμη την εποχή
εκείνη) των Επτά Εκκλησιών,
που αναφέρονται συγκεκριμέ-
να στο κείμενο. Από την άλλη,
και στηριζόμενος πάντα στο
ίδιο το κείμενο τοποθετημένο

στην εποχή του, προσεγγίζει
περιεχόμενό του με βάση:

1. Τον ορίζοντα προσδο-
κών τότε αποδεκτών του (τέ-
ως διαφορετικών από εκεί-
των μετέπειτα αποδεκ-
τών). Όπως χαρακτηριστικά του
ο συγγραφέας, «σήμερα εί-
στε σε μεγάλο βαθμό οι κλη-
νόμοι των κληρονόμων
Αποκάλυψης, όχι των αρχαίων
παραληπτών της». Τούτο φα-
νικά οφείλεται στο ότι η Απο-
κάλυψη φτάνει στον σύγχρο-
νο αναγνώστη αλλά και ερμηνεί-
της βεβαρημένη από τις ση-
διαστρεβλωμένες ερμηνεί-
παραερμηνείες και παρα-
γνώσεις των Χριστιανών του
1ου και 2ου αιώνα, που ήδη
χαν σημαντικά διαφοροποι-
από τους πρώτους παραληπ-
2. Μια «διακειμενική» ανά-
ση, συσχετίζοντάς το δηλαδή
άλλα γνωστά προφητικά εβ-
κά ή πρωτοχριστιανικά κεί-
να. Η «διακειμενικότητα» ο-
μαντικό εργαλείο που υποκα-
στά στις σύγχρονες φιλολο-
σπουδές τη συγκριτική ανά-

τρέπει την ανίχνευση σε μενο στοιχείων (υφολο-δομικών ή περιεχομέ-νυ προϋπήρξαν σε κά- άλλο παλαιότερο, το νσωματώνει παραλλάσ-το το νεότερο κείμενο. σεκτική ανάγνωση του α δίνει σε αυτό το ση-

μείο ενδιαφέροντα ευρήματα. Η Αποκάλυψη έτσι τοποθετεί-ται και ερμηνεύεται μέσα σ' ένα ευρύτερο «φιλολογικό» πλαίσιο στο οποίο, ούτως ή άλλως, και παρά τις ιδιομορφίες της, ανήκει, πράγμα που επιτρέπει στο μελετητή της μια αντικειμε-νική και ψύχραιμη ανάλυση η

οποία ακόμη και τον εσχατολο-γικό χαρακτήρα του κειμένου τον ερμηνεύει με παρελθόντα ιστορικά γεγονότα. Ένα απο-λαυστικό βιβλίο, υπεύθυνο, υπόδειγμα κειμενικής ανάλυ-σης, που δεν θα αφήσει αδιάφο-ρο τον αναγνώστη του.

Δημήτρης Τσατσούλης

Ταξίδια σε Δύση και Ανατολή

μος Δενδρινός
; ντελ Ρίος -
λόγια
δυσσέας 1995

βλίο του Γεράσιμου Δεν-
Ματίας ντελ Ρίος -με τον
ο «Ημερολόγια»- είναι
χνία που δεν μπορεί να
γεί σε ένα ορισμένο εί-
αυθιστόρημα, νουβέλα,
α. Στο δελτίο Τύπου χα-
ρίζεται ως «σημειώσεις
πλύχρονης περιοδείας».
ελείται από δύο μέρη: το
ολόγιο Ισπανίας» και το
ολόγιο Τουρκίας». Προ-
ται από το συγγραφέα, ο
εκτός από τον πρόλογο
εται πως έκανε την επι-
των χειρογράφων του
πικού φίλου του Ματίας
ρίος. Στο πρώτο μέρος
ρορούμαστε τα γεγονότα
τοία πρωταγωνίστησε ο
κός ήρωας μετά την ανα-
ή του από την Ισπανία
ο δεύτερο όσα έζησε μέ-

χει το θάνατό του στην Τουρκία
λίγα χρόνια αργότερα.

Ο Ματίας ντελ Ρίος γεννήθη-
κε στη Σαραγόσα. Η τάση φυ-
γής που τον διέκρινε, οφειλόμε-
νη βασικά στις ανέσεις που του
πρόσφερε η κοινωνική του θέ-
ση -προέρχεται από οικογένεια
διανοουμένων, και ο πατέρας
του ήταν μακρινός συγγενής
του ισπανού πρωθυπουργού
Καρέρο Μπλάνκο που εκτελέ-
στηκε στις 20 Δεκεμβρίου 1973
από έναν κομάντο της ΕΤΑ στη
Μαδρίτη- τον ανάγκαζε να τα-
ξιδεύει στο εξωτερικό, ενώ ταυ-
τόχρονα σπούδαζε στο Παρίσι.
Ο μύθος που επινόησε ο Δεν-
δρινός στην πραγματικότητα
αποτελεί το πρόσχημα για να
μιλήσει για ταξίδια: ταξίδια σε
πόλεις της Ισπανίας και της
Τουρκίας. Η διείσδυση του
ήρωα στον κόσμο των ναρκωτι-
κών τον οδήγησε σε περιπλανή-
σεις χωρίς νόημα. Τα ταξίδια
του Ματίας άρχισαν, με αφετη-
ρία τη γενέθλια πόλη του, τον
Φεβρουάριο του 1986: Κόρδο-

βα, Βαρκελώνη, Σαντιάγο ντε
Κομποστέλα, Σεβίλη, Γρανάδα,
Μαδρίτη, Βαλένσια.

Ο αναγνώστης πληροφορείται
από τις υποσημειώσεις στο κά-
τω μέρος των σελίδων όσα αφο-
ρούν τα αξιοθέατα στα οποία
αναφέρεται ο ήρωας: το τζαμί
Μεσκίτα, το ανάκτορο Αλά-
μπρα, το Μουσείο Πικάσο, το
φρούριο Αλκάσαρ, τη συνοικία
Σάντα Κρους, την Πλάσα Μα-
γιόρ, την Πουέρτα ντελ Σολ, τον
ποταμό Γουαδαλκιβίρ. Στο δεύ-
τερο μέρος μεταφερόμαστε
στην Ανατολή. Ο Ματίας άρχι-
σε το ταξίδι χωρίς γυρισμό από
την Αδριανούπολη, πέρασε από
την Κωνσταντινούπολη, την
Άγκυρα, τη Σινώπη, τη Σαμψού-
ντα, την Τραπεζούντα, το Ερζε-
ρούμ, το Βαν, και κατέληξε τον
Σεπτέμβριο του 1990 στην
Αττάλεια.

Το αφηγηματικό κείμενο του
Δενδρινού διανθίζεται από στί-
χους του Ματίας, που υποδηλώ-
νουν κάθε φορά την ψυχική του
κατάσταση. Για παράδειγμα,
λίγο πριν από το θάνατό του,
καθώς κείτονταν εξαντλημένος
περιμένοντας το ασθενοφόρο,
σημειώνει: «Γιατί όσο κι αν προ-
σπάθησα δεν βρήκα το σπάνιο
άνθος της σωτηρίας / μήτε της
λυγαριάς τα κλαδιά / να σχημα-
τίζουν για μένα απόκρημνη
σκήτη. Μόνο πισσωμένη άμμο
βρήκα, φυτά καταδικασμένα
από την αρμύρα».

Φίλιππος Φιλίππου

απαρτίζεται από δύο
αλληλοσυμπληρούμενα
μέρη, καθώς η ιστορική
εισαγωγή είναι εντελώς
απαραίτητη για να
εντάξουμε τα
περιγραφόμενα στο
ημερολόγιο του Βαγέλη
Χατζηαγγελή μέσα στα
ιστορικά τους
συμφραζόμενα.

Ωραία και γοητευτικά
όλα σχεδόν τα ταξίδια και
τα ταξιδιωτικά κείμενα.
Όμως, το βιβλίο του
Lionel Casson, Το ταξίδι
στον Αρχαίο Κόσμο

(μετάφραση: Λίνα
Σταματιάδη, επιμέλεια:
Αντιγόνη
Φιλιπποπούλου, εκδ.
Μορφωτικό Ίδρυμα
Εθνικής Τραπέζης, 1995)
ξεπερνά κατά πολύ κάθε
συνήθη προσδοκία,
καθώς μας ξεναγεί σε
τόπους και χρόνους: από
τις μετακινήσεις των
κατοίκων της Αιγύπτου
και της Μεσοποταμίας
μετά το 3000 π.Χ. ως τα
ταξίδια των χριστιανών
προσκυνητών του δού
μ.Χ. αιώνα. Μαθαίνουμε
με τρόπο τερπνό ποιοι και
για ποιο λόγο ταξίδευαν,
πώς μετακινούνταν σε
ξηρά και θάλασσα, που
κοιμόνταν και που
έτρωγαν, ποια ήταν τα
κλασικά δρομολόγια, τα
αξιοθέατα, οι
ταξιδιωτικοί τους οδηγοί.
Τα παραθέματα από έργα
συγγραφέων όπως ο
Ηρόδοτος, ο
Αριστοφάνης, ο
Λουκιανός, ο Πανσανίας,
ο Κικέρων, ο Οράτιος,
κ.ά. διανθίζουν με τρόπο
ιδιαίτερως ελκυστικό την
αφήγηση και συγχρόνως
τεκμηριώνουν τα
περιγραφόμενα.

ο χαρτοκόπτης

Η ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ Ε.Ε.

της ε.τ. Κων/νος Δυμπερόπουλος ετοίμασε ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο
Μεσογειακή Πολιτική της Ε.Ε. και τις ελληνικές προτεραιότητες που κυκλο-
αυτές τις μέρες από τις εκδόσεις «Ι. Σιδέρης». Το βιβλίο θα παρουσιά-
ειδική εκδήλωση στις 25 Ιανουαρίου, ημέρα Πέμπτη και ώρα 12 μ.μ., στην
α των Αντιπροσχητών Ξένου Τύπου (Ακαδημίας 23) οι: Βύρων Θεοδωρό-
πρέσβης ε.τ., Παναγιώτης Ιωακείμης, αν. καθηγ. Παν. Αθηνών, Γιάννος
αύτης, ευρωβουλευτής, Στέφανος Μάνος, βουλευτής Ν.Δ., Μιχάλης Πα-
νάκης, ευρωβουλευτής και Μιχάλης Παπακωνσταντίνου, ανεξάρτητος
της. Θα ακολουθήσει συζήτηση που θα συντονίσει ο δημοσιογράφος Θό-
Ρουσόπουλος.

καταλάγια...

ΑΠΟ ΤΟΝ
ΣΑΒΒΑ
ΠΑΥΛΟΥ

Ίσκιοι

ΕΚΕΙΝΗ κάθησε στην άκρη του καναπέ, το χέρι της, φωτεινό, ακούμπησε στο πλάι, σχεδόν τον άγγιξε, τα μάτια της μεγάλα. Η συζήτηση σε ένταση, γρήγορα, όπως εξελισσόταν τακτικά αυτές τις μέρες με την επιμονή του για απολογισμούς και ξεκαθαρίσματα. Πιεστικός, της καταλόγιζε μύρια τόσα, ακόμη τη ρώτησε κι αν θυμάται κάποτε τον πρώην άντρα της, ζητούσε εξηγήσεις για πολλά. Απεναντί του αυτή, ελκυστική και απολογητική, θερμή και με λόγια πίστης και αφοσίωσης, μόνο ψέλλισε που άφησε τους δικούς της για χατίρι του κι ο τόπος της πια πίσω απ' την αναπόληση κι ακούμπησε τη ράχη της στον καναπέ, πανέμορφη πάντα, απ' το παράπονο τα μάτια της υγρά, τα πόδια της χυτά μαζεύτηκαν κι αυτά σαν άμυνα στο άδικο.

Αυτός σκέφτεται να πάει κοντά της τρυφερά ή να κερδίσει ακόμα μια μέρα για τη δική του αυθεντία· διαλέγει νευρώδης και απαιτητικός, και σκαίος, κάποια στιγμή σηκώθηκε και φόρεσε τους αισθαντήρες, την πλησίασε παθιασμένος. Εκείνη ικετευτικά: «Πάρη, είσαι ο μοναδικός για μένα, ο μοναδικός» και πλαгиάζει βογκώντας προσμονή, εκείνος πιο βίαιος την αρπάζει.

Ξαφνικά σταματά κι ένας λυγμός τον τραντάζει, μένει άτονος απροσδόκητα, αναλογίζεται τον εαυτό του στην αναισθησία καλυμμένο των αισθαντήρων, σαν να φτερούγισε το μάταιο κοντά του επιστρέφει στη θέση του άδειος.

Όμως σε λίγο μαζεύει τις δυνάμεις του, ανακαθίζει και πατά το κουμπί VAR 3. Αυτή μεταβάλλεται τώρα σε κριτική και επιθετική, του απογυμνώνει ένα ένα τα επιχειρήματά του, αντιστρέφει τις κατηγορίες, εκείνος προσπαθεί να απαντήσει, είναι φανερό σε άμυνα, μα ταυτόχρονα πιέζει VAR 4, μετά 5 και 6 κι αυτή συνεχίζει πιο έντονα, αποδεικνύει την υποκρισία και τη συμφεροντολογία του, αυτός συνεχώς οπισθοχωρεί, προσπαθεί να ψελλίσει, σκληρή και σαγηνευτική, με παραδείγματα απ' όλα τα χρόνια του δεσμού τους, του φωνάζει για τις μικροψυχίες και τους καιροσκοπισμούς του, κάποια στιγμή αυτός παραιτείται κι ακούει σχεδόν με ηδονή να τον ξεσκαρτεύει.

Όμως ένιωσε κάπως άβολα καθώς μαστιγωτική ξεπέρασε τα όρια που είχε βάλει, γινόταν πια άγγελος εξολοθρευτής· ανακάθησε καλύτερα κι αποφασιστικός, με το χαμόγελο της σιγουριάς, πίεσε το κουμπί OUT II κι έσβησε η παρουσία της ανεπαίσθητα όπως είχε έλθει.

ΤΟΤΕ άκουσε τα βήματα να πλησιάζουν κι έστρεψε ανήσυχος πίσω το βλέμμα, έντρομος είδε το χέρι της ξίφος φωτός να πιέζει το χειριστήριο που τον σκόπευε. Η φωνή του ξεκίνησε ικετευτικά ερωτηματική, πρόλαβε να πει ένα «Ελ-»;

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

Αυτοβιογραφία

Ο πέμπτος τόμος
της αυτοβιογραφίας
ενός μεγάλου Έλληνα
που έζησε
τις περιπέτειες
της μεταπολεμικής
Ελλάδας, ενταγμένος
στη μουσική
και στην Αριστερά.
Με ποιητικό τρόπο
περνάνε πρόσωπα,
γεγονότα και η μεγάλη
νύχτα του Εμφυλίου
με τα φωτεινά της
διαλείμματα.

Οι δρόμοι του Αρχαγγέλου

ΚΕΔΡΟΣ
ΤΕΧΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ

ΤΟ ΒΑΛΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΕΛΕΙΩΣΕ
(Μυθιστόρημα)

Το βιβλίο αυτό της ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ, γνωστής στους Έλληνες αναγνώστες από τα υπέροχα μυθιστορήματά της «ΧΙΟΥΡΠΕΜ» και «ΜΑΥΡΙΤΑΝΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ», εξιστορεί τον μεγάλο και ανομολόγητο έρωτα της Αυτοκράτειρας της Αυστρίας Ελισσάβετ. Ένας έρωτας που διήρκησε μια ολόκληρη ζωή και αρκέστηκε σε λίγες ώρες συζήτησης, ένα βαλς, μερικά γράμματα...

Παράλληλα η συγγραφέας με τρόπο γλαφυρό αλλά και πιστό στην ιστορική αλήθεια παρουσιάζει το πλαίσιο της εποχής, φθάνοντας μέχρι την άνοδο του ναζισμού και του αντισημιτισμού στην Ευρώπη.

Στην ίδια σειρά κυκλοφορούν τα μυθιστορήματα:

ΤΟΝΙ ΜΟΡΙΣΟΝ: Τζαζ, Αγαπημένη, Γαλάζια μάτια. ΜΠΑΡΥ ΑΝΣΓΟΥΩΡΤ: Ιερή πείνα. ΜΑΡΤΙΝ ΕΪΜΙΣ: Το βέλος του χρόνου. ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΒΕΤΑΓΙΕΒΑ: Η ιστορία της Σονέτσα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

...Πρωθούν το καλό βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6. ΑΘΗΝΑ 106 80. ΤΗΛ.: 3607744